

A-24-279

1. von Kaula 92-9619
AUGUSTINI

VALERII EPISCOPI.

VERONÆ, LIBRI TRES,

DE RHETORICA ECCLESIASTICA.

*SYNOPSIS EIVSDEM RHETORICÆ
ab ipso auctore contexta.*

AD IUNCTIS TRIBVS PRAELECTIONIBVS,
ab eodem habitis, quibus omnis huius Rhetoricae explicandæ ratio traditur.

Accessit item Index verborum, & Verborum.

DE LA LIBRERIA

DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.

H. 1.º C. 44 N. 9.

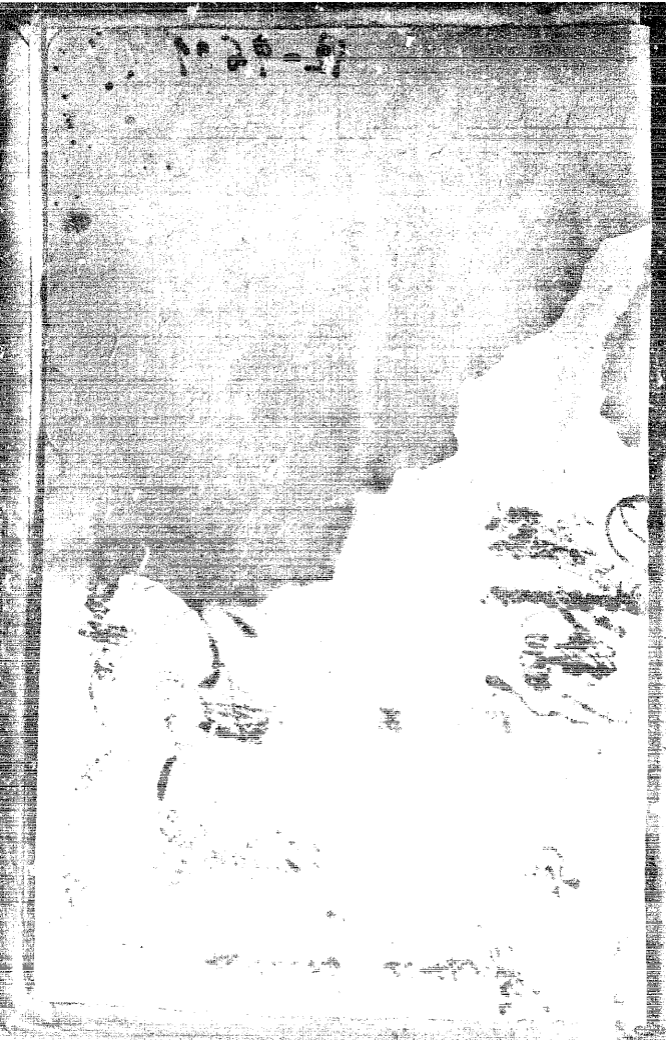
Apud Thomam Brumennium, in Claustro Brunello, sub signo Olivæ

1575

ET PRIVILEGIO REGIS.

1029-5

CLARISSIMO VIRO DO-
MINO IOANNI FRANCISCO

Moresino apud Regem christianissimum pro-
ferenissima Republica Veneta Legato.

Bibliopola S. D.

 EMPER eos libros, qui catholicam religionem ornarent, amplificarentque, typis mandare, maxime optavi (Legate clarissime) in eoque me de nostris hominibus bene mereri existimavi, quae in te cum multis, tum mihi ipsi plurimum satisfeci: verum cum superioribus diebus, liber quidam pulcherrimus, ad id quod optabam maxime accommodatus, qui ecclesiastica & rhetorica nuncupatur locurrisset: gavisus sum plurimum, tum quod is liber omni doctrina, eruditioneque esset plenissimus, tum etiam quia illud argumentum tractabat, quod & maximam observationem requirit, & incredibiles omnibus virtutes possit asferre: docet enim concionandi, vel ut melius dicam, christiano modo dicendi, & adendum rationem, quam pulcherrimam, & sanctissimam: cum autem deum, tum ipse cogitarem, cui in animum hunc impressionis huius laborem meum dicarem, tu omnium primus occurristi, qui hoc solum quicquid est tibi vendicare posses: est namque huius libri auctor tibi amicitia coniunctissimus, tuaeque (inter christianos, clarissimae Reipub.) subiectus: & mihi per te privilegium hunc librum imprimendi concessam est: tuaeque virtus, & studium, in bonos omnes hoc a me extorquere potius, quam postulare videtur. Accipe igitur clarissime Legate: mei animi gratam significationem, quando munus ipsum est exiguum, quod ad meas partes attinet, plura alia Dei gratia accepturus, qui te incolumem, & felicem diu conservet. Vale.

Datum Parisiis VII Idus Maii, M. D. LXXV.

LECTORI, PIO S.

RAVES te, Pie Lector, monitum volumus, nos tuę solũm vtilitatis studiosos, laborem non exiguũ suscepisse vt Rhetoricũ hoc opus, Christianis oratoribus maxime profuturum, non modò correctius, acque emendatius in lucem prodiret, sed etiam vt scripturę sacrę, aliorumque Auctorum loci ad eius marginẽ distinctè notarentur: Hoc enim vnum illi deesse videbatur. Quod si vnde vnaquęque SS. Patrum sententia depromeretur, non indicauerimus, Typographorũ id ascribes festinationi, que nobis inuitis diutius querendi potestatem aderat. Verũm cum secundo typis mĩadabitur, nihil vti profus in eo desideres, nos (si per quotidianas occupationes licuerit) diligenter curaturos pollicemur. His interim tam candido, quã proponantur animo, fuẽris. Caterũm in citandis ex M. Tulio paginis, sequuti sumus editionem Anton. Gryphij (in 16. Lugd. 1570.) quam tum inter ceteras, prę manibus familiariorem habebamus. Aristot. verò, & Quintil. capita (quanuis aliter ab aliis distribuuntur) nihil, vel certè parum negotij mediocriter in illis versato, facessent. Bene vale: Atque hoc in volumine, tanquam Thucydidio, verborum prope numerum munero sententiarum adæquari tibi persuade.

AMPLISSIMO, ET RELIGIOSISSIMO CARDINALI,
CAROLO BORRHOMAEO,
patrono optimo,

P. GALESINIUS PROTONOTARIUS
Apostolicus. S. D.

MAGNUM opus est, atque difficile, Cardinalis amplissime mandare literis de Rhetorica Ecclesiastica praeceptiones: easque gravissimis sententiis, et verbis lectissimis explicatas, ad rhetorum more ratione arte distinguere. primo enim quaecumque in rhetoricae descriptionis genus cadunt, ea sane quidem cum innumerabilia penè sint: tum Graecis, Latinisque literis partim à veteribus, nobilissimis illis dicendi magistris, tradita verberime: partim à recentibus tractata etiam variè, non facile profecto certa quadam via ita comprehenduntur, ut in omnes partes possit usus illius ecclesiasticae tractationis plane conformari. Multiplex est ab illis instituta de oratoris officio praecipienda ratio, varia de fine quaestio: plena concertationum de oratoris partibus disputatio, quarum partium unaquaeque cum sit ars ipsa magna per sese: earum omnium concursus vim maximam, maximamque difficultatem habet. idque ex multis cognosci licet, atque ex eo in primis, quòd una

sola pars ab Hermogene, homine græco, rhetore magno, duobus: a Romano eloquentia principe, quattuor comprehensa libris, vix perfecta, & omnibus numeris absoluta videatur, de illis præterea partibus, ex quibus oratorum opus conficitur, & quasi conflat, deque earum numero item sunt opinioniones eorundem, non solum multæ, verum etiam inter se admodum dissentientes: consentiō que iidem est, & ea quidem litigiosa cum de omni alia oratoria suppellectile, tum de materia, quæ tractat, & in qua tota dicendi vis versatur. hæc copiosa olim a Leontino Gorgia primum, Protagora Abderite, & Prodicō Ciro proposita, valde etiam a ceteris id generis hominibus dilatata, & a Crasso, oratore Romano, optime defensa, rursus ab aliis oppugnata, angustis usque certis est conclusa finibus. Plena igitur contentione sapientium virorum eloquentissimorumque hominum iudicio, sunt præcepta rhetorum, & que pleraque, & si in gymnasiis, in umbratilique eorum exercitatione, aliquando probata, sæpe tamen ecclesiasticæ oratoris vsui, aut non accommodata, aut certe planè aliena videntur. Deinde in varia illa, & ferè tota controuersa præceptione, illud etiam, quod in orni scribendi genere curam, vel difficilem, affert, maxime inest, via scilicet, ac ratio non vna, neque certa, sed multiplex, & ea sane anceps, qua expositæ sunt rhetoricæ scriptiones. alij enim non græci modo, sed Romani, eo u. g. genere in vtraque partem disseruerunt sic copiose, vt opinionibus aliorum allatis, rursusque iisdem refutatis, loquendi præcepta tradiderint, per multa aliquando ad rem oratoriam minus necessaria. alij concise, & breuiter hoc ipsum scribendi argumentum complexi, ne necessaria quidem præceperunt. per quosque vero, etsi optimam viam aggressi, rem totam enucleate perscripserunt: nihilominus tamen sunt in tractationis modo ita varij, vt interdum in præcipiendo sibi ipsi non consent omnino. at que id

quidem in istis antiquis rhetorici artificij parentibus, & tan-
quam architectis veteris eloquentiæ perspicui licet. Sunt qui-
dam præterea recenres, veluti minorum gentium scriptores,
quibus, ostentandi ingenij sui causa, hoc maxime propositum
fuit, veterum eorum institutis aduersari. in istis si rem to-
tam spectare volumus: cum illam eloquentiæ formam, &
quasi faciem aspiciemus, pigmentis, sucò que puerili illitam,
non veram, non naturalis succi plenam, non suo colore floren-
tem tum & opus, quod de oratoria doctrina contexunt, va-
ria certamine implicatum, & tradendi artificij rationem so-
lo repugnandi studio susceptam, perobscuram illam, longè que
omnium difficillimam cernemus. Quare in tanta, atque adeò
vasta rhetorum præceptione, & in singulis partibus orato-
ris, maximis illis explicandis, in summaque de toto genere
expositione, res operosa est, ac perdifficilis, quemadmodum
exposui, omnis hæc rhetorica tractatio. Ea veto difficultas se-
cut maxima videtur in eloquentiæ arte explicanda, ad civi-
lium humanarumque causarum actionem, atque usum con-
stitutata: ita multis partibus maior illa sane est in rhetorice ec-
clesiasticæ institutis, ac præceptis tradendis: quo grauioribus in
hac, quam in illa, loci propositi sunt ad dicendum. in hac de
gloriæ Dei, de animarum salute, de æterna, verè que beata vi-
ta, de fidei propagatione, de diuinis, caelestibusque disseminan-
dis virtutibus, de eripiendis vel morum, vel opinionum er-
roribus, de omnibus denique, copiose, sapienter, ornatè, ac di-
uinitus differendum est: quæ ad hominum mentes, euangeli-
cis legibus, & christianis institutis conformandas pertinent.
in illa, si publicæ res spectantur, ea populari opinione amplè
causa insunt, & conciones, de pace videlicet, de bello, de ve-
tigalibus, de rebus tum exportandis, tum importandis, &
demum de legibus ferendis. at de iis quidem ipsis cum incidit
fortasse locus: ecclesiastica dicendi ratione tractatur oratorie

non distinctius solum, sed & grauius, & splendidius in
priuatis autem causis fuit olim oratori forensi dicendum de
stilli. diorum, parietum, luminum, testamentorum, aliarum-
que eius generis rerum aure. Porro lōge dissimiles, ob eamque
rem multo maiores sunt ecclesiastici oratoris y loci, de abundi-
candis facultatibus, despiciendis opibus, propinquis, & amicitis
reliquendis, honoribus contēnendis, voluptate fugienda, am-
plectenda humilitate, morte appetenda, & condonandis iniu-
riis. Hac, atque alia innumerabilia vi praestantissima sunt,
ita ad ea suadenda, vel persuadēda potius, maximo opus est,
non illo forensi, sed ecclesiastico oratoris ornatu, atque appa-
ratur: qui non omnis ē rhetoricum officinis existere solet, sed ex
illius diuinae eloquentiae fontibus, cuius aliqua vel adumbra-
ta, vel plane expressa effigies apparet in antiquissimorum pa-
trum monumentis. Unde veritas, & quasi sylua ducta est e-
loquenter ecclesiastico more docendi. Alia etiam sunt religio-
nis nostrae decreta, corrupta hominum natura, deprauatisque
moribus omnium gētium aduersa, quae saepe in christiani orato-
ris concionum incipiunt, & cum salutariter constituta sint, ne-
cessario sic dicuntur, vt praestantiori, quam rhetoricum more
feri possit, genere orationis, ac plane diuina vi verborum ex-
pressa, illustrataque maiori sententiarum lumine, splendescāt:
quod dilucidius, & grauius prope ad aeternitatē infixā hēreāt
in mentibus, animisque audientium. Saepē item à vitis, atque
à turpitudine est ecclesiastico oratori deterrenda multitudo:
saepē, atque adeo semper, ad aspiciendam beatā vitā lucē reuo-
canda, perpetuōque est eadem ad christianarum virtutū accen-
denda studium, hic adhibenda dicēdi faces, non illa, oratorum
arte excitata, sed ecclesiastica orationis studio accensa. Quae
praeterea, & illa sane plurima, à doctissimis hominibus san-
ctissimisque viris, Theologicae scientiae magistris, recte, ac sa-
pienter, diuineque cogitata, literis mandata sunt: caeque ex-

ad contemplationem, tum ad morum, ac vitam
tam obscuram, quam arduam, & ad intelligendum saepe
difficilia de his oratoris illius ecclesiastici est, dilucide posse
dicere, nec sententias solum argute, sed verbis etiam ornate, at-
que ita quidem, ut in eo, prudenter videntur literis, & scientia,
requiratur maior eloquendi vis, quam rhetoricis comprehensa
sit praecipue. Tam vero idem, si quando sibi aduersus
de christianam singulos hostes, hereticos, iudeos, mahumeta-
nos, idololatri cultores, ceterosque ab ecclesia Dei disidentes, di-
cendum erit: grauis hinc huius orationis, aut concionis nervos ac
robur assumet, non a rhetoricis quidem, sed a praeceptis patribus:
qui singulari religione & sapientia viri, eloquentia copius in-
struendi, dimicatione suscepta pro veritate semper in aere sem-
perque in sole, ac pulvere versati sunt. Quae omnis res cum ita
se habet, ut eo scilicet praestantius ecclesiastico oratori elo-
quendum sit, eoque nervosius dicendum: quo is grauiorum rerum
sibi genus amplissimum ad concionem constitutum esse videt:
inde facile intelligi licet, quod iam positum est, de rhetorica
ecclesiastica praecipue longe di-
cultorem videri, quae ali-
tera est, quae in seculari, vel civili oratione dicenda con-
tinetur. hoc etiam maxime, quod huius instituta, in rhetorum
scholis tradita, non modo aliquando non conuenientia sunt, sed
repugnantia saepe, ut dixi ecclesiasticae eloquentiae rationi,
atque vsui. Id omne optime ipse noverat, Cardinalis amplissi-
me atque quo singulari es animi iudicio, sapientiaque incredibili,
quanquam opus eo de genere arduum cernebas: tamen con-
fici idem posse, certa aliqua ratione iudicabas. Hoc te cogi-
tantes multa confirmabant. primum enim illa, ab antiquis
rhetoricis doctoribus tanquam instrumenta ad dicendum
comparata, ornamenta, quibus quasi stellulis elucet tota elo-
quendi facultas, inesse an maduerretas cum in ceteris divina-
rum literarum scriptoribus, tum in Esaiâ, longe omnium

eloquentissimo propheta, cuius studio potissimum delectaris. Crebra esse in ur. ni sacro volumine non modo translata verba videbas, sed omnem orationis conformationem maxime frequentem. Illam etiam in diuinis scriptis, ac praesertim in illius gentium, populorumque omnium doctoris, Pauli Apostoli epistolis expressam, quasi Theopompeo, Isocrateoque more, numerose dicendi scribendique rationem, plane intelligebas ex sanctissimi viri, & in hac ipsa eloquenti doctrina multum exercitati, Augustini libro: qui ita ab illo circumscripte, apte, & compositae sententias concludi docet, ut nihil fieri in eo genere possit, vel praestantius, vel perfectius. Tres vero eas dicendi figuras, a sapientissimis viris ad triplex illud oratoris officium recognitas, atque inuentas, plane eminere cernebas tum in aliorum ecclesiae doctorum concionibus, tum in libro etiam eius, quem tibi proposuisti ad imitationem, sancti episcopi Ambrosij: qui mirificus moderator, & quasi temperator fuit illius tripartitae varietatis. Inventionis autem, quae ad christiani oratoris usum pertinet, materiam, cum inde primum ab initio fere nascentis & adulta ecclesiae, uberissime explicatam esse perspiciebas per diuinos illos religionis nostrae interpretes, non Graecos solum, Iustinum martyrem, Basilium, Nazianzenum Gregorium, Chrysostomum, aliosque veteri Graecia dignos, sed per Latinos etiam in primis, Cyprianum martyrem, Hieronymum, Gregorium pontificem, Ambrosium, Leonem magnum, in iisque ipsum Augustinum: qui quattuor complexus libris eius rei tractationem, ex qua promuntur rationes, & argumenta ad constituendas sacras conciones, informanda ecclesiastica rhetorica viam ceteris deinceps monstrauit, ac patefecit. Hoc igitur opus, religiosissime, & sapientissime Borithomae, sicut multis partibus perdifficile iam noras: ita videbas etiam notandis animaduersendisque veterum patrum monimen-

is, ut praesertim, in quibus ecclesiastica eloquentia impressa
apparent vestigia, posse illud quidem perfici, atque absolui.
Id sane cum apud te constitutum haberes, iudicaresque quod
momento conceperas, idem, videlicet opus, aliquando confectum,
et praeclarum quoque fore, et eiusmodi omnino, cuius cum
statu omnis frugifera: tum nulla pars eius futura esset
inculta: illud maxima tibi cura fuit, ut comprehensa animo
tuo, istius operis quasi imago, litteris exprimeretur quam
diligentissime. Ad quam rem perficiendam ipse sponse tua
incitatus, quotidie inflammabaris vehementius, non studio
solum, quo mirifice accensus es ad ecclesiasticarum disciplina-
rum propagationem, sed charitate illa in primis, qua tui ex re-
gii seminary clericos vixite in Christo diligis. cum enim e re
christiana publica esse censes, iam institutis Tridentini con-
cilij graui decreto clericorum collegiis, tanquam virtutum,
eruditionisque sacrae seminaris, ad usum reuocari, in illis ve-
terem sanctorum patrum eloquentiam: hoc etiam in multis,
que de eo tuo Mediolanensi seminario per te, magna pasto-
ralis officij religione, recte ac sapienter facta sunt, operum
factu duxisti, ut hoc ipso in genere clericis, qui eo loci interen-
tur, esset consultum et accurate, et vtiliter. iam namque
illius eloquentiae fructum vberimum videbas, atque usum
certe maximum. itaque sicut in rhetorico certamine, quod de
re omni oratoria magnum, variūque sibi instituerunt an-
tiqui illi dicendi magistri, atque adeo alij, quasi veteris rhe-
toricae artis emendatores, etiam illos conterere, id non valde
accommodatum esse sentiebas disciplinarum clericaliū ratio-
nibus: ita deliberasti, quoniam hoc vix maxime existimares,
eosdem, cum sacrarum litterarum studio dicendi doctrinam
coniungentes, diligenter in curriculum versari debere ecclesia-
sticæ patrum eloquentia. si quidem in huius facultate exer-
citatō ens, oratoriæque illa concionandi copia instructos, quam

maiores illi nostri ad diuinarum rerum scientiam adhibuerunt, posse etiam intelligebas, proposita theologia thesi, non subtiliter solum, scholasticorum more, de ea differere. Variis etiam dicere ornate, copiose, apteque ad populorum intelligentiam. Sapienter, ut cetera soles, hoc statueras: sed in praeterea deliberatione adhuc deerat opus, oratoris veterum illorum Patrum institutis, atque exemplis conformatum, & expressum, quale ipse animo conceperas. Cogitas igitur de eo conficiendo: opificem, cuius industria, studioque illud plane absolui posset, vides plane alium neminem, nisi hominem, & theologia scientia valde eruditum in primis, & priscorum patrum singulari quadam instructum cognitione, & ecclesiasticarum rerum doctrina, atque usu peritum, & in rhetoricis, politioribusque litteris versatum diligenter, eundem denique cum hoc etiam ad rei agenda splendorem, & auctoritatem maxime interesse putares, virum grauissimum, ac sapientissimum, quarum sane omnium rerum in vno homine conuersus ancipitem perficere ad rei curam afferebat. ac volente Deo, rem ista optime cecidisti, ut maxime optabas. Proximis annis Augustinus Valerius, episcopus Veronae, ut est amplitudinis tuae cupidissimus, tuarumque episcopaliū virtutum, quae sunt ad omnem imitationis laudem maxime insignes, imitator studiosus, Mediolanum ad te venit. hanc occasionem ipse nactus, nihil potius habuisti, quam ut de rhetorico ecclesiastici generis opere scribendo cum eo potissimum ageres, quem non modo eruditum, & diuinarum litterarum, humanarumque studio florentem, sed virum plane optimum, plenum pietatis, & omnis pastoralis officij diligentissimum. is primo, qua est sapientia, rem factu difficilem vidit, nec posse perfici animaduertit, nisi multo temporis spatio, multoque studio, nec denique nisi summo otio: quod fere nullum datur homini dignitate, ac munus episcopale gerenti. itaque etsi ille

habuit, quamobrem hoc scribendi munus recusaret, tamen fu-
sit, quidem non inuitus. nam cum in operam, studiumque
suum libenter in iis rebus ponat, quibus se aliqua reip. christia-
nae prodesse videt: tum sibi propositis sanctissimis, eisdemque
doctissimis viris, valde admodum cupit, ad catholicae sanctae-
que religionis disciplinam & praesentes exemplo, doctrinamque
erudire, & posteros adiuuare scriptorum suorum monumentis.
qua singulari ille voluntate, tuaque in primis, quam maximi
facit, auctoritate impulsus ad rhetoricam ecclesiasticam conscri-
bendam, hoc opus aggressus, ut praclare sane inchoauit, sic,
bene iuuante Deo, perfecit plane egregie. Is non peruulgatam
illam, ac tritam rhetorū viam secutus, sed sapientissimo cuique
probatam rationem, eamque ex Aristotelicis fontibus hau-
istam, mirabiliter confectam, in tanta tamque varia, & co-
piosa praeceptione, modum ad quod difficile erat, inuenit, quo
tota hac ecclesiastica oratorie auctori ratio explicaretur. Certe
multarum, magnarumque rerum copia a maioribus nostris,
sanctis, doctisque viris, pie admodum, & erudite tradita est,
& ratione omnis illa doctrina suppelleae posse ad rhetoricam
dicendi praeceptionem, & usum accommodari: id ē veteribus,
ut dixi, vnus S. Augustinus ostendit solū, praeterea nemo.
Non desunt autē multi, qui theologiae locos ad dialecticorum
morem disputationibus pertractarūt. quorum primus, ut ex
historia ecclesiast. à B. Hieronymo accepimus, Clemens Ale-
xandrinus extitit, vir apprime eruditus. hūc deinde permulti
secuti sunt, homines & sanctitate, & doctrina praecellētes:
in quibus ille ipse D. August. disputationes eas mirum in mo-
dum auxit: studiūque eandem Damascenus Graecē plurimū
adiunxit, ac Latine illas cōplexus Petrus Lombardus, in locos
eadem communes digessit: quorum sane tractationem cum
alij complures aggressi sint: tum maxime disputationibus

grauissimis, ac diuinis illustrauit, vir singulari doctrina & pietate, sanctus Thomas Aquinas. In illa igitur theologia locorum ratione sicut & multi versati sunt, & plurimi sane virum illius eruditissimum, sanctitatisque laude insignem, Augustinum s. in eo ipso theologicarum quaestionum genere imitati: ita in hac rhetorica ecclesiastica tradenda via, qui vel illius imitator fuerit, vel hoc saltem, grauius conatus sit, vix pene alium inueniamus licet, praeter Episcopum Ver. aa. Augustinum & Alerium. non inficior tamen, e recentibus pirosque exstitisse, qui hoc argumentum sibi ad scribendum proposuerint: sed quam longe, quamque utiliter in eo progressi sint, aliorum sit iudicium. Hic vero noster, qui scilicet, te potissimum auctore, hanc perdifficilem scripturam suscepisti, propositis sibi diuini eius viri de doctrina christiana libris, quibus quasi formam aliquam rhetorica ecclesiastica ille commonstrauit: quod oratori ecclesiastico aliquando vsui esse possit, iam omne Aristotelico more erudite percurrens, distinxit in prudentissime, & tradit accuratissime. Si interdum verba esse in praecipiendo breuis, at rerum comprehensione certe copiosiora, & grauis. personam enim induit non interpretis, sed auctoris: e cuius vel animi praeceptione existat commentatio, atque exercitatio doctrina maxima. Quare si magnis illis viris, qui theologiae scientiam, olim a patribus fuisse, lateque explicatam, scholastico differendi modo, articulatim distincteque tractari docuerunt, tantum debetur, quantum sane plurimum deberi, omnes plane sciunt: profecto fateamur necesse est, non parum quidem deberi huic, omni laude, omni que honore dignissimo, episcopo: qui tribus his libris, quos te in primis suadente, de rhetorica ecclesiastica conscripsit, quasi viam & rationem parauit, qua possit ad vsum reuocari vetus illa patrum eloquentia. Poterat fortasse hoc opus ab aliis scribi, sed tantum non haberet nec laudis, nec delectationis. Ut

non si clariorum virorum imagines ab Apelle pingerentur,
aut à Lyffippo fingerentur, magis animum oblectarent, ma-
gisque oculorum sensum allicerent: sic res graves cum virum
magnum nanciscuntur, à quo tractentur, non modo explican-
tur accuratius, & praeclarius: sed vim illam discendi, insti-
tuta animis, cum voluptate magis accendunt. Itaque opus hoc
cum appello, Cardinalis amplissime, quia id ipse pri-
mo mente excogitavit, cum non à quovis alio confici volue-
ris, quam ab sapientissimo episcopo, cuius iamdiu virum spe-
ditata est, ac nobilitata: nae ego illud spero fore, & tibi, qui
excogitasti, praeclarum: & opifici, à quo confici voluisti, glo-
riosum: & clericis, quorum causa conficiendum curasti, vir-
to admodum: & doctis omnibus, qui iam excitati veteris
ecclesiasticae patrum eloquentiae lucem aspiciunt, non gratum
modo, sed iucundum maxime. Qua sane spe cum ego primum
essem, ad eandem sum post plane confirmatus auctoritate do-
ctissimi theologi, & gravissimi viri, S. Marci, Verona In-
quisitoris: qui, cum in ancipiti operis edendi cura esset, non
solum id fieri suavit: sed ipse primo, & scilicet consentiente,
edendum curavit. quamobrem ego cum de toto opere sen-
tirem, erectiorique spe factus illius viri iudicio, non modo vo-
lui haec praefari: sed operam dedi, atque effeci, ut Mediolani
etiam, quae in vrbe operis huius quasi fundamenta primum
iacta sunt, id iam Verona impressum, tuoque nomini multis
de causis iure optimo dicatum, in lucem emitteretur: idque
cum ad Dei gloriam in primis, tum ad universae reipublicae
christianae usum.

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

AD CHRISTIANVM
Oratorem Ecclesiæ Catholicæ,

ἠποκωρονισία.

*Hoc nec Calliope, nec magnis ornet Apollo
Carminibus, paruum se satis ornat opus.
Vel quod Aristotelem, Marcum, Fabiumque
profanos,*

*Christicolas sacra Rhetoras arte facit.
Sedulus hoc tantum volues noctūque, diūq,
Prosis ut ipse tibi, prosis ut ipse mihi.*

καρπὸς ὕδωρ.

DE RHETORICA
ECCLESIASTICA
AD CLERICOS
Liber Primus.

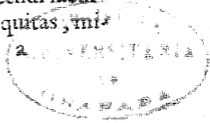
Quandam esse Ecclesiasticam Eloquentiam.

CAPVT I.

INGVA, vt Lactantius *Lact. c. 33. b.*
Firmianus scribit, cum ve- *6. diuinarū*
rum loqui ceperit, & virtu- *inst.*
tem, maiestatemque, Dei
interpretari, tum demū suo
fungitur munere. quādiu
falsa loquitur, in suo vſu nō
est. oratores autem *ſæpiſſ.*

qui falſis ſæpe argumentis, & adulationibus in-
cautos animos decipere conſueuerunt, & in ſuis
orationibus gloriam Dei propoſitā non habue-
runt, rectius homines ad argutam copioſamque
malitiam, ad blandam, ſeditioſamque calliditatē,
atque ad omnia verborum lenocinia inſtructos,
quā̄m eloquentes, quiſpiam dixerit. Quod ſi quis *a M. Cato-*
contendat, tot mala non ab arte, ſed à deprauata *ne.*
hominum natura fuiſſe profecta, oratorem ſic eſt *Fab. c. 1. lib.*
ſe definitum, virum bonum, dicendi peritum, is *12.*
certè non negabit, viris etiā bonis dicendi facul-
tate inſtructis, quos admirata eſt antiquitas, mi-

nime fuisse propositum, ad verissimam Christi religionem, vnicam veritatis magistram, auditores instruere, & eos ad beatam, & æternam vitam impellere. Quare rectè, aliud animo cogitans, dixit ille apud Ciceronè, disertos se vidisse quàm plurimos, eloquentem vero neminem, cum exceptis illis, qui Christum Deum aut prænunciantes, aut cognoscentes, diuino spiritu adiuti, verissimam eius religionè copiosè explicauerunt, eloquens meritò appellari nemo possit. Sunt igitur colligenda, & accommodanda quædam præcepta, quæ doceant cœlestem, ac sanctam eloquentiam: quorum cum sit magistra, vt est salutarium omnium præceptorum, sponsa Christi sancta mater Ecclesia, Ecclesiasticam Rhetoricam illa constituent. Hanc diuinam potius, quàm humanam dicendi facultatem, & si Spiritus sanctus sine vlla doctrina, & labore interdum solet suggerere, obseruatione tamen sermonum, quibus sancti homines, eodem spiritu afflati, Christiano populo profuerunt, percipi & in artem redigi posse, nemo negauerit.

Antonius 1.
de orat. pag.
25. est edit.
Ant. graphy
lib. 1. 2. 3. 4. 111
1111. 1/5.

De Ecclesiastica Eloquentia Utilitate.

CAPVT. II.

Arist. c. 7. l.
1. ad Theo-
dect. 1. præm.
Cic. 2. de o-
rat. 91. 93.
137. 3. de o-
rat. 211. in
Brut. 280.

Vtilem dicunt Rhetores eloquentiam, quia veritatem tuetur, & extollit, quæ ignorantia iudicam, & aduersari orû calumnia depressa succumberet: quod non solum inutile, sed etiam turpe est homini. Addunt, quia salutaria cõsilia proponit. quia debitos honores virtuti tribuit, quia

populorum impetus sedat, quæ in cõmuni quocunq; vita maximas vtilitates affert. Ecclesiasticam nos eloquentiam non solum vtilem existimamus ad ea, quæ illi dixere, sed ad religionem, qua nihil melius homini à bonorum omnium largitore Deo tributum est, inducendam, retinendam, propagandam. Ea enim qui sunt ornati, si diuinitas ad nobilissimum illud munus vocati sint, præuincias, regna ad Christum conuertunt, hæreses extinguunt, seditiones sedant, concordiam pariunt, leges præscribunt, confirmant, ac etiam imprimunt in animis hominum, ita vt vere sine tyrannide dominantur, & merito ministri Dei, internuntij, Angeli, Christi legati appellari possint, quibus nominibus iure nominantur Apostoli, & qui in Apostolico munere dicendi sine furo, & ostentatione versantur.

Quanam ars sit Rhetorica Ecclesiastica, & quale sit officium, & finis, oratoris. CAP. III.

ARs autem, quæ Ecclesiasticam eloquentiam, Christiano populo tam vtilem, docet, Rhetorica Ecclesiastica appellatur: quæ est ars, siue facultas inueniendi, disponendi, & eloquendi ea, quæ ad salutem animarum pertinent. Oratoris autem Ecclesiastici officium est, veritatem, arcum Dei aperire populo, docere piè & innocenter viuere, errores turpissimos, pestiferas superstitiones, prauas consuetudines tollere, ad piam, veram, diuinamque sapientiam, christianam religionem homines compellere, cognitione verita-

tis, qua nullus est suauior cibus, auditorum ani-
 mos nutrire. Eius autem hic est finis propositus,
 persuadendo augere regnum Dei, lucrari animas
 Christo, ornare sanctam Ecclesiam, minuire ty-
 rannidem Diaboli, animas, Christi pretioso san-
 guine redemptas, ad aeternam vitam, & beatitu-
 dinem excitare. Pluribus verbis eandem ferè rem
 exprimentibus, officium & finem Ecclesiastici
 Oratoris explicauimus, vt teneris clericorum in-
 geniis consuleremus. Porro felicitas, siue beati-
 tudo, iucundissimum, & pulcherrimum nomen,
 est virtutis præmium, bonorum omnium abun-
 dantia, in visione ac fruitione Dei posita. Quam-
 uis autem ante obitum nemo verè beatus appel-
 landus sit, perspicuum tamen est, beatos dici
 quosdam peregrinos, qui ad iter conficiendum
 omnibus impedimentis sunt liberi, beatos quos-
 dam nauigantes, cum portum vident. Ita in huius
 vitæ peregrinatione, inter tot fluctus, beatos hu-
 miles, Dei prouidentiam agnoscentes, & men-
 tem suam inclinantes coram Deo, beatos mites,
 quorum anima ea dulcedine est prædita, vt nulla
 eam possit amaritudo perturbare, beatos lugen-
 tes, quibus cõcessa est gratia vehementer dolendi
 ob peccata, quæ fiunt, & ob bona, quæ fieri pos-
 sent, & minimè fiunt, beatos, iusticiam maximè
 vtilem illam, & eximiam virtutem amantes, quæ
 bonitatis, aut innocentia nomine potest signifi-
 cari; beatos misericordes, aliorum calamitatibus
 dolentes, eisque succurrètes; item mundos cor-
 de, temperato., castos, qui impuræ libidinis ty-
 rannide liberi, angelicam vitam incipiunt degere,

1. Cor. 2. 6

1. Cor. 13. 6

13.

1. Ioan. 3.

Ioan. 17. 4

Plato in

Phædo.

Euse. c. 7. li.

1. de vita Cõ-

stant. Imp.

visum Deum pulchritudinis, & omnium honorum auctorem, beatos studiosos pacis, tantoque & tam magno bono fruentes, quia nihil repugnat, quominus se ipsi regentes, in periculosissima huius mundi pugna vincant, & filij Dei, & hæredes, cœlesti hæreditate potiantur: beatos, quos mundus variis modis exercet, quos vituperat, quos calumniis oppugnat, quia veritatem diligunt, & tuentur, quia gloriam Dei quaerunt, quia prodesse hominibus exéplo student. Cuius peregrinationis nostræ beatitudines expressit verus magister, & Dominus Iesus Christus: easque explicans Ecclesiasticus Orator facile demonstrabit, neque in voluptate, neque in diuitiis, neque in honoribus, neque etiam in scientia, neque demum in propriis virtutibus, vt quidam philosophi putauerunt, collocandâ esse felicitatē: sola esse bona, quæ bonos homines efficiunt: bona corporis, valetudinem, pulchritudinē, & bona externa, diuitias, honores, eatenus esse bona, quatenus illis recte scimus vti. Verùm quemadmodum medicus, quamuis non fanet semper egrotum, est tamen appellâdus bonus medicus, cum adhibuerit omnia medicamenta ad sanandum: ita fieri potest prauitate huius sæculi, & peruersitate ingeniorum, vt audientes bonos concionatores, parū, aut nihil etiam proficiant, cum ipsi tamen boni concionatores sint appellandi. Quòd si oratione sua consequetur Ecclesiasticus orator, vt, postquâ dixerit, tacita quadam voce loquantur inter se auditores, & cōmoti, ac compuncti corde, dicât: quid ergo faciemus? quod beatissimo Apostolorū

Scioci vt scribit Arist. c. 5. l. x. Ethic. Cic. Parad. l. 236.

*Pet. act. 2.
cap. 5.*

*Arist. c. 2. l.
2. physic.*

principi dicenti concessum est, non minimū fructum se cepisse existimabit. Vrantem in omnibus, quæ infra globum lunæ continetur, quatuor genera causarum facile est reperire: in homine enim efficientes causas dicimus Solem, & aliū hominem, formam, animam ratione præditam, materiam, corpus, finem, fœlicitatem. & in domo efficientem causam nominamus ædificatorem, formam figuram ipsius domus, materiam, lapides, cæmenta, finem, defensionem ab iniuria cœli: ita, sine paulo ante explicato, effectorem concionū, & bonarum omnium rerum, actionum, & verborum, dicimus Sanctum Spiritum, qui precibus inuocandus est: nam sine eius præsentī numine, inutiles sunt omnes sermones, plane mortuæ sunt conciones. Hanc rem cum nouisset sanctus Dominicus, interrogatus, qua ratione, dicendo, auditores in sui admirationem traheret, & tot animas, concionibus suis, Christo lucraretur, ea, quæ dicebat, se reperire respondit in libello charitatis, in libello Spiritus sancti. Proximæ causæ efficientes, sunt labor, & exercitatio. Forma in hoc est sita, vt aptè, & congruenter dicatur ad populum: nam in scholis, breuiter, acutè, & de rebus difficilibus agitur: ad populum verò copiosè, dilucidè, & de rebus in primis, ad vtilitatem animarum spectantibus, habendus est sermo, ita vt concionis forma, & eloquētiæ christianæ vis ac summa omnium præceptorum, quæ tradimus, B. Augustini verbis sit describenda, vt orator Ecclesiasticus ita dicat, vt intelligenter, obediēter & libenter audiatur. De materia agamus.

August.

Duplicem esse materiam huius orationis: remotam, & proximam. CAP. IIII.

Materia Ecclesiastico oratori subiecta duplex est: remota, & proxima. remota continet omnia, quæ scripta sunt, ita vt quidquid ex philosophis, poetis, historicis, oratoribus, ex omni scriptorum genere excerpi potest, ad vtilitatem populi, id totum Ecclesiastico oratori, tanquam proprium, ab aliis vsurpatum, subiiciatur. proxima vero materia tribus dicendi generibus comprehendi potest, Deliberatiuo, Demonstratiuo, & Iudiciali. Deliberatiuum genus est, quod in suasiōe, & dissuasiōe versatur: cuius finis est vtile. Demonstratiuum, quod in laudatione, & vituperatione est positum: cuius finis est honestum. Iudiciale in accusatione, & defensione est situm: cuius finis est iustum. Vtile, vt B. scribit Ambrosius, nihil est aliud, nisi quod confert ad vitam æternam. Honestum sic definimus, virtutis decorem, qui cum vtilitate ita est coniunctus, vt separari nequeat. Iustum est constans, perpetuâque voluntas tenendi vnique quod suum est: in hoc autem in primis sita est, vt agnoscat cœli & terræ dominus, innocentia remunerator, & scelerum vindex: eiusque præcepta obseruentur. Quæ omnia cum ad veram hominis felicitatem referantur, constat fines, non perinde ac Rhetores, vtilitatem ab honestate plerumque seiungentes, putauerunt, esse à nobis christianis distinguendos.

1. ad Floren.

14. 2. 11. 2.

de Invent.

224. 287. 1.

de orat. 41.

*Arist. 6. 12. l.
1. 2. Theo-
dect.**Cic. passim
in Rhetoric.
Fab. 10. ca.
lib. 3.*

Cum genus Deliberativum in bonorum su-
asione, & malorum dissuasione versetur: ad
quæ omnis Ecclesiastici oratoris labor, tanquam
ad finem dirigitur, in hoc maxime studium & di-
ligentiam ponat, ut à vitiis auocans populum
Dei, ad veram pietatem, christianasque omnes
virtutes accendat, atque inflammet. Ea vero, quæ
Ecclesiasticus orator populo suadere solet, ad
quinque fortasse capita, facillioris doctrinæ causa,
redigi possunt, ad credenda, ad speranda, ad ti-
menda, ad vitanda, ad agenda. quibus capitibus
vniuersa ferè Theologia, & tota christianè viuen-
di ratio comprehenditur. nos qui clericis scribi-
mus, quædam attingemus, quæ ipsis aliquam
propositionum copiam possint suppeditare, per-
fectam eorum capitum tractationem omitten-
tes: ne actum à doctissimis Theologis agamus,
& scopi, quem nobis proposuimus, obliti esse vi-
deamur.

De credendis. CAP. VI.

ITaque dicet Ecclesiasticus orator credendum
esse expresso in sacris litteris Dei verbo, de
quarum auctoritate alio loco dicemus. Et ut in-
telligat non omnia, ad salutem pertinentia, com-
prehendi expresso Dei verbo, legat Osij Cardi-
nalis Vuarmiensis, doctissimi hominis, pulcherri-
mū ea de re libellū. Credendos duodecim articu-
los, qui in sancto Apostolorum Symbolo conti-
nentur, proponet. in quorū explicatione, magnā
copiā ei suggeret aureus liber, qui proximis annis

Iussu Pij V. Pontificis Maximi est editus, Catechismus Romanus. Cauebit ne vllum vnquam articulum in dubium reuocare videatur: quod nonnulli faciunt ostentatione potius, quam infertia, aut infidelitate, disputat enim de Dei providentia, & argumenta multis iam sæculis explorata, in medium afferunt. qui conatus minime necessarius, vt periculosus, aut potius perniciosus, non est laudandus. Sæpe Ecclesiasticus orator affirmabit duodecim articulos fidei esse principia, bases, & fundamenta christianæ religionis: ita esse certa, ita indubitata, ita multorum martyrum sanguine cõfirmata; vt stultum sit, aut potius impium, eos in dubium reuocare. Proponet etiam esse Apostolis, & apostolicis viris, tanquã ministris Spiritus sancti, fidem adhibendam: admittendas sanctas traditiones Apostolorũ, quas, voces Dei, & oracula eiusdem sancti Spiritus, quem æqualem patri, & filio adoramus, existimare christianus populus debet Sanctam Ecclesiam matrem, & magistram veritatis, & sponsam Christi credendam: sanctis Conciliis generalibus, quibus tantam auctoritatem tribuendam putauit beatus Gregorius, quantam Euangelistis, nimirum quia in Spiritu sancto sunt congregata, assentiendum: & sanctis Doctoribus, si inter se consentiant. Non credendum Sathanæ, perenni animarum nostrarum hosti, scelestam dogmatũ nouitatem suggerenti. non credendũ eius discipulis hæreticis, puritatẽ catholicæ fidei inualitiosẽ, & impie contaminatibus: non credendũ proprio ingenio, neq; cuius in rebus, ad fidẽ pertinetib⁹.

Cyroll in Catech.

August. multis serm. de tempore. Itẽ lib. 1. & 2. de symb. ad Catech.

Chryso. hom.

1. & 2. in symbol.

Gregor. cap.

Sicut. distin.

15. canon. A-

post. 38.

Soz. om. 1. 6.

c. 7.

ET quia, veluti fidelissima comes fidē sequitur spes, proponet Ecclesiasticus orator, speranda esse omnia bona à clementissimo cæli & terra domino, & à patre misericordiarum Deo: habere nos aduocatum dominū nostrum Iesum Christum, cuius pretiosissimo sanguine, à Sathana tyrannide liberati sumus: illum pro nobis orare: sperandam esse vitam æternam, eamq; auide expectandam, hoc est visionem & fruitionē Dei, consortium Angelorū, & vitam periculis, & molestiis omnibus vacuam, cœlestibus & perpetuis bonis abundantem. Moneat sæpe populum Dei, ne inani quadam fiducia se ipse fallat: sciat misericordem esse dominū & iustum: fidem operibus comprobendam esse: non esse Deum ad iracundiā prouocandū, à quo innumerabilibus affecti sumus beneficiis, & in quem speramus. Quod si quempiam desperare suspicabitur, beati Augustini verba poterit commemorare: Respira peccator, respira, ne desperes: spera in eum, quem times: confuge ad eum: inuoca opportune, quem superbe prouocasti.

Ecclesiastes

9. a

Prov. 1. a, &

9. b

Porro cum nemo sciat odio an amore sit dignus, & in multis bonarum omnium rerum auctorem, & principem Deum offendamus, proponet initium sapientiæ esse timorem Domini: Deum timendum, quia cum omnia ex nihilo fecerit, vno etiam ictu eadem potest ad nihilū redigere: timendam æternam pœnam, timendum horribilem illum Iudicij diem, timēdos, aut po-

ius horrendos cruciatus li.ferni: horribilē diem iudicij proponens, David verba proferet, Deus manifeste veniet: Deus ipse, & non silebit: ignis ante ipsum præbit, & tempestas valida: aduocabit cælum deorsum, & terram discernere populū suū: & omnes, nulla habita nobilitatis, aut scientiæ ratione, stabimus ante eius tribunal: vbi eum, quē patrē misericordiæ nosuimus agnoscere, iustum iudicem experiemur. Dicat eo die, vt sanctus scribit Augustinus, futurum fletum, & stridorem dentium, vlulatum, & lamētationem, & tardam pœnitentiā: quando mouebuntur fundamenta montium, & ardebit terra, vsque ad inferos deorsum: quando, teste Apostolorum principe, cœli ardentes soluentur, elementa ignis ardore tabescent: quando, vt Saluator noster ait, etiam virtutes cœlorum mouebuntur: quando Sol obscurabitur, Luna non dabit lumen suū, & stellæ cadent de cœlo. Ostendet deinceps nihil Inferno esse posse horribilius, horribilem esse priuationē visionis Dei: illum esse lacū sine mēiura, profundum sine profundo, plenum ardore, & fœtore intolerabili, nullum esse ordinē, horrorem æternū, nullam spem boni, nullam mali fugam.

*Psal. 49. a**August.**1. Pet. 3. c**Ioel. 2. c**Matt. 24. c**Luc. 21. d**Mar. 13. c**De vitandis.*

CAP. IX.

Cum autem sapientia christiana in hoc maxime consistat, vt declinemus à malo, & faciamus bonum, dicet in primis vitanda esse peccata, quia nos separāt à fonte bonitatis Deo: quia filios Dei adopriuos, filios lucis, seruos sathanæ, & filios tenebrarū faciūt: quia distinguunt nos à

*Psal. 33. c.**36. d. & 1.**Pet. 3.*

Christo, qui est via, veritas, & vita: quia variis modis animam nostram excruciant. Originale, quod à primo humani generis parente Adam in posteros transfusum est, per Baptismum tolli; vitari quidem non posse; sed Dei misericordia sublatum sæpe cõmemorandum; vt calamitatis memores, & diuini beneficij, humilitatem diligamus. De mortalibus peccatis, quoniam sæpe fit mentio, dicet eo nomine appellari, quia mortem inferunt animæ: notissimum esse illorum numerum; septem esse peccata capitalia, ad quæ cætera referuntur, Superbiam, Auaritiam, Inuidiam, Luxuriam, Gulam, Iram, & Accidiam.

Rom. 6. d.
Sapient. 1. d.
Greg. 31. moral.
c. 31.
Cassian. lib.
3. et sequent.
item collat. 5.
de hu. agit.

De vitanda Superbia.

CAP. X.

Arist. c. 4.
lib. 4. moral.
philoso.
Chrysost.
hom. 43. ad
po. Antio.
Isidor. c. 38.
li. 2. de sum-
mo bono.

Gregor. c. 31.
lib. 31. moral.

Ad det Superbiam esse appetitum excellentie inordinatum, quæ in his est posita, cum bona, quæ habemus, non accepta Deo referimus, eaque iactamus tanquam nostra; vel bona, quæ non habemus, nobis arrogamus. quo in genere collocantur hypocritæ. Contra hæc genera superbie ita dicit Ecclesiasticus orator, vt ostendat nihil tam aduersari Christo, nihil minus conuenire naturæ hominis, quam superbiã. Addet vbi est superbia, ibi esse stultitiam: superbum, qui ob virtutes extollitur, de vita mori, de sanitate ægrotare, de medicamine perire, vt sanctus scribit Gregorius. Auditores verbi Dei hortabitur, vt infirmitatem humanam sæpe considerent, & varias huius vitæ calamitates sibi ante oculos ponant: vt ad humilitatem, reliquarum virtutum fundamentum, excitentur.

De vitanda Avaritie.

CAP. XI.

Vitandam esse avaritiam facile erit ostendere, cum avaros valde detestetur Dominus, cum miserum. am vitam ducant, cum cæteris hominibus. Sed ipsi in prius sint odiosi. Dicit immoderatam hanc habendi cupiditatem vitandam, Domini esse terram, & plenitudinem eius, diuites in vsu, non in possessione consistere, in quorum hominum vsurpationes appellandas, diuites esse ministros Dei, dispensatores, & œconomos, earum potissimum rerum, quas in vnum coaceruari permittit, vt fidelitatis quorundam periculum faciat, alios elemosynis in cœlestem hereditatem recipiat, alios ob tenacitatem æterno supplicio puniat. quo loco verba Iacobi Apostoli, si placebit, explicabit: Agite nunc diuites, plorate in miseris, quæ euenturæ vobis, & addet verba sancti Augustini, Væh qui augent res perituras, vnde æternas amittant.

Iac. 5. a

August. li. 3.
de libe. arbit.
c. 17. Et serm.
196. de temp.

De vitanda Inuidia.

CAP. XII.

Inuidiam filiam superbiam esse nemo dubitat. Item enim doleat inuidus bonis alienis, ideo dolet, quia se illis dignum putat. Dicit Ecclesiasticus orator nihil boni in se habere inuidiam, nisi quod cruciat inuidentes: quod etiam Isocrates scripsit. Addet esse Sathanæ machinam, qua subdolos ille animarum nostrarum hostis, humano generi insidiatur, præstantia etiam ingenia inuadit, virtutes contaminat, & rectam viuendi rationem peruertit. Eius sororem esse detractionem,

Virg. in epla
grā. deliuora.
Horat. epist.
2. li. 1.
Plato lib. 9.
de legib.

vitium grauissimū, quod oratorio quodam modo peius esse dixit S. Chrysoſtomus, quā corpus popul. homil. occidere. occidit enim detractor, & quati dilat. 44. & seq. niat famam, quæ pluris est faciendā, quam vita.

De Luxuria

CAP. XIII.

Gregor. 31.
moral. c. 31.
1. Corin. 6. d

DE luxuria pluribus dicat, adimere vſum rationis, homines belluas efficere, erus comites esse pœnitentiam & infamiam, esse plerunque pœnam peccati.

De vitanda Gula.

CAP. XIII.

Gregor. 31.
moral. c. 31.
4. ad Eſerem.
122.

DE vitio gulæ, quæ est inordinatus appetitus cibi, cum dixerit, inculcet edendum, vt viuamus, non viuendum, vt edamus: paucis minimisque contentam esse naturam: plures iugulaſſe gulam, quam gladium: saturitatem fame peiorem, vt sanctus probat Chrysoſtomus: gulam matrem incontinentiæ, & altricem ægritudinum, ac multarum miseriarum esse. Acrius reprehendet pauperes, qui gulæ indulgentes, rem familiarem minuunt.

De vitanda Ira.

CAP. XV.

August.

IRam vitandam probabit, quia est comes stultitiæ, inimica consilij, mater pœnitentiæ, nutritrix iurgiorum, inimicitiarum, & variarum calamitatum: audienda illa verba beati Augustini: Volo vos irasci, vt non peccetis: vt autem non peccetis, quibus debetis irasci, nisi vobis? quid est enim homo pœnitens, nisi homo sibi iratus? —

De Accidia vitanda.

CAP. XVI.

Bernar. sermon. 3. & 6.

Cvm vero de accidia vitanda sermonem habebit Ecclesiasticus orator, eam originem

vitiorem nominabit, pusillanimitatis, atque etiam malitiæ magistræ: eos, qui hoc laborant vitio, indignos esse nomine hominis, cum ad agendum, & contemplandum, ac etiam ad laborem procreati sumus: nihil magis studere Sathanam, quam ut animas otiosas inueniat, eas ut in suam tyrannidem redigat.

de ascensione.

Gregor. 31.

morul. c. 31.

Matth. 20. 6.

22. 6.

De vitandis peccatis alienis.

CAP. XVII.

Commemorabit sæpe maxime fugienda illa peccata, quæ aliena vocantur: propterea quod, cum ab aliis committantur, nobis etiam nocent: quoniam aliqua ratione illis communicamus. Porro communicant peccatis alienis homines, consilio, iussione, consensu, irritatione, laudatione, siue adulatione, reticentia, conniuentia, rei alienæ participatione, praua facti defensione. Peccant consilio, qui alicuius sceleris committendi sunt, vel auctores, consultores, vel ministri, ut fuit Achytophel: quo improbo & infelici consiliario Absalom in patrem coniurando, usus est. Consilio peccant, qui in perniciosa arte versantur, hortantes homines ad singulare certamen, ad vlciscendas iniurias, cum nulla possit esse nobilior victoria, quam seipsum vincere: eadē ratione peccant, qui hortantur alios ad libidinē, ut lenones, vilissimum hominum genus. Iussione peccauit David, homo alias secundum cor Dei, cum iussit Uriam interfici, ut eius uxore potiretur. Consensu peccauit Pilatus in nece Domini nostri Iesu Christi. Peccant innumerabiles homines, putantes, quia ipsi à peccatis se abstinent,

De his 1. T6.
moth. 5. c

Psal. 18. c

Ephes. 3. b

Basil. lib. 2.

de Baptism.

quæst. 9.

2. Reg. 16. d

Cic. pro Mar
cello. p. 301.

2. Reg. 12. c

Matth. 27. c

Ioan. 18. 6

& si aliis consentiant peccantibus, minime peccare. Quare illæ audiuntur voces: Sua res agitur, nihil ad me, ipse viderit. Docebit Ecclesiasticus orator, peccare eum, qui, quantum in se est, peccantibus non aduersatur. Irritatione peccauit vxor beati Iob, cum ei variis calamitatibus oppresso dixit. Bened. e Deo & morere: in quod peccandi genus in primis solent incidere irrisores, qui deterrendi sunt exemplo illorum, qui Elisæum prophetam irriserunt. Adulatione maxime peccatur, nam dulce venenum est adulatio: & nihil mortalium auribus accidit suauius, quam propriarum laudum cantilena: ita vt interdum eas laudes admittant homines, quibus se indignos faterentur. Late patet hoc vitium in Rebus publicis, & in opulentis ciuitatibus, in primis in aulis principum: & vtinam inter sacerdotes, & clericos non reperirentur multi, ad assentationem eruditi, qui Præpositos, & Episcopos suos, cum quibus libere admodum deberent agere, plerumque non deciperent, blanditiis & adulationibus, eorum sæpe zelum non retardarent. Reticentia peccant, qui cum reprehēdere deberent, tacent: non obseruāt verba illa prophetæ, Clama ne cesses, annuncia populo meo scelera eorum. qui locus etsi ad eos spectat sermones, qui haberi solēt in synodis, interdum tamen est explicandus, vt assuescat populus, non moleste ferre reprehensionem parochorum suorum, diligit potius, quem admodum æquitas postulat, monentes. Hunc locum explicans Ecclesiasticus orator, occasionem nanciscetur hortandi homines, vt si quem hæresis labe

Iob 2.6

4. Reg. 2. d

Esa. 58. 4

sis labe

his labe infectum cognoscunt, cum deserant: ne peccato alieno, silentio communicent. Coniuentia, & indulgentia peccare consueuerunt magistratus, tum Ecclesiastici, tum ciuiles, qui auram popularem sectantur. Quo in genere parentes, & præceptores maxime peccant: qui admonendi sunt, vt filiorum suorum peccata castiget, ne à Deo puniantur, quæadmodum punitum esse *1. Reg. 32.* Heli sacerdotem sacræ testantur literæ. In parentum numero collocauimus præceptores, cum ad illos pertineat, discipulos paterno amore diligere, & illos quodammodo gignant: cum in eorum animis optimarum rerum cognitionem imprimant. Participatione peccat, qui ad perpetranda peccata se socium adiungit, quemadmodum peccauit Aaron Moysis frater, cum ipse & populus *Exo. 32.* Israëliticus vitulum aureum in deserto construxerunt. Quo in peccandi genere grauissime peccare solent coniuratores, & conspiratores: cuiusmodi fuerunt fratres Ioseph, qui in ipsum conspirauerunt. Defensione peccant, qui in foro alienas causas iniustas, vel lucri, vel amicitia causa, tuentur: quod magnum scelus rationibus multis fugiendum esse demonstrabit. *Gen. 37.*

De vitandis peccatis in spiritum sanctum, & de clamantibus in cælum. CAP: XVIII.

Maxime autem vitanda christiano populo inculcabit Ecclesiasticus orator peccata in Spiritum sanctum. hæc autem sunt, desperare de Diuina bonitate, agnitam veritatem impugnare, fraternæ charitati inuidere, obstinato, & im-

August. in
Enchi. c. 80.
Et lib. annot.
in Job. c. 30.

pœnitenti animo in peccatis perseverare: quæ acriter reprehendet, quandoquidem neque in hoc sæculo, neque in futuro remittuntur. Clamare quædam peccata in cœlum commemorabit: Homicidium voluntarium, vitia contra naturâ, pauperum, viduarum, atque pupillorum oppressi-
nem, & mercedem operariorum defraudatam.

Quæ peccata maxime detestans, ea forma dicendi utetur, ut piorum hominum, præsertim virginum animi, verborum obscenitate non offendantur. quæ de re agemus cum de elocutione tractabimus. Vitanda esse dicet levia, & venialia peccata, quatenus humana infirmitas patitur, ne paulatim in mortalia incidamus: addet vitandam esse improborum hominum consuetudinem, nam fieri vix potest, ut qui tangit picem, non inquinetur ab ea: vitandam curiositatem, impudentiæ sororem, vanitatis nutricem: vitanda theatra, publica spectacula, frequentia conuiuia: inde enim sæpe deteriores homines, atque etiam interdum tristiores solent recedere. Vitandum, de seipso loqui, nisi necessitas cogat, ut fecit interdum beatus Paulus ad Corinthios: Ministri sunt, & ego, ut minus sapiens, dico plus ego.

2. Corin. II. c.

De agendis.

CAP. XIX.

Psal. 37. d. Et
364

Quia non satis est declinare à malo, sed christianum hominem oportet agere bonum: hortabitur Ecclesiasticus orator fideles Christi, ad agenda ea, quæ lex iubet: legem dictam esse explicabit ab eligendo, eo quod eligant homines quid agendum sit, aut à ligando, ne tanquam fu-

rentes præcipites ruamus. Hanc legis distinctionem interdum afferet, sumptam ex scholasticis doctoribus: legem aliam esse diuinam, aliam humanam. Diuinam (vt interim æternam omittamus, quæ est summa ratio, cui semper obtemperandum est, cuius quosdam veluti radios mentis lumine cernimus) distinguat in naturalem, & positiuam: naturalem esse rectitudinem intellectus, & primam regulam, à qua omnes res agendæ regulam accipiunt: cui omnia principia rerû agendarum cõcordant: huic legi dicitur parendum: Alteri non esse faciendum, quod nobis fieri nolumus: faciendum aliis, quod nobis optarem fieri: exclamabit obscurari prauis consuetudinibus legem naturæ, quosdam luperum, vulpium, & aliarum ferarum mores induere: & quibus valde deberent prodesse, illis nocere. Positiuam diuidet, in veterem, & nouam: veterem legem, nempe Moyfis, esse quidem diuinam, sed vmbra continere veritatis, fuisse datam propter transgressionem, demonstrare peccatum: eius sacramenta significare, sed non continere gratiam: Legem nouam, hoc est Euangelicam, continere veritatem, & gratiam, quã sanctissimis sacramentis confert: datam esse propter iustificationem: ad hoc esse valde vtilem, vt peccatum agnitum vitetur: Appellari verbum fidei, veritatem Dei, scientiam salutis, & cœlestem epistolam: hanc diuinitus missam epistolam, sæpe legendam proponet: sanctissima sacramenta, quæ, veluti pharmaca, ad humanas infirmitates sanandas, & instrumeta diuinæ gratiæ, & nostræ salutis, instituit Do. noster Iesus Christus,

Bernard. ser. de cura dom. Rex, magister, & medicus animarum nostrarum, docebit esse maxime veneranda. quo loco interdum dicit esse sacræ rei signa, hoc est visibiles formas, invisibilis gratiæ, quibus Christo coniungimur, veluti membra capiti, & sancti effici-
August. li. 3. de doctr. christia. c. 9. mur. Ostendet pluribus verbis, quemadmodum homo nascitur, crescit, alitur, valetudinem recuperat, postremo eius vires debilitatæ reficiuntur: ita animam baptismo renasci, Chrysmate crescere, sancta Eucharistia, tanquam pane quotidiano, ali: sacramento Pœnitentiæ sanari: Extrema unctione recreari, ipsique faciliorem in cœlestem patriam aditum patefieri: ad quæ remedia adhibenda, necessarium esse sacramentum Ordinis: ut ad fomitem carnalis concupiscentiæ debilitandum, & ad propagandum populum Dei, institutum est ab eodem D. Iesu Christo sanctum Matrimonium. Qua de re sepe sermonem habebit, cum nihil possit esse populo Christiano utilius, quàm scientia, & rectus usus sanctissimorû sacramentorum: quo usu, præsertim sanctissimæ Eucharistiæ ille excitatur ad cognitionem innumerabilium beneficiorû, quæ benignissimus pater Deus in nos contulit, & confert quotidie: excitatur ad humilitatem, cum per visibilia elementa, tantam tamque magnam gratiam se consequi animadvertit. Ad gratiarum etiam actionem inflammari potest, cum sanctissima sacramenta, veluti pignora salutis suæ, sibi à D.N. Iesu Christo relicta se habere intelligit. Dicit tria è septé esse eiusmodi, ut non nisi semel suscipi, sine maximo scelere possint, Baptismum, Confirmationem, &

Concil. Florent. Tridēt. sess. 7. can. 9. de sacram.
August. contr. epist. Parmeni. c. 13.

Ordinem sacrum Pœnitentię & sanctissimę Eucharistię frequentiam, esse fructuosissimã, & maxime commendandã, rationibus multis, atque etiam sacre scripturę testimoniis, poterit cõprobare, qua de re fortasse alio loco plurib⁹ agemus. Ad susceptionem autem Extreme vnctiõis, in grauescente morbo, auditores hortabitur: dicetque non modo animę, sed & corpori magnum afferre solatium, atque etiam remediũ: cauendum maxime, ne sine hoc sacramento ex hac vita migremus: & valde optandum, atque, quãtum in nobis est, curandum, vt mentis compotes, in vltimo illo agone, salutari hoc medicamento recreemur: inde, si quis sacramentũ illud postulet, recte conscientię iudiciũ sumi interdum commemorabit. Verba Apostoli, cum de matrimonio ager, explicabit, Melius esse nubere, quã vri: vituperari non posse qui secundis, aut tertiis etiã nuptiis, libidinis ardorem student cohibere: valde vituperandos illos, qui, homines remedio, à Christo medico sibi relicto vtentes, importunis clamoribus, & pulsationibus, quod quibusdam in locis, non sine magna piorum hominum offensione, fit, perturbant: laudandos, vt existimauit idem Apostolus, qui mortuis vxoribus, alias non ducunt, modo abstineant ab illecebris voluptatum, & Deo seruiant, eiusque ministros adiuuēt. Hęc pauca, quę attigimus, explicabit, cum de euãgelica lege loquetur Ecclesiasticus orator: de quę numero, effectis, differentiis, ritibus, & ministris sacramentorum, prout locus & tẽpus postulare videbũtur, ea, prę manibus Catechismũ

1. Corin. 7. b

Romanum in primis habens, dilucide exponet, quæ in sanctorum Theologorū, præsertim scholasticorum, qui patrum sententias diligentissime examinauerunt, libris reperiuntur. Monemus etiam oratorem Ecclesiasticū, cum de hac lege Evangelica sermonē habebit, caueat, ne tam multa de Dei misericordia dicat, quin diuinā etiam iustitiam cōmemoret: de excellentia fidei non tam multa loquatur, quin vtilia, & necessaria opera ad salutem explicet. Instituēdas ita actiones hortetur, vt charitate condiantur. Doceat Deum, ex toto corde, ex tota anima, ex tota mēte diligendum: deinde propriam animam, & animā aliorū, tertio corpus propriū, quarto corpus proximorum: Decalogum, qui est compendium optimarum rerum, quæ agendæ in hac vita sint, seruandum. Cum autem de lege positia dixerit, multa de auctoritate summi Pontificis Christi Vicarij, & Petri legitimi successoris poterit in medium afferre: de qua nos alio loco dicemus: & ostēdet, parendū canonicis legibus: quia cum diuina consentiunt: item ciuilibus, si ab eadem diuina lege non discrepēt. Docebit postremo agenda omnia, quæ cum virtute sunt: quæ autem sint præcipuæ virtutes christianæ, statim sumus dicturi, quia de genere Demonstratiuo tractare iam incipimus.

De genere Demonstratiuo, & descriptionibus quarundam christianarum virtutum. CAP. XX.

His explicatis, quæ ad genus Deliberatiuum pertinent, consequens est, vt de genere Demonstratiuo agamus: quod in laudatione & vi-

niperatione consistit. In hoc Demonstratio ge-
 nere sapissime versati sunt sancti viri, vt laudan-
 res seruos Dei, ipsi enim soli digni sunt laude, co-
 li & terra Dominum, & omnium bonorum prin-
 cipem, & largitorem laudaret, atque populos ad
 eorum imitationem excitarent: tyrannos vero,
 Diaboli ministros, & peruersos homines vitupe-
 rantes, ad gratiarum actionem, iis e medio subla-
 tis, inuitarent: vt fecit sanctus Gregorius Nazian-
 zenus in orationibus contra Iulianum. Cum vero
 in christiana republica nihil sit laudabile, quod a
 religione non manet, & vera non sit conditum pie-
 tate, dicamus quid sit religio, & quid pietas, & ra-
 tionem inueniendarum propositionum, quæ ad
 veram laudem pertinent, proponamus. Est igitur
 christiana religio, in qua nasci maximum Dei be-
 neficium est, dicta a religando, quia quodam vin-
 culo, hoc est Christo, patri & principi rerum om-
 nium Deo iuncti sumus & religati: est debitus cul-
 tus, quem Deo tribuimus, fide, spe, & charitate:
 est Christi imitatio, & perfecta iustitia, & recta
 amoris regula. Pietas, est obsequium, quod exhi-
 betur Deo primùm, deinde aliis, quos nobis Deus
 venerandos proposuit: vt sacerdotibus, parenti-
 bus, regibus, principibus, præceptoribus, natu-
 maioribus. Christianas virtutes describimus cras-
 so quodam modo, non vt scholastici solent. Fi-
 des est habitus, quo firmiter assentimur reuelatis
 a Deo, porta salutis, religionis fundamentum.
 Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, iu-
 cunda vitæ spiritualis societas, & optima in rebus
 aduersis consiliaria. Charitas est finis præcepti,

*Arist. ca. 22.
 libro 1. ad
 Theod.*

*Cic. frequen-
 ter in Rheto.*

*Quintil. c. 9.
 lib. 3.*

*Grego. Naza-
 zian. in ora.
 contra Iul.*

*2. de Inuent.
 289.*

*Ephes. 2. b
 Heb. 11. a
 Rom. 10. b
 1. Corin. 13. d
 Rom. 5. a
 Tit. 2. d
 1. Pet. 1. a
 Rom. 13. e*

Coloss. 3. c
Tit. 1. a

forma virtutum, & vitæ christianæ veluti anima: patientiæ, humilitatis, & omnium bonorum magistra: hæc est via Dei ad homines, & via hominû ad Deum, causa, & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustra habentur cetera: si autem adsit, habentur omnia: ita vt, qui hac nobilissima virtute sit ornatus, in maxima paupertate sit diues, & omnibus commodis abundet: quia in Deo manet, & Deus in eo. Fidei, & spei nutrix, ac charitatis comes, est oratio, quæ sic describi potest, elevatio mentis in Deum, colloquiû cum Deo, clavis, qua aperitur cælum, telum, quo Sathane infidus resiliamus. Deuotio, est prompta voluntas feruendi Deo, gratissimum voluntatis nostræ sacrificium, religionis filia, bonarum omnium actionum alitrix. Prudentia est cognitio rerum vitandiarum & expectandarum, vt scribit diuus Gregorius, indulgent mater, salutarium illorum præceptorum magistra. Nolce te ipsum: Ne quid nimis: Auream diinge mediocritatem. Iustitia est constans ac perpetua voluntas tribuendi unicuique quod suum est, Deo cultum, sanctis venerationem, dignitatem, & patientibus obedientiam, & obsequium, regibus debitum honorem, omnibus mutuum amorem: est virtus quæ magis aliis, quam sibi prodest, vt sanctus scribit Ambrosius. Iustitiæ pars est christiana liberalitas, quæ elemosinam ditionis, qua Deo feruerimus, & peccata nostrare mouemus. Fortitudo, est firmus animus contra molestias sæculi, lacrimarum, & dolorumq; perpetuorum est habitus, quæ, si sit, quæ est, nihil nisi turpia timeat, to-

Damas. li. 3.
August. in
psal. 85.

Gregor.

Præcepto ac
clavis vitæ
Fiducia, nō
clavis vitæ
August. in c.
psal. 85.
& c. de sept.

Ambros. de
sep. par. 1.

August. in c.
psal. 85.

lorat fortiter aduersa, fert moderate prospera,
 mortem etiam quando opus est, contemnit: est
 voluntatis robur, virtutum tutela, vitiorum ex-
 pultrix, periculorum sapiens expugnatrix. Pra-
 stantissima autem christiavorum fortitudo, est
 Martirium, quod quidem est delictorum finis,
 periculi terminus, dux salutis, verus patientiæ ma-
 gister. Temperantia, est rationis in libidinem, at-
 que alios non rectos animi impetus, firma & mo- *Aug. li. de*
 derata dominatio: est amor, sese integrum Deo, & *mor. Eccles.*
 incorruptum seruans. Temperantiæ comes, est
 Ieiunium, quod est optima custodia corporis, tu-
 ta habitatio, fortium virorum munimentum, e-
 gregius in bello fortitudinis, in pace quietis ma-
 gister. Hæ vero Temperantiæ veluti filia à san-
 ctis viris laudantur, pudicitia, castitas, & virgini-
 tas. Pudicitiam, Tertullianus sic describit, *Tertul.*
 florem morum, honorem corporum, decorem sensuum,
 integritatem sanguinis, fidem generis, fundamē-
 tum castitatis. Castitatem vero dicimus muni-
 men sanctimonie, & sinceritatis indicium. Virgi-
nitas, vt Cypriani vtamur descriptione, est flos *Cyprian. li.*
 Ecclesiastici germinis, decus & ornamentum gra- *de Virgin.*
 tiæ spiritualis, læta indoles laudis, & honoris o-
 pus integrum, & incorruptum, Dei imago resplen-
 dens ad sanctimoniam domini, illustrior portio
 gregis Christi. Perseuerantia, est nobilissima chri- *Bernard. e-*
 stianorum virtus, summi regis filia, constantiæ *pist. 129.*
 nutrix, soror patientiæ, interioris pacis custos, si-
 ne qua in cœlestem patriam nemo ingreditur. Ele-
mentum autem omnium christianarum virtutum
 est humilitas, sine qua nemo in christiana philo-

*Hierony. sup
Mat. 19.*

sophia potest proficere. Humilitas, est quædam inclinatio mentis coram Deo: est ars cognoscendi, & spernendi semetipsum, & res humanas, & inanem gloriolam fugiendi, alios sibi præferendi, & fidelissima sapientiæ ministra: non enim potest quis dici sapiens, nisi sit humilis. hanc virtutem sequitur magnanimitas christiana, quæ in remittendis iniuriis, atque etiam fugiendis honoribus est posita. Perspicuum est autem omnes actiones, quæ ex his virtutibus proficiuntur, esse laudandas, quæ ex contrariis, vituperandas: sed ex magis laudantur, quæ nos Deo magis coniungunt, cique nos similes faciunt: vt opera charitatis, & misericordiarum: item quæ gloriam Dei magis augent, vt Martyrium, & similia.

*Quod parce, & raro Ecclesiasticus orator laudat eos, qui
vivunt: & vnde laudis argumenta ducantur.*

CAPVT XXI.

Viventes Ecclesiasticus orator perraro laudat, aut quia ignoratur, laude ne an vituperatione quis dignus sit: cum nemo possit affirmare aliquem Deo esse gratum: aut quia, dum vivimus, domesticis, & acerbis inimicis oppugnamur, & incertus est pugnarum exitus: aut cauet hoc maxime, ne dulce venenum exhibens viventibus, noceat, & turpem adulationis notam subeat. In funere laudat. Sanctissimorum hominum extant orationes, cum Platonis Menexeno, cum Periclis illa oratione, quæ legitur apud Thucydidem, atque etiam cum Hæcæratii illa in laudem Euagoræ conferendæ, & præsertim sanctissimi illius viri, quæ

nobis Theologum eloquentissimum, & Demosthenem christianum licet appellare, Gregorij Nazianzeni: leguntur aliquæ huius generis in laudem Athanasij, Basilij magni, & aliorum: ex quibus colligitur, laudum genera ex tribus potissimum temporibus sumi posse. Quorum primum quidem est illud, quod eius, quem laudamus, ortum præcessit: alterum, quo ille vixit, tertium, quod mortem est consecutum. primo autem tempore considerantur patria, parentes, maiores, quorum aut nobilitati respondere, aut obscuritati lucem asserre pulchrum est: huc pertinent etiam oracula, & responsa diuina, à quibus laudari possunt Isaac, Iacob, Ioannes Baptista, multique alij viri sanctissimi, quos parentes assiduis precibus à Deo impetrauerunt: & de quibus, antequam nascerentur, multa præclara prædicta fuerunt. B. Gregorius Nazianzenus elegantissime Basilium laudat, à patria illis verbis: Cum permulta nobis laudum argumenta, quod ad patrem attinet, ex paterno latere pontus suppeditet: & quidem nequaquam minora priscis oraculis, quibus historicorum, & poetarum pleni sunt libri: tum etiam multa subministrat patrium solum hoc meum, dignitate illustis Cappadocia, non minus virorum sobole præstans, quàm eorum. Altero tempore considerantur virtutes, quibus præditus fuit, doctrina, munera, vel publica, vel priuata illis commissa, res gestæ, familiaritates, amicitia, & in primis ea, quæ quis in ultimo huius vitæ actu egerit: vbi loco à consentaneis vti poterit orator, & ostendere eum,

*Cic. in part.
pag. 509.*

*Greg. Naz.
3 orat. fimb.*

qui laudatur, digna patria sua, digna maioribus suis, digna educatione, rebus ante gestis, fecisse, & omni tempore virtutum exempla dedisse: non ut ea ratione inanem gloriolam aucuparetur, sed ut Dei gloriam, quantum in se esset, augeter, & factianæ tyrânidi se opponeret: quibus in rebus exponendum est in primis, quid supra expectationem hominum ab eo videatur factum. Maximè autem ad laudem pertinet cum quis aut solus, aut cum paucis, aut primus aliquid præclare gesserit: qua de re Saluator noster maxime laudari debet, cui soli præstantissimum illud Iesu nomen, quod est super omne nomen, & in quo omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, cõuenit: qui solus ex uirgine natus est, solus propria virtute resurrexit, nunquam moriturus. item B. Virgo Maria, quòd sola filium Dei genuerit, quòd sola ante partum, in partu, & post partum virgo extiterit: quòd sola plena gratia, mater misericordiae, regina caeli, domina angelorum appelletur. S. etiã Ioannes Euangelista, cui soli concessum est, ut Christus eum dilectum appellaret, & super eius pectus in cœna recumberet: dulcissima illa verba audiret: Fili ecce mater tua. Non potest reperiri homo, de quo dici possit: hic solus huius virtutis præbuit exemplum, cum omnium virtutum exemplar præbuerit Christus homo & Deus. Pauci fecere quod Stephanus, qui orauit pro his, à quibus lapidabatur. pauci relictis imperiis, in monasteria se abdiderunt, ut superioribus annis fecit Carolus V. maximus imperator. pauci, immo paucissimi Pontificatu. cesserunt, ut

*ad Phil. 2. b**Luc. 2. d**Ioan. 13. c**Ioan. 19. e**Act. 7. g*

fecit Cœlestinus, à quo Cœlestinorum monachi
 nomen habuerunt. qua de re, & si à nonnullis, me-
 ritibus omnia huius vitæ commodis, & splen-
 dido est laudanda: quandoquidem ea, quæ tanto-
 per cæteri admirantur, hic vir eximius, desiderio
 eternæ gloriæ, contempserit, & propriæ saluti
 consulens, parere potius, quod tutius est, quam
 imperare maluerit. atque is merito, ob alias exi-
 mias virtutes, sanctæ Ecclesiæ iudicio, inter san-
 ctos est relatus. Tertio loco considerantur hono-
 res, post mortem tributi, dolor, luctus, squallor:
 quem locum præclarissimè tractat sanctus Gre-
 gorius Nazianzenus, Basilium laudans. Effereba-
 tur, inquit vir sanctus, sanctorum manibus ela-
 tus, atque omnes operam dabant, partim vt fim-
 briam arriperèt, partim vt vmbra, vt feretrum,
 quo sanctus portabatur, vel solum tangerèt. quid
 enim illo corpore sanctius: aut pretiosius? & pau-
 lo post: Plena erant fora, & porticus hominum illū
 prosequentiū, præeuntiū, sequentiū: multa millia
 hominum omnis generis, & ætatis, ante eum diē
 incognita, psalmodiæ luctu impediabantur, ac
 vincebantur: patientia doloris magnitudine fran-
 gebatur, cerrabāt nostri cum cæteris: cum Ethni-
 cis, cum Iudæis, cum aduenis, atque vicissim no-
 biscum, vtris vberiores lachrymæ vberiore v-
 tilitatem afferrent. Comparationibus etiam vsi
 sunt sancti homines ad laudandum: vt idem fecit
 Gregorius Basilium laudans, qui patribus vtrius-
 que testamenti, Ioanni etiam Baptistæ, & Apo-
 stolis, eum eleganter admodum comparat. Lo-

*Eccl. Anna-
libus costat.*

*Greg. Naz.
in orat. s. v. v.
Basil.*

*Arist. c. 23.
L. 1. Rhetori.*

cum illum, quem proposuit Aristoteles, à vicinitate vitiorum, & virtutum, tanquam inutilem, & perniciosum Ecclesiasticis oratoribus, reiciamus: nam cum nihil à christiana religione sit alienius, quam mentiri: qui meticulosum diceret cautum, callidum, prudentem, furiosum, apertum, stupidum, mansuetum, is non christianus orator, sed sathanæ potius minister, & seductor esset dicendus. Magnum etiam momentum inesse idem grauissimus philosophus scripsit, ubi quisque laudetur, quod nobis non magni faciendum putamus: ubique enim, & apud omnes ea tantum laudamus, quæ cum pietate coniuncta sunt, ut orbis christianus vna ciuitas esse videatur.

Quod Ecclesiastici oratoris amplificatio sit multum diuersa ab amplificatione, qua vsi sunt huius seculi oratores. CAP. XXII.

CUM omnis laus, quæ ab Ecclesiastico oratore sanctis viris tribuitur, huc potissimum spectet, ut auditores ad eorum imitationem impellantur: oratoris officium erit sæpe in hoc Demonstratiuo genere amplificationes adhibere, non eam ob causam, quam Isocrates professus est: qui ad oratorem dicebat pertinere, parua extollere, & magna efficere minima dicendo, sed ut res cognoscatur esse tanti momenti, quanti est re vera: quod nihil est aliud, quam homines ad sinceritatem iudicij reuocare. Amplificationes autem dicuntur, cum argumenta ipsa, cum verbis, tum rebus ad auditores magis afficiendos

*Idem aiebat
gorgias apud
Cic. in Brut.
p. 280. vide
Et 3. de orat.
p. 227.*

dilatantur, quæ ex eisdem locis, vnde etiam laudationes ipsæ, sumi possunt. Est pulchra illa amplificatio B. Bernardi ad Eugenium Pontificem, ab ipsius Pontificis persona sumpta: Tu es sacerdos magnus, & Pontifex summus: tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vñctione Christus, tu es cui clauæ redditæ sunt. S. Maximus Episcopus de sancto Ioanne Baptista verba faciens, amplificatione his verbis usus est: Meritò illum præcipuo honore veneramus, qui speciali quadam gratia redemptorem mundi nouissimus prophetauit, vt ostèderet eum primus. hic enim solus est prophetarum, qui D. N. Iesum Christum, quem alij in longa tempora futurum præsciuerunt, propriis oculis videre meruit, & annunciare præsentem: hic est ille, quem, inspirante Deo, præsciens annunciauit Isaias, dicens: Vox clamantis in deserto, parate viam domini: quam congrue, fratres charissimi, B. Ioannes prædicatus est vox, qui cœlestis verbi, & præconitabatur, & testis: hic est ille, cuius per Angelum Gabrielem prænunciatur natiuitas, & nomen, & meritum: hic est, qui iudicio cœlestis sententiæ, cunctis mortalibus antefertur, dicente domino: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. S. Ioannes Chrysostronus de beatis Apostolis Petro, & Paulo loquens, præclarissima vtitur amplificatione, illis verbis: Ego, & Romam propterea diligo, tametsi aliunde illâ queam

Bern. ad Eugenium.

Maximus.

Isa. 40.

*Ioan. 1. c.)
Luc. 3. a
Luc. 1. a*

*Math. 11. 6
Luc. 7. d
Chrysostr.*

laudare, nempe à magnitudine, ab antiquitate, à pulchritudine, ab imperio, à diuitiis, à rebus in bello fortiter gestis, sed dimittens omnia ob id illam beatam prædico, quòd erga illam sancti Petrus, & Paulus dum viuerent, adeo fuerunt beneuoli, adeo illam amauerunt, & postremo in ea vitam finierunt, quorum sancta corpora ipsa possidet, & propterea ciuitas illa hinc facta est insignis magis, quam ab aliis rebus omnibus, & tanquam corpus magnum, & validum duos habet oculos illustres, sanctorum videlicet horum corpora: non ita cælum splendescit, quando radios Sol demittit, quemadmodum Romanorum vrbs duas illas lampades vbique terrarum effundens: hinc rapietur Paulus, illinc Petrus: confiderate, & horrete, quale spectaculum visura sit Roma: Paulum videlicet, è Theca illa cum Petro surgentem in occursum domini sursum ferri: qualem rosam Christo mittet Roma? qualibus coronis duabus ornatur Vrbs ista? qualibus catenis aureis cincta est? quales habet fontes? propterea admiror hanc Urbem non propter copiam auri, non propter columnas, neque propter aliam rem, sed propter columnas illas Ecclesiæ: quis mihi nunc dabit circumuolui corpori Pauli? affigi sepulcro? videre puluerem corporis illius, quæ adhuc Christo deerant, adimpleris? stigmata illius gestantis? Quoniam vero contrariorum eadem est ratio ad amplificandum, simili modo in vituperatione eadem regulæ sunt adhibendæ. Idem S. Ioannes Chryostomus, de decollatione sancti Ioannis Baptistæ in mulierem malam inuehens, pulcherrimam adhibet

*Chryso. de
decollat. Ioa-
nis Baptist.*

habet amplificationem: nulla in hoc mundo be-
 nignior simillis est mulieri malæ: quid inter quadru-
 pedia animalia leone sæuius? sed nihil ad hanc:
 in serpentibus quid dracone atrocius? sed ne hoc
 quidem cum muliere mala, & linguosa conferri
 potest: nam & leo, & draco in malo inferiores
 sunt. Attestatur huic sermone meo sapientissi-
 mus Salomon dicens: Cohabitare leoni, & dra-
coni melius est, quam cum muliere mala, & lin-
guosa, quod amplificando multis verbis confir-
mat, & post ait: Nulla enim malitia æmulari po-
test mulierem malam: attestatur iterum huic ver-
bo meo sapientissimus Salomon, quia non est
caput super caput sapientis, & non est malitia su-
per malitiam mulieris. O malum summum, & a-
cutissimum Diaboli telum mulier, per mulie-
rem Adam in paradiso prostravit, & de paradiso
exterminavit: per mulierem mitissimum illum
Dauid, vt necem militis sui innocentis Vriæ E-
thi, dolo mandaret, armauit: per mulierem sa-
pientissimum Salomonem in præuaricationis sa-
crilegium præcipitavit: per mulierem fortissi-
imum Sampsonem illusum, rasumque excæca-
uit, vt, & virtute, & crinibus, & decoris oculis
spoliatus, ludibrio foret hostibus, quibus fuerat
ante terrori, & cum ipsis captiuus moleret, quibus
dominabatur inuictus: per mulierem castissimum
illum Ioseph, vinculis alligatum, detrusit in car-
cerem: per mulierem illam totius mundi lucer-
nam Ioannem capite truncavit: Et quid dicam
de hominibus? per mulierem angelos è cælo de-
posuit, id est homines sanctos, qui ad cælum per-

Ecol. 25. 9. *habet*

Gen. cap. 3. d.

2. Reg. 11. 6

3. Reg. 11. 9

Iud. 16. d.

Gen. 39. d.

Math. 14. a

Mar. 6. b. c

Luc. 9. a

gebant: per mulierem cuncta omnino proster-
 nit, & iugulat, omnes interficit, omnes eludit re-
 pletos ignominia, & honore vacuos. Id autem
 pluribus verbis prosequitur, quæ nimis longum
 esset omnia in medium afferre. Amplificatio e-
 tiam oratori Ecclesiastico est utilis, ac necessaria,
 vt declaret, & ponat ante oculos grauitatem pec-
 catorum, & præsertim eorum, quæ non magna
 vulgò putantur, vt detractio, & similia. Sic
 ponet ante oculos grauitatem blasphemix, nimi-
 rum, quia est peccatum contra Deum, contra cœ-
 li, & terræ dominum, contra patrem humani ge-
 neris, à quo innumerabilibus beneficiis affecti
 sumus, multos esse blasphemos, quia ea, quæ pro-
 uidentix Dei tribuenda essent, tribuunt fortunæ,
 quia auctorem rerum omnium Deum non con-
 fitentur, quia eius summam sapientiam non a-
 gnosunt: blasphemos maxime ingratos esse, eo
 peccare grauius, quo ex malitia peccant sine vi-
 la voluptate, naturâ humanâ minime inuitante.
 Monerem clericos vt in genere Demonstratiuo
 versantes, tractarent locos communes de bono
 mortis, de contemnenda vita, de maximis, &
 grauissimis periculis, quibus expositi sumus, &
 in fine sermonis concluderent beatum illum,
 qui iam in portum est receptus, commemoran-
 tes præcipuas illius virtutes, vt auditores ad e-
 ius imitationem excitarentur. Laudantur angeli
 ab eorum attributis, quòd Deum intueantur,
 quòd ei ministrent, quòd æterna illa luce fru-
 antur, quòd sine vllò periculo, & metu in cœlesti il-
 la patria cohabitent.

Pauci de Genere Iudiciali. CAP. XXIII.

DE Genere Iudiciali multa sæculi rhetores
 Descripserunt, quæ nullam, aut minimam vtili- *Aristot. 27.*
 tatem clericis, quibus nos potissimum scribi- *1.1. ad Theo.*
 mus, possunt afferre. dicemus nos pauca, quo- *1. ad Heren.*
 nam in paucis, & admodum rarè in hoc genere *14. 2. p. 31. 1.*
 sanctos patres versari solitos legimus. Constat *de Inoc. 158.*
 autem hoc genus accusatione, & defensione: ideo *in part. 515.*
 non accusant clerici, quia humanam infirmita- *Fab. c. 11. d. 7.*
 tem, & Dei misericordiam agnoscentes, ante o-
 culos habent correctionem morum, non seue-
 ram iustitiam propositam. Permittitur tamen in
 sacris conciliis sacerdotibus accusare, cum de ho-
 nore Dei, & de communi populorum salute agi-
 tur: in Iudicio autem hæc consideranda atque ob-
 seruanda sunt, vt qui accusant, zelo Dei accusent,
 nullo odio commoti, nulla vtilitatis, aut inanis
 gloriolæ cupiditate adducti: apud quem accusa-
 tur, iudicij auctoritatem habeat: qui accusatur ta-
 lis sit, vt peruersis suis moribus alios corrumpat,
 ex quibus colligitur hereticos clericis, si opus sit,
 maxime esse accusandos, quanquam in Eccle-
 sia Dei hoc tempore huiusmodi disceptationes
 non admittantur: sed testibus, coniecturis, fami-
 liaritate hæreticorum causæ iudicentur. Verum si
 in aliquo generali concilio, aut provinciali syno-
 do esset dicendum contra nouarum, & peruersa-
 rum opinionum disseminatores, docendum erit
 castissimos vetustatis limites non esse præter-
 eundos: à sancta matre Ecclesia, Spiritu sancto e-
 docta, nunquam recedendum, eam esse magi-
 stram, & arbitram veritatis, & omnium errorum

expultricem, stulti, & impij hominis esse ab ea discedere, grauissimum peccatum esse hæresum, & eo grauius, quòd quamplurimis perniciem afferat, perturbet regna, vastet republicas, & multa incommoda populo Dei afferat. Cum, quatenus oratori Ecclesiastico satis esse videbatur, attigerimus primam Iudicialis generis partem, quæ ad accusationem pertinet, alteram, quæ ad defensionem spectat, aggrediamur: in qua multo frequentius Ecclesiasticus versatur orator, vt oppressos homines subleuet, innocentésque defendat. Huius generis est exemplum B. Pauli Apostoli in actis apostolorum, qui cum à quodam Tertullo oratore accusaretur, veluti seditiosus, & pacis ac quietis perturbator, se ipse coram prælide defendit: & breui tempore ostendit falsum esse illud crimen, quod ei erat obiectum. Huius etiam generis exemplum extat apud Tertullianum in illo Apologetico, quod scripsit contra gentes: sic enim probat non esse accusandos, aut odio habendos christianos, tanquam malos. ita enim scribit: omne malum, aut timore aut pudore natura perfundit: malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant apprehendi, negant accusati, ne torti quidem facile, aut semper confitentur: certe condemnati mœrent, dinumerant in semetipsis malorum impetus, eosque vel fato, vel astris imputant, nolunt enim esse suum, quia malum agnoscunt: christianis verò quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet: si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, vel vltro confitetur: damnatus, gratias agit: quid

Act. c. 24.

Tertul. in Apologet.

ne mali est, quod naturā mali non habet timo-
 rem, tergiuerfationem, pœnitentiam, deploratio-
 nem: quid hoc mali est, cuius rei gaudent? cuius
 accusatio votum est, & pœna fœlicitas? Defensio-
 nes vero suscipiendæ sunt iustæ pro gloria Dei, aut
 pro dignitate christiani nominis, vt ille, quem
 nominati, Tertullianus fecit. defendēda est Chri-
 sti D.N. sanctissima religio, & sanctæ sedis Apo-
 stolica auctoritas, etiam cum vitæ periculo: tueri
 debet vnusquisque existimationem, & famam suā:
 calumniis oppressis coram Iudice, & vbique lo-
 corum succurrendum est. Sed caueat clericus ne
 crebris defensionibus in multorum animos illa-
 bi velle videatur, & inanem populi applausum
 aucupari. Deprecationibus vtatur interdum, si is,
 de cuius salute agitur, multa probitatis, & chri-
 stianæ pietatis indicia dederit: si semel peccauerit.
 Cum autem defensio nihil sit aliud, quam depu-
 sio criminis, quod obiicitur: & interdum fieri so-
 leat, vt inopes, & omni ope destituti accusentur:
 filiorum suorum, eorum scilicet, quos Deus fidei
 suæ commisit, causas defendat: ostendat falsum
 esse illud crimen, accusantem malo animo in il-
 lum fuisse: non permittendum, vt seruus Dei ca-
 lumnia opprimatur. Cauendum est maxime sa-
 cerdotibus, ne sanctissimis Sacramentis, instru-
 mentis salutis æternæ, veluti probationibus, ad
 quempiam vel accusandum, vel defendendum v-
 tantur: quemadmodum si quis affirmet, non esse
 illum, qui accusatur, proditorem, quia dum pro-
 pria peccata confiteretur, proditionem illam non
 est confessus: aut calumniatorem esse illum, qui

accusauit hominē, quem ipse scit optimum, cum eū sæpe propria peccata confitētem audierit, qui sic defenderent filios suos, adimerent auctoritate Sacramento Pœnitentiæ, & parum illis prodes-
sent. Explicata Ecclesiastico oratori subiecta ma-
teria, quam tribus causarum generibus distinguen-
dam demōstrauimus, declarem quibus rationi-
bus finem propositū idem orator consequi possit.

*Quod ut cetera artes, sic Rhetorica Ecclesiastica, propria
adhibeat instrumenta, quæ sunt Enthymema, & exem-
plum, item quid sit Enthymema, & à quibus
locis ducatur. CAP. XXIII.*

NVlla ars proprium munus obit, neque con-
stitutum sibi finem consequitur, nisi quibus-
dam propriis adhibitis instrumentis. Medicus va-
letudinem non recuperat, aut conseruat, nisi die-
ta: quæ est recta victus ratio, aut medicamento
purgante, aut venæ incisione: nec faber sine mal-
leo vllum opus efficit. ita Ecclesiasticus orator
nobilissimo fine non potitur, nisi docendo, mo-
uendo, & conciliando. Porrò autem cum proba-
tionibus, hoc est argumentis in primis doceat, di-
camus quid sit argumentum. Argumentum est o-
ratio, qua quis rei, de qua dicit, fidem facit. Cice-
ro sic definit argumentum: vt sit probabile in-
uentum ad fidem faciendam. fides autem fit En-
thymemate, & exemplo: quæ oratoria instru-
menta, siue machinas, quibus victoriam conse-
quitur orator, nobis liceat appellare. Enthyme-
ma est syllogismus imperfectus. Syllogismus au-
tem, siue ratiocinatio, tribus partibus cōstat, pro-

Initio part.

p. 486.

Arist. 2. post

analy. c. 24.

& 25. c. 6. &

seq. lib. 1. ad

Theod. c. 40.

lib. 2.

positione, assumptione, & complexione: ex quibus si vna prætereatur, bipartita sit argumentatio, quæ est Enthymema: vt, liberalitatem esse laudandam si quis probet, quia est virtus, omittit propositionem, quæ est: Omnem virtutem esse laudandam: assumptionem, complexionemque tantum profert, idque ne tædio auditores afficiat, & multo magis, ne tardo ingenio eos esse videatur existimare. Ac præterquam quod ab Ecclesiastico oratore argumentationes adhibentur à causis, principiisque rem necessario demonstratibus, vt à verbo diuino, à sanctis traditionibus, ab auctoritate Ecclesiæ, & ceteris, quæ post explicabuntur. is item in dicendis Enthymematibus vtitur, quæ sumuntur à signis, & ab iis, quæ verisimilia dicuntur. Signorum quædam sunt certa, quædam minime certa: certa signa quæ appellatur indicia, ea dicuntur, quæ rem ipsam necessario consequuntur, vt si probet Ecclesiasticus orator, non esse in his charitatem Dei, qui mortales cum sint, iram seruant immortalem. Signa minime certa sunt, quæ necessario rem non consequuntur: verbi causa, si quis dixerit infideles eos esse, qui, homines christiani cum appellantur, multis, & variis voluntatibus dediti, concionibus minime interfunt, raro, aut nunquam sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumunt. quæ omnia ab incontinentia etiam, non ab infidelitate tantum possunt proficisci. quo loco abstinere à quadam loquendi forma, qua nonnulli concionatores vti consueverunt: vt incontinentes, auaros, & ambitiosos imprope, nullam fidem habere affirmant. Verisimile

*Arist. c. 6. li.
1. ad Theod.
Fab. c. 9. l. 5.*

est quod plerunque ita fit, vt, virum bonis parentibus, & catholicis ortum, & in Ecclesia educatum, hæreticos fugere. Vfos autem esse sanctos patres, tum certis, tum incertis signis, tum etiam verisimilibus eorum libri testantur. In Enthymematibus cõficiendis hæc præcepta seruanda sunt, vt nec eas res assumamus, quæ à re ipsa longè amotæ sunt, nec eas, quæ vulgares nimis videntur, ne passim assumptæ videantur. qui enim in hæc vitia incidit, non nihil detrahit existimationi suæ, & alienat à se auditorum animos, qui res friuolas & admodum vulgares non libenter admittunt.

Quid sit Exemplum, & à quibus locis sumatur.

CAPVT. XXV.

Arist. c. 4. l. 2. Rhetor.

Exemplum est, cum ex aliqua re particulari rem particularem probamus, & dicitur imperfecta inductio: vt impietatem superbiæ, auaritiæ, libidinis, vitiorum, & calamitatum omnium altricem esse, Mahumetanæ impietatis exemplo licet ostendere. Quia igitur in concionibus ad populum exempla maximam vim ad persuadendum habent (verissimum enim est illud quod vulgo etiam dicitur: Exempla plus mouere, quam verba) exemplis sæpe vtetur Ecclesiasticus orator. Caueat tamen ne, dum omnia, quæ dicit, exemplis illustrare nititur, in illud labatur vitium, quod ante ducentos, & amplius annos irrepserat, vt ficta, ridicula, minimèque verisimilia recitarentur. Exempla porrò sumenda sunt vera, graua atque illustria, & in primis à Christo Domino, quem omnium virtutum exemplar

Cic. 3. de orat. 259. in orat. 429.

dicimus, cum ita de seipſo dixerit: Exemplū dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Sacræ litteræ vberem copiam ad res omnes, de quibus apud populum agendum est, exemplis confirmandas suppeditant. Iudith ciues suos, grauissima obsidione circumuentos, arque animo deiectos, exemplis veterum patrum, ad constantiam adhibendam, & fidem in Deum habendam confirmat. Christus saluator noster prophetarum exemplo, ad toleratiam nos hortatur: deterreret exemplo vxoris Loth ab inconstantia. Diuus Paulus ab idololatria, fornicatione, murmuratione, cæterisque vitiis abstinendum docet, recitatis grauissimis pœnis, quibus Iudæi, qui in huiusmodi vitia lapsi fuerāt, mulctati sunt. Sanctorum Apostolorum, martyrum, confessorum, cæterorumque omnium, quos nobis venerandos, innocandos, & imitandos sancta mater Ecclesia proponit, valde mouent exempla, eo præsertim tempore, cum illorum sanctorum, quorum exempla sumimus, solennitates celebrantur. Atque id maximam vim solet habere, si eorum, qui eisdem ciuitatibus, vbi sermo habetur, præfuerunt: & quorum gratissima memoria colitur, in medium proferantur facta, aut sententiæ: vt multum valebit ad persuadendum aliquid, si Mediolani sancti Ambrosij præclarum aliquod factum, aut dictum commemoretur. Eadem ratione si Veronæ sancti Zenonis exemplo & auctoritate, populus ad aliquam virtutē impellatur. domesticis enim exemplis magis excitamur, & paternis virtutibus incredibiliter commoueri cōsueuimus. non-

1040. 13. b

Judith 8. c

Genes. 19. e.

Et Luc. 17. g.

2. Cor. 19. b.

1. Corinib. 5.

Et 6. b.

Rom. 1. d.

Ephes. 5. c.

Galat. 5. c.

Coloss. 3. h.

1. Theff. 4. a.

1. Cor. 10. b.

nunquam, raro tamen, ethnicorum, & aliorum exempla in sacris litteris reperiuntur, habentque si apposite in medium afferantur, magnam vim: propterea quod coniunctam etiam habent eam argumētandi rationem, quæ dicitur, à minori ad maius, vt legimus apud Hieremiam: *Transite, inquit, ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte, si factū est huiuscemodi, si mutauit gens deos suos, & certe ipsi non sunt dii: populus verò meus mutauit gloriam suam in Idolum.* Christus saluator noster Reginam Sabæ, & Niniuitas in exemplū adducit, & illud inculcat: *Nonne ethnici hoc faciunt? Diuus Paulus vehementer vrget, cum ait: Omnino videtur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nō est inter gētes.* Sanctus Basilius verò ad fratris filios epistolā scripsit, in qua egregie locum hunc tractat, quomodo ex gestis gentilium possit quis exempla ad virtutem colligere: in sacris litteris exemplis belluarum, & rerum sensus expertium segniores acriter repræsentantur. Multum mouet locus ille Esaiæ: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit: & non minus illud Hieremiæ: Miluus in cælo cognouit tempus suum, tur-tur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini: in Prouerbiis etiā piger exemplo formicæ excitatur: Saluator noster auium, & liliorum exemplo à nimia victus, & vestium cura, & sollicitudine nos auocat.*

*Hiere. 2. c.**Matt. 12. d.**Luc. 11. d.**Matt. 5. g.**1. Corint. 5. a.**Esa. 2. a.**Hiere. 8. c.**Prouerb. 6. a.**Matt. 6. d.*

Quid sint loci communes.

CAP. XXVI.

Porro autem cum argumenta, aut ex rerum vi,
 naturaque ducantur, aut sumantur ab iis, quæ
 videntur extrinseca, quanquam maiorem sæpe
 vim habeant ad confirmandum: dicamus nos pri- *Cic. in topic.*
 mum de iis, quæ à re ipsa sumuntur. A rebus ipsis *p. 457. &*
 sumuntur, quæ à definitione, partium enumera- *alibi.*
 tione, ethymologia, hoc est notatione verbi, ab
 iis præterea, quæ rem quanque contingunt, & ad
 eam quodam modo sunt affecta: quorū alia con-
 iugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma,
 alia ex similitudine, alia ex dissimilitudine, alia
 ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex anteceden-
 tibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus,
 alia ex causis, alia ex effectis, alia ex compa-
 ratione maiorum, aut parium, aut minorum: & hi *2. de orat.*
 appellantur loci communes, sedes argumentorū, *133. in orat.*
 elementa propositionum: sic autem describuntur *389.*
 loci communes, notæ, quarum admonitu, quid
 quæque res valeat ad persuadendum, possit inue-
 niri: quos locos quamplurimis exemplis illustra-
 re non esset difficile, sed non admodum vtile, &
 ab instituto opere valde alienum: paucis exem-
 plis, & illis facillimis contenti, quid singulorum
 natura sit, clericis declaramus.

Locus à Definitione.

CAP. XXVII.

Definitio est, quæ id quod definitur, ex- *4. ad Heren.*
 plicat quid sit: alio modo, brevis oratio, *119. 1. de ora.*
 quæ rei naturam declarat. de qua hoc à dialecti- *55. 3. de orat.*
 cis præcipitur, vt primum rei proximum genus *270. in top.*
457.

*Arist. 6.
top. cap. 1.*

*2. de orat.
114.*

Iacobi 4. d

Iacobi 1. d

*Basil. in ora.
contra auar.*

*Oratio. ad
diuit.*

assumatur, deinde ad id differentia adiungatur, quæ rem à cæteris formis, eidem generi subiectis, distinguat & separet: quæ subtilis definiendi ratio in dicendo non sæpe usu venire solet, potiusque quid res sit, descriptione quadam explicatur, quæ aliam in rem non possit conuenire. Vtitur Ecclesiasticus orator sæpe definitionibus à sensibus hominû ductis, interdum autem alienis à vulgi opinionibus, & vulgari loquendi consuetudine, quæ quasi vi expressæ videntur, & animos hominum vel maxime ducunt & mouet, eaq; plerûq; ad refellendum, nonnunquam ad confirmandum adhibentur, & ad vincendû valent plurimû: à sensibus hominum ducta ea est definitio vitæ hominis, quam affert S. Iacobus Apostolus cum dicit: Quæ est vita vestra? vapor ad modicû parens, & deinceps exterminabitur: ab eodem definitur lingua, vt sit ignis, & vniuersitas iniquitatis. Vtitur B. Basilius in oratione contra auaritiã argumêto à definitione, quæ vim quasi afferat, & abhorreat ab opinione multitudinis: probat eum fraudatorem esse, qui, quod sibi superest, in pauperes non erogat: deinde in alia oratione ad diuites, in qua eorum excusatione ita proposuit, post argumêto à definitione sumpto redarguit: At te ipsum pauperem esse dicis, & ego, inquit, assentior: pauper enim est, cui multa desunt, vt multarum autem rerum indigeas, insatiabilis habedi cupiditas efficit.

Locus à partium enumeratione. CAP. XXVIII.

Proxima definitioni est partium enumeratio, quæ non solum ad probandum aliquid, vel ad

refellendum est utilis, sed etiam ad amplificandum, atque exornandum, cuius rei nobilissimum exemplum est in Ecclesiaste Salomonis ad probandam verissimam illam propositionem: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. eleganter etiã Hieremias propheta probat in solo Deo gloriãdum, enumeratis rebus, in quibus homines gloriari solent. Non gloriatur, inquit, sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse me, quia ego sum Dominus. Versans Ecclesiasticus orator in illa questione, quę est maximi momenti, & sepe tractanda, mortem non esse extimescendam, hoc uti poterit argumento: nec naturalem, nec violentam, nec gloriosam, nec ignominiosam mortem sancti martyres, & totius sanctitatis auctor Christus, ut patri obtemperaret, fugiendam putauit, nulla igitur mors extimescenda est.

*Ecclesiastes
totis 12. cap.*

Hiere. 9. d

Locus ab Ethymologia.

CAP. XXIX.

AB ethymologia, hoc est à notatione, orator Ecclesiasticus argumentum ducet: nam cum rerum appellationes partim à natura profectę sint, partim lege, & consensu hominum cõfirmatę, aliquę Spiritu sancto dictante impositę, singulę res suis propriis nominibus ita sunt affectę, ut earũ vis, & natura vocabulis ipsis aliquo modo declaretur. Quare optima ratione ab eo nomine, quo res quęque prædita sit, argumentum interdũ sumitur. S. Hieronymus scribens ad Heliodorum monachũ, hoc argumento sic est vsus:

*Vt Iesus. i. 1
seruator, Luca
ca 1. c. Ioã. 1.
gratia Dei.
Luc. 1. b. f*

*Lib. 2. Ep.
7.*

Interpretare, inquit, nomen monachi, hoc est nomen tuū, quid facis in turba, qui solus es? Ex hoc loco sepe verissimam illam sententiā confirmare poterit Ecclesiasticus orator, piorum hominum esse singulis diebus sanctissimo Missæ sacrificio interesse, quia Missa quasi trāsmissa dicitur, propterea quod populus fidelis mysterio Sacerdotis, qui, Christi personam gerens, munere deprecatoris inter Deum & hominem fungitur, preces, supplicationes, ac vota omnipotenti transmittit. Missa etiā appellatur, quia significat Christum, qui missus est à patre in hunc mundum, vel Angelum, qui mittitur, ut per eius manus hostia offeratur in sublime altare Domini. Quare ab eo loco sumere poterit multa argumēta, quibus populum hortetur ad Missas, singulis diebus audiendas, & dicat illos, qui frequenter solent eidem sacrificio interesse, recte educatos, timētes Deum, & bonę existimationis esse consueuisse: illudque consequi solere, ut eo die, quo pij homines sacris interfuerūt, in negotiis, in quibus versantur, maiorem animi moderationem, atque etiam æquitatem præferant, quasi à Christo, cuius sacratissimam passionem recoluerunt, adiuti.

Locus à coniugatis.

CAP. XXX.

*Cic. in topic.
458.*

*Esa. 32. b
1. Cor. 15. f*

SEquuntur ea, quę rem contingunt, in quibus sunt coniugata, quę ab vno orta varie commutantur, quorum vsus est frequens: Si christiani sumus, christiane viuamus. Elaias ita hoc argumentum vsus est, Fatuus farua loquetur, & S. Paulus: Primus homo de terra terrenus, secundus homo

de cœlo cœlestis: sicut igitur portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cœlestis.

Loci à Genere, & Specie.

CAP. XXXI.

Argumentum à genere est illud apud Ioannē ^{1. Ioan. 3. a.} Apostolum: Omnis qui peccatum facit, iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas: facilius exemplum afferamus. Virtus est amanda, amanda igitur est charitas: proximi sunt diligēdi, ergo inimici diligendi sunt, cum, vt S. scribit Pontifex ^{Leo Pont. in serm. de ieiun.} Leo in sermone de ieiunio, proximi non ita tantum intelligendi sunt, qui nobis amicitia & propinquitate coniunguntur, sed omnes prorsus homines, quibuscum natura nobis communis est. A specie ostendi potest, peccata miseros homines efficere, quia adulterium, homicidium à Deo homines separat, quæ maxima est putanda miseria.

Locus à simili.

CAP. XXXII.

Similium comparatio est admodum frequens, & hunc in modum adhibentur argumenta: vt, morbi corporis grauiores sunt, qui non sentiuntur, ita peccata, quæ contemnantur: vt ægra corpora quanto plenius nutris, tanto magis lædis, vt scripsit Hypocrates, ita deteriores efficiuntur, qui impura conscientia sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum audent sumere. Elegans, & illustris admodum similitudo est apud Esaiam, ^{Esa. 5. a.} qua Deum agricolæ similem dicit: vt enim agricola interdum arat, interdum seminat, interdum excutit, interdum colligit fructus, ita Deus nunc corripit, nunc tuetur, nunc punit, nunc miseretur. ^{Matt. 21. d.}

Similitudines, quę ex libro prouerbiorum, & ex sanctis Euangelistis in vniuersum ex sacris literis colligi possunt, afferre, esset hominis abutētis ingenio, & ostentantis non admodū difficilem obseruationem. S. Chrysostomus in oratione de orando Deo, ita argumentum à simili adhibuit.

Chrysosto. de
oran. Deo.

Quemadmodum vrbs, quę incēibus, & propugnaculis careat, facile in hostium potestatem venit, ita animā, quę precibus munita non sit, nullo negotio redigit diabolus in ditionem suam.

Locus à Dissimili.

CAP. XXXIII.

Prouer. 4. c

Dissimilitudines pleręque explicātur in libro Prouerbiorum: Iustorū, inquit, semita, quę lux splendens, procedit, & crescit ad perfectam diem: via impiorum tenebrosa. Nos, qui breuitatem habemus propositam, quomodo hic locus dissimili possit ad vsum reuocari dicamus. Hæreticorū est, ab ecclesia sancta recedere, noua dogmata confingere, doctores scholasticos contemnere, nos catholici Ecclesiam sequi magistram vetustatis castissimos limites non transire, scholasticos doctores venerari debemus. Alia etiā ratione: sapiētes huius seculi plerunque ita vixerūt vt eorum vita à præceptis, quę alios docebāt, discreparit: nos qui in christiana, & cœlesti philosophia versamur, demus operā oportet, vt quę docemus, exemplo, & vitę sanctitate cōprobemus.

Locus à Contrario.

CAP. XXXIII.

Sequitur locus à contrario, cuius magnus est vsus, siue aliquid confirmare, aut refellere, siue probare.

probare, & illustrare Ecclesiasticus orator studeat. Quatuor sunt contrariorum genera, Aduersis, vt Ciceronis verbo vtat, priuantia, relatiua, hoc liceat vti vocabulo, vt facilius res explicetur, & contradicentia. *Cic. in topic. 467.*

Ab Aduersis.

Ab Aduersis Ecclesiasticus orator sic poterit argumentari: Superbiam peccatorum omnium matrem scimus, humilitatem igitur fundamentum omnium virtutum amemus. Pax cum inimicissimo Turcarum tyranno nec tuta est, neque honesta, bellum igitur iustissimum ab omnibus christianis principibus contra communem hostem geratur. S. Basilius ita eleganter loco à contrario est vsus: Hęc compara inter se, vt ieiunium ad Deum adducat, vt salutem delitię adimant: quid Esau profanauit, & fratris seruum effecit? an non esca vna propter quam primogenita vendidit? an non Samuel orationis, & ieiunij gratia matri donatus est? Abstinemus ab exemplis, à factis litteris sumptis, quia copia eorū obruimur, & perspicuitati studentes, clericos nolumus vel obscuritate, vel prolixitate fatigare. *Basil. Genes. 25. d. 1. Reg. 1. a*

À Priuantibus.

À Priuantibus hęc est formula: vt, lux cęlestis patrię est amabilis, & expetenda, ita tenebrę inferni sunt odiosę, & fugiendę. Misericordes, dicit Dominus, misericordiam cōsecuturos, qui igitur misericordia carebunt, misericordiam nullam consequentur. Quamobrem quodam in sermone sanctus Chrysostomus ostendit, neminem appellari posse miserum, nisi qui misericordia ca-

ret, & animæ suæ non est assuetus misereri.

A Relatiuis.

A Relatiuis sic ducitur argumentum: Laudandi sunt, qui discunt ea, quæ ad christianam religionem pertinet, multo magis, qui docent: quod argumentum amplificandum est hoc tempore in Ecclesia Dei, & excitandi sunt auditores ad suscipiendum laborem docendi pueros, ea quæ ad sanctam Christi religionem pertinent. Hic locus explicatus est apud Malachiam illis verbis: Filius honorat patrem, & seruus dominum suum, si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus?

Malach. i. c. b

— honorat patrem, & seruus dominum suum, si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dominus ego sum, vbi est timor meus?

A Contradictentibus.

Cic. primo de Inuent.

Contradictentia, siue contradictoria, quæ Latini disparata nominant, sunt: affirmatio, & negatio eiusdem rei de eodem subiecto: quorum alterum ait quid, alterum negat, vt sapere, & non sapere, si hoc est, illud non est, Christum diligit, qui eius præceptis paret, qui non paret, non diligit: qui ex Deo sunt, hoc est, qui Deum patrem agnoscunt, verba Dei audiunt, qui non sunt, non audiunt, fabulis, theatris libentius intersunt, quàm concionibus.

Ioan. 8. c. f

Locus ab Adiunctis.

CAP. XXXV.

*1. de Inuent.
180.*

Locus vero ab Adiunctis personarum, & rerum, attributa omnia pene complectitur: sic describuntur Adiuncta, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, tempus, vestitus, comitatus, apparatus, colloquia, in incessu velocitas, rubor, pallor, & cætera, quæ rem magis ex primunt, & actio-

nes, aut meliores, aut deteriores efficiunt. Vale-
 re ad rem illustrandam, & amplificandam hic lo-
 cus plurimum: verbi causa, orator reprehendens
 eos, qui in Ecclesia ambulant, ita dicit: Quid a-
 gitis miserè domum Dei facitis speluncam, corâ
 rege regum deambulatis attoniti, quasi eum non
 agnoscat, partem in aliam oculos vertitis? die-
 bus Dominicis, quibus consideranda sunt innu-
 merabilia, quæ accepimus beneficia, stulti nimiû
 nihil minus cogitatis, genio indulgetis, aleis, io-
 cis, detractionibus, saltationibus dies Deo dica-
 tor consumitis. B. Basilius hunc locum adhibuit
 in sermone de ieiunio. Ieiunatis color grauitatis
 plenus est, non in impudentem ruborem efflore-
 scens, sed pallore modesto ornatus, placidus, &
 lenis oculus, sedatus incessus, vultus animi secû
 loquentis index, nulla intemperantis risus inio-
 lentia, moderatio lingue, & cordis puritas. Adhi-
 buit etiam eundem locum coloribus depingens
 iracundû. Num decorus est vir iracundus? depo-
 nit figuram humanam, belluæ figuram assumit,
 efferbuit ira, commoti sunt oculi, non sunt iidem
 oculi, ignis faciè induit. S. vero Hieronymus hoc
 loco est vsus, cum extremum iudicij diem expri-
 meret. Siue comedo, siue bibo, siue dormio, sem-
 per insonat auribus meis illa vox, Surgite mor-
 tui, venite ad iudicium.

*Basil. serm.
de ieiunio.*

*Hieronymus
super Matt.*

Locus ab Antecedentibus.

CAP. XXXVI.

Antecedentia hoc ab adiunctis differunt, quòd
 antecedentia sic antecedunt consequentia, vt
 cum ipsis necessario cohæreât, adiuncta non co-
 hærent necessario. Ratio argumentandi ab ante-

I. Corin. 15. c. cedentibus est huiusmodi: Christus resurrexit,
I. Corin. 13. c. qui est resurrectio nostra, & nos resurgemus. nobilissima virtute, qui est præditus, nempe charitate, patiens est, benignus est, non querit quæ sua sunt, sed gloriam Dei habet propositam.

Locus à Consequentibus.

CAP. XXXVII.

A Consequentibus talis est argumentandi forma: Prudens est, ergo res dubias non affirmat: qui est sapiens, est humilis. Insignis est locus apud *Matth. 5. c.* Euangelistam Matthæum, quo, Dominus, & magister omnium à consequentibus probat pauperes spiritu, hoc est humiles, esse beatos, quia ipsorum est regnum cælorum: item beatos mites, quia possidebunt terram, non solum hanc, sed, ut *S. interpreratur Augustinus*, terram viventium: qui sermo omnes beatitudinis consequendæ vias cõplectens, est omnium, qui vnquam habiti sunt, sermonum pulcherrimus, & fructuosissimus.

Locus à Repugnantibus.

CAP. XXXVIII.

Repugnantia sunt, ea quæ neque certa lege, neque ordine inter se differunt, qua ratione à contrariis, atque dissimilibus discernuntur. Argumenti à repugnantibus talis est forma: Qui diligit Deum, non odit quemquam: si fato omnia fierent, tolleretur liberum hominis arbitrium, laus, pœna, virtus, vitiũ, gloria, inania essent nomina: proximus invidet fratri suo, ergo charitatem non habet: & hoc loco concionatores solent uti tractantes illam sententiam, nomine christianos nos dici, sed mores repugnare nobilissimo

hominum, quo nominamur: humilitatis enim, mandatis, obedientiæ, clementiæ, & omnium virtutum exemplar dedit Christus Iesus, à quo nomen accepimus: nos volumus haberi, qui non sumus meliores, doctiores, atque etiam ditiores, quam sumus: turpe putamus non ylcisci iniurias: imperare est incundissimum: ita etiam poterit argumentari, Qui diligit mundum, non est charitas Dei in eo, & si quis dixerit, quia diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. D. Ambrosius vsus est hoc loco in sermone de decollatione S. Iohannis Baptistæ his verbis: Postremo, quod etiam omnes barbari horrere consueuerunt, inter epulas, atque conuiuia, consummandæ crudelitatis profertur edictum, & à conuiuio ad carcerem, & à carcere ad conuiuium, feralis flagitij circunfertur obsequium: & paulo post, Quid crudelitati cum delitiis: quid cum funeribus voluptati: raptur ad pœnam propheta conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto, quo non cuperet vel absolui, perimitur gladio, caput eius affertur in disco: hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur.

Locus à Causis.

CAP. XXXIX.

CAusa est, cuius vi sequitur effectus: sunt autem quatuor genera causarum, materia, forma, efficiens, & finis, in omnibus rebus tam naturalibus, quam artificiosis, vt alio loco diximus: has quatuor causas facile est reperire. Materia est, ex qua res est. A causa materiali ducuntur ex sacris literis argumenta, In primis quæ hominem ad modestiam excitent, vt in Genesi dicitur, ho-

1. Ioan. 2. c. 15.

1. Ioan. 4. c. 4.

Ambros. in ser. de decoll.

Ioan. bapt.

Genes. 1. c. 6.

Genes. 3. c. c minem formatum esse de limo terræ: quare peccanti Adam ob superbiam Deus obiecit illum reuersurum in terrā, de qua assumptus fuerat, quia
Genes. 18. c. inquit, puluis es, & in puluerem reuerteris, & Abraham coram Deo se deiecit, quia semel cepit loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis: hoc argumento Deus ad misericordiam inducitur: Recordatus, inquit Dauid, quoniā puluis sumus, & Iob: Memēto quāso, quod sicut lutum feceris me, & in puluerem deduces me, & Esaias: Et nūc domine pater noster es tu, nos vero lutum, & fictor noster tu, & opera manū tuarum omnes sumus, ne irascaris domine satis, & ne vltra memineris iniquitatis nostræ. B. Basilius in opusculo pulcherrimo, quod inscripsit, Attende tibi, hunc locum sic expressit: Exultas ob diuitias, & ob maiorum tuorum nobilitatem te iactas? & propter patriam & pulchritudinem corporis? attende tibi ipsi, quod mortalis es, quod terra es, & in terram reuerteris.

A causa formali.

Bernard. Forma est id, per quod res est. A forma sic elicitur argumentum: Anima præditi immortalis cur nostras omnes cogitationes, ac spes collocamus in rebus caducis ac terrenis? locum hunc explicat præclare sanctus Bernardus: O anima insignita Dei imagine, decorata similitudine, redempta Christi sanguine, desponsata fide, dotata spiritu, deputata cum angelis, capax beatitudinis, quid tibi cum carne? poterit sæpe orator Ecclesiasticus hac vti argumentandi formula: Omnium virtutum forma cum sit charitas, enitendum est, vt

omnes nostræ actiones charitate informentur.

A causa efficiente.

Causa efficiens est, à qua aliquid est: vt Sol diē efficit. Probat propheta Deum humana curare, *Psal. 93. b*

argumento sumpto à causa efficiente: Qui plantauit, inquit, aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat? apud Esaiam dominus potentiam, sapientiam, bonitatem suam ex creatione mundi probat, vbi pollicetur, se curam habiturum Israelis, propterea quòd eos creasset: Audite, inquit, me domus Iacob, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua, vsque ad senectam ego ipse, vsque ad canos ego portabo: ego feci, & ego feram, ego portabo, & sanabo. *Esa. 46. b*

Apud eundem prophetā, se Christo magnā multitudinem regeneraturū, hoc ipso argumento ostendit: Nunquid, inquit, ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit dominus: & ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero: D. Paulus *Esa. 49. f*

ad Corinthios scribēs, Baptismi vim demonstrat: propterea quòd nō ab hominib⁹, sed à Christo sit. *I. Cor. 1. c. b*

A causa finali.

Finis est, cuius gratia omnia fiunt. Sic argumentari poterit orator: Homo ad consequendam vitam æternam est formatus, stulti igitur qui in voluptate, in diuitiis, in honoribus beatitudinem collocant, amplificandus est hic locus, quia inde omnia peccata, omnes etiā calamitates oriuntur: quòd ignoramus, ad quem finē cœli & terrę Dominus in hanc lucē nos emiserit, nimirū vt ei seruiantes, nobis attenderemus, & ad vitā aspiraremus æternam. Propheta ex hominis fine demon-

Psal. 23. a

strat, quibus rebus possimus ad vitam peruenire æternam, Quis ascendet, inquit, in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus & mundo corde. Totus liber, qui Ecclesiastes dicitur, hoc potissimum ostendit, quis sit verus hominis finis, & quibus rebus illum sibi quisque comparare possit. proposita præmij, & finis magnitudine, sæpe sacræ litteræ nos ad Dei præcepta observanda, & res aduersas æquo animo tolerandas, hortantur. Paulus ad Romanos ita scribit: Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriã, quæ reuelabitur in nobis.

*Rom. 8. c. d**Locus ab effectis.*

CAP. XL.

Efecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. horum, vt causarum, quatuor sunt genera. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitæ causis, intelliguntur. Ab effectis hæc est argumentandi ratio: Fides filios Dei efficit, infidelitas filios Diaboli, fides igitur amanda est, & sanctis operibus comprobanda, infidelitas maxime fugienda. Voluptatem sequitur pœnitentia & infamia, temperatiæ comes est bonæ valetudo & estimatio, fugienda igitur voluptas, temperantia amplectenda. Ad hunc locum referuntur omnia illa argumenta & sententiæ, quæ innumerabiles sunt, in quibus Deus, ex collatis beneficiis, ingrati nos animi vitio arguit: vel ad obedientiam nos adhortatur. arguit apud Hieremiã: Nūquid, inquit, solitudo factus sum Israeli? aut terra ferotina? id est sterilis, quare ergo dicit populus meus recessim⁹, & nõ veniemus ultra ad te? & in Deuteronomio:

Hiere. 2. c. f

Interroga, inquit, de diebus antiquis, qui fuerunt ante te: Christus saluator noster ab effectis ostendit se esse bonum pastorem. Bonus, inquit, pastor animam suam dat pro ouibus suis. S. Paulus mortem, & ruborem commemorat esse peccati effectus, vbi ait: quoniã per peccatũ mors, & stipendia peccati mors, & quẽ fructũ habuistis in iis in quibus nunc erubescitis? B. Leo Pontifex hoc loco vsus est in sermone primo de collectis, illis verbis: Multis diuinarum scripturarũ testimoniis edocemur, quãtum elemosynarum meritum, & quanta sit virtus: certum est enim vnumquẽque nostrum animæ suæ benefacere, quoties misericordia sua inopiæ succurrit alienæ: prompta ergo, & facilis, dilectissimi, largitas esse debet, si credimus sibi vnumquẽque id præstare, quod indigentibus tribuit.

*Deut. 40. e.**Ioan. 10. c. b.
Rom. 6. c. d**Leo. ser. 1. de
collec.**Loci à comparatione.*

CAP. XLII.

Comparationis locus vocatur, cum argumentum, aut à maiori ad minus, aut à minori ad maius, aut à pari, ducitur. Libentius sæpe afferimus, ne res obscurior fiat, exempla patrum, quam sacrarum literarum. Huius generis argumento vsus est B. Hieronymus scribens ad Heliodorum de laude vitæ solitariæ, his verbis: Filius hominis non habet, vbi caput reclinet, & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris. Sic ex hoc loco argumentari poterit Ecclesiasticus orator. D. N. Iesus Christus nobis maxima, & grauissima peccata, quæ quotidie committimus, dimittit, & nos leuissimas fratrum nostrorum iniurias ferre non possumus?

*Hieron. ad
Heliodor.**Luc. 9. c. g*

*A minori ad maius.**Basil. 3 orat.
ad diuit.*

A minori ad maius sic argumentari poterit orator. Diebus Dominicis laici sumunt sacramentum Eucharistię, cur non presbyteri, diaconi, & subdiaconi, aut etiam sepius? Hoc argumento sic vsus est Beatus Basilius in oratione ad diuites: Mare nouit terminos suos, nox non transgreditur antiquam termini descriptionem, at vero auarus non veretur tempus, non statuit terminum, non concedit consequętię successionis, sed ignis violentiam imitatur, omnia corripit, omnia depascitur.

*A Pari.**August. ser.*

Parium cōparatio est equalis, vt, pastores consulunt saluti sui gregis, reges suorum populorum, medici morbo affectis corporibus: ita etiam pastores animarum prodesse debent iis, quibus pręsunt. Elegantissime vsus est hoc loco S. Augustinus in quodā sermone illis verbis: Et nos, & omnis populus vnus Domini serui sumus: & si bene agimus, ad vnā beatitudinem pariter peruenimus: & quare pauper tecū non capiet cibum, qui tecum accepturus est regnum? quare pauper non accipiat vel veterem tunicam, qui tecum recepturus est immortalitatis stolam? quare pauper non mereatur panem tuum, qui tecum ad conuiuium inuitatus est angelorum?

*De iis probationibus, quę extrinsecus assumuntur,
ac primum de probatione ab auctoritate sacrarum
literarum. CAP. XLII.*

CUM de argumentis à re ipsa sumptis, quantum res ipsa postulare videbatur, egerimus,

ea quæ extrinseca appellantur, aggrediamur: quæ
 maiorem sæpe vim habent ad confirmandum.
 Hæc ad octo capita reuigi possunt, ad sacras lite-
 ras, ad traditiones Apostolorum, & apostolicorū
 hominum, ad Ecclesię, ad sanctę sedis Apostolicę *Ad 8. cap.*
 auctoritatem, & ad conciliorum, ad sanctorum *rediguntur*
 patrum auctoritates, ad sententias philosopho- *argu.*
 rum, atque etiam ad historias. quos locos multi
 egregij theologi pluribus verbis explicauerunt,
 elegantissime meo quidem iudicio Melchior Ca-
 nus Episcopus Canarię: nos, quantum subiectę
 materię satis esse videbitur, de illis agemus. ora-
 tor igitur Ecclesiasticus, vbi aliquid demonstrare
 voluerit, hoc in primis ante oculos ponat, ma-
 gnā esse sacrarum literarum auctoritatem: quā-
 doquidem quidquid in sacris scripturis contine-
 tur, id verissimum sit, & veluti ex ore Dei prola-
 tum, quidquid autem absurdum cuiuspiā videri po-
 test, id non intelligi: magnā esse sacrarū litera-
 rum fecunditatem: quęcunque pulchra sunt co-
 gnita, & vitę hominum vtilia, in illis contineri.
 Sacrarum literarū testimonio, veluti oraculo, vte-
 tur Ecclesiasticus orator, interdū excitans populū
 ad frequentiam sacramentorum: vbi argumen-
 to sumpto à definitione, ab ethymologia, à fine,
 ab efficiente, hortatus fuerit, ad salutarem illum
 cibum sumendum: proferet in medium verba illa
 Davidis: Percussus sum vt scenum, & aruit cor
 meum, quia oblitus sum comedere panem meū.
 Commemorabit quoque verba illa sumpta ex li-
 bro sapientię: Venite commedite panem, bi- *Psal. 101. a*
 bite vinum, quod miscui vobis: locum etiam *Prou. 9. a*

*Esa. 30. e**Hiero. epist.**ad paulinum**3. l. 2**Ioan. 6. e**Esa. 35. e**Esa. 4. b**Apoc. 21. g**Math. 12. c**Namque in
qua mensura
mēsi fueritis,
remetietur et
vobis.**Mat. 4. g**Luc. 6. f**Math. 7.*

pulchrum Esaïæ, quem quintum S. Hieronymus appellat Euangelistam, Panis frugum terræ erit, & pignus: deinde præfatiuncula adhibita, magistri magistrorum verba commemorabit, ita de se ipso loquentis: Ego sum panis vite: & paulo post, Ego sum panis viuus, & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. concludet quasi per increpationem: arrogansem esse, qui negat se illo pane egere: stultum, & dementem, qui oblata sibi vita, velit manere in morte. Ita etiam de Purgatorio sermonem habens ad populum, quod sæpe debet facere, ad excitandam pietatem erga mortuos, verba illa Esaïæ proponet ac ponderabit: Via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus: accommodabit quæ idem propheta alio loco dixit: Abluet Dominus sordes filiarum sion, & sanguinem Hierusalem lauabit de medio eius, in spiritu iudicij, & in spiritu ardoris. Quibus Esaïæ verbis addet, quæ in hanc sententiam S. Ioannes in Apocalypsi scripsit: Nō intrabit, inquit, in eam aliquid coinquinatum: ciuitas enim illa sancta est. His sacræ scripturæ testimoniis, siue oraculis, è multis sumptis, testimonium Saluatoris nostri adiungens, qui dixit: Qui autem dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Purgatorium esse affirmabit, animas in eo non posse quidquam, vel bene, vel male mereri: esse de sua salute securas; illis succurrendum, precibus, ieiuniis, elemosynis, missarum sacrificiis, quam si filij præstiterint parentibus mortuis, misericordiam eandem illis, cum è vita decesserint, filios suos præstituros. Et

quoniam finitimus est oratori Ecclesiastico sacram-
 tum literarum interpret, & interdum in prima
 concionis parte orator interpretis munere fun-
 gitur: de arte siue ratione explicandi sacras literas
 in tertio libro, cum de dispositione agemus, tra-
 ctabimus. quod eo minus est alienum, quia vsu,
 & consuetudine receptum est, vt Euangelia pro-
 ponantur, veluti themata, quibus populus ad præ-
 cepta Dei obseruanda, & ad recte instituendam
 vitam eruditur. Testimoniis Dauidis diuini vatis,
 ac viri secundum cor Dei vtetur sæpe, quæ pluri-
 mum valent, non solum ad confirmandum ali-
 quid, sed etiam ad illustrandam orationem, cum
 eius psalmi pulcherrimis metaphoris, & similitu-
 dinibus abundant.

De probatione ab auctoritate traditionum Apostolorum.

CAPVT XLIII.

SECUNDUM inartificiosarum probationum lo-
 cum obtinent, Christi & Apostolorum tradi-
 tiones: vt sanctissimi ritus, & cerimonix, quæ in
 sanctissimis sacramentis adhibentur: multæque
 præclaræ consuetudines, & sententiæ, consensu
 sanctæ Ecclesiæ, & longo vsu confirmatæ: quæ
 quoniam scriptæ non sunt, sed de aure, vt aiunt, in
 aurem, ab apostolicis temporibus ad nos vsque
 peruenierunt: viuæ vocis oracula rectissime dici
 possunt. Commemoret illa verba Ioannis Apo-
 stoli: Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus,
 quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror
 mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, li-
 bros: & verba Pauli Apostoli: Fratres stete, & re-

Ioan. vii. d

2. Th. ij. 2. d

nere traditiones, quas didicistis, siue per sermo-
 nem, siue per epistolam nostram. Poterit etiam o-
 stendere multa esse ad Christianam religionē per-
 tinentia, quæ literis canonicis consignata, non
 reperiuntur: vt perpetua matris Dei virginitas;
 baptisumus paruulorum, & multa alia, quæ tamen
 ita credenda proponit Ecclesia, vt qui aliter sen-
 tiret, in hæresim laberetur. Quare doceat legisla-
 torem, & magistrum nostrum Christum, non so-
 lum docuisse, sed etiam in vniuersum præcepisse,
 vt ecclesiasticæ traditiones seruarentur, cum dixit
 discipulis suis: Sicut misit me pater, & ego mitto
 vos: qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me
 spernit. Tribus vero potissimum de causis multa
 sine scripto tradita esse facili ostendet: primum
 ne apud ethnicos sacra nostra irriderentur, aut
 vulgo etiam in contemptum fidelium venirent.
 deinde quoniam viua vox, nescio quid latentis e-
 nergix habet, & in discipuli aures de auctoris ore
 transfusa, fortius sonat, quare S. Hieronymus ad
 Paulinum ait: Indignum erat, vt tota Euangelij
 doctrina, quæ lex, & spiritus, & vitæ est, mortuis
 quoque literis committeretur, nec vlla ex parte
 committeretur cordibus: tertio vt veri Dei filij ab
 adulterinis, & seruis dignoscerentur, seruorum e-
 nim est, & rudium ex præscripto solū agere, hinc
 Hieremias propheta, Dabo, inquit, legem meam
 in visceribus eorum, & in corde eorum scribam
 eam: & S. Paulus ad Corinthios, Epistola estis Chri-
 sti administrata à nobis, & scripta non atramen-
 to, sed spiritu Dei non in tabulis lapideis, sed in
 tabulis cordis carnalibus. quare saluator noster

Ioan. 20. e
Luc. 10. e

3. de causis
multa non
fuere scripta.

1.

2.

Lib. 2. Epi-
stolarū poni-
tur initio bi-
bliorū epist.

2.

3.

Hier. 3. f

2. Cor. 3. a

aliam corū, quæ fecit, & docuit, scripsit: nec, quod legimus, scribendum quidquam præcepit: immo cum misit Apostolos ad prædicandum Euangelium, non dixit eis, scribite, sed euntes prædicate Euangelium: quibus verbis Apostoli longo temporis spatio viua tantummodo voce Euangelium prædicauerunt: postea etiam literis consignauerunt. Quanta demum fides traditionibus sit adhibenda, cum ex iis, quæ hactenus dicta sunt, perspicere potest, tum ex Cypriani verbis, qui ea de re scripsit in hunc modum: Ut par est Spiritui sancto, & Christo auctoritas, ita in suis institutis æqua est auctoritas & potestas: nec minus est, quod, dictare Spiritui sancto, Apostoli tradiderunt, quàm quod ipse tradidit.

Mar. 7. 6.

Cyprian. d. simplicit. prelat.

De probatione ab auctoritate Ecclesiæ.

CAPVT. XLIIII.

DE Ecclesiæ auctoritate pluribus verbis & sæpe dicit Ecclesiasticus orator, tum ut compareret auctoritatem eius ministris Episcopis, & sacerdotibus, quæ maxime est necessaria: tum etiam magis ad consolandos peccatores, qui salua nauis, quamuis maximis fluctibus agitata, adhuc non perierunt. Quare doceat Ecclesiam esse populum fidelem, per vniuersum orbem dispersum, eam non bonis tantum, sed malis etiam consistere: regnum cælorum, id est militantem Ecclesiam, simile esse saganæ, in mare missæ, commemoret, vel agro in quo zizania superseminata sunt, vel areæ in qua frumentum cum paleis continetur, vel decem virginibus partim fatuis, partim prudētibus: esse expressam in arca Noe, qua

Ecc. honorū est & malorum.

Math. 13. f. & 25. a

Gen. 6. & 7

non solum munda, sed etiam immunda animalia, concludebantur. Hanc Christum sibi amicam, sororem, & sponsam unicam delegisse, multisque & eximiis promissionibus, ac beneficiis illustrasse, hanc constituisse domum suam, & voluisse esse columnam, & fundamentum veritatis, vt de illius doctrina dubitare nunquam possemus: quia tanquam magistra, custos, & interpret veritatis, fide atque auctoritatem obtinet inuiclabilem: hanc demum Saluatorem nostrum, vrbi, supra montem positæ, comparasse, quæ ab omnibus conspici, & cognosci potest: atque cum ea omnibus diebus, vsque ad consummationem sæculi se futurum promississe, vt tacite admoneremur ei in omnibus esse parendum: & quidquid illa, tanquam fidei dogma tenet, verissimum esse, nec quidquam falsum, quod aut credit, aut docet, esse credendum.

Math. 5. b
Math. 7. l.

Cap. 1. d. &
5. e

Ioan. 14. b

Eadem au-
thentitas Chri-
sti & eius
Ecclesiæ.

Cum enim, vt ait Apostolus ad Ephesios, corpus Christi sit Ecclesia, à suo certe capite mouetur, & regitur, ideo fateamur oportet eam nullo vnquam tempore errare posse, quia à Saluatore nostro, Ecclesiæ ministris dicta sunt illa verba: Ego rogabo patrem, & alium paraclatum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit: quæ verba ne quis Apostolis tantum dicta esse posset existimare, addit, non pro eis autem rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt, per verbum eorum in me. Quare nemo iure dubitabit, quin Ecclesiæ decretis, & legibus tanta fides sit adhibenda, quanta si ipsius Saluatoris nostri ore lata fuissent. Verum cum de Indulgentiis sermonem habebit

habebit ad populum Ecclesiasticus orator, eas esse thesauros, quos Christus sponsa suae Ecclesiae donauit, demonstrabit. nam vt merita Christi, cuius una gutta sanguinis sufficebat ad redimendos omnes christianos, merita etiam sanctorum martyrum, & preces Ecclesiae, in indulgentiarum thesauro sunt recondita, valere plurimum ad leuandam poenam, cui obnoxij sumus, deleta iam culpa, quam indulgentissimus pater Deus peccatoribus remittit: dispensatorem huius thesauri esse Christi vicarium: ab illo concedi solitas indulgentias ad gloriam Dei, & ad populorum salutem, ac excitandos homines ad egregium aliquod opus: neminem, qui mortali peccato sit contaminatus, & qui ea, quae sanctissimus Pontifex iussit, non obseruauerit, tanti beneficii participem esse: Iubileum Plenariam Indulgentiam concedi, vt humanae infirmitati succurratur, ad conseruandam reuerentiam erga sanctam sedem Apostolicam, ad confirmandam fidem catholicam, & ad excitandam in animis hominum spem diuinae misericordiae.

Plenaria Indulgentia cui in Iubileo concedatur.

De probatione ab auctoritate sedis Apostolicae.

CAPVT XLV.

SEdis Apostolicae auctoritas, hoc est Romani Pontificis decretum, satis est firmum argumentum ad faciendam fidem: nam ipse est Christi Vicarius, & legitimus successor Petri, eandem, quam Saluator noster Petro tribuit, non solum auctoritatem, & potestatem, sed etiam fidei firmitatem, & stabilitatem habens, cum ea verba, Rogauit pro

Pontifex Christi Vicarius;

Luc. 22. 3

*In quibus
errare non
possit pont.
Greg. pont.*

te Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquan-
do conuersus confirma fratres tuos, ad eum e-
tiam pertineant: ita vt in eis, quæ ad sanctissimam
Christi, cuius vicem in terris gerit, religionem
spectant, errare nullo modo possit: presertim cum
Romani Pontifices, vt B. Gregorius scribit, nihil
sine consilio grauissimorum hominum decernere
consueuerint. Quando se offeret occasio, de po-
testate summi Pontificis Christi Vicarij aget, &
ita ad populum diceret: quemadmodum nullum e-
xercitum sine imperatore, nullum regnum sine
rege, nullam domum sine patre familias: ita sine
supremo pastore Christi Vicario, Ecclesiam regi
non posse: inde ortos errores, quod membra à ca-
pite dissecta sunt.

De probatione ab auctoritate Conciliorum.

CAPVT XLVI.

*Cæcilium er-
rare non po-
test.*

Magna est etiam auctoritas sanctorum pa-
trum, qui à Spiritu sancto in sanctis conci-
liis sunt congregati: ita vt in iis, quæ ad confir-
mandam fidem christianam, & ad salutem anima-
rum consequendam pertinent, nulla ratione errare
possint. nam cum Episcopi sint tanquam co-
lumnæ Ecclesiæ, & capita, à quibus cæteri om-
nes fideles pendent: si ipsi in errorem ducerentur,
necesse esset, quod accidere non potest, vt omne
christianum ædificium corrueret: hæreses, multis
iam sæculis damnatæ conciliorum auctoritate,
reuiuiscerent: symbolum Nicænum esset ambi-
guum: denique nulla certa via esset, qua in fidei
controuersis catholicum dogma exploraretur.

Ad hæc cum B. Augustinus affirmet, vniuersalis concilij sententiam, totius Ecclesiæ consensum esse: & cum Apostolo nulla alia commodior, ac faciliior via visa sit ad veritatem in quæstione exorta inuestigandam, quam si ad concilium Hierosolymitanum controuersia referretur, nullus dubitandi locus relinquitur, quin necessarium sit conciliis fidem adhibere, si Ecclesiæ auctoritatem volumus tueri. Quare præclare à S. Gregorio Pontifice dictum est: quatuor Conciliis generalibus tantam fidem adhibendam, quantam Euangelistis: nimirum quia idem magister est Spiritus sanctus, & idem est auctor Christus. Quamobrem vbi de iustificatione sermo habebitur, explicanda est sententia concilij Tridentini, decretum illius in medium afferendum est, quod declarat iustum fieri hominem iustitia inhærente, per fidem in Christum, non historica, non mortua, sed formata, quæ per dilectionem operatur: & vbi in synodis habendus est sermo, ostendendum est, absque peccato mortali, non licere abesse à cura ouium, quæ nostræ fidei commissæ sunt.

*August.**Act. 15. c. 4**Eadem Ecclēsia & quatuor conciliorum auctoritas.**Greg. pont.**Concil. Trident. Sess. 6.**De iustificatione quo patres loquuntur.**De probatione ab auctoritate sanctorum patrum.*

CAPVT. XLVII.

IN explicatione sacrarum literarum, ad corroborandum aliquid, magnum etiam præstat argumentum Ecclesiastico oratori, sanctorum patrum consensus, & auctoritas, quandoquidem à Spiritu sancto docebantur, cuius ope ita ad veram diuinæ scripturæ intelligentiam penetrarunt, vt in iis, quæ ad fidem pertinent, non modo, non

Consensus sanctorum patrum vni habet maximam.

errauerint, sed admirabilis etiam omnium consensus exciterit. cum enim omnes, qui illis successerunt scriptores, & concionatores sacrarum literarum sensum ex doctrina ab illis percepta populo tradiderint: populus autem eundem sensum fideliter acciperit, profecto, si ipsi errauissent, necessario aut eos Ecclesia, omnium errorum expultrix, tanto in honore tot annos non habuisset: aut in eadem nauis versata, naufragium fecisset: quod tantum abest, ut verum sit, ut qui id dicere auderet, hæresis se labe commacularet.

Hos autem Dominus per Hieremiam prophetam Ecclesiæ pollicitus fuit cum dixit: Dabo vobis pastores, iuxta cor meum, & pascet vos scientia & doctrina: ut videlicet intelligeremus quod id eos post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, nobis fuisse datos, quo eorum catholicam, hoc est vniuersalem, & communem intelligentiam, atque auctoritatem, tanquam Ecclesiæ regulam, à Deo præscriptam, sequeremur. quo loco monemus clericos, ne contra sententias sanctorum patrum, ad populum audeant dicere: nec si quid ab eis, ut pote hominibus, erratum est, detegere, ut faciunt quidam, qui de prædestinatione sermonem instituentes, B. Augustini sententiam improbandam suscipiunt: omne mendacium vituperantes, S. Hieronymum accusant: oratione, laudibus, & interdum etiam silentio sanctissimi viri, lumina Ecclesiæ, venerandi sunt: eorum errores minime sequendi, dissimulandi tamen, cum ad populum habetur sermo. Magna est etiam auctoritas Doctorum, qui scho-

Hiere. 3. d

latici appellantur, præsertim B. Thomæ Aquinatis, quem sancta Concilia, Tridentinum in primis, magna veneratione dignum iudicauit: eorumque auctoritas valet plurimum, ad confirmanda veræ religionis, dogmata, & ad falsa, & perniciofa refellenda.

Cæcil. Trid.

De probatione ab auctoritate Philosophorum.

CAP. XLVIII.

Non minima est philosophorum auctoritas, eorum nimirum, qui non solum naturæ vim, & effecta, verum etiam morum, & vitæ normam inuestigauerunt, idque magna ex parte sunt consecuti: & quamuis Saluator noster apud Ioan- *Ioan. 10. b*
nem euangelistam dixerit: Quotquot ante me fuerunt, fures sunt, & latrones: tamen hæc verba non ad eos, qui diuino ita volente numine, sed ad eos, qui sua sponte venerunt, siue pseudopphetas, siue pseudophilosophos pertinent: de quibus per Hieremiam prophetam Dominus ait: *Hier. 23. d*
Non mittebam eos, & ipsi currebant. Quamquam vere, vt Clemens Alexandrinus putauit, *Clem. Alex. Fures phil.*
philosophi fures appellandi sint, propterea quod à Moyse, & à prophetis sapientiam subripuerunt, & gloriolæ aucupandæ causa, quasi suam iactare consueuerunt. Platonem quidem, Pythagoram, & multos alios philosophos, hebræorum consuetudine familiariter vsos, immo Pythagoram genere hebræum, atque etiam circumcisi- *Doctores vsi sunt philosophorum testimonis.*
fuisse S. Ambrosius affirmat. Quare nemini mirum videri debet, si sancti doctores interdum vsi sunt in suis scriptis philosophorum testimoniis:

Hierony. qui enim S. Hieronymum legit in libro secundo
 aduersus Iovinianum, vbi cum heretico disse-
 rens, variis philosophorum auctoritatibus, mul-
 tisque ex eorum commentariis rerum natura-
 lium exemplis vtitur, plane intelliget quantum
 horum auctoritas ad argumentandum conferat.
Epiphan. Porro Epiphanius, cum multis argumentis sua-
 sisset B. Virginem, post partum virginitatem con-
 seruasse, hoc argumento, à philosophis naturali-
 bus sumpto, confirmat his verbis: Aiunt leonem
 non parere, præterquam semel, & vnum: cumque
 rationem, quam eius rei philosophi reddunt, sub-
 iecisset, concludit B. Virginem, quæ leonem pe-
 perit de tribu Iuda, non nisi semel, atque vnicum
 peperisse. S. etiã Paulus Apostolus ad Corinthios
1. Cor. 7. 37. 2. scribens, ex Menandri tragœdiis illud sumpsit:
 Corrupti sunt bonos mores colloquia praua: & ad
ad Tit. 1. c. c. Titum ex Epimenide philosopho, Cretenses sem-
 per mendaces, malæ bestia, ventres pigri. Quam-
 obrem ad aliquid confirmandum postquam Ec-
 clesiasticus orator sanctorum patrum sententias,
 aut exempla adhibuerit, nonnunquam philoso-
 phorum auctoritates adiungere vtile iudicamus:
 quo nos christianos veræ philosophiæ amatores
 magis pudeat: quod faciendum in primis est, cum
 de remittendis iniuriis, & de contemptu rerum
 externarum, deque minime formidanda morte,
 agendum est. Plato, Aristoteles etiam meius
 esse scripsit affici, quam afficere iniuria: nos chris-
 tiani, quod valde deplorandum est, tam dulcem,
 tam iucundam vindictam ducimus. Philosophus
 dicebat omnia mea mecum porto, fugias ab ex-

cidio patriæ, nos ad cœlestem patriam nati, regis
 regum omnium Christi fratres, in magna rerum
 copia egemus. Seneca docuit contemnendum es- *Senec. epist.*
 se contemptum, nos contemni miserrimum ar- *29. lib. 4*
 bitramur.

De probatione ab auctoritate Historiarum.

CAPVT XLIX.

Interdum etiam historiæ grauissimorum ho-
 minum, præsertim veterum, qui suspitione o-
 dij, & gratiæ vacant, plurimum valent ad facien- *Cic. 2. de or-*
 dam fidem. nam cum historia testis temporum, *rat. p. 91.*
 lux veritatis, vitæ memoria, magistra vitæ, nun-
 tia vetustatis sit dicta, necessario fides illi habenda
 est, nisi omnium rerum præteritarum memo-
 ria tollenda, & more pecudum vita degenda sit:
 non est enim hominis bene instituti, & ad vitam
 humanam bene informati, viro graui, & fide di-
 gno aliquid affirmanti, non credere: verum om-
 nes probati, & graues historici, si in eadem re
 conueniunt, ex eorum auctoritate certum ar-
 gumentum promitur, vt fidei dogmata, firma
 etiam ratione confirmentur, verbi causa beatif-
 simum Apostolorum principem Petrum Romæ *Petrus Ro-*
 collocasse sedem, & pro Christo martyrij gloria *ma sedem col-*
 coronatum esse, omnes graues historiæ tradunt: *locauit.*
 vnde certa argumentatione concludi potest, Ro-
 manum Episcopum Petro in pontificatu succe-
 dere. item Concilium Nicænum tempore Con- *Nicænum cō-*
 stantini à Siluestro Pontifice maximo esse coactū, *cil. à Sylue-*
 grauissimi quique historici memoriam prodiderunt. *stropont. coa-*
 qua ex re colligimus Concilij Nicæni definitiones *ctum.*

veras esse, eo quod certum sit Concilium generale ecclesiæ à Romano Pontifice comprobatum, errare non potuisse. Incredibile est quantam utilitatem afferat oratori Ecclesiastico cognitio ecclesiasticæ historiæ, in primis ad hæreticos conuincendos, & ad rudium animos ad pietatem, omnemque virtutem informandos. in quibus commemorandis, hortamur clericos, vt modum adhibeant, cum ad populum sermonem habent, ne in aliquam leuem memoriæ ostentationem incidant: vbi vero sacræ loquuntur literæ, vel Christus aliquid præcipit: vbi traditione apostolica, vel auctoritate conciliorum aliquid confirmari potest, longas historias proferre superuacaneum, aut ambitiosum esse videtur. Quoniam igitur declarauimus, quibus rationibus Ecclesiasticus orator dicendo possit de rebus ad gloriam Dei, & ad salutem animarum pertinentibus, auditores instruere, regnum Dei, quod ipsi, & omnibus Christi fidelibus debet esse propositum, augere, consequens est, vt aggrediamur explicare, qua ratione auditorum animos possit commouere.

Non ostentanda memoria.

Ambitiosum historias longas proferre.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE RHETORICA
 ECCLESIASTICA
 AD CLERICOS
 Liber Secundus.

Ecclesiastica eloquentia partem esse commotionem.

CAPVT I.

VOD Rhetor & orator magnus sæculi scripsit, accom-
 modari potest, vt beatus Au-
 gustinus obseruat in libro
 de doctrina christiana, pau-
 lum immutatis verbis, ora-
 tori Ecclesiastico, docere
 est debitum, delectare ho-

August. lib. de doct. chri.

Cic. in orat. p. 395. Et in libello de opt. genere orat.

norarium, flectere victoriæ: debet enim is, qui
 Christi legatione fungitur, probare verissimam
 esse Christi religionem, eamque complecti om-
 nia, quæ speranda, quæ timenda, quæ vitanda, quæ
 agenda sunt. Ad expugnandos auditores hoc plu-
 rimum valet, vt dicentis oratione, atque mori-
 bus, auditorum animi commoueantur: nam quan-
 quam de eorum, qui audiunt, salute agatur, ita vt
 nulla videretur necessaria commotio, quoniam
 tamen grauissimi, & acerrimi sunt domestici ini-
 mici, quibus, dum in hoc corporis carcere deti-
 nemur, insidiosè oppugnamur, commouedi sunt

529.

animi, & ad pugnam hanc necessariam excitandi, ne variis fluctibus humanarum cogitationum & cupiditatum mergantur.

Qua ratione auditorum animi possint commoueri.

CAP. II.

*Primum præceptum con-
cionatorē im-
primis moue-
ri debere.*

*Horat. in
art. poet. v.
102.*

*Secundū præ-
ceptum dili-
gens rei di-
cenda medi-
tatio.*

Esa. 5. c. f

Esa. 47. c. 2

Hoc autem sit primum præceptum, vt quis auditorum animos commoueat, qua in re orationis sita est victoria, vt ille, qui dicit, sit ipse commotus: vt si alios vult flere, fleat ipse primum: quod consequetur, si quod verbis prædicabit, operibus comprobare studuerit, si nulla alia de causa, quam zelo Dei, & studio salutis animarum, dicendi munus susceperit: si præstantissima charitatis virtute accensus fuerit, cuius solo ardore, beato Gregorio pontifice teste, prædicatio flammescit: ita enim fieri non poterit, quin aliqua scintilla ad auditorū corda perueniat. Vtile erit præterea, rem ipsam, de qua dicturus est, diligenter cōsiderare, eaque ex sacris litteris, & præsertim ex prophetis, qui fuerunt Dei legati, & celestes, vt ita dicam, oratores, legere, in quibus idem, aut similis locus explicandus est: verbi causa cupiens, quod sæpe necessarium est, auditoribus diuinæ vltionis timorem incutere, legat Esaiam prophetam, qui illum locū tractat his verbis: Abiecerunt legem Domini, ideo iratus est furor Domini in populum suum, & percussit eos, & alio loco, Vltionem capiam, & nō resistet mihi homo, quoniam iratus super populum meum, effundam super eum indignationem meam, & omnem iram furoris mei: & multò vehementius

terrorem incurit, cum dicit: Vex Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu mea indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, diripiat prædam, & ponat illam in cõculationem, quasi lutum platearum. quæ verba calamitosis hisce temporibus maxime conueniunt: quandoquidem magna orbis terræ pars, sathana tyrannide oppressa, immanissimo Turcarum tyranno, eius ministro, subiecta est: ita vt ciuitatum, prouinciarum, rerum publicarum, atque illustrium regnorum, quæ in eius manus venerunt, commemoratione, populis diuinæ iustitiæ terrorem, orator possit incutere. Verum calamitatem humanam cupiens ante oculos ponere, vt deterreat à vitiis, lamétationes Hieremiæ prophete diligenter legat, quas sanctus etiam Gregorius Nazianzenus, vt ipse in quadam oratione scripsit, in rerum prosperitate legere consueuerat: vt ea ratione seipsum temperaret. Iam vero quoniam nullus est præstantior magister, à quo mentes in Deum trahi possint, quam sanctus Spiritus, ideo precibus, & sanctis sacrificiis inuocandus est, atque inuitandus, vt ipse pro christiano oratore loquatur, ipse suggerat, ipse doceat. Quã obrem hortamur clericos, vt neque hanc commotionis partem, neque vllam aliarum adhibeant, immo ne ad dicendum quidem audeant assurgere, nisi inuocato Spiritu sancto, & nisi corde puro & contrito, illud semper in animo habentes, Spiritus sanctus effugit fictum, & non habitat in anima subdita peccatis.

Esa. 10. c. b

Tertiũ præceptum lamétationes Hieremiæ cõcinatori legendæ.

Grego. Nazian.

Quartũ præceptum Spiritus sancti inuocati.

Quid sit commotio, & quod Stoici, qui omnes affectiones appellarunt morbos, & ideo eas extirpandas censuerunt, vehementer errauerint: & qua ratione bona à malis distinguntur. CAP. III.

Motio in omnes concionis partes diffusa.

Stoici omnes affectiones male morbos appellant.

Affectiones media inter virtutes & vitia.

CUM commotio sit quædam mentis incitatio, sine qua ingrata, & exanguis sit oratio, dabit operam Ecclesiasticus orator, ut, quemadmodum sanguis per totum corpus diffunditur, ita in omnibus orationis partibus, quædam insint, quæ ad commouendum valeant, nunquam probabit Stoicos philosophos, qui humanitatē extirpantes, omnes affectiones, morbos appellabant. Sed potius sciat vtiliter à benignissimo patre Deo hominibus datas, ad eius nominis gloriam, ad animarum salutem, & ad populi etiam christiani vtilitatem, illudque verissimum esse, medias esse affectiones inter virtutes & vitia: sed distingui etiam posse hac ratione, nimirum si sursum ferantur, si in cælum dirigantur, oriri virtutes: si in terra depressæ iaceant, nasci vitia, verbi causa, si concupiscibilis illa vis, quæ est in hominis anima, in cælum dirigatur, laudabiles, & verè christianæ oriuntur affectiones, amor Dei & proximi, gaudium, rædium huius sæculi, timor periculorum, quæ imminet in hac vita, atque etiam iustus dolor, quod nobis ipsi iter impediamus ad cælestem illam patriam, & spes ac sancta quædam cōfidentia, quam resignationem in Deū nobis licet appellare: sin autem vis illa deorsum tendit, omnia peccata inde nascuntur, inde cupiditas inanis gloriæ, inde auaritia, inde turpis vo-

luptas nascitur. Eadem ratione si irascendi vis illa diuinitus hominibus tradita, sursum feratur, excitatur & alitur præstantissima affectio, quæ dicitur zelus, & cum ad inferiores corrigendos adhibetur, est nutrix disciplinæ, & correctionis magistra, ex qua, veluti ex fonte, oriuntur christianæ virtutes, fortitudo, martyrium, constantia, magnanimitas, christiana æquitas, & quædam aliæ, quas philosophi ignorauerunt.

Zelus correctionis magister.

Quod fons omnium affectionum bonarum sit amor Dei, malarum vero amor mundi inordinatus, & qua ratione excitandi sint auditores ad amorem Dei, & ad desiderium cælestis patriæ.

CAP. IIII.

EXcitabit autem Ecclesiasticus orator in primis ad amorem, qui est fons omnium affectionum, cum est rectus bonarum, cum est peruersus, malarum, qui est via, qua itur ad Christum: & ostendet nullam viam tutiorem nobis demonstratam: & vt magis commoueat animos, dicet eo nobiliorem quemque esse, quod nobiliora & præstantiora diligit: Deum esse amabilissimum, quia optimus, quia benignissimus, quia pulcherrimus, immo quia fons bonitatis, benignitatis, pulchritudinis, & omnium bonorum: esse diligendum, quia dominus clementissimus est, quia dissimulat peccata nostra, expectans nos ad penitentiam, quia nos tuetur, quia bona omnia nobis largitur, quia hereditatem sanguine filij sui nobis præparauit æternam: ad hunc amorem Dei, in quo omnis christianæ religionis vis sita est, excitans populum, quod sæpe Ecclesiasticus orator facere

Auditor ad amorem imprimis excitandus.

Cur Deus amandus sit.

*Prouerb.**Quomodo ex
citari debet
patria cele-
stis desiderii.**Gregor. pōt.**Esa. 58. a**Orator ci-ri-
stianus inter-*

debebit, pluribus verbis exponet verissimum illud esse, quod veteri prouerbio dici solet, Nec regnum, nec amorem socios admittere, fieri non posse vt idem diligat Deum, & mundum, idcirco his vtetur propositionibus ad excitandum desiderium cœlestis patriæ, quæ pijs mentibus maximè desideranda est: in eo qui diligit mundum, non esse charitatem Dei: addat, difficile, immo potius nulla ratione fieri posse, vt presentibus quis fruatur, & futuris bonis, & in vtroque seculo appareat gloriosus, & de delitijs transeat ad delitijs: nos qui vtimur hoc mūdo, sic eo vti debere, tanquam non vtamur: verè mundum esse hypocritam, cum insidiarum & dolorum plena sint omnia, & cū, licet bonus rudibus appareat, valde tamen eum immoderate diligentibus, perniciosus sit: & de præteritis voluptatibus nihil nos habere, nisi reatum, de futuris nihil, de presentibus solum nunc, quod scimus, quam sit fluxum. quo loco beati Gregorij pontificis verbis vtentes, ad populum sepe se clerici poterunt conuertere: Ecce mundus qui diligitur fugit, & quia eum retinere non possumus, necesse est vt cū ipso labamur. quibus verbis addenda est illa sententia: Dies mundi sicut umbra prætereunt. quanto magis quis sequitur umbram suam, tanto magis illa fugit. ad quam rem in animis auditorum imprimendam, prophetarum oracula commemoranda sunt: verba illa Esaïæ recitanda, Clama, dicit Dominus Esaïæ, qui respondit, quid clamabo? omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri, quæ verba proferens orator, interpretis

minere fungens, maxime commouebit. Quare *preu manerē
fieri debet.* dicit clama: quia multas voces per seruos suos emisit Dominus furdis. vere omnis populus est fœnum, vere fumus fœnum omnes, ac etiam floribus similes sumus, qui ex herba prodi cuntur pulchri & iucundi, paulo post exarescunt, & ad nihilum recidunt. Ostendet etiam vapori similem esse hanc vitam, similem nebulæ, quæ cito solis radio apparente, resoluitur. sæpe illa beati Augustini verba inculcanda sunt: O misera vita, inquit, quoties decepisti? quoties seduxisti? quæ dum videris, vmbra es, dum extolleris, fumus es, dulcis es stultis, amara sapientibus. Hæc ad tollendum impedimenta amoris Dei, & ad excitandum desiderium cœlestis patriæ plurimum valent. Inculcandum est etiam sæpe religionem, quam profitemur, esse amoris regulam. si ea, quæ vere amabilia sunt, amentur à nobis, & amoris nostri moderator sit Spiritus sanctus, omnes virtutes nasci, desiderium vitæ æternæ, sanctum gaudium, salutarem pœnitentiam, castum timorem Dei, feruentem zelum, consolationem in rebus aduersis: vbi desit sanctus hic Dei amor, nasci cupiditatem, voluptatem, desperationem, audaciam, odium, inuidiam, & huiusmodi.

August.

Quomodo excitandi sint quidam boni viri ad amandos semetipsos, & proximum.

C A P. V.

Interdum necesse est excitare quosdam viros bonos, qui aliis præfunt, ad amandos semetipsos, hoc est ad amandam hanc vitam, cum præ-

fertim eam populis vtilem ipsi, aut boni viri indiciauerint, nimirum vt aliis profint, & vt sanctarum virtutum vsu, cœlestem patriam magis mereantur. Quod tamen caute faciendum est, cum maior hominum pars, vitam cupiant protrahere, vt voluptatibus diffluant, vt diuitiis & honoribus abundant, qui amor maxime oratori Ecclesiastico est tollendus, vt miserabilis illa indulgentia, qua placemus nobismetipsis, à sensibus nostris euellatur. Hæ sententię explicandę sunt, eum qui amat animam suã, quod nihil est aliud, quam sibi indulgere, illam perdere, hoc est visione Dei seipsum priuare: amandum proximum: ad hunc amorem nos impellere naturam: diligendum non lingua & verbo, sed opere & veritate: diligendum, vt nos Christus dilexit, cuius amor fuit gratuitus, vehemens & constans. quo loco inconstantiam huius sæculi licebit reprehendere: quod homines nesciant diligere, nisi ex illo amore opes sibi parent, aut vt impure voluptati seruiant, ita vt voluptuarij potius, aut mercatores rectius, quam amici reperiantur. eundem dicat, nos patrem habere Deum, eodem pretiosissimo Christi sanguine redemptos, eundem habere magistrum. Spiritum sanctum, eandem matrem Ecclesiam, eisdem vti sacramentis, eiusdem nos terre filios, ad eandem nos patriam aspirare, vere nos esse fratres, communicanda omnia nostra. hoc est ad communem vtilitatem conferenda, ingenium, memoriam, linguam, quidquid longo studio didicimus, quidquid Dei beneficio nobis concessum est.

*Tollenda
φιλανθία.*

Ioan. 12. c. d

*Amor in proximum
quæ persuaderi
possit.*

*Quomodo parentes amare debeant filios suos, & filij
parentes.*

CAP. VI.

Quoniam multi, cum se maxime putant dili-
gere filios suos, eos imprudentes odio
habent, & cum beatos esse cupiant, eos peruersa
disciplina miseros efficiunt: excitandi sunt maxi-
me parentes ad amandos filios, ad procuranda fi-
lius suis ea bona, quibus abuti nunquam possint,
christianas virtutes, in primis timorem Dei: &
per increpationem ille dicit: Amatis vos filios
vestros, qui ad iracundiam vestra iracundia, ad
maritiam vestris sordidus, ab blasphemiam, im-
puro vestro ore, ad contumeliam, luxuriam, ac
insolentiam male partis diuitiis eos armatis: o-
dio habetis filios vestros, miseros efficitis, eos-
que idola vobis conflatis, virgę parcitis, indul-
gentia vestra deteriores efficitis, calamitatis ve-
stra artifices estis. Ad filios conuertens sermo-
nem, B. Thomę sententia probabit, multo vche-
mentiore esse amorem parentum in filios, quã
filiorum in parentes: quia est diuturnior, & quia
de sanguinis coniunctione sunt certiores: grauif-
simum scelus esse iniuria afficere illos, qui de no-
bis ita sunt benemeriti, quibus organus vsus est
Dominus, vt in lucem veniremus. Obiurgandi
sunt ingrati filij, & perterrefaciendi, & dicendũ,
eos Deum sine dubio ultorem habituros.

*Obiurgandi
parentes quib
liberum indul-
genti.*

*B. Tho. 2. a.
2. a. quest.
26. artic. 9.*

*Ingrati filij
quo pacto in-
crepandi.*

*Quomodo impellendi sint coniuges ad mutuum
amorem.*

CAP. VII.

Quoniam vero inter coniuges multę oriun-
tur discordię, multę rixę, necesse est sepe

*Coniugum
amor inter se
moderatus ef-
se debet.*

hortari, vt se mutuo diligant: ad quem amorem
vbi excitati fuerint aliqui, quos earū satietas ce-
pit, reprehendēdi sunt qui ardentius amant vxo-
res suas, quā decet, ita vt adulteri videantur: &
vt mancipia sepissime seruiunt vxoribus suis, ea-
rum vanitati ita indulgent, vt patrimonium con-
sumant. Vxores ad amandos viros suos excitāda
sunt, ad fidem seruandam: sæpe dicendum bonas
vxores de virorum suorum salute esse sollicitas,
sanctificatos multos viros infideles per mulierē
fidelem: quod Valeriani, qui sanctitate Ceciliæ
sanctificatus fuit, exemplo confirmari potest.

*In vitis san-
ctorum:*

Quomodo excitentur auditores ad amandam patriam.

C A P. VIII.

Accidit sæpe, vt ad amandam patriam necesse
sit auditores impellere, cum tam pauci re-
periantur, qui propriis commodis omnia non
metiantur, & publicis commodis priuata nō an-
teponant: amare patriā est bene velle patriæ, bo-
nam & beatam illam cupere, atque præclaris le-
gibus, & bonorum omnium generibus cumula-
tam. Quare qui adulationibus, qui blanditiis in
animos illorum, qui præsent, illabi student, qui
nouis sumptibus, & pompa se aliis præferunt, &
æqualitatem tollunt, patriam corrumpunt, non
amant. Ostendendum est, vrbe[m] Romam com-
munem omnium christianorum esse patriam, in
qua est sita sacrosancta sedes apostolica, pro qua
vel mori pulcherrimum, & honestissimum est.
Accommodare poterit hæc orator hominibus
in oppidis, & etiam ruri habitantibus, & dicere,

*Adulatores
principum pa-
triam corrum-
punt.*

inde cognosci, si quis oppidum, aut villam, in qua natus est, diligat, si Ecclesiam parochialem ornare studeat, si puerorum curam habeat, ac si filij essent, si res communes recte administret: mortuos esse pro patria multos apud Romanos commemorabit, multo æquius esse mori pro defensione religionis, & multo optabilius nobis, qui vitam expectamus æternam.

Signa quibus cognoscetur is qui patriam diligit.

Quomodo excitandi sint amici ad mutuum amorem.

C A P V T I X.

Nerdum excitans amicos, hoc est homines ætate, moribus pares, electione inter se coniunctos, vt se vere diligant, hortetur: caueant ne se mutuo blandis vocibus amicos, & fratres appellantes, odio habeant: ne domestici sint inimici, animarum suarum interfectores, sanctum nomen esse amicitia, consensionem animarum in sancta religione, in amado Deo, in christianis virtutibus exercendis. Qui idẽ volunt, cum volunt ea, quæ legi Dei aduersantur, inimici rectius appellandi sunt, quã amici, volunt enim sibi inuicem mala, cum turpissimarum voluptatũ conscij & administri sunt: cum vsuris enecat homines, cum semper laudant, vt placeat, non corrigunt, ne displiceant. Exclamabit aliquando nomen amicitia e Republica christiana, tãquam in exilium missum: illos etiã, quos sancta mater Ecclesia coniunctissimos esse vult, quos cõpatres nominat, nullã filiorum cõmunium curã habere, ad licentiã, ad multa plerunq; peccata sanctã illam coniunctionem adhiberi solitã: commemorabit etiam eorũ cor vnum

Amoris dissimulatio inter familiares nulla sit.

Exclamandum aliquãdo.

in Christo esse debere & omnia habere commu-
nia, fidem, spem, charitatem, participationem sa-
cramentorum, delectari iisdem ieiuniis, eisdem ora-
tionibus, lectione eorundem sacrorum librorum.

*Qua ratione excitandi sint auditores ad resignationem
in Deum, & ad Zelum.* CAP. X.

ORatoris Ecclesiastici erit ad resignationem
in Deum auditores excitare, vt collocent
omnes suas spes in benignissimo illo mundi, &
bonorum omnium parente Deo: nihil deesse vo-
latilibus cœli, multo minus necessaria christia-
nis, qui fratres Domini, filij Dei adoptiui, hære-
des futuri cœlestis patrię sunt, vlllo vnquam tem-
pore defutura: vtinur hoc nomine resignatio-
nis, donec magis proprium occurrat, quę est affe-
ctio lenissima, & tranquillissima animi à diuino
amore profecta: qua quis diligens Deum, confi-
dit, nihil sibi defuturum, nihil cupit, nihil querit,
nisi quod Deo placere sibi persuadet. Ad hęc ex-
citabit orator Ecclesiasticus hac ratione, quia il-
li, qui seruiunt regibus, quo modestiores sunt, eo
gratiores esse consueuerunt, multo magis id ser-
uis Dei conuenire, qui nihil aliud petentibus, ni-
si vt fiat voluntas eius, multo plura solet conce-
dere, quam ipsi ausi fuissent petere. Ad quendam
admirabilem effectum amoris, hoc est ad extasim
populus non est excitandus, cum tantę perfectio-
nis non sit capax, & donum sit precipuum Dei,
quod paucissimis est concessum. optanda potius
est nobilissima illa affectio, quam populis propo-
nenda. Ad zelum, qui est quidam feruor mentis,

*Resignatio -
nis definitio.*

*Qua ratione
ad illam ex-
citandus au-
ditor.*

*Non ad ex-
tasim.*

*Quomodo ad
zelum.*

quo quis debet excitari ad proficiendū cum illis, qui profecerunt, excitandus est populus, excitandi sacerdotes, commouendi illi, qui præsunt ciuitatibus, oppidorum administratores, ne patiantur populos, alios sibi deos constituere, quam vnum Deum cœli, & terre dominum: cautionem adhibeant, ne transfugiant ad sathanam, & vt zelotypi facere consueuerunt, qui obseruāt, an eorum vxores cum amatoribus loquantur, obseruant etiam quid dicant, respiciūt nutus & actus: ita ipsi considerent, num pauperes opprimantur, num occidantur vsuris homines, num voluptas corrumpat animos eorum, quibus præsunt, num hæresis aliqua ratione possit irrepere, num praua aliqua consuetudine ciuitas contaminetur, num otio præstantia corrumpātur ingenia, num recte in doctrina christiana instituaturs populū. Ad quem zelum excitare eos, qui præsunt, poterit Ecclesiasticus orator hunc in modū: eos esse Dei ministros, populorum patres, exemplaria virtutum, ad imitandum proposita, grauissimam pœnam illos daturus, qui sua gubernatione deteriores homines effecerint: maxime ad hunc zelum excitandi sacerdotes Dei ministri, vt animas sibi creditas diligentius, quam zelotypus vxorē suā, custodiant, obseruent, instituant, corrigant, diligant, sæpe de moribus singulorū interrogēt, non parcant sceleratis, & flagitiosis, nonnunquā improuiso adeant oppida, ecclesias, vicos, vt explorent, si ad lenitatē, virtutē episcopo, & parcho dignam, quispiam est natus, seueritatē, eius muneris interdum valde necessariā induat, audiat, &

Vri Deo seruiendū exemplo zelotypico docetur.

Quomodo magistratus,

Quomodo sacerdotes ad hunc zelum excitari conueniat.

imitetur magistrum magistrorum Dominū, qui eiecit numularios de templo. quo loco illa verba per increpationem proferat: Zelus domus tuæ comedit me: & acriter accusabit deambulantes in ecclesia sancta Dei, non audientes verbum Dei, iridentes sanctos homines, qui frequentia sanctissimorum sacramentorū delectantur: & cum de gloria Dei agitur, opes, honores, & vitam ipsam esse negligendam dicit. Præcepta ad excitandos auditores ad amorem, tractabimus, multo plura dicturi, cum de varietate auditorum agemus.

Psal. 68. b

Ioan. 2. c. 6

Quod nunquam ad odium, nec etiam ad indignationem auditores sunt excitandi.

CAP. XI.

QUæ à philosophis, & ab iis, qui artem Rhetoricam tradiderunt, ad excitandum odium & indignationem scripta sunt, ea, ut pote christianis, & maxime clericis inutilia, & perniciofa omittimus. Excitare odium in imaginē Dei filium eiusdem patris Dei, cuius omnes sumus filij, & ad eandem hæreditatē vocati, non solum à christiano, sed etiam ab homine alienissimū est. peccata esse odio habenda, & maxime vitanda iam ostendimus, non inde tamen sequitur peccatorē, quem iustū efficere potest Dominus, qui sua pœnitentia potest alios ad pœnitentiam excitare, odio esse habendum: eius potius causa dolendum, & pro eo, veluti pro fratre, orandum: & cogitandum sæpe, ac vehementer timendum, ne & nos cadamus. Indignatio autē, est dolor ex bono alterius, quem illo indignum iudicamus, quæ perturbatio, ut philosophi scribunt, in illos imprimis

Debemus peccata, non homines odisse.

Indignatio quid sit.

cadit, qui se dignos maximis honoribus esse intelligunt: dolent igitur, aut quia non consequuntur, quæ indigni sunt cōsecuti, aut quia pares illos sibi videt factos, quos inferiores existimant. quãobrem huiusmodi pei turbatio fortasse nõ est laudanda, neque excitanda, cum suspicienda sint Dei iudicia, & christiani hominis sit omnes sibi anteferre, alios se meliores putare: & fieri etiã possit, vt qui mali & indigni honoribus fuerint, mores corrigant, & illis se honoribus dignos præbeant. Nec vituperanda est omnino publice hæc affectio: potest enim interdũ à virtute proficisci, quia tamen meliorem animam non efficit, & humano generi non prodest, non expedit, vt in cœtu hominum excitetur.

*Publice non
excitanda.*

*Quomodo commouendi sint animi ad iram, hoc est, ad
Zelum honoris Dei, & ad mansuetudinem.*

C A P. XII.

IRa est dolor mali præsentis, aut non sine dolore: ad hanc commotionem vtile erit interdum oratori Ecclesiastico populum cōcitare. nunquã tamen concitabit, nisi propter honorem Dei. quã iram, aut potius zelum honoris Dei expressit diuino numine afflatus Dauid his verbis: Irascimini, & nolite peccare. Iram vindictæ apparentis, & illustris cum dolore appetitionem in illũ, à quo se quispiam, aut aliquem suorum palam neglectum, atque cōtemptum merito putet, Aristoteles definit: ex qua definitione colligitur hanc potissimum esse huius commotionis excitandæ causam, nimirũ contemptum. superbũ enim animal homo tantũ abest, vt conteni æquo animo ferat,

Psal. 4. a

*Arist. cap. 5.
lib. 4. Ethic.*

vt haberi qui non est, & magni fieri maxime appetat: à quo genere perturbationis, semper studebit Ecclesiasticus orator auertere auditores, & probabit lætandum potius nobis esse, cum contemnimur, cum nos nihili faciunt homines, cum contumelia afficiunt, cum detrahunt, hæc esse pharmaca maxime accommodata ad sanandam superbiam nostram, regem regum, & dominum dominantium, Christum Dei filium in hoc mundo despectum, cõtumeliis variis affectum, orasse pro calumniantibus & persecütibus se, & cum maximis iniuriis afficiebatur, mansuetudinis nobis reliquisse exemplum. Ira christiano homine digna, est in eum cum dolore cõcitari, qui Deum cœli & terræ dominum non agnoscit, & beatam semper virginem Mariam matrem Dei, & aduocatam nostram, sanctos æterna vita fruentes, innocentes etiã viros debita veneratione non prosequitur: quæ ira rectius fortasse, vt paulo ante diximus appellari potest zelus, quo sancti viri amici Dei commoueri consueuerunt, vt est apud

*Humilitas
arrogãtia hu
mana semper
opponenda.*

*Ira, zelus est
in sanctis.*

Psal. 72. a

*Psal. 100. a
Facientes pre
uaticationes
admi.*

*Mansuetu
do quid sit.*

Dauid: Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns: & alio loco, Zelauit super facientes iniquitatem: ad quam commotionem populus concitandus est aduersus hæreticos, & aduersus publicos peccatores, maxima tamen adhibita cautione, vt semper intelligat qui audit, orandum esse pro iis, quibus irascitur, & nihil esse, cum de honore Dei non agitur, mansuetudine amabilius, nihil etiã Deo, atque bonis viris acceptius. Mansuetudo est cõpositio animi,

& frenatio iracundiæ, amicitiarum conciliatrix, bonæ existimationis nutrix, discordiarum expultrix, alumna pacis, & iucundissima humanæ vitæ sociâ in qua virtute qui magis proficit, maiorem sapientiæ, & bonitatis famam consequitur. Ad mansuetudinem vero sæpe necesse erit animos impellere: cum iniuriarum, simulratorum, atque odio. tum plena sint omnia: satis miseros esse illos qui in nos iniuriam intulerunt, quia iniuriosi sunt quia peccauerunt: sedandum animum, quia illud est vincere, quia illud est imitari Christum, illud est aspirare ad vitam æternam.

Ad eam impellendus auditor.

Quomodo commouendi sint animi ad Pœnitentiam.

CAPVT. XIII.

Dolent qui male se habent: & cum in malis nihil iure collocari possit, nisi peccatû, morbus grauissimus animæ: declarandum est, salutarem esse dolorem voluntarium: pœnitentiam esse peccatorum medicinam, sine qua sanari nemo potest, sine qua qui è vita, peccatis maculati, decedent, perpetua morte condemnantur: esse iniquitatum interitum, lacrymarum alumnam, salutis spem, donum cœlitus datum: eam non fornicatorem renuere, ab ebrio non auerti, non abominari idololatram, non adulterum repellere, non maledicum insectari, non reprobare blasphemum, non superbum, sed omnes suscipere, omnibus communicare, omnibus cœlum aperire, & omnes ad cœlestem illam patriam ducere. Verum cum nihil sit, quod magis animam nostram deprimat, quam peccatum, onus grauissimum,

Pœnitentia dignitas.

Zacha. 5. c. b quod Zacharias plumbi similitudine expressit,
Psal. 37. a & David illius naturam sit descripsit: Iniquitates
 meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus
 graue grauata sunt super me: ostendat Ecclesia-
 sticus orator, hoc onere animam nostram, per
Math. 3. c. a pœnitentiam liberari, ita vt vsque ad cœlum faci-
 le possit euolare: ideo Christum dominum osten-
 disse, per eam regnum cœlorum ad homines ap-
 propinquare, cum dixit: Pœnitentiam agite, ap-
 propinquabit enim regnum cœlorum: & B. Ioan-
 nem Baptistam exclamasse: Facite fructus dignos
Luc. 3. c. b pœnitentiæ, quoniam ecce adest regnum Dei: per
 eam latronem in cœlum receptum fuisse: per eam
Luc. 23. c. f Dauidem post flagitium, iterum Spiritum san-
Psal. 50. a ctum recepisse: per eam Manassem, post cruenta
 facinora, acceprum Deo factum fuisse: per eam
Mat. 26. c. g Petrum Apostolum, postquam ter Christum ne-
Mar. 14. c. c gauerat, peccatum deleuisse: & Paulum, persecu-
Luc. 22. c. g torem nominis Iesu, blasphemum, contumelio-
Act. 9. c. a sum, inter Apostolos relatum fuisse. Hunc locum
Rom. 11. c. b interdum poterit Ecclesiasticus orator exclama-
 tione augere, in hunc modum: O pœnitentia,
Epiphonema quæ peccatum, miserante Deo, remittis, & para-
cu apostrophe disum aperis, quæ contritum sanas hominem, &
ad pœniten- tristem exhilaras, vitam de interitu reuocas, pri-
tiam locu am stinum statum restauras, honorem, renouas, fidu-
plificationis ciam das, vires, & gratiam tribuis: o pœnitentia
supeditat. quid de te dicam? omnia ligata tu soluis, omnia
 soluta aperis, omnia aduersa mitigas, omnia con-
 trita sanas: o pœnitentia misericordiæ mater, &
 magistra virtutum, magna opera tua, quibus reos
 liberas, reficis delinquentes, lapsos erigis, despe-

ratos recreas: tu auaritiã respicis, horres luxuriã, linguã cohibes: mores componis, odisti malitiã, excludis inuidiã. Ad hanc sæpe orator Ecclesiasticus auditores excitabit hac ratione: nihil esse calamitosius, quam peccare, quam disungi a Deo, Christi acie deserta veluti transfugam diabolo seruire, ingratum esse peccatorem in Deum, patrem benignissimum, crudelem in semetipsum, qui natus ad vitam æternã, propriæ salutis inimicus, seipse perdat: peccati comitem esse plerunque infamiã: pauperes, obscuros homines, atque etiã corpore infirmos non esse miseros, si bene actæ vitæ conscientia sustententur: miseros esse, qui peccant. Peccare autem, sic oratorio quodam modo hoc loco describimus, vt B. etiam scribit Anselmus, est debitum Deo honorem adimere, subtrahere ei obedientiã. Atq; ad commouendos animos ad sanctam Pœnitentiã, cum natura comparatum sit, vt illis malis doleamus, quæ nostra culpa nobis scimus accidisse, commemoranda sæpe erunt illa verba: Perditio tua ex te Israel: & Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti: verissimã esse illam Apostoli Pauli sententiã sæpe dicet: Vult omnes homines saluos fieri, falsum illud esse commentum, fato atque constellationibus, ad quædam scelera homines cogi, conscientiam esse domesticum, & vtrum tribunal commemorabit, vt sanctus scribit Gregorius Nazianzenus, nihil esse detestabilius apud Deum excusatione peccati. Quare sic vitam nostram instituendam esse, vt nosmetipsos

Peccare quid sit.

Ansel.

Osee 13. c. c.

Math. 23. d.

4. Esd. 1. c. c.

1. ad Timot.

2. c. a.

Greg. Naz.

accusemus, & doleamus, confiteamur peccata nostra, & satisfaciamus: ostendat etiam maximas penas duros illos, qui non egerint poenitentiam, nam si, vt Apostolus inquit, irritam quis faciens legem Moyfi sine vlla miseratione, duobus aut tribus testibus moriebatur: quanto maiora supplicia merentur ij, qui benignissimum patrem Deum peccatis suis irritauerint? Quare ad poenitentiam, tanquam ad arborem vitæ, confugiendum esse inculcabit, expellendum à nobis peccatum: quando quidem quasi coluber in præcordiis hominum parit mortem, & quasi serpens venenum spirat, & lethiferum generat morbum: audiendum atque imitandum Dauidem, poenitentia exemplar, dicentem, Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.

Quibus rebus commouendi sint auditores ad luctum. CAP. XIII.

Luctus nobilis christianorum virtus

Math. 5. c. a

Doloris frater, & poenitentia filius est luctus, nobilis christianorum hominum virtus, vanitatis, & stultitia expulfor, sapientia socius, & beatitudinis fidelissimus comes, quemadmodum dominus noster in Euangelio testatum reliquit, cum dixit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: nam quemadmodum seruus plorans, propitium reddit dominum suum, filius patrem lachrymis mitigat, & paruulus plorans, asperam matrem mulcet: sic etiam peccator profusis lachrymis, placat iram Dei, ad eiusque se amicitiam adiungit. Quamobrem ostendat Ecclesiasticus

orator, summā in hoc apparere Dei benignitatem, ut quod ipse primæ mulieri peccanti, tanquam peccati pœnam dederit, cum dixit: In tristitia paries filios tuos, in salutem humani generis voluerit conuerti: nam sicut tristitiam peccatum peperit: ita & tristitia peccatum contriuit: & quemadmodum vermis in ligno natus, ipsum postea corrodit, sic peccati tristitia, ipsum peccatum comminuit. Hortetur auditores, ut luctu præoccupent pœnam, quam pro suis peccatis merentur, rogam peccatorum extinguat, non iam aquis multis, sed paucis lachrymis. nam quamuis magnus sit peccati ignis, modica tamen lachryma eum extinguit: respondeant iudici, priusquam in prætorium veniat, desleant non pœnam, sed peccatum: neque solum illud desleant, sed desleant amare, quemadmodum & Petrus, de profundis clament, & deducant fontes lachrymarum, quo Dominus misericordia motus, peccata dimittat, clemens etenim est, ipse quippe dicit: Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & viuat. ostendat autem lugendum esse, quod nosmet ipsos ignoremus, ac perditæ nimium diligamus, quod in huius vitæ peregrinatione, non secus ac si nunquam essemus morituri, nobis ipsis placentes, non Deo viuamus: quod imaginem Dei, ad quam formati sumus, deturpemus: quod exules, obliuiscamur cœlestis patriæ, hunc mundum patriam nostram esse ducamus, hæredesque amplissimi regni hereditate nosmetipsi priuemus: quod filij Dei adoptiui, & fratres Christi, eius preciosissimo sanguine redempti, filij diaboli, culpa, & ignauia nostra,

Gen. 3. c. b

Ad luctum
hortandi au-
ditores.

Luc. 22. c. g

Ezech. 18. c.
g. & 33. c. cLugem-
dum propter
φιλανθίαν.

2. Timot. 3. b

efficiamur: quòd puluis, cinis, umbra cum simus, multa nobis arrogemus: & in hominibus, quorum proprium est decipi, & decipere, spes collocemus: charitatis, quæ est virtutum omnium anima, expertes, nec patientes simus, nec benigni, plerunque inuidi: quæramus tantum quæ nostra sunt: cupidores huius vitæ, quam oporteat, in Dei voluntate non conquiescamus, nimium sæpe studium in rebus non necessariis ponentes, tempus conteramus, verborum aucupes, inanis gloriolæ cupidi, semper discentes, & nunquam ad sciëntiam peruenientes, vulgus pessimum magistrum sequamur, adulemur nobismetipsis, dulci laudum veneno delectemur, veluti morbo phrænetici diuinitus nobis traditas medicinas auersemur, in rebus aduersis animum abiiciamus, in prosperis efferamur: lugendum esse, quòd variis huius vitæ fluctibus, aut non perueniamus ad portum, aut in portu naufragium faciamus: quòd in huius vitæ militia, aut simus transfugæ, aut, si interdum ad Christi castra reuertamur, miserabiliter vincamur: quia ea, qua opus est animi constantia, sub vexillo Christi non militamus: lugendos communes orbis terræ morbos, nusquam tutam fidem, virtutem plerunque iacere, innocentes opprimi, improbis honores deferri. Hoc autem in primis lugendum est contaminatam, atque corruptam esse Domini nostri Iesu Christi sanctissimam religionem, peste variarum hæresum: sanctæ Ecclesiæ matris nostræ, novos quotidie inimicos exoriri, regnare impietatem, dominari crudelitatem, imperare tyrannicam libidinem. quo loco de cala-

Ob hæreses
lugendum.

mitaribus reipublicæ christianæ, & de Turcarum tyrannide, multa accommodari possunt hoc tempore: & locus ille Hieremiæ explicandus, Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontes lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos meos non lugendos esse, qui mortui sunt, pro illis potius orandum: vitam hanc esse ludum, somnium nequaquam stabilem, motum aëris præteruolantis, nauis mare nauigantis vestigium, vaporem, rorem matutinum, florem mane virentem, vespere marcescentem, multa commoda afferre mortem, statuere terminum peccandi, variis periculis, & calamitatibus homines liberare, præbere aditum ad æternam, & beatam vitam, vt præclare in quodam opusculo de bono mortis sanctus scribit Ambrosius.

Hier. 9. c. 4

Ambrosius
opuscul. de bono
mortis.

Quomodo excitari possint auditores ad Ieiunium.

CAPVT XV.

Poenitentia pars & virtutum christianarum parens, ac custos est ieiunium. Quare ostendat Ecclesiasticus orator, ieiunium ad iram Dei placandam, & peccata expianda, sed sæpe etiam ad impetrandum aliquid à Deo, adhibitum fuisse. Nimiras, auditis illis verbis, Adhuc tres dies, & Nunc subuertetur, illico ad ieiunium vniuersos confugisse, vbique saccum, vbique cinerem, vbique fletum, & eiulatum, atque sic urbem periculis creptam fuisse: Moysen, & Eliam, si quando ad Deum volebant accedere, & quantum homini fas est, allo qui, à ieiunio opem petiisse: Daniele Ieonum lacum ieiunium ingredientem, mitem

Ieiunium virtutum parens.

Iona 3. d. 4. d.

Exod. 14. d.

34. c. d.

3. Reg. 19. b.

Daniel. 6. c.

c. 9.

Daniel. 3. c.

ab immitibus illæsum, rediisse: tres pueros apud
 Babiloniam, caminum ingressos, atque in igne
 multo tempore colloquentes, egressos igne ipso
 fulgidiora corpora habentes: quoniam corporum
 natura, ieiunio corroborata, cum natura ignis cer-
 tabat, indeque ipsa victoria secuta est. Quam rem
 explicans Ecclesiasticus orator, per interrogatio-
 nem dicit: Audistis pugnam admiratione dignam
 audistis nouam, inauditamque victoriam? Ieiunium
 igitur miramini, alacrique animo illud sus-
 cipite: quoniam, & in camino fert opem, & in
 leonum lacu custodit, demones fugat, & Dei re-
 uocat sententiam, scelerum furorem reprimat, &
 in libertatem vindicat, summamque pa-

Genes. 2. c. c.

cem, & tranquillitatem affert. Quod si Deus ho-
 minem à principio condens in Paradiso, eum iei-
 unij lege voluit cohibere, cum dixit: De omni
 ligno paradisi comede; de ligno autem scien-
 tiæ boni, & mali ne comedas: multo magis illud
 extra paradysum necessarium dicendum est: si an-
 te plagam utilis medicina fuerat, multo magis
 post plagam. si nondum bello voluptatum in-
 surgente, nobis arma fuerant opportuna, multo
 magis post voluptatum, vitiorumque prælium à
 demonibus nobis illatum: & sermonem conclu-
 dens, ostendat necessario nobis bene viuendum,
 ieiunio auxilium esse petendum: quam vocem
 Adam, communis generis humani parens, & ca-
 lamitatis humanæ auctor, audiuiſſet, nequaquam
 illam secundam audiuiſſet: Terra es, & in terram
 reuerteris.

Gen. 3. c. c.

Qua ratione excitandi sint auditores ad misericordiam. CAP. XVI.

Doloris species, est misericordia, quæ nascitur ex miseria alterius, iniuria laborantis. quo loco tacite christianus orator obiectioni respondeat, si quis duritiam cordis sui, ita defendat: quod qui inopia, & calamitate premuntur, ea miseria digni sunt: tunc per increpationem dicat: nerninem non esse multis peccatis obnoxium, eos qui huiusmodi voces proferunt, maxime peccare, cum ipsi misericordia egentes, Dei partes sibi assumant. S. Gregorius Nazianzenus ad hanc virtutem populum excitans, in exordio orationis de amandis pauperibus, auditores omnes appellat pauperes, & egentes gratia Dei: & S. Chrysostramus sermonem scripsit, quo ostendit, curiose non esse scrutandum boni an mali sint pauperes. quod cum optimus quidam vir animaduertisset, dicere consueuerat, se aliquanto libentius prauis hominibus eleemosynas largiri, si forte ea ratione, eo beneficio, quo, teste consciëntia, se indignos agnoscunt, dent gloriam Deo, & ad pœnitentiam erudiantur. Multæ sanctorum patrum leguntur orationes de eleemosyna, in quibus præclaræ cohortationes reperiuntur. Locorum autem hæc est summa, omnes esse pauperes, omnes egere misericordia Dei, solos tamen illos esse miseros, qui carent misericordia: artem questuosissimam esse eleemosynam, misericordiæ filiam, licitam, & sanctam quandam fœnerationem, distributionem pecuniarum in pauperes: diuites auaros esse fraudatores, captos: quo quis plures habet filios, eo diligen-

Greg. Naz. oratione de amandis pauperibus. Chrysostr.

Laudes eleemosynæ.

Cyprian.
Ambros.

tius eleemosynis ei inuigilandum: vt propitium Deum eis efficiat, vt S. scribit Cyprianus. illud etiam B. Ambrosij est inculcandum: Non paupisti, occidisti. & illud repetendum, mandasse dominum vnique de proximo suo: eius esse terram, & plenitudinem eius, orbem terrarum, & vniuersos, qui habitant in eo: diuites esse dispensatores diuitiarum Dei, eleemosynam peccatum extinguere, maximum esse beneficium, vt inquit Cyprianus, tam salutare, & tam facile nobis relictum. remedium.

Cyprian.

Quomodo excitanda sit misericordia erga mortuos.

CAPVT XVII.

August.

Miserabiles etiam sunt quidam mortui, nimirum illi, qui in Purgatorio degunt: quorum sordes, hoc est ea peccata, quæ iusta pœna, & satisfactione prorsus deleta non fuerunt, Purgatorio, hoc est, vt D. Augustinus scribit, emendatorio igne, purganda sunt. Aduersus eos excitanda est misericordia nobilissima, & vere christiana commotio: vt qui audiunt, non solum misereantur animæ suæ, quod misericordiae est caput, & eorum, qui viuunt, auxilio egentium: sed misereantur etiam mortuorum, egentium maxime suffragiis nostris, sanctis sacrificiis sacerdotum, orationibus, ieiuniis, & eleemosinis, vt remittantur eis pœnæ, & ab illa, in qua sunt calamitate, liberentur: superat enim, vt sancti homines scripserunt, ille dolor, illa calamitas omnes miseras, quibus humanum genus cruciatur. Hic autem locus commodissime tractari poterit eo die, quem orationibus pro mortuis sancta Ecclesia dicauit, & ac-

comodari poterunt illa verba Iob: Misere mini
mei, saltem vos amici mei, quasi parentes mortui,
atque etiam aui, & atavi illas voces è loco Purga-
torij emittere videantur.

Quæ ratione excitandi sint auditores ad timorem.

CAPVT. XVIII.

Timor est, dolor ob malum imminens: omnia
imminent mala non timentibus Deum. ti-
mere autem Deum est nihil eorum, quæ agenda
præcepit, omittere, vt S. scribit Gregorius: ad quæ
excitandum, hi loci erunt aptissimi: timendum
Deum, quia omnipotens, quia iustus, quia domi-
nus: Omnipotens, dixit, & facta sunt, creauit ver-
bo omnia, ea que tuetur, ac regit. Iustus, rerum or-
dinem non patitur perueri, honorem sibi adimi
nō permittit. Ciuitates, prouincias, regna ob pec-
cata euertit: timendus, quia Dominus, quo nomi-
ne sepe vtitur: Ego dominus, ad terrédos eos, qui
eius imperium non agnoscunt. Verba propheta-
tum tanquam diuinæ voces, sunt proferenda: Do-
minus sanctus, & fortis, æmulator est, nec igno-
scet sceleribus vestris: & si seruiatis diis alienis
conuertet se, & affliget vos, atque subuertet. tre-
mendi iudicij sunt voces ille, quas Esaias profere-
bat: Ululate, quia prope est dies domini, quia va-
stitas à domino veniet: & verba illa Ioelis: Cōtur-
bentur omnes habitatores terræ, quia veniet dies
domini, quia prope est dies tenebrarū, & caliginis:
atque illa Oseæ proferenda sunt: Audite verbum
domini filij Israel, quia iudicium domini cum ha-
bitatoribus terræ, non est enim veritas, non est
misericordia, non est scientia Dei in terra, maledi-

ctum, mendacium, furtum, & homicidium, adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea. Iudicij extremi descriptio maxime pertinet ad hunc locum, quæ præclarissima est in

Greg. Naz.

oratione Gregorij Nazianzeni. cuius quædam verba afferemus: Quid faciemus, inquit, eo die, cum nos coarguent peccata nostra, & aderunt acres, & acerbi accusatores, qui accepta à Deo beneficia, peccatis nostris opponent, & à nobis rationem exposcent? postremo nos abducent, à nobismetipsis ce adernatos, & proprio iudicio ita conuictos: vt ne dicere quidem possimus, nos iniquo iudicio circumuentos, pœnas dare. quod quidem in maximis calamitatibus cõsolationem sol

Ibidem.

l t afferre: & paulo post, inquit, Eo tempore sedes proponetur, & antiquus dierum iudex sedebit, & libri aperientur, & igneus amnis fluet, & lux ex

— antiqua parte, & paratæ tenebræ, & quæ sequuntur. Inculcandum est sæpe neminem potuisse, nec

— posse effugere diuinam iustitiam, quo diutius dissimulat Deus peccata hominũ, propter pœnitentiam: eo grauiores pœnas illos manere, qui in

— peccatis persistunt: vitæ breuitas, inopinata, & imatura multorum mors, ad timorem multos eru-

— dire solet: docent varij morbi timorẽ Dei, docet sterilitas, docet varię calamitates, acerrimi aduersarij, quibuscum perpetua pugna nobis est, timorẽ maxime excitare debet, in primis diabolus, qui

1. Pet. 5. c

— tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem deuoret: qui, vt sanctissimus scribit Basiliius, postquã

B. fl.

ab auctore suo defecit, inimicus Dei, hominis ad

imaginem eius constituti, est factus: qui ideo dicitur sathanas, quia bono aduersatur: ita enim illa vox vsurpatur in libro Regum: impostor, calumniator, peccati impulsor, & accusator, qui interitu animarum gaudet, ad noua scelera committenda, exemplo aliorum semper inducens.

3. Reg. 5. 11. d

Quod ad timorem commouendi sint ij, qui rebus secundis efferuntur. CAPVT XIX.

AD timorem excitandi sunt ij, quibus omnia è sententia eueniunt: ac propterea efferuntur, atque eis proponenda sunt illa verba B. Hieronymi: Vbi tranquillitas, ibi tempestas est: quæ explicans Ecclesiasticus orator dicere poterit, tunc maxime oppugnari christianum, cum se oppugnari nescit, grauiores illos esse morbos, qui non sentiuntur: rerum affluentiam ac prosperitatem insolentiæ matrem esse consueuisse, quod exemplo Dauid confirmari potest, qui dum à Saul iniuriis afficeretur, dum persecutionibus ageretur, dum per deserta fugeret, ne in eius manus incideret: semper innocentiæ iuam seruauit: & ideo dicebat, Tribulationem, & dolorem inueni, & non me domini inuocauit. at vbi deuictis hostibus pace fruebatur, in spurcissima illa grauissimi adulterij, & homicidij peccata prolapsus fuit. Quare nõ immerito in suis psalmis cecinit: Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua. Ostendat igitur sapientes viros, etiam apud ethnicos orare Deum solutos, vt aliqua ratione eorum prosperitatem temperaret. quod præceptum christianis in primis conuenit, quorum est proprium benefacere, &

Hierony.

Psal. 114. a

Psal. 117. a

Psal. 36. a

iniurias ferre. quibus cum acerrimis, & grauissimis inimicis pugna est proposita: qui nisi certent, coronam non consequuntur, quos semper decet esse pauidos, & veluti peregrinos, de cœlesti patria semper esse sollicitos. Moneat præterea, vt populus in rebus prosperis, inconstantiæ huius mundi recorderetur: mortem, quæ longe abesse non potest, ante oculos habeat: Deum largitorem omnium bonarum rerum agnoscat, multos sanctitate, & doctrina, & variis virtutibus insignes sæpe commemoret, quibus dominus tantam bonorum copiam est largitus, vt propria peccata crebrius, & libentius quàm cæteri, cogitent, vt ea confiteantur, vt ad magis cognoscenda diuina beneficia, & ad gratiarum actionem excitentur quos fortasse alloquebatur propheta cum dicebat: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore: quæ verba interpretans B. Augustinus inquit: exultatio vt gratias agamus, timor ne cadamus.

Psal. 2. c.

August.

*Quomodo auditores ad verecundiam sint commo-
uendi.* CAP. XX.

*Arist. c. 9. li.
4. moral.*

Dicamus de pudore, siue verecundia, quæ cum timore magnam affinitatem habet. nihil autem est aliud pudor, siue verecundia, quam quædam extenuatio animi, ex malis orta præsentibus, præteritis, atque futuris, ob quæ subeunda sit ignominia alicuius nota. Hæc affectio est digna christiano, ad quam excitari auditores debent, argumentis in primis sumptis à contrariis: cum nihil possit esse tam alienum à christiano, quam impudentia, quæ est contemptus earum rerum,

*Ad verecun-
diam quomo-
do excitandus
auditor.*

quas verecundi maxime reformidant, flagitiorum magistra, disciplinæ aduersaria, superbix filia, calamitatum socia. Excitandi sunt auditores ad pudorem, & ad verecundiam: & declarandum, quam sit turpe deserere aciem Christi, & transfugere ad sathanam, quam sit ignominiosum membra Christi contaminare, imaginem Dei transformare in naturam bestiarum. quod voluptatibus in primis fit: turpissimum autem est à fide parentum recedere, extra Ecclesiam viuere, sanctissimis sacramentis, veluti cibo non ali.

Quomodo excitandi sint auditores ad gaudium.

CAPVT XXI.

Gaudium, est affectio animi alicuius presentis boni opinione concepta. Ad gaudium excitari possunt auditores, commemoratione maximorum beneficiorum, quæ diuinitus nobis collata sunt: in primis in solemnitatibus, quas sancta Ecclesia, à Spiritu sancto edocta, celebrat, & fidelibus tanquam diuinæ bonitatis atque clementiæ compendia proponit: Gaudete, inquit D. Paulus ad Thessalonissenf. in domino semper, sine intermissione orate, gratias agite. quæ verba cum B. Basilius duobus sermonibus explicaret, ostendit, cum gaudio orationem, cum oratione gratiarum actionem esse coniungendam: gaudendum est, vt sanctus ille vir dicebat, cogitatione, quod cum nihil effemus, homines facti sumus, ad imaginem cæli, & terræ Domini, mente, & ratione præditi, quia Deum cognoscimus, & creatoris pulchritudinē, artes, & disciplinas percipimus:

*Cic. 4. Tusc.
p. 449.*

A solemnitatibus gaudium persuaderi potest.

1. Thess 5. e

Basil.

ac veluti per quasdam notas Dei prouidentiam, & sapientiam legimus, discernimus bonum à malo, bonum appetere, & malum fugere à natura sumus edocti, alienati à Deo ob peccatum: iterum pretio sanguinis D. N. Iesu Christi gratiam recuperauimus, à miserrima sathanæ seruitute liberati. Spes resurrectionis, bonorum angelorum expectatio, cœleste regnum sancto gaudio nos implent: eiusdem patris, qui est omnium pater, omnes sumus filij, eandem sanctam Ecclesiam, cuius lacte enutriti sumus, habemus matrem: communis omnium christianorum hæreditas est. Nemo igitur debet non gaudere, immo indicium bene constituti animi est gaudium: Gaudendum omnibus, non solum rebus prosperis, quibus ad gratiarum actionem excitamur: sed etiam rebus aduersis, quia dum nos corrigit Deus, vt vere filios, non autem vt adulterinos videtur diligere: gaudendum, quod nobis, grauissimis morbis laborantibus, non deest medicus, neq; medicina, Christus Iesus: quod nobis in huius vitæ peregrinatione tutissimam viam demonstret, in hac erroris caligine, veritatem aperiat, in hac vmbra mortis, vitam nobis præstet: gaudendum, quod oratione in cœlum, quasi ascendamus, quia diabolo, vt inquit Hilarius, possumus resistere: sed in primis gaudendum, quod per eam cum Deo coniungimur: gaudendum maxime paterna Dei prouidentia, & ea cura, quam de nobis habet. Sanctus ille propheta Hieremias, ecclesiam ad lætitiã inciat, his verbis: Hæc dicit dominus, audietur in loco isto vox gaudij, vox spõsi, & vox sponse, vox

*Spes resurrectio-
nis &c. c. c. c.
ad gaudium
faciunt.*

Hilarius.

Hiere. 33. b

dicentium, confitemini Domino exercituum, quoniam bonus dominus, quoniam in æternum misericordia eius: & Baruc: Exue te Hierusalem stolida iuctus, & vexationis tuæ, & indue te decore & honore, quia in Deo tibi est sempiterna gloria, circumdato te diploide à Deo iustitiæ, & impone mitram capiti tuo honoris æterni: Deus enim ostendit splendorem suum in te qui sub cælo est. Ad sanctum gaudium populus excitabitur, cum de frequentia sacramentorum sermones habebuntur, panem esse, qui de cælo descendit, ut si quis illum manducauerit, non moriatur, panem vitæ, salutarem animæ nostræ cibum: licere nobis, si volumus, vesci ambrosia illa cœlesti, & cū Christo coniungi, quo nihil potest esse præstātius, aut oprabilius: Gaudendum esse tanto, & tam cœlesti beneficio, quod diuinitus nobis cōcessum est. quoridianum esse panem, non esse semel in anno sumendum, quo sæpius eum quis sumit, eo tranquilliores vitam agere. Ad lætitiā etiam, & ad christianum gaudium excitare solēt populū concionatores, nuntiantes plenarias Indulgentias, siue Iubilæa, quæ ita Spiritu sancto edocente summi Pontifices, Christi vicarij, fidelibus largiri iustis de causis consueuerunt: iactandum esse orator Ecclesiasticus dicet christianis, quod post multa peccata, quæ grauiter punienda essent, postquam is, qui solus delet iniquitates, Deus culpā sacramento pœnitentiæ nobis remiserit, dispensator bonorum, Ecclesiæ administrator, Christi vicarius Romanus Pontifex pœnas etiam remittat, ex meritis pretiosissimi sanguinis Christi, cuius

Baruc 6. a

requens
communio
suadenda.

Ex indulgentiarū signatione gaudium oritur.

vna gutta sufficeret ad redimendos omnes, qui fuerant, qui sunt, & qui futuri sunt homines, ex meritis itidem beatæ Mariæ virginis, sanctorum omnium, precibus fidelium, vt pœna, qua digni eramus liberemur, misericordiæ, & indulgentiæ diuinæ participes efficiamur. Verum tanto beneficio addendum est neminem posse gaudere, qui sanctissimo pœnitentiæ sacramento à Deo peccatorum suorum veniã non impetrauerit, qui vitam, vt D. Augustinus scripsit, non mutauerit, vt vitam acciperet sanctissimam Eucharistiam.

Aug. 11. b.

Quomodo consolandi sunt ij, qui rebus aduersi: animo deiecti sunt. CAP. XXII.

CUm multis & variis periculis hominum vita sit exposita, & multa quotidie accidant, quibus, quæ naturæ humanæ est infirmitas, maxime perturbamur, ideo infirmum, ne dicam miserum, animal homo, sepe cõsolatione maxime indiget. quam nobis sic liceat describere: dolorum & sollicitudinum moderationem à recto iudicio, & à spe diuinæ prouidentię, & paternæ ipsius gubernationis profectam: cuius totius consolationis, cum sit Deus idem, qui est pater misericordiarũ, excitandus est populus, vt è cœlo consolationem in rebus aduersis petat & expectet, ad quam orator Ecclesiasticus populum ita poterit excitare, exemplo illorum, qui ex tribulationibus in primis maximam vtilitatem ceperũt, vt Ioseph, qui in exilio, & in terra paupertatis suę, ad eum dignitatis gradum peruenit, vt vniuersę Ægypto præficeretur: filij Israel, quãto magis ab Ægyptiis

Genes. 40. a
41. a
Facid. multis
capitibus.

opprimebantur, tanto magis multiplicabantur,
 & crescebant: exul Ezechiel in Chaldæa, in me- *Ezech. 8. a*
 dio captiuorum vidit admirabiles Dei visiones:
 Nabuchodonosor rex in rerum prosperitate ar- *Daniel. 1. 6*
 rogans & superbus, ab hominibus eiectus fuit, & *4. cap.*
 in bestiam commutatus, tandem sensum, quem
 amiserat, recuperauit, quia, quem prius blasphemauerat
 Deum, laudauit. quibus, & plurimis aliis
 exemplis ostendere poterit orator, rebus aduer-
 sis affligi, & tentari homines, aut, vt eorum vir-
 tus, tanquam aurum in fornace probetur, atque
 exerceatur, aut, vt eorum peccata expientur. Tri-
 bulationes, & tentationes, dicat orator (vt imur-
 his, & quibusdã aliis nominibus in Ecclesia vsi-
 tatis, quia oratorem Ecclesiasticum informare
 solemus) erudire homines, ad multas virtutes,
 ad humilitatem, ad patientiam, & in primis ad
 prudentiam: Deum hac ratione reprimere illos,
 qui rebus secundis insolentes fiunt: tribulatio-
 nem esse pædagogum ad timorem Dei, esse ex-
 pultricem contumelię, incontinentię, vanitatis:
 verissimas esse illas sententias: Cum ipso sum in *Psal. 90.*
 tribulatione, eripiã eum, & glorificabo eum: &
 iuxta est dominus iis, qui tribulato sunt corde: *Psal. 33.*
 nullum esse malum, ex quo elici non possit bo-
 num. quod docens S. Chrysostronus, in quodam *Chrysostr.*
 sermone inquit: Passus es malũ: si vis non est ma- *serm.*
 lum, gratias age Deo, & est bonũ. quod præclare
 cognouerat vir ille diuino numine afflatus, qui in
 maximis tribulationibus cõstitutus, dicebat: Per *Psal. 144.*
 singulos dies benedicam te, & laudabo nomen
 tuũ in sæculum, & in sæculum sæculi. addat mala,

Grego. Nazian. in oratione de plaga grādinis.

quæ nobis accidunt, plerunque nobis accidere propter peccata, quod S. Gregorius Nazianenus in oratione de plaga grādinis, affirmare visus est, cū præclarissima peccatorū enumeratione, ostendit grandinē diuino Cōsilio è cælo cecidisse. cuius aliquas sententias, quibusdā mutatis, quibusdam etiam additis, commemorans Ecclesiasticus orator dicere poterit: omnes calamitates oriri, quia alius pauperem oppressit, terræque partem occupauit, alius limites suos scelerate, vel fraude, vel vi extendens domum domui, & agrum agro adiunxit: vt vicino aliquid extorqueret, & hoc maxime studuit, vt vicinum nullum haberet, perinde ac si solus esset habiturus in terra, quia alius vsuris terram fœdauit, colligens vbi non seminauit, ac metens, vbi non sparsit: non ex cultura, sed ex pauperum egestate, & penuria diuitias suas auxit: quia alius decimis Deo debitis, eundē cœli & terræ principem defraudauit, immemor maximorum, quæ accepit beneficiorum: quia alius nec viduæ, nec orphani calamitatibus commotus, nec panem, cibūque exiguum pauperi, immo Christo dedit: quia alius humiles contempsit, alius monentem odio habuit, alij oblitiorum verborum: Benedictus dominus, quoniā diuites facti sumus: opes industriæ suæ, Deo acceptas, non retulerunt: alij frumentum mercati, fordidum quæstum ex eius caritate captantes, illa verba proferunt: quando effluet mensis, vt rerum pretia augeamus, & thesauros recludamus? inde calamitates, diuina exigente iustitia, oriūtur: ideo grandines de cælo cadunt, ideo terræ motus va-

Ex variis vitiis hominum mala nascuntur.

stant ciuitates, & horribiles fluuiorum inunda-
 tiones, ideo fame, peste, bello, sæuissimisque ty-
 rannis, tanquã instrumentis, vitur Deus, ad con-
 nerendum populum suum: sed valde deploran-
 dum est, quod sicut eodem igne aurum rutilat, pa-
 les fumat, ita vna eadem afflictionum vis, mul-
 tos quidem ad præclarissimas virtutes exercet,
 sed plerosque damnat, perdit, exterminat: quo-
 nam omnes suas cogitationes, & spes, cum in re-
 bus hisce fluxis & caducis, non in Deo fixas & lo-
 ratas habeant, diuinam voluntatem non agno-
 scunt, & amore proprio decepti, ignorant multo
 melius esse probari & tentari, quam non tentari
 & reprobari. Quare tractet orator non esse mise-
 rum corripì à domino, plagis affici à patre, cum
 ipse dixerit: *Quos amo, corrigo & castigo. cùm-*
que ipse fidelis Deus, non patiatur nos tentari su-
pra id quod possumus, sed miserrimum esse, pla-
gis cœlestis patris non fieri meliorem.

*Apoc. 3. d.
 1. Corin. 10. 6.*

Quomodo excitandi sint auditores ad spem.

C A P. XXIII.

SPes est expectatio boni, ad quã excitant chri-
 stianos homines, Dei bonitas, Christi passio,
 & multorum martyrum beatę mortis, quibus ad
 vitam peruenerunt æternam. Pulcherrimus est
 locus beati Gregorij Nazianzeni, qui Ioelis sen-
 tentiam proferens, *Quis scit, si conuertatur do-*
minus, & benedictionem relinquat? ipse subiun-
git: ego plane scio, & sum diuinę misericordię
sponsor. cum enim ira diuinę naturę aduersetur,
sine dubio, si voluerimus, ad virtutem, eius natu-

*Gregorius
 Nazianz.,
 Ioelis 2. c. 6*

re maxime propriam, ad misericordiam conuertetur. In solennitatibus autem in primis ad spem Ecclesiasticus orator excitare poterit, vt sanctissimo die natalis Domini, si ad populum, qui eo die ad Ecclesiam frequēs conuenire solet, sermonem habebit, dicet venisse in mundum filiū Dei, vt cœli ianua aperiretur, factum hominē, vt nos aliquo modo dii efficeremur: illum esse diem redemptionis nostrę, reparationis antiquę, & felicitatis æternę: sublatos esse errores, quoniam venit magister ad ignorantię tenebras depellendas, ad morbos animi sanandos venisse medicum: regem demum natum esse, qui tyrannidem diaboli deprimeret, & mortem etiam ipsam profligaret. Sed maxime cauendum clericis, ne spem in auditorum animis ipsi excitantes, inanem fiduciam, vt alio loco iam diximus, inducant, ex qua tot hęreses, tot calamitates profectę sunt: quamobrem temperanda est semper oratio, ita vt dicat venisse quidem Dominum in hunc mundum, vt volentibus ingredi portas cœli aperiret, sanare quidē grauissimos morbos, quibus laboramus, sed minime sanare eos, qui medicum & medicinam respuunt, magistrum esse omnium, minime autem infœlicium, qui disciplinam negligunt. Si ad populum, timore imminentis periculi perterritum, habendus est sermo, vt hoc anno necesse fuit habere, quo misericordię Domini maxime apparuerūt, vt prophetę verbis vtar, quia ab immanissimo Turcarum tyranno non solum consumpti non sumus, sed gloriosam etiam victoriã, christiani principes reportarunt, afferendę sunt

prophetarum grauissime sententię, presertim Esaię: Noli timere popule meus, Assur in virga percutiet te, & baculum suum leuabit super te in via Egypti adhuc paululum, & modicū, & consumabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorum, & suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum. quibus verbis ostendere poterit orator neminem vnquam, qui in Domino sperauerit, confusum esse: hęc verba locutum esse Dominum per prophetam: Requiescere faciam potentes, superbiam infidelium humiliabo. *Esa. 10. 6*

Quod hac sancta Respub. quę dicitur Ecclesia, est veluti corpus variis distinctum partibus, & quod excitandi sint auditores, vt in propria vocatione maneat.

C A P. XXIIII.

ET quoniam vniuersa christiani orbis respub. imaginem pre se fert nobilissimi cuiusdam corporis, prestatissima anima formati, dicat christiane Reipub. animam esse religionem, corpus vero varia hominum genera, quę veluti membra illius corporis nuncupantur: nobilissima membra sunt, sacerdotes, Dei ministri, inter quos sunt gradus, ita vt omnes à Christi vicario pendent, cūque in primis venerentur, eius veluti defensores, & charissimi filij sunt imperatores, reges, & principes, qui eo meliores sunt, quo magis à Dei ministris pendent, & sanctam matrem Ecclesiam consilio, & opibus, sanguine etiam ipso defendūt. hanc ipsam formā proponet Ecclesiasticus orator, ad hunc vsum, vt doceat manendum vnicuique in vocatione sua: imperare esse difficillimū

sibi, nedum ceteris: quare non inuidendum sacerdotibus, non inuidendum regibus, orandum potius pro illis, consilio, ope, & diligentia iuuados, ut omnes sustineant, carere reges & principes, episcopos etiam & sacerdotes huius vite solatiis: eorum vitam plenam periculis, laboribus, & sollicitudinibus, plerunque illos falli, ut illis detrahere magnum sit peccatum: recte illud dici posse, esse illos seruos, quia commodis aliorum ad illos in primis spectat seruire: & profecto si homines saperent, nihil esse tutius, nihil optabilius, quam parere, quam sibi viuere, & ad vitam æternam, ad patriam nostram aspirare intelligerent, modo magistram quispiam non respuat, matrem & nutricem sapientie, sanctam matrem Ecclesiam, nihil potest accidere, ex quo bonum quisque non possit excerpere. non bonos principes interdum esse, veluti pharmaca diuine iustitie: si populus in viis domini progrediatur, & orauerit, quos non bonos expertus est, diuino beneficio bonos euasisse cognoscet. Quare illa sententia sæpe est explicanda: omnem potestatem esse à Deo: parendum Pontifici maximo, Christi vicario, & illis, quos constituit, episcopis, & parochis, veluti ministris Dei, ministris diuine iustitie, aut diuine misericordie, ita etiam regibus, & illis, penes quos ea in vrbe, siue oppido est rerum administratio: sæpe dicat occulto, sed sapientissimo Dei iudicio interdum fieri, ut qui minus digni sunt, imperent, pareantque illis sapientiores: in quo argumento non diu morabitur. cum locus potius se obtulerit, varias sollicitudines principum, & eorum, qui

rempu-

republicam administrant, proponet, ad leuandam inuidiam illorum, qui priuatam vitam degunt, qui commoda priuatae vitae non considerantes, miserabiliter plerunque affliguntur. Sed ob hanc causam in primis in hoc versabitur argumēto, vt populum excitet ad amandos principes, à quibus gubernatur, & ad orandum Deum, vt illis subministret spiritum consilij, vt veluti parentes populorum, eorum salutem propositam habeant.

Varia auditorum genera distingui possunt, aut natura, aut disciplina, aut electione, aut occulto Dei iudicio.

CAPVT XXV.

Distinctionem auditorum aliqua diuisione comprehendendam iudicamus, vt in oratoris animo facilius imprimatur. Itaque dicamus vt genera hominum, ita auditorum genera posse distingui, quatuor potissimum distinctionibus, aut natura, vt alij sint mares, aliae foeminae, alij parentes, alij filij, alij senes, alij iuuenes: aut disciplina, siue arte, vt alij sint magistri, alij discipuli: electione, quia auditores quosdam sibi amicos diligant, ætate, moribus, & conditione pares distinguantur etiam occulto quodam Dei iudicio, qua forma dicendi utimur, ne fortunæ mentionem, quam inane nomen sancti homines existimauerunt, faciamus: sic distinguuntur illi, quibus res omnes aduersæ accidunt & illi, qui in rerum prosperitate viuunt, distinguuntur reges à subditis, domini à seruis, pauperes à diuitibus, nobiles ab ignobilibus. Ad quorum omnium auditorum genera, Ecclesiasticus orator se accommodabit, hunc

in modum. Mares sunt ad regendum aptiores, consilio, fortitudine præstantiores, quam feminæ: hique monendi sunt, ne muliebris sexus imbecillitatem despiciant, sed potius ut sustentent, & tueatur: participes religionis, spei, fidei, & charitatis, prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ, fortitudinis, virginitatis, ac etiam martyrij, factas feminas, non minus gratum illum sexum præpotenti Deo, quam nostrum: pro eo etiam sanguinem D.N. Iesum Christum fudisse: beatam Virginem eius matrem, ut omnium virtutum exemplar, utriq; sexui propositam. Mulieres vero excitandæ sunt, ut affectiones moderentur suas, ne nimis velint, quod cupiunt: & quando vehementes in vtranque partem esse soleant, ad religionem, ad pietatis opera, animum conuertant: imbecillitate naturæ excitentur ad deuotionem, molitie cordis ad donum lachrymarum, ad salutarem luctum incitentur. cum vero maxime distinguantur viri & femine, coniunctione & solutione matrimonij, hoc est coniugio & cœlibatu, ostendat pluribus verbis, nobilissimum & valde expectendum cœlibatum, quia angelicæ naturæ est propior, & eo variis homines perturbationibus liberantur: moneat tamen ne cœlibes, iunctos matrimonio contempnant, suum periculum considerent, videant ne cadant, custodiant semetipsos, otium caput voluptatum, & malorum omnium fugiant, orent sine intermissione, piis operibus studeant, episcopos & parochos suos adiuuent. Ad viros orationem conuertens, dicat accipiendas uxores cum timore Dei, amore filiorum ma-

1. Cor. 10. d

1. Theff. 5. d

gis, quam ardore libidinis, vt benedictionem in filiis consequatur: verba illa Tobiaë iunioris proferenda: Filij sanctorum sumus: ita coniungi non debemus, sicut gentes, quæ Deum ignorant: & pluribus verbis ostendet coniuges sancti matrimonij munera posse obire, sine peccato, eiusdem sancti sacramenti gratiam, fomitem & carnalem concupiscentiam debilitare & reprimere, atque à fornicationis & adulterij vitis præseruare, ardorem libidinis temperandum: inculcabit, viro valde diligendam vxorem, quia sunt duo in carne vna, quia vna est domus, vna mensa, vnus lectus, vna possessio, eadē proles, cooperatio, subuentio, mutua in labore prouisio, ac necessaria rerum procuratio: hanc ob causam dixisse Apostolum ad Ephesios: Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. subuenit calamitati Ecclesiæ Christus rex. & sponsus, consulit rebus necessariis, adiuuat infirmitatem, procurat semper eius commoda: quo exemplo excitandi sunt viri, vt instituant vxores, si aliquid discere cupiunt, pariantur interrogari, vt iubet idē Apostolus, illas doceant, ornamentum mulierum esse silentium, domus custodiam, & rei familiaris curam sine fordibus. Increpent, quando opus est, modeste, moderationem Iob imitantes, qui erranti & insipienti mulieri, nihil aliud dixit, quā, Quasi vna de mulieribus stultis locuta es: excitandi, vt habitent cum vxoribus suis, vt Christus habitat in Ecclesia: quo loco verba illa principis Apostolorum recitabit: Viri estote cohabitatores vxoribus vestris, quasi imperfectiori vasculo

Tobia 2. c
& 8. a

Genes. 2. d
1. Corin. 6. d
Matt. 19. a
Marc. 10. a
Ephes. 5. g
Arist. c. 12.
lib. 8. Ethic.
Ephes. 5. f

1. Cor. 14. g

Iob 2. c

1. Petr. 3. a

impertientes honorem, tanquam cohæredibus gratia: quo loco exclamare poterit, coniungi quamplurimos matrimonio, non benedictionem Dei spectantes, sed vim pecuniarum, sed formam corporis & affinitates: paucissimos esse, qui vxores suas instituant, reperiri quamplurimas, quæ articulos fidei nesciunt, ac præcepta legis christianæ non tenent: durissimos esse plerosque huius seculi viros in vxores aut indulgentissimos: plurimos vxores fugere, quotidianam earum formam fastidientes, & minime illis cohabitare, plerunque corpus suum fornicatione, aut etiam adulterio scedantes. quem locum tractans, quod ei sæpe vsu venerit, ostendet, vxorem viro debere fidelitatem, amorem castum, vt in primis cupiat virum suum esse sanctum: petat à Deo, vt vir suus proficiat in viis eius: debere etiam timorem, qui ab amore proficiscitur, subiectionem, obedientiam, reuerentiam: dicat Saram obediisse Abrahamæ, illum dominum vocasse, iussisse etiam commemoret sanctum Apostolũ mulieres subditas esse viris suis, nõ permississe dominari in virum, sed ei subiectas esse, quibus explicatis deplo- rare interdum commodissime poterit, mulierum quarundam insolentiam, & superbiam, quæ quoniam magna dote nupserunt, aut quoniam viri sui, quod possent imperium, in eas non exercent, ipsæ in illos crudelissimam exercent tyrannidẽ, infideles plerunque tantum abest vt pro viris suis orent, vt deberent, vt illos ad insaniam suis iurgis studeant redigere, audacissime viros contemnãt suos, regnare, non subiectas esse, dominari, non

Genes. 18. b

1. Pet. 3. 4

Ephes. 5. e

Coloss. d

patere, coli à viris suis, non reuerentiam eis exhibere velint, qui locus profecto est exaggerandus, cum verissimum sit illud quod de Lacedæmoniis scriptum est: dimidia fœlicitate carere illas ciuitates, in quibus recta non est mulierum disciplina.

Quomodo commouenda sint mulieres.

C A P. XXVI.

Cum sepe in cœtu mulierum sermones haberi consueuerint, cumque præcipua mulierum vitia sit pudicitia, cuius corruptor est nimius cultus corporis, dabit operam Ecclesiasticus orator, vt à peruersa illa consuetudine fœminarum animos amoueat. Tractet illa verba Tertulliani, eas commouens: Perit ille in tua forma si concupiscit, & admisit iam in animo, quod concupiuit: & facta es mulier gladius illi, & addendum est, cur expungis te, vt alij pereant? vbi est illud præceptum: Diliges dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum? decorem non esse accusandum, vt fœlicitatem corporis & animæ: dicet vrbanam vestem cauendam maxime ne noceat: ac illa in medium afferenda sunt per increpationem: displicet forma, quâ vobis donauit Deus? in ipso arguitis, & reprehenditis omnium formarum ac totius mundi artificem, cum eam emédare, cum abicere conamini, & ab aduersario additamenta sumitis, quomodo præcepta Dei custoditis lineamenta non custodientes? Dominus dixit: Quis vestrum potest capillum album ex atro facere? contemditis cum Deo impie: sumite de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depingite

*Alexan. ab
Alex. c. 11. li.
4. scribit mu-
lieres apud
Lacedæmo-
nios concilium
adhibitum
fuisse.*

Tertull.

*Deut. 6. 4
Matt. 22. d
Mar. 12. c
Luc. 10. e*

Math. 5. f

oculos vestros verecundia, inferentes in aurem sermones Dei, annectentes cervicibus iugū Christi, caput maritis subiicite, & satis ornata eritis: vestite vos serico probitatis, bysso sanctitatis, purpura pudicitiae, na ornata Deum habebitis amatorem: ita ex Tertulliano, paucis mutatis, aliquibus etiam additis, foeminas ad pudicitiam excitabit Ecclesiasticus orator. Cum vero ille sexus sanctae Ecclesiae testimonio sit nobilitatus, eae christianam hospitalitatem, ad opera pietatis, ad infirmorum curam excitandae sunt, & proponenda sanctarum mulierum exempla, ut illud Sunamitis, quae virum deprecata, mansionem Elifaeo edificavit, in eaque lectum, & sellam, & mensam, & candelabrum posuit, ut praeteries haberet quod diuerneret: & illud viduae, quae Eliam hospitio suscepit, eique cum nihil aliud haberet, quam, ut scriptura declarat, quantum pugillus capere potest farinae, & paulum olei, omnia impertivit. Ipse Mediolani sermoni interfui illius civitatis Archiepiscopi, Cardinalis Borromaei, qui habitus fuit ad matronas, ut ad pietatis opera excitarentur. quibus, cum S. Helenae Constantini imperatoris matris exemplum esset propositum, nimirum ut illa crucem Christi quaerebat, ita ipsae eundem Christum in pauperibus quaerent, eique ministrarent, miro pietatis studio accensae fuerunt. haec sunt opera digna, quae a mulieribus vere nobilibus, & praesertim a viduis, quae non habent viros, qui eas interpellant, exercentur. deinde hortandae sunt ad fundendas ad Deum preces, illis Apostoli verbis: Quae vere vidua est, instet ob-

4. Reg. 4. b

3. Reg. 17. b

1. Tim. 5. a

secrationibus & orationibus, die ac nocte, vt Anna illa prophetissa faciebat, quę vsque ad annos octoginta quatuor non discedebat de templo, ieiunius & obsecrationibus, seruiens nocte ac die.

Luc. 2. e

Ad has virtutes beatus Augustinus in libro de viduis, viduam his verbis adhortatur: Esto sancta,

August. lib. de viduis.

humilis & quieta, misericordię & iustitię opera indefinenter exerce, & quisquis te in opprobriū habeat, quisquis te subsannet & inuideat, tu tantum Deo placeas, & quę Christi sunt geras: ante omnia incessabiliter domini tui meditare mandata, orationibus, & psalmis instanter incumbere, & si fieri potest, nemo te aliquando, nisi aut legentem inueniat, aut orantem.

Virgines vero cohortandę sunt ad taciturnitatē, quia qui custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam: ad humilitatem, quia dominus respicit humilitatem ancillę suę: ad castitatem animi

Prov. 21. c

& corporis, quia mulier innupta, & virgo cogitat, quę domini sunt: vt sit sancta & corpore & spiritu: ad modestiam, ne cum sint filię Dei, spōsę Christi, angelis quam simillimę, impudentia sua in laqueos mali dęmonis incidant. Verum nihil est, quo vehementius fęminę ad omnes virtutes excitari possint, quam exęplo beatę virginis Marię, matris Domini, reginę cęli & terrę, aduocatenostre.

Luc. 1. e

1. Cor. 7. f

Quare recitanda erunt ea, quę in libro de virginibus sanctus scripsit Ambrosius, quorū hac est summa: vitam beatę Marię non fęminarum solum, sed humani generis fuisse disciplinam: virginem fuisse corpore & mente, humilem corde, verbis grauem, prudētem, non loquēdi,

Ambros. lib. 2. de virgin.

sed legēdi studiosam, non in incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponentem, intentam operi, verecundam sermone, solitam arbitrum mentis solum Deum quærere, neminem ledere, æqualibus non inuidere, fugere iactatiam, rationem sequi, amare virtutem, prodire domo nesciam, nisi cum ad ecclesiam cōueniret, & hoc ipsum cum parentibus aut propinquis, cum his moribus, scēminarum mores comparans orator, eas increpabit, ad imitationem illius, quam venerantur, cuius auxiliū implorant, cuius humilitate & obedientia, infamia scēminci sexus delicta est, excitabit.

Quomodo commouendi sint parentes, & filij.

C A P. XXVII.

TAM vero quia inter auditores christianos, multi sunt patres, multi sunt filij, & filius sapiens
Prover. 10. a est gloria patris, ita filius insipiens, & perueris moribus præditus, non solum est ignominia, sed etiam calamitas patris: excitandi sunt filij, vt non in memores tantorum beneficiorum, quæ acceperunt, & obliti maximorum laborū, quos pertulerunt parentes sui, præcipuo amore, vt paulo ante diximus, illos non solum diligant, sed eis etiam obediāt in omnibus, quæ ad administrationem domus, rei que familiaris pertinent, hortationes, obiurgationes, & salutaria medicamenta, vt maxima indicia amoris, accipiant: intelligant filij se erga parētēs suos satis gratos esse non posse, illos omnibus honoribus prosequātur. & verba illa Tobiaę quæ magnā vim habent ad cōmo-

Tobia 6. a

uendum, explicet sæpe Ecclesiasticus orator: Ho-
 non semper habebis matrem tuam, memor enim
 esse debes quanta pericula passa sit in utero suo
 propter te: & quod alio in loco scriptum est, di- *Ecl. 7. c. e*
 cat: Genuitus matris ne obliuiscaris: malæ famæ
 esse qui dereliquit patrem, & maledictum à Deo
 qui exasperat matrem: succurrendum parentibus,
 eorum vitam sustentandam, tristitia non esse affi-
 ciendos: vituperandos maxime, qui clandestinis
 matrimoniis eos conturbant, iustissimo Dei iudi-
 cio sæpe accidere, vt clandestina matrimonia, pœ-
 nitentia, calamitas, ac etiam infamia consequan-
 tur. Exclamet interdum Ecclesiasticus orator,
 peruersos filiorum mores commemorans, & ca-
 lamitatem multorum parentum ante oculos po-
 nens, peruersitatem, & contumaciam filiorum suc-
 curram, esse pœnam eorum indulgentiæ, esse medici-
 nam, qua eorum mollities sanari possit: quo loco
 in medium proferat, & pluribus verbis explicet
 sententiam illam Salomonis in prouerbiis: Qui *Prou. 13. d*
 diligit filium suum, instanter erudit eum: & dicat,
 à natura insitum esse, vt parentes filios suos tueā-
 tur, & nutriant, atque à sancta religione, in qua
 nati, & educati sumus, hoc singulis impressum es-
 se parentibus, vt à peccatis, quantum in ipsis est,
 eos reprimant, in bonis moribus instruant, corri-
 piam, quando opus est, ac etiam puniant: stulti-
 tiam esse in corde pueri, virgam disciplinæ fugare *Prou. 22. c*
 eam: eum qui parcit virgæ, odio habere filium
 suum: multos parentes in perpetuam calamita-
 tem incidisse, quia negligentia sua, aut indulgen-
 tia, filij sui deteriores euaserunt: hæc à parentibus

postulari, vt filij in iis erudiantur, quæ ad religionem christianam pertinent: eum, qui docet filium suum, vt scripturæ sacræ verbis vtamur, laudari in illo, & in obitu suo non tritari: filium sapientem letitiam afferre patri suo: filium stultum mortitiam esse matris suæ. Multa occurrent hoc loco, quibus, ignauiam parentum multorum Ecclesiasticus orator possit reprehendere: quod multi corrumpunt filios suos exemplo: quod vltionum eos ministros atque heredes, vt perpetuo sint miseri, efficiunt: quod eos discipulos, atque adiutores ad occidendos homines vsura, multi exhibeant: quod duritia sua, filios suos ad iracundiam prouocent, & ita prouocent, vt p[ro] filio, vt inquit

Prov. 10. c. a

*ad Coloss. 3.
cap. c*

Apostolus, animo fiant: quod plerunque accidit incontinentibus patribus, qui nouis aut nouercarum, aut meretricum amoribus irretiti, paterni amoris obliuiscuntur: quorum ignominia, ante oculos auditorum, interdum Ecclesiastico oratori est ponenda: eorum maxime, qui, patrimonium quod à parentibus acceperunt, & filiis suis deberent relinquere, iam imminuerunt.

Quomodo commouendi sint senes. CAP. XXVIII.

*Gill. c. 28.
lib. 10. noct.
Att. ex. l. 1.
Hist. Tub.*

QVia diximus distinctos audientes etiam ætate, vt alij sint senes, alij iuuenes, alij media ætate consistentes, hac sumus contenti distinctione: quia exquisitam illam distinctionem ætatum, non est necesse in medium proferre. Ad senes conuertendus est sermo: qui ob vsum rerû, quem habent, cum metuant falli sint suspiciosi, sint timidi, sint auidi, sint difficiles ad sperandum, sint

etiam plerunque inuerecundi: Ecclesiasticus orator cum illis ita agat, vt ostendat, hoc illis tantum metuendum esse, ne à se ipsis lædantur, ne se ipsos ignorent, ne nimium seipsi fallant, ne temere iudicent, honores huius sæculi, opes, quibus tantopere delectantur, suspectas habeant: illam timiditatem, quæ, refrigerante calore, illis inest, conuertant ad humilitatem amplectendam: confidat in Domino, in quo, qui confidit, nunquam confusus est: prudentiam suam, qua didigerunt fallaces esse hominum spes, & incertas cogitationes, non tanti faciant, vt promissiones Dei, eiusque liberalitatem, eadem mensura, qua pollicitationes mandati, qui cum sit hypocrita, semper decipit, metuantur: si qui, eos magnificere non videntur, non admodum curent: vereantur Deum, cuius oculis parent omnia: misericordiam, ad quam, naturæ quadam infirmitate, sunt inclinati, exerçant: profint consilio: auctoritate, qua possunt, doceat, quæ vsus illos docuit: vicinorum filios, filios suos putent, horrentur, reprehendant, subueniant: si vero diuites sunt, quo minus opibus egæt, breui ex hac vita migraturi, eo libentius eas communicent egentibus: cum naturæ beneficio, tyrannide impunitæ voluptatis sint liberati, dent operam, vt honorem, & diuitiarum cupiditate se liberent: & vt in rebus humanis, fluxis, & caducis, prudentia, & longo vsu edocti, nihil audeant affirmare, addant quin potius semper, fortasse: ita etiam cum detractores, aut maledicos audiunt, inculcent, fortasse non ita se res habet: & cum in rebus agendis, moderationem quandam præferant eandem mode-

rationem adhibeant in expectendis honoribus, in optanda hac vita. Ad hunc locum pertinent ea quæ S. scribit Apostolus ad Titum: Senes sobrii sint, pudici, modesti, sani in fide, in dilectione, in patientia: anus in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino feruientes, vt prudētiam doceant. Cauebit Ecclesiasticus orator, ne senes increpet: hortetur eos potius vt patres: iuuenes vt fratres, anus vt matres, adolescentulas vt sorores in omni castitate: commemoret parum interesse, ætate quis an moribus sit iuuenis: delicato, & voluptuario sene nihil excogitari posse infœlicius.

ad Tit. c. 2. a

1. Tim. 5. a

Quo modo commouendi sint iuuenes, & media ætate consistentes. CAP. XXIX.

AD iuuenes vero sermonem conuertens Ecclesiasticus orator, quoniam facile sperant, & quia sunt rerum ignari, & quia abundant sanguine: ostendat quam incerti sint exitus rerum, & quam periculosum sit, de diuina misericordia nimium confidere. Cum vero plerunque ad liberalitatem sint propensi, cum nesciant, quanto labore parentur opes: ostendat prodigalitatem esse multorum criminum originem: & eum, qui, subtrahit aliquid patri suo, aut matri, grauissime peccare. Cum vero etiam ad magnanimitatem inclinat videantur: magnanimitatem christianam affermet in animi perturbationibus sedandis, & in remittendis iniuriis, quæ maxima victoria existimanda est, esse positam: & moneat, quando naturæ beneficio non sunt suspiciosi: caueant, ne decipiantur facile, ne voluptate capiantur: ne, pessimi

mus consultor mundus, eos id minime cogitan-
 tes, in aciem sathanæ, relicta acie Christi, prauis
 consuetudinibus attrahat: ad misericordiam pro-
 ni, misereantur animarum suarum, & caueant peri-
 cula, quibus eorum lubrica ætas est exposita: ve-
 recundiæ amatores, vereantur viros bonos, sed in
 primis Deum. Sed cum maxime iuuenum animi
 perturbentur, explanet, nihil esse miserius, quam
 domesticis seruire tyrannis, seditiosam, lachry-
 mabilem, eamque domesticam esse tyrannidem,
 si regina ratio, ministris, atque ancillis, nimirum
 cupiditati, & iracundiæ turpissime seruiat: quo lo-
 co verba B. Petri in medium asferre poterit: Ob-
 seculo vos abstinere à carnalibus desideriis, quæ
 militant aduersus animam. Porro cum inconstan-
 tiæ multa signa dare consueuerint iuuenes, doceat
 Ecclesiasticus orator, inconstantiæ matrem esse
 leuitatem, cum facile credant, verba illa B. Ioan-
 nis recitetur: Charissimi nolite omni spiritui cre-
 dere, non inferant iniuriam, quia odiosi sunt iniu-
 riosi, & iniuriarum finis est calamitas: cum sine
 laudis cupidissimi, quia haberi volunt qui non
 sunt, mendacium maxime fonti omnis veritatis
 displicere ostendet, & dedecus etiam mentientibus
 asferre, modum adhibeant in omnibus: lon-
 gissimam vitam esse veluti momentum tempo-
 ris, & veluti florem, qui mane virefcit, vespere de-
 cidit: non esse differendam pœnitentiam: sibi ipsi
 & propriæ saluti consulendum: adolescentiæ ca-
 lorem, & impetum sanctis exercitationibus, &
 piis operibus temperent: alicui disciplinæ se tra-
 dant, aliquem virum bonum, cuius exemplo, &

I. Pet. c. 2. b

Ioan. Epist.
I. cap. 4. a

consilio, prudentiores, & meliores efficiantur, delignant: adolescentiam periculorum, & insidiarum plenam ætatem, valde suspectam habeant. Ad viros, media ætate consistentes, ita sermo accommodandus est, vt quo magis in illis viger ingenium, iudicium, & memoria, eo magis diuinis muneribus ad aliorum vsum, & ad animarum salutem, vtantur: in ea, ad quam nati sunt, & cui à primis annis se dediderunt, arte, se exercent sine furo & ostentatione, senum consuetudine, prudentiam augeant: vitæ moderatione, & grauibz colloquiis iuniores erudiant.

Quod disciplina distinguntur magistri à discipulis: religiosi, & clerici à laicis: & quod magistri sint sacerdotes, qui Christum sequuntur, & eius præcepta docent. CAP. XXX.

Distinguntur auditores, vt paulo ante monuimus, disciplina, vt alij dicantur magistri, alij vero discipuli: & inter magistros, alij sint rerum diuinarum, alij humanarum. quæ distinctio non solum ad mares, verum etiam ad scæminas pertinet: hoc vno excepto, quod scæminis non licet sacras literas docere: quo loco erunt admonendæ quædam viduæ curiosæ, per urbem cursitantes, vt moderationem retineant, orent, familiam suam bene administrent, concionibus intersint, missas audiant, operibus piis se dedant, silentio modestiam præ se ferant christianam. Porro magistrum optimum fuisse Iesum Christum D. N. Ecclesiasticus orator sæpe ostendat, docuit enim vtilia, breui tempore, facile docuit, omnia

fecit quæ docuit: quibus de rebus erit fortasse vtilius oratori Ecclesiastico, pluribus verbis differere in synodis, cum iussu episcopi sermonē interdū habet, aut in congregationibus, quæ in diocesis, discendi, & se mutuo consolandi causa instituta sunt. Si ad populū interdum explicans euangelium, hunc locum tractauerit: ita illū tractabit, vt se nō bonum magistrum prius esse fateatur, atque vt hortetur populum ad orandum Deum, vt boni magistri ad erudiendam plebem Dei mittantur: verum magistrum dicat esse Christum: sanctos Apostolos, & eos qui illis successerunt, episcopos, eius fuisse hypodidascalos, aut, vt vsitato verbo vtamur, repetitores: pessimum magistrum esse sathanam, quandoquidem suggerit res inutiles, & perniciosas, docere omni tempore: specie etiam virtutis sanctos fallere: docere discipulos suos fingere: aliter docere, aliter viuere. Sacerdotes interdum alloquens orator Ecclesiasticus, ostendet eos esse ministros Dei, vt iam sæpe dictum est, illis multa dicta esse à prophetis, quæ tanquam si diuina voce prolata essent, sunt proferēda: quemadmodum illa Malachiz: O sacerdotes si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniā non posuistis super cor: ecce ego proiciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum, stercus solennitatum vestrarum, & assumet vos secū, & quæ sequuntur. quo loco obseruare debet, ne locos huiusmodi tractans, sacerdotibus auctorita-

*Malach. cā.
2. a. & c. 1. b*

tem minuat, & populum contra illos irriter: prima persona utatur cum de sacerdotibus ad populum dicit: verbi causa, illa Malachiae tractans, dicat: nobis dicta sunt illa verba, quae sine lachrymis vix commemorari possunt, ideoque afferuntur in medium ut pro nobis, dilectissimi fratres, oretis: sed raro admodum coram populo ad sacerdotes conuertendus est sermo. in synodis potius, & in congregationibus quae ab episcopis haberi solent, hic locus est explicandus, & copiose illa verba B. Chrysostomi explicanda: Multi sacerdotes, pauci sacerdotes, cathedra non efficit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: & in primis illa Saluatoris nostri: Vos estis sal terrae, & vos estis lux mundi, & pluribus verbis ostendendum est, in sacerdotibus requiri bonitatem, sobrietatem, castitatem, scientiam, idque multis sententiis poterit confirmare: necessariam bonitatem demonstrabit, testimonio Dauidis dicentis: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & Esaiae qui scripsit: Mundamini qui fertis vasa domini: confirmabit necessariam esse sobrietatem, illis Dei verbis ad Aaron, & filios eius: Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis, tu, & filij tui quando intrabitis in tabernaculum testimonij: ad quam virtutem S. Apostolus Paulus Timotheum hortatur illis verbis: Sobrius esto: utetur etiam eiusdem Apostoli verbis ad ostendendum castitatem in sacerdote requiri: qui eundem filium suum charissimum monuit, ut in omnibus seipsum castum custodiret: addet requiri in sacerdotibus bonos mores, eiusdem S. Pauli verba proferens: Nemini dantes ullam offensionem

Math. 5. b

*Psal. 133.
Esa. c. 52. d*

Leuit. 10. c. b

*2. Timo. 4. a
Epist. 1. c. 5. b*

2. ad Cor. 6. a

ne vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros: vtile etiam erit sæpe dicere, valde necessariã esse scientiam, & verba illa prophetæ cõmemorare: Labia sacerdotis custodiẽt scientiam, & legem requirẽt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est, & incutere sacerdotibus timorem illis verbis: *Malach. 2. ̄*
 Quia tu scientiam repulisti, & ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. quæ omnia à Deo paucis verbis propheta petiisse visus est, cum dixit: Bonitatem, dilciplinam, & sciẽtiã doce me. *Osee 4. b*
 Atque sacerdotes in primis ad auaritiã fugiendam adhortandi sunt, cum verbis prophetarum, & præsertim illis Micheæ: Principes eius in muneribus iudicabãt, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophete eius in pecunia diuinabãt, propter hoc Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi excelsa sylvarum, tum etiam exẽplis sanctorum hominum in primis sacerdotũ, vt Gregorij Pont. max. Sancti Martini episcopi, Sancti Dominici, & quamplurimorum aliorum, quos sacrarum historiarum libri suppeditabunt. *Mich. 3. d*

Quaratione excitandi sint auditores de sacerdotibus & concionatoribus; interdum non bene sentientes.

CAP. XXXI.

AD populum vero cum necessario de sacerdotio dicendum est, verba illa domini nostri Iesu Christi, in medium sunt afferenda: Quæ dicunt, seruate, & facite, quæ faciunt nolite facere: non cõtemnendos Dei ministros, sed eorum ca- *Mat. 23. d*

lamitatem potius lugendam, qui se tanto mune-
 re indignos ostēdunt, & iustissimam Dei iram in
 se concitant. excitandi vero sunt auditores verbi
 Dei, discipuli apostolorum, concionatorum, &
 sacerdotum, quos audiunt, vt, quæ audiunt, man-
 da. it memorię, audiant cum fructu, non nume-
 2. *Timos. 3. a* rentur inter illos, de quibus scriptum est: semper
 discentes, nunquam ad scientiam peruenientes.
 Ad discipulos, quos sanctissimi viri, Christi disci-
 plina imbuti, B. Augustinus, Hieronymus, Fran-
 ciscus, Dominicus & Benedictus instituerunt, &
 sanctissimis suis regulis etiam mortui instituunt,
 sermonem habere non solēt clerici. mutuo enim
 inter se religiosi viri, & in doctrina scholastica,
 & in omni literarum genere versati se docent.

*Qua ratione discipula sanctorum patrum, hoc est mo-
 niales commouenda sint.* CAP. XXXII.

AD discipulas eorum, quos nominavi, sancto-
 rum, hoc est moniales, quidam, iussu episco-
 pi, sermonem habere consueuerunt: cum quibus
 ita agere debent, vt interdum ad metum, ad gau-
 dium, reliquasque sanctas affectiones, vt vtile iu-
 dicauerint, excitent. Dicant, monachas in mona-
 steria se abdidisse, non solum vt relictis parenti-
 bus, propinquis, & omnibus rebus secularibus,
 Dei præcepta ad salutem necessaria commodius
 obseruarent, sed etiam euangelica consilia, quæ
 sunt, paupertas voluntaria, castitas perpetua, &
 obedientia integra, quæ ipsę Deo vouerunt, exe-
 querentur. quare oportere vt, quemadmodū sanctus
 scriptum reliquit Basilii, qui balneum in-

trant, manibus vestibus se spoliant, sic quæ, colende pietatis causa, monasteria ingrediuntur, statim omne pecuniarum, & ceterarum rerum secularium desiderium, omnes carnales cupiditates exuant, & propria se voluntate abdicent. Ad illas accommodari possunt illa verba: Cum votū vo- *Dent. 23. d*
 neris domino Deo tuo, nō tardabis reddere, quia requiret illud dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum, & illa, Audi *Psalms. 44. c*
 filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere domum patris tui, quia cōcupiuit rex speciem tuam, & quæ à beato Apostolo scripta sunt: De- *2. Corin. 11. d*
 spondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Atque ad excitandam in illis sanctā quandam lætitiā, declaranda sunt illa verba: O *Psalms. 132. d*
 quam bonum, & quam iucundū est habitare fratres in vnum, eas veluti sorores vnum in locum esse coactas, vt earum vna sit voluntas, vna sit religio, vna sit charitas, omnia denique sint communia, & ita habitent in domo domini omnibus diebus vitę suę: eis licere in choro Deū alloqui, & in terris degētes, cœlestem vitam ducere: Monasteria, si in ipsis sit pax, & concordia, esse instar Paradisi, sin discordia in eis disseminata sit, esse instar inferni: nullam esse nobilitatem, quę cum nobilitate spōsarum Christi possit conferri: nullā beatitudinem in hac vita reperiri, eius tantū imaginem in monasteriis apparere. Com. memorāda etiam sunt commoda quę sentiunt, incommoda quibus carent, non distrahi varietate negotiorum, non perturbari domesticis calamitatibus, non victum querere, non discordias coniugum,

dolores parturientiū, molestias filiorum perpeti, cum Deo, non cum improbis hominibus, vt in hoc seculo viuentibus accidit, sermonē habere.

Quomodo humanarum scientiarum magistri excitandi sunt. CAP. XXXIII.

Magistros humanarum scientiarum, ac artium excitabit orator ad ea, quæ ipse didicerunt, aliis impertiēda: communicanda esse diuina munera, tantò magis crescere artes & sciētias, quanto magis cōmunicantur, quam facillime, & breuissime fieri possit, quam profitentur artem, eam doceant, & in primis operā dent, vt reliquæ omnes artes, veluti ancillæ, seruiant omnium reginæ Theologiæ, ne tanquam mercatores, doceant libentius diuites, quam pauperes, neminem excludant, nobilissimum eleemosynæ genus esse docere. quo loco perterrefaciendi sunt rhetores seculi, ne incautos adolescentes erudiant ad decipiendum, ad excitandas seditiones, multo magis philosophi, ne de mundi æternitate, de immortalitate animæ, ex sententia Auerrois nimium multa, & nimis subtiliter doceant, quod impudenti hominis ac etiam impij esse, quispiam posset inspicari: quod prohibuerunt sancta concilia, non audeant, ostentationis causa, ad perniciem ingeniorum profiteri. Iurisperitos autem, medicos, & qui in aliis nobilibus artibus versantur, excitet Ecclesiasticus orator, vt cum timore Dei, artem exercean suam. Medicis incutiat timorem diuini iudicij, si, eorum negligentia, egroti sine sanctis sacramentis Ecclesiæ, ex hac vita decedant.

*Cōcil. Later.
3. sess. 8. sub
Leon. 10.*

Jurisperitos ad horribile iudicium vocet, si eorum culpa, lis protracta, ortę inimicitię, viduę, aut pupilli oppressi fuerint.

De moribus amicorum, & de variis eorum generibus.

C A P. XXXIIII.

Accedamus ad tertiam distinctionem, quę erat, vt electione auditores distinguerentur. quidam enim dicuntur amici, quidam, etsi inimici non sunt, quia se mutuo non norunt, & nulla coniunctione inter se iuncti sunt, eo non appellantur nomine. Amicos interdum dicat omnes christianos, quia communia sunt, cœlum, & terra, communis pretiosissimus sanguis Christi, cōmunia sacramenta, communes preces Ecclesię, sed tamen magis proprie appellādos amicos, qui in aliqua societate, sub eodem vexillo, iisdē piis operibus intenti viuunt, expectātes beatā spem: cuiusmodi sunt illi, qui habentur, & nominantur fratres, alio nomine socij, quorum multę sunt societates, prout Spiritus sanctus alios excitat ad erudiendos pueros in doctrina christiana, alios ad orationem, & ad frequentanda sanctissima sacramenta, alios ad propria corpora castiganda, alios ad consolandos eos, de quibus vltimum est sumendum supplicium. Hęc sancta amicitiarum genera, & plura alia, quę non vtilitate, aut voluntate, sed pietate, & vitę sanctitate omnia metiuntur, quibus otium fugitur, & auctori omnium bonorum Deo honor exhibetur, quam maxime poterit, Ecclesiasticus orator laudet, atque hos piorum virorum, atque etiam feminarum conuen-

Ecclesiastes
4. c. *Eccl.*
10.

tus excitet ad perseverantiam. cum ad illas sermo-
nem habet, dicat, viam esse hanc vitam admodum
difficilem & periculosam, illud vere dici posse,
Væ soli: nos omnes egere aliorum auxilio, quo fa-
cilius iter faciamus, labyrinthum huius mundi
inextricabilem transeamus, perueniamus ad ce-
lestem illam patriam: has veras esse amicitias, quas
amor Dei, quas studium pietatis conciliauit, has
esse stabiles & perpetuas: cauendum ne subdolos
ille, & perniciosus venator animarum nostrarum
sathanas discordias in sanctis societatibus inter-
dum disseminet: precibus flagitandum esse auxi-
lium, frequenti vsu sacramentorum illius cona-
tus frangendos, hanc legem instituendam, vt al-
terum quisque ferat, vt nihil dicatur, nisi implo-
rato Spiritus sancti auxilio, si qua oritur dissen-
sio, ad archipresbyterum, aut etiam, si opus est, ad
episcopum deferatur.

Qua ratione commouendi sint milites.

C A P. XXXV.

7. Polit. c. 5

Cum autem in hac vita variè oriantur pertur-
bationes, variâque pericula immineant, qui-
bus sit, vt optatissimè in pace frui non possimus, &
idcirco bellum sit maxime necessarium: eligun-
tur quidam ad defendendam religionem & pa-
triam, aut quia inter cæteros excellant, se ipsi of-
ferunt, qui in disciplina militari versari dicuntur.
Cum autem, vt Aristoteles scriptum reliquit, in
urbibus sint supremi, mediocres, & infimi, mili-
tes inter supremos, & Reipublicæ defensores sunt
collocandi. Quamobrem si interdum, vt tempo-

rebelli orator Ecclesiasticus sermonem habeat, dicat saepe, ad multos pertinere, defendere religionem Christi, pugnare pro sanctæ matris Ecclesie defensione, pro honore Dei, & pro ouibus, pretiosissimo Christi sanguine redemptis, si sit opus, moriendum esse: ad milites christianos maxime spectare, iustitiam tueri, miseris hominibus subuenire: valde ignominiosum in militia esse, nihil aliud habere propositum, quam ditari, quâ intemperantia seipsum fœdare, quam, vbi quis victoriam reportauerit, à seipso, hoc est à cupiditatibus suis vinci. quo loco proponet illa verba sumpta ex libro Regū: Esto vir fortis, & pugne- 2. Reg. 10. c
 mus pro legibus Dei nostri, & pro populo nostro: quæ verba explicans, Pugnent, dicat, omnes pro Christo, pro sanctissimis sacramētis, pro sanctis monasteriis, pro virtutib⁹, pro libertate, pro pace, sumant alacriter arma contra acerrimū christiani nominis hostem, contra discipulū sathanæ, contra impurissimum omnium flagitiorū ac scelerum hortatorem, crudelitatis ministrum: non posse non vincere, qui sic pugnat, cum mori pro religione, ac etiam captiuum duci, maxima proptiarum affectionum & cupiditatum victoria sit existimanda: quæ vbi dixerit, moderata quadam oratione addere poterit, se vehemēter optare, vt omnes christiani milites, Ioan nem Baptistā præcurso-
 rem Domini, magistrum sequantur, eiusq; verba in animo imprimant suo. cum enim ad sanctissimum illum virum accessissent milites, eumque ira interrogassent: Quid faciemus, & nos? legimus eum respōdisse: Neminē concutiatis, neq; Luca 3. c

calumniam alicui inferatis, & contenti estote stipendiis vestris. Nam ita se res habet: qui abutuntur imperatoria potestate aut militari, ad grauidum, lædendum, aut opprimendum aliquem commilitonum suorum, aut etiam victorum, cum vitæ eorum parcendum esse existimatur, qui calumnias inferunt, ut pecuniam extorqueant, ij certe nobilissimam disciplinam dedecorant, & potius sathanæ milites quam Christi putandi sunt. quod tamen argumentum attingendum, non pluribus verbis explicandum dixerim, nisi forrasse inter christianos, eosdemque catholicos, geratur bellum, quo tempore, hæc quæ diximus, commodius & vberius explicari poterunt.

Quomodo mercatores debeant commoueri.

C A P. XXXVI.

Sunt qui hoc vitæ genus sibi eligunt, ut mercaturam exercent, qui si aliunde viuere possunt, sapientium virorum iudicio non sunt laudandi, nisi ad finem laudabilem, ad collocationem filiarum suarum, ad eleemosynarum distributionem, ad subueniendum patriæ, quidquid labore comparant, conferendum statuunt. Non putarem mercaturam vituperandam, affert enim multas commoditates vitæ hominum, reddit etiam homines industrios, & ignauiam, atque inertiam morbum ciuitatum remouet: sed tamen sordida mercatura, & quæ calamitate inopum crescit, vituperanda est. recitabit interdum illa verba Ecclesiastici: *Negocians difficile eruitur à peccato. omnem fraudem, mendacium, & dissimulationem è mer-*

gatorum animis amouere studeat. Dicat veram mercenuram esse lucrari animas Christo, esse facerari Deo, quandoquidem diuitiarum omnium largitor centuplum reddit, & etiam vitam eter-
Matt. 19. 4
Luc. 22. 5
 ram donat.

Occulto Dei iudicio inter se differre principes, subditos, nobiles, ignobiles, diuites, pauperes.

CAP. XXXVII.

Quarta restat distinctio auditorum explicanda sumpta à fortuna, quam, licet impetuum vulgus cecam, instabilem & temerariam dicat: nos tamen hæc omnia nomina reiicientes, quidquid fortunæ tribuitur, occultum & sapiens Dei iudicium nominamus: quo fit, vt alij reges sint, alij subditi, alij potentes, alij infirmi, alij nobiles, ignobiles alij, alij diuites, alij pauperes, vt iubeant sepe ij quibus satius esset parere, præsent qui potestate abutuntur, iaceant ignoti, qui magnis virtutibus sunt præditi, sint multarum diuitiarum hæredes homines cupidissimi, vsum diuitiarum ignorantes, ad administrationem familiæ succedant ij, qui tutoribus egerent, quidam habitent ruri, qui ad danda consilia, & ad regendos alios essent aptissimi. Qua de re agens, splendidis verbis demonstrabit, Deum paterno imperio regere hunc mundum, in eius sapientia, & paterna gubernatione acquiescendum: omnes dici posse reges, si seipsum nouerint regere, omnes potentes, quia diuina gratia adiuti, possunt in sanctis virtutibus proficere: omnes nobiles, quia ad imaginem & similitudinem Dei effecti, fratres Chri-

Virg. in epigram. de fortuna.

2. ad Heren. 54. & alibi Cicer. Ouid. Pers. &c.

sti, eius pretiosissimo sanguine redempti, ad cœlestem hæreditatem sunt vocati, omnes diuites, quia participes diuitiarum, & thesaurorum suorum fecit nos Christus cœli, & terræ rex, & bonorum omnium dominus.

Qua ratione clericis agendum sit cum principibus, & subditis. CAP. XXXVIII.

ADmodum raro, & fortasse nunquam clerici, quibus scribimus, coram regibus & principibus sermonem habebunt. Si quando vero id illis accideret, eos monemus, vt turpissimum adulationis vitium vitent: coram, Regem non laudent, neq; principes, id enim nõ decet ministros Christi, nec etiam in magna populi frequẽtia audebunt ipsi eos reprehendere, non quidem villo metu, aut vlla spe, sed ne mouere seditionem videantur, & populi auram aucupari. Si inciderit locus, explicans aliquod euangelium, aut epistolã beati Pauli, regias virtutes proponat, religionẽ, iustitiam, clementiam, fortitudinem, temperantiam, paterno amore subditos complecti, regium esse, populorum commoda spectare non sua, homines imaginem Dei gerentes, in terris, exemplo & auctoritate, præmio, & pœna regere, subditos ad veras virtutes, ad cœlestem patriam dirigere, seipsum in magna potestate vincere, esse virtutem heroicam quam regibus necessariã sapientes viri putarunt. Quæ cum breuiter, & dilucide, temperato quodam genere dicendi vtens, dixerit, populi bene instituti esse, pluribus verbis docebit, amare regem, aut principes suos, eorum

*Aristot. 7.
ethic. cap. 1.
Cic. pro Marcell. p. 301.
pro lege Manil. 28.
Parad. 5.
245.*

consilia semper in meliorem partem interpreta-
ri, legibus obtemperare, consilio, opibus, quan-
tum necesse est, alacriter eos iuuare.

*Quomodo commouendi sint rerum publicarum ad-
ministratores.*

CAP. XXXIX.

INter auditores verbi Dei, plerumque in rebus
publicis adsunt multi, qui rempublicam admini-
strant, cum quibus multo liberius agendum est,
cum ipsi non semper præsint reipub. vt pernicio-
sum sit ipsos in vilam suspicionem improbitatis
adducere. Excitandi sunt hi ad politicas virtutes,
sed maxime ad veritatem amandam, ad ineptas
& malitiosas quasdam blanditias vitandas: & ad
eos sermonem conuertens orator sæpe, vt fecit
beatus Chrysostomus, cum ad Antiochenos con-
tionaretur, differat de vitando iuramento, cum
in rebus pub. sæpissime ad conciliandum sibi om-
nium, etiam improborum, beneuolentiam, men-
daciis, & periuriis ciues in hominum animos il-
labantur. Excitandi sunt etiam maxime ad ante-
ponenda publica commoda suis, matrem esse com-
munem rempub. alumnam pacis, sanctæ religio-
nis conseruatricem, diuinitus tot, & tam magna
beneficia illis esse cõcessa, non vt priuati sibi pro-
pria facerent, sed vt libertate, & honesto otio illi
fruerentur: vehemens illud studium ad parandas
opes, quod à quibusdam adhibetur, adhibeatur
ad religionem sanctam tuendam, ad faciendas
& seruandas leges, ad iustitiam colendam, ad sa-
lutaria consilia proponenda. Verum ad nobiles
conuertens orationem, quando hi solent esse

magnanimi, & plerunque admodum ambitiosi, ad humilitatem maxime sunt excitandi, & valde deterrendi, ne in illud magnum incidat dedecus, quod est à parentum gloria degenerare, humilitati in primis studeant, nullam esse nobilitatem, quæ cum Christi nobilitate sit conferenda. Ignobiles, ad veram nobilitatem, quæ in obseruatione religionis, & in virtutibus est collocata, sunt accendendi. Doceat tamen orator, vt ignobiles nunquam nobilibus se pares putent, quandoquidem cum claris sint orti parentibus, & antiquis sæpe diuitiis abundant, illis etiam concessum videtur, vt à cæteris, eis quidam tribuatur honores.

Quomodo commouendi sint patresfamilias.

C A P. X L.

Porro autem cum maior auditorum pars, hac ratione distingui possit, vt alij sint famuli, alij domini, quos rectius patresfamilias dixerimus, ad hos sæpissime ita conuertendus est sermo. meminerint ideo se constitutos esse patresfamilias à domino, vt familiam suam informent, horretur, corripiant & consolentur, idque ab illis requiri, vt vniuersæ familiæ suæ se virtutum exëplar præbeant, huius muneris exacturum dominum rationem. quo loco commodissime poterit dicere ad eos, qui hac diuinitus concessâ potestate abutuntur: noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens tibi subiectos: mundum esse tanquam amplissimam quandam familiam Christi, Christum præscripsisse legem charitatis, pietatis, humilitatis: iurgia, conuitia,

& verba iniuriosa, quibus vti solent serui suarum cupiditarum, huius sæculi domini, esse maxime detestanda: B. Paulum Apostolum audiendum, qui *Ephes. 6. b* scripsit ad Ephesios, Et vos domini eadem facite illis, quemadmodum vobis ipsis fieri optaretis, si serui essetis, & pauperes, scientes quia eorum, & vester dominus est in cœlis. quæ verba oratorio modo explicans Ecclesiasticus orator, sic populum, sic patresfamilias alloquatur: Existimate, fratres, vos seruorum vestrorum esse conseruos, qui communem dominum habetis in cœlo, qui eundem cœli & terræ rectorem agnoscitis Deum, eundem illorum, & vestrum patrem experimini, eundem etiam horribili illo die iudicij iudicem habituri. Qua mensura mensi fueritis, metietur *Mat. 4. c* vobis, docuit communis omnium dominus. His verbis ostendet, immoderatis laboribus non esse grauidos famulos, res necessarias ad victum, & vestitum illis prouidendas, eis soluendam mercedem, studendum, vt meliores efficiantur, indulgentia, nimia familiaritate, & communicatione lecerorum, non eos esse ad licentiam, quod quidam faciunt, erudiendos. Hoc loco peruersa quorundam dominorum consuetudo acriter erit reprehendenda, quod famulis suis, veluti mæcipiis, vtantur, & veluti tyranni miserimæ cuiusdã domus seruos suos adhibeant sibi administratos ad multa scelera patrãda, corruptores suorum filiorum, eos efficiant. Quam obrem obiurgandi sunt sæpe, ne huiusmodi homines alant, ne multitudine famulorum inutiliũ, quæ familias perturbet, delectetur, opes suas in alios vsus conferant, alãt

potius seruos Christi, pauperibus subueniat, sciat in multas calamitates incidisse, & perpetua infamia multas familias fuisse notatas, ob hanc vnam causam, quod nulla in eis erat disciplina, paterfamilias turpiter iracundia, aut cupiditati seruebat, & famuli dominabantur. hinc homicidia, hinc stupra, hinc adulteria, hinc multas calamitates exortas esse commemorabit.

Quibus verbis excitari debeant famuli.

CAPVT XLI.

Ephes. 6. a

VBi hoc argumentum tractauerit, ad famulos orationem conuertens, explicabit pluribus ea verba beati Pauli: Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum, quodcunque facitis ex animo, operamini sicut domino, & non hominibus, scientes quod a domino accipietis retributionem hereditatis. que verba necessario sunt sepe explicanda, cum plerique non seruiant in domino, sed ad oculum, & vt placeant, quod maxime in aulis principum solet accidere. quo loco sunt excitandi qui seruiunt, vt seruiant in domino, eatenus pareant dominis suis, quatenus quod iubent, cum lege domini consentit, aut saltem diuinæ legi non aduersatur. reprehendendi sunt huius sæculi mores, quod famuli, quod familiares, vt placeant dominis, illis adulantur, malū dicunt bonum, & bonum malum, quidquid dicunt, & faciunt, id omne ad propria commoda referunt, vt in animos dominorum illabantur, inde ditentur,

Isaia 5. e

honores consequantur, & vt vno verbo dicam, in te dominentur, & cum maxime blandiri videantur, eos, quibus proprij commodi causa ferunt, odio habent, eos clam vituperant, & in odium hominum adducunt. Hos sathane ministros, infideles seruos, aut potius domesticos inimicos, pestem vitæ ciuilibis nominabit, duplices, inconstantes: & dicet, simulatione diu latere non posse, & quod magis ad rem pertinet, sumpturum dominum pœnas de iis, qui iniusti & ingrati fuerint in eos, quibus in ipso seruire debuerunt, expectantes etiam ab ipso non tam in hoc sæculo, quam in futuro, remunerationem.

Quomodo impellendi sint ruri habitantes.

C A P. XLII.

Quoniam potissimum scribimus seminariorum clericis, quorum multi ruri habitabunt, dicamus de præcipuis rusticanorum hominum moribus, & qua ratione ad eos habendus sit sermo. Inuidet plerunque, qui ruri habitant, in ciuitate degentibus: qua in re vtile erit, incòmoda in vrbe degentium, inuidias, calumnias, molestiasque quæ in rerum vrbanaarum administrationibus sentiuntur, commemorare: voluptatē, quæ ex agricultura percipitur, eiusque nobilitatē ante oculos ponere, quam, vt inquit D. Augustinus, Adam etiam in paradiso exercuisse, non labore feruili, sed honesta animi voluptate, credendum est: agriculturam esse quendam librum, in quo Dei sapientiam & potentiam legere, & contemplari possumus, quandoquidem iactis in agrum

August. in medio lib. 3. de Genes. ad literam.

1. Cor. 3. b

Matth. 7. c

E 12. c

Matth. 13. d

feminibus, plantatisque surculis, translatis arboribus, insitis malleolis facile percipi potest, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus: omnia præterea que ruri eueniunt, frugum copiam, sterilitatem, siccitatem, ad Dei prouidentiam referenda esse, orator demonstrabit. Iustitiam Dei inculcabit, quidquid aduersi contingit, accidere propter peccatos eos, qui Ecclesiam decimis fraudant, corrumpere patrimonium suum, benignissimum patrem Dei non deesse illis, qui labore, industria sua, sibi, filiisque suis victum querunt. Similitudines sumptæ ab agris, ab arboribus, & in vniuersum ab agricultura, ad persuadendum, magnam vim habent vt à fructibus cognoscitur arbor, ita hominem declarari operibus cuiusmodi sit: quemadmodum tritico coniunctum est lolium, ita bonitatem malitiam plerunque esse permixtam, & inter bonos, multos malos existere. Ad terrorem commouendi sunt sæpe rustici, verbis prophetarum, verbis etiam domini nostri Iesu Christi, & sanctorum Apostolorum, peccatoribus mortem perpetuam comminantibus: idque faciendum est, quoniam plerique inter eos solent esse mēdaces, dies festos raro, vt debent, obseruant, murmurationibus, & verbis obscænis delectantur, facile in suis opinionibus persistunt, facile irascuntur, facile aliena subripiunt, licet multo plures reperiantur ruri, magis à dolo & fraude, à quibusdam etiam horribilibus vitiis alieni, sua forte contenti iucundiozem vitam ducentes, Ecclesiam etiam sæpius, & maiore cum deuotione frequentantes, quam

quam in ciuitatibus: quibus interdum, magnum & diuinum beneficium quo fruuntur, est explicandum, vt intelligant, vere esse diuitem, qui nihil appetit, semper esse pauperē, qui aliquid semper cupit. Vtile admodum erit, societates corporis domini nostri Iesu Christi, beatæ Virginis, atque etiam congregationes, quæ appellari solent, charitatis, illis proponere, eosque hortari ad sanctissimum sacramentum Eucharistiæ, saltem in omnibus solennitatibus sumendū, ad pueros paternæ quadam charitate, cōmuni quodā decreto ad Ecclesiā ducendos, reprehendendos, castigandos etiam, ac si vnus patris, omnes essent filij.

*Cice. parad.
lib. p. 249.
& sequent.*

De vsu exemplorum.

CAP. XLIII.

QUoniam exempla plurimum moueāt animos auditorum, Ecclesiasticus orator, pro ætatis, & status diuersitate, exempla cum sanctorum, tum etiam sanctarum mulierum sæpe adhibebit. qua in re maximam copiam suppeditare poterit, vir doctrina, & pietate insignis, Aloysius Lipomannus, qui fuit Veronæ episcopus: vt si de contemnenda morte, habendus sit sermo, martyrum exempla, Stephani, Laurentij, & aliorum quamplurimorum, in medium sunt afferenda, qui alacriter mortem oppetierunt: illa diaconi verba repetenda: Quo sine filio properas pater? & præclarissima quædam verba matris Machabæorum, quæ beatus Gregorius Nazianzenus scripsit in quadam oratione: Euge filij mei, euge milites strenui, euge in corporibus fere incorporei, euge tutores legis, canæq; senectutis, atque ciuitatis, quæ

*In orat. 411.
Fab. c. 1. lib.
10.*

*Grego. Nazianz.
2: Mac. 7. d.
& c.*

vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem eue-
 xit, ad huc paululum, & vicinus, morantur car-
 nifices, hoc vnum perhorresco, paululum adhuc,
 & ego inter mulieres beata, & vos inter adole-
 scentes, beati at fortasse matris vos desiderium
 angit, nequaquam vos deseram, non tam liberos
 meos odi: & paulo post martyrium, facit matrē
 loquentem, & Deo gratias agentem, quod par-
 tus suos, martyrio decorauerit. quę verba sine la-
 chrymis proferri non possunt. Si ad remittendas
 iniurias excitandi erunt auditores, exemplo san-
 cti Stephani vti poterit, qui orauit pro lapidan-
 tibus se, optimum magistrum imitatus, qui dum
 crucifigeretur, non maledixit, orauit potius pa-
 trem, vt ignosceret eis, quia nesciebant quid fa-
 cerent. Ad christianam liberalitatē, si necesse fue-
 rit commouere sacerdotes, S. Nicolai episcopi,
 Ioannis Alexandrini, qui dictus est eleemosyna-
 rius, exempla afferri poterūt. Sed non minimum
 ad commouendum valet, vt alio loco diximus, si
 domesticis illarum ciuitatum, aut locorum, vbi
 sermo habetur, exemplis vtamur: vt Mediolani
 sancti Ambrosij, animi cōstantia, & robur in suo
 munere obeundo, eiusdem temperantia, cetera-
 que virtutes proponi poterunt: ita etiam alibi a-
 liorum, qui in aliqua ciuitate insignes sanctitate
 fuerunt episcopi. In afferendis autem exemplis,
 cauendum est, ne sanctorum hominum peccata,
 & errores sepe commemoremus, vt Dauidis a-
 dulterium, & homicidium, Salomonis inconti-
 nentiam, ne auditores, inde licentię occasionem
 sumant, & erudiantur ad excusandas excusatio-

Act. 7. g.

Luc. 23. e.

34

*Exempla do-
 mesticā ma-
 gis mouent,
 quā externa.*

*Quid in illis
 cauendum.*

nes in peccatis, & existiment licere sibi impune errare. Possunt tamen adhiberi, sed raro, ad declaram humanam infirmitatem, atque ad excitandam spem, in hominum animis, peccatorum conscientia deiectis. Porro cum sententiarum magnus sit vsus in Ecclesiastica Rhetorica, dicamus quid sit sententia, & quatenus sententiarum vsus commendet orationem, & à quibus eę maxime debeant, vsurpari.

De vsu sententiarum.

C A P. XLIIII.

Sententia est oratio aliquid enuncians, de re vniuersali, quę sit optanda, aut fugienda: vt, bonum est, ex virtute viuere, nolle mortales iracundiam seruare immortalem. Duplex autem est sententia, vna quę simplex dicitur, altera quę habet rationem adiunctam, & illam quidem aut implicitam, aut explicitam: si habeat explicitam, appellatur proprio nomine, pars enthymematis: si implicitam, sententia enthymematica, his verbis, vsus esse memini Aristotelem. simplex sententia est illa: bona est religio christiana. pars enthymematis est: non est gaudendum ob mortem inimici, quia poterat conuerti ad Dominum, ratio cur non sit gaudendum, est, quia fortasse melior effectus, Deo seruire potuisset. Quam plurimę autem sententię, quę sunt in libro, qui inscribitur Ecclesiasticus, dici possunt, partes enthymematis: ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit triste? subiungit rationem, altissimus est enim patiens redditor: explicata est ratio, quamobrem nemo debeat sperare, se posse

Aliter paulo sententia definit auctor ad Herē. lib. 4. p. 110. Quintil. c. 5. li. 8. Et Arist. in iio 11. c. li. 6. moral. ad Nicomach. c. 11. lib. rhet. ad Alexand. Quę verò hic tradit auctor ex c. 21. li. 2. Rhetor. de sumpt. à vno non videt. Arist. c. 21. lib. 2. ad Theodect. Ecclesiastici 5. 4

effugere iustitiam Dei, ergo non est peccandum.
Ibidem 8. a Enthymematica sententia est: ne contendas cum
 viro locuplete, ac si diceret, prouocatus homo di-
 ues, litigat, ac perturbat proximū, ergo noli con-
 tendere cum viro locuplete. Sacrae literae abun-
 dant sententiis, quae suo loco collocandae sunt, nec
 inculcandae, ut ostentationis suspitio vitetur, &
 ne copia, satietatem pariat animis, ut plerunque
 solent, firmis etiam corporibus, cibi nimium de-
 licati, & valde nutrientes, satietatem afferre, ex-
 plicandae sunt potius, & exponendae quaedam sen-
 tentiae, aliae quae ad rem pertinere non videntur,
 in aliud tempus reiiciendae. Praeclarissimae repe-
 riuntur in Prouerbiis, & in Ecclesiaste Salomo-
 nis, in libro Sapientiae, atque etiam in Ecclesiasti-
 co, in Psalmis Davidis magna inest sententiarum
 copia: sed nullae sunt grauiiores, nullae quae maio-
 rem vim habeant ad persuadendum, quam eae quae
 dominus noster Iesus Christus protulit, quae ma-
 xima semper cum ueneratione, ac praefatione, sunt
 populis proponendae. E multis autem quae in sa-
 cris libris continentur, haec excerpere sunt, ac tra-
 ctandae: Attende tibi: Memorare nouissima tua:
 Altiora te, ne quaesieris: Deum time, & praeepta
 eius serua, hoc est enim omnis homo. Ex iis vero
 quae dominus noster Iesus Christus protulit, haec
 tractari saepissime consueuerunt: Non possumus
 duobus dominis seruire Deo, & mammoni: Qui
 amat animam suam, perdet eam: Qui diligit me,
 sermones meos seruabit: Qui uult venire post
 me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & se-
 quatur me. Quorum sententiarum usus, & tracta-

1. Timot. 4. d

Ecclesiastici

7. d. c. 2. c

Ecclesiastes

5. b

Deut. 4. f

Matth. 6. c

Luc. 6. c

Ioan. 12. d

Ioan. 14. c

Matth. 16. d

10.

Luc. 9. c

no, si iudicium adhibeatur, in omnibus fere con-
 cionibus potest, maximo cum audientium fru-
 ctu accommodari. Sciam esse proprium profer-
 re sententias, scribit is, quem nominavi, Aristo-
 teles: quod cum ita sit, presbyterorum erit, eas
 proferre, quamuis non sint senes, modo in illis
 insit canities mentis, & morum grauitas. Hortar-
 rer tamen clericos, ne præceptum grauissimi phi-
 losophi contemnerent, copiosius potius tracta-
 rent, quæ sibi dicenda proposuerunt, quàm in con-
 sacrandis plurimis sententiis, quod non est dif-
 ficile, nec admodum vtile, laborarent.

*Senum sen-
 tentia.*

*Arist. c. II.
 lib. 6. ethic.*

*De vsu Enthymematum, & epilogus huius secundi
 libri.*

C A P. XLV.

DE vsu enthymematum, cum de vsu exëplo-
 rum, & sententiarum dixerimus, breuiter est
 dicendum. Conficiuntur igitur enthymemata, vt
 alio loco diximus, ex propositionibus veris, ac e-
 tiam iudiciis non longe petitis, neque obscuris,
 sed ex proximis & apertis, vt facilius in rudium
 animis imprimantur, quemadmodum fecisse san-
 ctos patres, facile est obseruare. Cum autem que-
 dam adhibeantur ad confirmandum, quædam ad
 refellendum, ex eisdem locis sumuntur, multo ta-
 men crebrius, vbi catholice viuunt, enthymema-
 ta adhibeantur ad confirmandum, quam ad re-
 fellendum. Cum autem orator confutat peruer-
 sas vulgi opiniones, verbi causa, voluptatem esse
 summum bonum: diuites esse beatos: voluptati-
 bus esse indulgendum: mortem esse maximū ma-
 lum, simulandum, dissimulandum, spectacula, &

*Haec refutat
 tur ab Arist.
 c. 5. li. 3. ethic.
 a Cic. lib. 1.
 Tuscul. 7. 12. 13.*

omnia oblectationum genera querenda: aut prauam aliquam opinionem, quæ inuaserit, studeat euellere, abundare facile poterit propositionibus, tum sumptis à sacris literis, à traditionibus, ab Ecclesiæ auctoritate, & sanctorum patrum, & ab aliis, de quibus diximus, tum à locis communibus, in primis à definitione, ab antecedentibus, à consequentibus, & à causis, de quibus etiam egimus. Nos cum de materia Ecclesiastici oratoris, & de variis probationibus, de quæ ratione commouendorum animorum dixerimus, iam ad tertiam huius operis partem, quæ de elocutione ecclesiastica erit, accedamus, monentes clericos, ne habentes concionem ad populum, temere disputationes instituant contra hæreticos, eorum argumenta non cõmemorent, ne forte in vanitatis suspicionem incidant, & simplicium mentibus, scrupulos iniciant. In vniuersum dicant miseros esse hæreticos, relictâ acie Christi, transfugisse ad aciem sathane, non posse quenquam habere Dei patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem, scelestam esse nouitatem, bene fundatam & vetustatem non esse subruendam, martyrum sanguine, & doctissimorum, sanctissimorumque hominum vigiliis stabilitam Ecclesiam sequendam, sanctis conciliis, & tot sæculorum incorruptis iudiciis confirmata Ecclesiæ sanctæ dogmata tenenda, trãsugas esse hæreticos, discipulos sathane, perturbatores pacis, inimicos Dei, corruptores morum, seditionis magistros, & rerum publicarum euersores, seditiosos, perniciosos libertatis, vel potius licentiæ auctores. Nec etiã est necesse,

Cypri. ep. 6.
lib. 1. ad Ma-
gnũ. 2. ep.
li. 4. ad A-
nast. idem
aliis verbis
docet.

hæreticorum nomina, in catholicorū hominum
 coram commemorare sed vtilius duxerim, vt per-
 niciosas eorum opiniones à doctissimis homini-
 bus, multis iam sæculis confuratas, & explosas, si-
 lentio reicerent, tempusque rem pretiosissimā,
 in explicatione diuinæ legis, in gratiarum actio-
 ne, in hortatione ad pœnitentiam, & ad beatam
 vitam consequendam, ponerent.

FINIS SECUNDI LIBRI.

DE RHETORICA
 ECCLESIASTICA
 AD CLERICOS
 Liber Tertius.

*In quibus potissimum elocutio Ecclesiastica consti-
 tuta sit.*

CAP. I.

DE PETAMVS definitionem Ec-
 clesiasticæ Rhetoricæ, quam ab
 initio huius operis attulimus, vt
 intelligantur, quæ nobis supersunt
 tractanda. Dicimus esse artem, a-
 pte dicendi, de rebus ad gloriam Dei, & ad salu-
 tem animarum spectantibus, probando, mouen-
 do, & conciliando, vt ille, qui dicit, persuadeat.
 Quæ autem essent res ad honorem Dei, & ad sa-
 k iij

*Definitio Ec-
 clej. Rhet. 7.*

lurem animarum pertinentes, & quod ex tribus generibus comprehendantur, item, qua ratione, & à quibus locis argumēta ducantur, tum ad docendum tum ad commouendum, explicauimus. Consequens est, vt de elocutione Ecclesiastica dicamus, quam Ecclesiasticæ eloquētix, cuius præcepta tradimus, præcipuam partem, hoc est, formam, appellare possumus. nam, vt probationibus, commune est huic arti cum dialectica, cum philosophia, & cum Theologia: apte autem dicere ad populum, quod est eloquentiæ christiane proprium, hoc est orationis ecclesiasticæ munus, hac virtute, orator est oratore præstantior. In his eloquentiam ecclesiasticam constitutam dixerimus, vt quicumque ea sint præditi, adhibitis ad Deum precibus, inuocatōque sancto Spiritu, qui linguas infantium facit disertas, & aperienti os suum, implet illud, apte, hoc est. considerate, emendate, perspicue, apposite, memoriter, & cum dignitate possint dicere.

Sap. 10. d
2. Pet. 1. d

— *Quod vtile sit cognoscere, quid sit inepte dicere, vt facilius cognoscatur, quis in Ecclesia apte dicat.*

CAP. II.

VT facilius, id quod proposuimus, intelligatur, vtile erit, in medium asserre quasdam ineptias, in quas nonnulli, vt docti homines obseruauerunt, interdum incidere solent, quod minime facimus, vt eos sapere videamur, sed vt clericis, quibus scribimus, eloquentiæ Ecclesiasticæ regulas facilius imprimamus. Qui ad dicendum inconsiderate assurgit, non implorato diuino au-

xilio, non ineptus, sed potius stultus, atque impu-
 dens est iudicandus: qui autē loci, temporis, pro-
 prie personæ, auditorum, apud quos dicunt, ra-
 tionem, aut nullam, aut minimam habent, pro-
 prio nomine inepti sunt appellandi: quorum in
 numero sunt ponendi illi, qui, sanctissimis diebus
 Natalis & Paschatis, longissimis fabellis, inter-
 dum etiam somniis, auditorum animos oblecta-
 re student, qui, longitudine sermonis, & crebris
 digressionibus, auditores tædio afficiunt, & quasi
 sequenti die essent morituri, omnia quæ legerūt,
 vt doctissimi viri habeantur, vnica oratione vo-
 lunt promere: qui explosas iandiu philosopho-
 rum opiniones, de fato, contra Dei providentiã,
 de sequendis voluptatibus, in medium afferunt,
 eas, quod minime necesse est, vt refellant, & in-
 terdum, quasi cum doctissimis hominibus dispu-
 tent, crebris argumentis, & concisis sententiis,
 ne superuacanea dicere videãtur, vtuntur, & cum *Horat. in ar*
 breues esse laborent, obscuro fiunt, & quod vix *te poet. v. 25.*
 tolerabile esse videtur, antiquas & cõfutatas hæ-
 reses commemorantes, cum maxime vitent, viti-
 tata & superuacanea dicere, parum fructuosa, at-
 que etiam perniciosa dicunt. Monemus nos cle-
 ricos, vt præceptum sancti Francisci, ostentatio- *S. Francisc.*
 nis inimici acerrimi, sequantur: qui, sui ordinis *in regul.*
 concionatores ita instituit, vt virtutes & vitia,
 gloriam & pœnam, cum breuitate sermonis, au-
 dientibus proponant. quæ verba vtinam non so-
 lum in clericorum, sed etiam in omnium, qui in
 hac nobilissima arte versantur, animis impri-
 mantur.

DE RHETORICA ECCL,
Quomodo frigida efficiatur oratio.

CAPVT III.

FRigiditas in oratione, ineptiæ filia, clericis vitanda, est, quæ ex his causis oritur, cum audient homines nomina confingere, figurarum varietate confundere, & miscere orationem: quod accidere interdum cõsuevit hominibus, linguam Hebræam & Græcam ostentantibus, qui interdum sine vlla necessitate, eandem rem tribus nominibus explicare conantes, nihil minus assequuntur, quam quod sibi proposuerunt: eorum enim frigescit oratio. Frigidam efficiunt orationem superuacanea epitheta, vt si quis dicat, benigna mansuetudine commotum, & prudenti solertia. frigida erat oratio illius, qui nunquam beatum Paulum nominabat, quin Tharsensem diceret, nunquam Dauidem, quin serenissimum adiungeret: sic à natura formati sumus, vt nobis superuacanea, molestiam afferant: animi sensa ita explicanda sunt, vt facile intelligantur, & oratio est adhibenda, tanquam instrumentum, diuinitus nobis datum, ad instruendos alios. Verum quoniam sæpe frigidam & exanguem orationem efficit languida, & pene mortua quorundam actio, de actione dicamus aliquid.

Matth. 18. d

Mat. 16. c

Luc. 24. d

Act. 1.

De actione, quæ, qui caret, vix ad dicendum aptus esse potest.

CAP. IIII.

In orat. 392.

Vale. cap. 10.

lib. 3.

Actionis magna vis est, vt reperti quidam sint, qui sine doctrina, sine etiam delectu verborum, sola actione, maiorem in dicendo laudem

sint consecuti, quam doctissimi viri, verborum
 etiam copia abundantes. Quare orator ille sum-
 mus interrogatus, quid primum, quid secundum,
 quid tertium arbitraretur in oratore, respondisse
 fertur: Pronunciatio. Est autem pronunciatio, in
 voce, & in gestu posita, & vocis moderatione
 perficitur, ne ab oratione discordet. aliud enim
 vocis genus, nempe acutum & concitatum requi-
 ritur ad exprimendum zelum Dei, aliud, abie-
 ctum scilicet, & demissum ad recreandum, timo-
 re, & conscientia peccatorum præteritorum ani-
 mum, sancto gaudio perfusus, leni quadam voce,
 & remissa utitur, dolore commotus, vehementi
 quodam & graui sono, proprium exprimit dolo-
 rem. Oculi dicuntur principes in pronunciatio-
 ne, quorum intentione & remissione, coniectu
 & hilaritate affectiones exprimuntur: ita vt ele-
 ganter doctus vir, actionem appellauerit, sermo-
 nem corporis, eadem analogia vtens, qua vsus est
 ille, qui picturam pœsim tacentem, & pœsim
 picturam loquentem nominauit. Cauendum est,
 ne oris species mutetur: nam qui id faciunt cum
 maxime student commouere, nihil aliud asse-
 quantur, quam quod risum mouent. Brachium
 proiectum, est telum orationis, quo interdum a-
 nimæ feriuntur. Supplicatio pedis aliquâdo habet
 magnam vim, cum de rebus maximis agitur. Hęc
 omnia sunt quasi illecebræ, quibus auditorum
 animi capiuntur, quæ etsi non sunt multo studio
 conquirendæ christiano, à nobis tamen comme-
 morantur, vt tacite clerici admoneantur, ne ea-
 dem voce semper vtantur, vocem accommodet,

*Demosthen.**Cic. 3. de ora.*

261.

*In orat. 393.**Fab. 3. cap.**libr. 11.**Valer. Max.**cap. 10. li. 8.**1. ad Herem.**14. 3. ad He-**rem. 77. 81.**in part. 492.**& alias fre-**quenter.**Ex 3. de ora.**p. 262. 263.*

264.

3. de orat.

265.

*Crassus ibi.**& Cic. 12**orat. 397. cor-**poris eloquen-**tiam.**4. ad Herē.*

122. 123.

*Plutarch. in**lib. de discri-**mine adulat.**& amici.**3 de orat.*

264.

& gestum rebus, quas tractant: immoderatis vociferationibus, & longis apostrophis frigidam orationem non efficiant, perpetua quadam agitatione, quod quidam faciunt, tædium, ac molestiam non afferant. Qua in re utile illis futurum iudicamus, si, ubi primum, exercitationis causa dicere incipiant, habeant à quibus corrigantur, à quibus in hac præcipua concionis parte erudiantur. nam, qui sine magistro, & moderatore se conferunt ad dicendum, plerunque oratores parum vehemētes, & potius frigidi euadunt. Quoniam vero nonnulli sunt ita à natura formati, vultu a deo incōposito, voce a deo agresti, & lingua a deo impediti, vt prorsus ad dicendum inepti videantur: quorum quosdam naturæ impedimenta, ac etiam vitia superasse, testantur historiæ, eos hortamur, ne, nisi proprio officio coacti sint, munus dicendi suscipiant, si interdum dicant, quo magis egent illis adiumentis, quæ ad dicendum sunt necessaria, eo feruentius, ab eloquētiæ, & bonorum omnium largitore Deo, summis precibus petât, vt adiuuet infirmitatem, infundat sanctum Spiritum super eos, cum auditorum fructu loquantur.

Quod sine Dei auxilio, de Deo, nemo potest recte dicere.

C A P. V.

*Numc. 22.
Or 23.
Iac. 1. c*

P Rincipium igitur elocutionis, & totius eloquentiæ ecclesiasticæ, sumendum est à diuini auxiliij imploratione. quis enim audeat de Deo, sine Deo dicere? quis de rebus diuinis sine ope diuina tractabit? Quamobrem sine meditatione, nisi precibus ad Deum adhibitis, Ecclesiasticus

orator non audeat ad dicendum assurgere, ne interdum, diuino auxilio destitutus, præclarissimū munus dedecoret. hortaret etiam, vt nisi sumpto sanctissimo sacramēto Eucharistię, & cœlesti pane recreatus, angelicum hoc munus non suscipere, atque Deum oraret, vt aperiat ei ostium sermonis, ad loquendum mysteria Christi, quod nisi aperiatur, infructuosa futura sit eius oratio. Precibus adiungendum est studium, adiungenda est diligentia, & assidua lectio sacrorum librorum, sine qua, qui nobilissimum dicendi munus sibi assumunt, accidit sæpe, vt in varios errores, & in confusionem incidant: consilio etiam doctorum hominum vti debet, cum potest, vt ea dicat, quæ sunt dicenda, alia in aliud tempus reiiciat.

Quid sit emendate loqui.

C A P. VI.

Caput elocutionis est, vt emendate loquatur *De claris orator, solœcismis ac barbarismis auditorū* *rat. 347.*
 aures non offendat, quod quidem per se nihil est, si interdum risum non moueret, & muneris *3. de ora. 207.*
 existimationem non minueret. Quare necessariū *4. ad Herennium 104.*
 est ei, qui dicit ad populum, dare operā, vt emendate loquatur, & in ea, in qua natus est lingua, se *Quintil. c. 9.*
 exercēs, molestas quasdam voces mutet, aut corrigat. *lib. 1.* Caueat tamen ne propriæ linguæ oblitus, nimium studium in aliena, mutatis vocibus, & accentibus ponat. solet enim plerunque accidere, vt in eo, affectatio appareat. Ipse noui homines, magnam eloquentiæ famam consecutos, qui voces, quas ab incunabulis didicerunt, non repudi- *Crassus 3. de orat. 233.*
 arunt, & magni oratores habiti sunt. Copia re-

rum, verborum copiam gignit, recte dicendi, sapere est principium, & fons, nihil inani verborum strepitu infructuosius, cum præsertim de gloria Dei, & de salute animarum agitur. Quare cavendum est clericis, ne nimiam in loquendo diligentiam sectantes, in vanitatis suspicionem incidant, & dum sermonis elegantiam studiose sectantur, obscuriores fiant. nam præclare beatus Augustinus inquit: Malo ut me reprehendant grammatici, quam non intelligant populi, eligens magis in barbarissimis, damnatibus grammaticis, intelligi, quam in mea disertitudine, auditores deserere.

In ora. 399.
Fab. c. 11. li.

1. c. 2. lib. 8.

3. de orat.

209.

3. de orat.

241.

4. ad Hebr.

128. obscuri-

vitatis vitan-

da causa me-

taphorã re-

pertam fuisse

tradit. nec so-

lum à verbis,

sed etiã à si-

gnatione ab-

esse debere do-

cet Fab. c. 2.

li. 6. c. 2. li. 8.

¶ Cic. 2. de

ora. 156. 159.

in ora. 401.

Idẽ præcipit

Fab. c. 6. l. 8.

De perspicuitate orationis Ecclesiastica.

C A P. VII.

ORationis virtus est perspicue dicere: quoniã nisi orator ita dicat, ut ab auditoribus intelligatur, sine dubio, nihil unquam poterit persuadere. Perspicuitas autem in nominum & verborum proprietate consistit. quo magis igitur, propriis utetur Ecclesiasticus orator, eo magis suspicionem ostentationis effugiet. Propria verba dicuntur ea, quæ communi loquendi vñu, recepta sunt, & rem significat, ut magister, philosophus, theologus, reprehendere, dicere, laudare. Non est autem propriis verbis utendum, cum præsertim prolata sine verecundia audiri nequeant, aut etiã horrorem incutiant. sunt quædam corporis partes, quæ propriis nominibus explicandæ non sunt, sed adhibita circumlocutione: insignium etiã & nefandorum peccatorum nomina suppressenda sunt, & raro admodum proferenda.

*Quod Ecclesiasticus orator interdum vti debeat
translatis ad rem magis exprimendam.*

CAP. VIII.

Translata verba sunt ea, quæ à propria signifi-
catione, ad aliam non propriam, per simili-
tudinem transferuntur, vt sophistæ appellati sunt
venatores adolescentium, diuitum in primis, gra-
tia dicitur fons vitæ, charitas anima virtutum.
Orator Ecclesiasticus cum propositam tantum
habeat gloriam Dei, & salutem animarum, trans-
latis eatenus vtetur, quatenus id quod sibi pro-
posuit, in auditorum animis possit imprimere.
Agnum immaculatum appellabit Christum, vt
magis excitet ad mäsuetudinem, martyres athle-
tas, vt victorias martyrum ante oculos ponat, &
ad pugnam cum domesticis inimicis hortetur,
christianos appellabit milites, vt eos magis ad
minime formidandam mortem excitet, oratio-
nem clauem cœli, charitatem ignem amoris no-
minabit. Multæ autem sunt in translationū vsu,
adhibendæ oratori cautiones. primum ne à remo-
tis sumantur, vt si quis audacter dicat Christum
remissimum, quia rex, quia eo nomine reges ap-
pellantur: deinde, ne ab vlla re turpi profiscan-
tur, vt si quis Deum patrem, carnificem Christi
nominet, iussit quidem, vt propter peccata homi-
num moreretur, vt illa morte, diuinæ iustitiæ ef-
fet satisfactum, & cœli ianua aperiretur fide-
libus, non ideo tamen appellari debuit carnifex.
Atque, vt paucis dicam, trāslationes faciles, à re-
bus pulchris desumptæ, & iudicio, quod succum

*4. ad Hierem.
128.*

*Quintil. cap.
vlt. lib. 8.*

Apoc. 7. d

Ioan. 1. d

3. de orat.

245.

in Brut. 353.

*4. ad Herē.
128.*

3. de orat.

notata.

In Bru. 402
3. de ora. 248
 prudentiæ sapientes homines appellarunt, adhi-
 bito, illuminant orationem. quibus translationi-
 bus, sanctissimorum patrum libri abundant, præ-
 fertim Græcorum, qui in metaphoris & similitu-
 dinibus excogitandis, mirabiliter excelluerunt.
3. de ora. 243
 differt autem metaphora à similitudine, hoc tan-
 tum, quod metaphora est breuior, & idem expri-
 mit sine coniunctione, vt, diabolus est leo, meta-
 phora est, similitudo, tanquam leo rugiens. At a-
 nimaduertendum est, ne clerici, frequentibus ver-
 bis translatis frigidam efficiant orationem, & v-
 tentes illis, non veluti condimentis, sed tanquam
1. Pet. 5. c
4. ad Hebr. 116. & 122.
nimis frequen-
tes figuras,
grauitatem
oratoris non
deceere scriba-
tur.
 quod quibusdam contigisse, nostra tempestate,
 prudentes viri obseruarunt.

De verbis similiter cadentibus, & diminutiuis.

CAP. IX.

Verba similiter cadentia, iucundam interdum
 efficiunt orationem, sed raro clericis viur-
 panda sunt, ne in affectationis suspensionem inci-
 dant. Pulchrum huius figure exemplum est apud
Bernardus.
 beatum Bernardum: Mundus clamat, deficiam:
 caro clamat, inficiam: dæmōn clamat, decipiam:
 Christus clamat, reficiam. Interdum in diminuti-
 uis ad augendam orationem, interdum ad mi-
 nuendam, inest quædam vis, vt, quid est, quod li-
 terulas quasdam tanti faciamus, vt aliis nos esse
 anteponeudos putemus? & quid homunculi in-
 dignamur? Homonyma, quæ æquiuoca nuncu-
 pantur, iophistarum sunt, & christiano oratori
In orat. 410.
1. de off. 12.
 sunt fugienda, cum obscuritatis, & errorum ma-
 ter sit

ter sit ambiguitas. *Synonyma*, hoc est, idem significantia, poëte adhibent: quare non sunt certe laudandi nonnulli, qui, copia synonymorum, opinionem eloquentiæ aucupati sunt, & ea ratione in aures vulgi illabi studuerunt. Vetusta nomina, etsi admirabilem magis efficiunt orationem, parce tamen adhibenda sunt, ne affectata, dicenti opinionem minuant.

3. de orat.

207. et 242

De Metonymia, & Synecdoche.

CAP. X.

Metonymia vtuntur Ecclesiastici oratores, qua continens, pro eo quod eo loco continetur, ponitur: vt si cælum pro cœlicolis dicamus, terram pro terrestribus, cuius est insigne exemplum prophætæ: Terra, terra, terra, audi verbum domini. Vtuntur etiam interdum synecdoche, ea præsertim, qua, ex iis, quæ rebus accidunt, res significantur, vt illud Esaie: Et constabunt gladios suos in vomeres, & lâceas suas in falces, hoc enim paci cõsequens est. Alia schematum, & troporum genera quamplurima, ab oratoribus vsurpari consueuerunt, quibus splendescit, & illuminatur oratio: de his omittimus dicere, quoniam ad grammaticorum peritiam pertinent, neque etiam Latine cum scribamus, facile esset commutari, qua omnes vtimur lingua, figuras, & ornamenta in medium ponere. Moneo huius libri lectorem, vt grammaticam artem valde vtilem, ac etiam oratori necessariam non contemnat: præcepta quæ à pueritia didicit, ad vsum reuocet: Grammatica vtatur tanquam famula, ad animi sensum exprimenda: bonos grammaticos legat: imitatio-

4. ad Hebræum 126.

3. de orat.

246.

in orat. 403.

Fab. 3. cap.

lib. 9.

Esa. 8. b

Esa. 2. a

1. de orat. 43.
 & 78.

ne & exercitatione, stylum, qui est optimus dicendi effector, & magister, alat. De numeris etiã, longum & superuacaneum arbitror agere: Christi nuntius, diuinæ voluntatis interpres, in minimis non est occupandus, præterquam quod in hoc satis bonum, & magni faciendum est aurium iudicium, quibus est consulendum, ne eodẽ semper sono feriantur: & ne nimium numerosa oratione vtentes oratores, canere potius cantilenas, quam ad populum dicere videantur: in quos, illa verba accommodari possunt: si loqueris, cantas: si cantas, male cantas.

3. de ora. 241
 247. 251.
 in Bru. 277.
 in orat. 422.
 427. 429.
 & alias frequenter.

De figuris, siue formis sententiarum.

C A P. X I.

3. de ora. 258
 in Bru. 287.
 & alibi.
 Fab. cap. 1.
 lib. 9.

CVM duo sint figurarum, seu formarum, genera, verborum, nimirum & sententiarum, cumque de figuris verborum, quantum subiecta materia postulare videbatur, egerimus: reliquum est, vt de figuris sententiarum, in quibus magna eloquentiæ Ecclesiasticæ pars, nempe, apposite dicendi ratio, cõstituta est, aliquid dicamus, quod eo minus alienum videtur, quod eẽ omnium linguarum generibus sunt cõmunes. Est autem apposite dicere, cum ad docendum, tenue & subtile genus dicendi adhibetur: ad laudandum, æquabile & temperatum: ad commouendum, flectendumque vehemens, & incensum. Ille autem docens aliquid aut credendum, aut sperandum, aut timendum, aut vitandum, aut agendum, apposite dicere putandus erit, qui ab initio id, de quo sibi dicendum sit, proponet: deinde quod pro-

Appositè dicere quid sit.

4. ad her. 99
 3. de ora. 250
 in Bru. 380.
 in orat. vulgo clarus p. 396.

positum fuit, explanabit, definitione vtetur, diuisione, rerum distinctione, breuem nonnunquam rationem subiiciet, ad ea quę proposita erunt, reuertetur, exemplo & similitudine, rem declarabit & illustrabit: breuiter interdum digredietur, vnde deflexit oratio, se redire significabit: concludet interdum singulis argumentis, nonnunquam pluribus explicatis, quę explicauerit cum iis quę sequuntur, coniunget, frequentioribus membris & cęsis vtetur. Laudans vero christianas virtutes, fidem, spem, charitatem, virginitatem, martyrium, vituperans contraria, apposite dixerit, si maiestate, splendore, grauitate sententiarum, verborumq; variis luminibus, quę pulchritudinem & venustatem afferunt, vtatur. Efficiet vt oratio ipsa, rerum, quas exornandas susceperit, imago sit, eas exprimat, & imitetur, vt illustris sit explanatio, resq; pene sub aspectũ subiiciat, mores imitetur, illustribus vtatur translatis, vtatur etiam augendi, minuendive causa superlatiõibus, iis, quę sensu & vita carent, sensum & motum adiungat: multa sæpe in vnum colligat, & coaceruet, quę rem attingũt, cum ipsa re coniungat: cũ locus fert, inserat anthiteta, periphrasi vtatur interdũ, paronomasia, & aliquo acute dicto, variis aliquando sententiãrum figuris orationem illuminet: vtatur interrogatione, percunctatione, auersione, dubitatione, correctione, præteritione: tum iis, quę lepõrem, & venustatem addunt orationi, dissoluta geminatione verborum, paulum immutato verbo vtatur, atque deflexo, eiusdem verbi repetitione, conuersione, grada-

De his virtutibus præter authorem ad Heren. li. 4. Cic. in orat. à p. 403. ad 434. Fab. ca. 1. 2. & 3. lib. 9. Aquil. Rom. lib. 1. Iul. Rufinianum lib. 1. Rutil. lib. 2. Diomed. li. 2. Donat. li. 1. Leges Bedæ presbyt. li. de schematibus, quę exemplis ex sacra scriptura petitis, illustrant.

rione, amplificationibus, digressionibus, rerum,
 & personarum descriptionibus: verba sint lecta,
 suauia, grãdia, sonora, suppellectile & copia pro-
 priorum & translatorum delectetur. Qui vero
 flectere animos, eosque commouere sibi propo-
 suit, vt de propria salute cogitent, vt ipse apposi-
 te dicat, necesse est, miris, variisque modis audi-
 tores afficiat: monentis, hortantis, irascentis, ac-
 cusantis, obiurgantis, conquerentis personam in-
 duat: demonstret hominum vitia & peccata, ex-
 cuset, purget eos, qui læsi videantur: laudet, pro-
 mittat, deprecetur, oret, scelera scelestis homini-
 bus exprobrat, exhorrescat, aliquid iubeat, incre-
 pet, insultet impiis, lamentetur, minitetur, ter-
 reat, significet propemodum esse desperandum,
 auditorum arbitrio permittat omnia, tanquam
 rebus deploratis, miretur, contestetur: speret ta-
 men, consoletur, gratuletur bonis, lætetur, eos
 confirmet, & imitandos ceteris proponat, pro-
 ferat vocem liberam, exclamet, optet, personam
 induat, communicet cum auditore, interroget
 que præmant, & vrgeant, dissimulet, sententiam
 suam reticeat. Singulas figuras, siue formas sen-
 tentiarum describere, non esset difficile, sed lon-
 gum, ac etiam fortasse superuacaneum, cum vsu
 potius, & exemplis, quam præceptis, & descri-
 ptionibus, possint disci: singularum, vnum, duo,
 aut ad summum tria exempla proponemus, at-
 que ex his aliqua his temporibus accommoda-
 ta, vt facilius earum natura percipiatur, & vt sin-
 gulæ à clericis, cum locus postulabit, ad vsum li-
 bentius reuocentur.

*Quæ figura
 ad flectendos
 animos ad-
 hibenda.*

Exemplum propositiois.

CAP. XII.

Sanctus Ioannes Chrystostomus, quem, aureū Niceph. Cal
list. c. 26. li.
10. eccl. hist.
Chrystost. de
orandē Deo.
Stilumen christianę eloquentię, recte appellaue-
rimus, cum doceret populum, orandum esse, ita
proposuit: cuiusuis boni caput esse orationem,
eāq; & salutē nobis afferre, & vitam ęternam,
nemo ignorat: hac tamē de re, pro viribus dicere
necessarium ęst, quo id consequamur, vt & qui in
orationib⁹, cultūq; Dei, viuere sunt soliti: studiū
vehementius, & maiorem assiduitatē, ea in re ad-
hibeant: qui segnes, ignauiq; vixerunt, & animā
suerunt ab orationis ope deserui, tum pręterit tē-
poris detrimentum intelligant, tum in reliquum
vitę tempus, ne committant, vt salute priuentur.

Exemplum diuisionis.

CAP. XIII.

Sanctus Gregorius Nazianzenus, quem De- Grego. Na-
zian.
Smostenem christianum dixerimus, ostendēs
episcopalis muneris difficultatem, ita diuisione
est vsus: difficile est, eiusmodi orationem inueni-
re, quę omnes conciliare, & scientię lumine col-
lustrare possit, huius rei ea causa est, quod cum in
tribus his rebus, periculum versetur, mente, ser-
mone, atque auditu, vix aliter fieri potest, quin,
si minus ad omnia, ad horum vnum impinga-
mus: aut enim mens, superno splendore minime
perfusa est, aut sermo languet, aut denique auris,
quia nequaquam purgata est, doctrinam excipe-
re nequit, quorum si vnum acciderit, non mi-
nus, quam si omnia concurrant, veritas claudi-
cet, necesse est.

Ambros. simile quippiam dixit li. 3. de virg. & in narratione psal. 38. et in psal. 118.

SANCTUS Ambrosius cum doceret, Christum sequendum, hanc distinctionem adhibuit: si vultus curare desideras. medicus est: si febris astuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cibum quæris, alimentum est. Quæ ratione debeat proponere Ecclesiasticus orator, & qualis debeat esse propositio, dicemus paulo post de diuisione & distinctione, quas non solum formas sententiarum, sed etiam instrumenta dispositionis esse, facile est animaduertere.

Quomodo Ecclesiasticus orator possit ad propositum rationem subiicere: & vnde deflexit oratio, redire.

CAPVT XV.

Grego. Nazianzenus.

SANCTUS Gregorius Nazianzenus in laudè Heronis, docens, cur Hero fuerit athleta minime fictus, subiicit rationem: hic est veritatis athleta minime fictus, & trinitatis ad sanguinem vsque propugnator, atque eorum, qui ipsum, iniuriæ inferendæ causa, persequebantur, patiendi alacritate expugnator: nihil est enim quod persecutoris vim perinde frangat, vt patiens alacritas, & promptus animus. Sæpe poterit vti hac forma Ecclesiasticus orator: cupitis scire quã obrem in varias calamitates incidatis, melioris spei filij decedant: qui supersunt, vos tristitia afficiant, variis morbis affligamini, caritate annonæ, & aliis incommodis exerceat, aut puniat potius vos Deus? quia eius madata non custoditis, quia iniusti estis in vos, &

in alios. Is, quem paulo ante nominauimus, S. episcopus Gregorius Nazianzenus in Apologetico, *Greg. in apo-
logetico.* cum officium sacerdotū exposuisset, in hominum reconciliatione & salute versari: salutis mysteria omnia, Christi; ortum, facta miracula, passionē, resurrectionem, exornandi causa collegit, tum ad propositum rediēs: Ac nos, inquit, huius medicinae ministri, operisq; participes sumus, quicumq; superiori loco sedemus. Sic orator Ecclesiasticus utatur hac forma dicendi, ita dictate Spiritu sancto, ne illud quidem quod dixeram, cogitans, digressus sum, utinā aliquo cum vestro fructu, nunc redeamus vnde deflexit oratio: quod quidem facere commode poterit semel, aut bis in cōcione.

Exemplum conclusionis.

CAP. XVI.

DIuus Basilius in oratione ad diuites, expositam rationem concludens: *Basil. orat.
ad diuites.* Quid igitur, inquit, tempus expectas, cum ne mentis quidem tuæ compos es futurus? ita Ecclesiasticus orator: Esto huius, & omnium meorum sermonum, conclusionum, & hortationum mearum conclusio, ut sitis vos populus Dei, hæreditas Christi, gaudiū meum, & corona mea, humana contemnentis, huius exilij obliti, ad cœlestem patriam aspiretis. quæ dicendi forma, ruri maxime adhiberi posse viderur, atque etiam crebro.

Transitionis, & Repetitionis exemplum.

CAP. XVII.

SANCTUS Chrysostomus cum orationem ostendisset, peccata expiandi vim habere, sic ad aliud *Chrysosto. de
orando D. o.*

argumentum transit: Nec vero peccata solum purgat oratio, sed pericula etiam grauissima depellit: deinde exemplis id confirmat, & pluribus explicatis, sic ad oracula Christi, orationem tráfert: quæ iam commemorauimus, satis sint ad vim, & potestatem, sanctarum precum ostédendam, melius vero fortasse est ad sacras literas accedétem, ex oraculis Christi intelligere, quas diuitias, preces iis concilient, qui in iis omnem ætatem ponunt. Agens orator Ecclesiasticus de curiositate, quam orij filiam nominamus, vbi ostenderit curiosos non solum tempus contere, rem pretiosissimam, sed discordias serere, subiunget, sibi etiam odium comparare solitos, & cum maxime soleant esse delatores, in varias plerunque calamitates incidere. Repetitionis hoc est exemplum: Christiani, membra Christi auersamur, & fugimus: Christiani, aciem Christi deserimus: Christiani iterum, quantum in nobis est, Christum peccatis nostris crucifigimus. Eiusdem figuræ hoc etiam est exemplum: Qua ratione redimi possunt peccata? eleemosyna, qua ratione fœneramur Deo? eleemosyna, quod est aurum ignitum, quo locupletes fieri possumus? eleemosyna: quare, eleemosynis propriæ nostræ salutis consulamus, & dominum inuitemus, vt misereatur nostri.

De figuris, quæ in temperato dicendi genere adhibentur, ac primum de illustri explanatione, & sub aspectum subiectione. CAP. XVIII.

DEclarentur aliquot ex iis figuris, quæ in temperato dicendi genere adhiberi consue-

nat. Illustris explanationis, atque etiam rerū sub
 aspectum subiectionis præclarum est exemplum
 apud beatum Basilium, cum diuiti auaro, terro-
 rem extremi incutit iudicij: Nūquam ne, inquit,
 ex ista temulentia, sobrius es futuras? non sanam
 mentem recipies? ad te tandem redibis? non Chri-
 sti iudicium ante oculos pones? quam defensionem
 afferes cum ij, qui à te sunt iniuriis, & con-
 tumeliis violati, te circumstant, & ad iustum iu-
 dicem, clamoribus incessent? quid facies? quos pa-
 tronos mercede cōduces? quos testes adhibebis?
 quo pacto eum iudicem qui decipi nequeat, in
 errorem impelles? nullus ibi orator, nullum ver-
 borum lenocinium, quod veritatem iudici possit
 eripere, adultores non sequuntur, non pecuniæ,
 non dignitatis amplitudo, desertus ab amicis, ab
 adiutoribus, à patronis, defensionis erepta facul-
 tate, probis, & ignominia affectus, arripieris,
 mœstus, tristis, demissus, destitutus, sine vlla vel
 missirandi libertate: quocunque enim oculos
 conuerteris, perspicuæ malorum imagines tibi
 obuersabuntur, hinc orborum lachrymæ, hinc
 viduæ gemitus, ex parte altera, pauperes à te, pu-
 gnis percussi, serui lacerati, irritati vicini, & ad
 iracundiam inflammati omnia in te irruent, tri-
 ste agmen circumstabit facinorum tuorum, atque
 scelerum. D. Ambrosius de sancta Thecla virgi-
 ne, sic scripsit: Cernere erat lingentem pedes be-
 stiam, cubitare humi, muto testificantem sono,
 quod sacrum virginis corpus violare non posset:
 ergo adorabat prædam suam bestia, & proptiæ
 oblita naturæ, naturam induerat, quam homines

*Basil. orat.
in diuit. 7.*

*Ambros. de
S. Thecla vir-
gine lib. 2. de
virgin. paulo
ante mediu.*

amiferant : videres quadam naturæ transfusione homines feritate indutos, sæuitiam imperare bestię, bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid homines facere deberent : tantum habet virginitas admirationis, vt eam etiam leones mirerentur: non impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulos ira exasperauit, non vsus decepit assuetos, non feros natura possedit: docuerunt religionem, dum adorant martyrem: docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tanquam verecundatibus, ne mas aliquis, vel bestia virginem nudam videret. Hęc figura sententiarum, maxime adhibenda est ad docendum aliquid, frequenter in genere demonstratio. Ita sub aspectum ponere poterit Ecclesiasticus orator reipub. christianæ calamitatem, cum docuerit, vitandum amorem huius mundi. Considerate fratres, intuemini imaginem orbis terræ, maior pars, impia Mahumeti tyrannide oppressa est: in iis, qui Christum agnoscunt Deum, quot monstra opinionum? quot portenta hæretum? quam varij & pestiferi errores, multorum mentes infecerunt? nos qui sanctam matrem Ecclesiam sequimur, & in fide non erramus, nostrâ fidem operibus non confirmamus: vix fides, vix sinceritas, vix pudor apud nos reperitur.

Quomodo fiat tragica rerum expositio.

C A P. XIX.

Illustris etiam explicationis est, lamentabile aliquid & acerbum, tragice exponere, tum mi-

fericordiæ commouēdæ causa, tum horroris: huiusmodi exemplum est apud B. Basilium, in oratione de martyre Gordio: Tota vrbe tumultus erat, summâq; rerum omnium perturbatio, à viris sanctissimis atque integerrimis prædæ abigebantur, pecuniæ diripiebantur, hominum, Christi amantium corpora lacerabantur, per mediam urbem matronæ trahebantur: non pueritiæ misericordia erat, non verecundia senectutis: innoxij & infantes homines supplicia facinorosorum sustinebant, ad recipiēdos iustos carceres angusti, domus opulentę & copiosę deserebātur, profugorū & miserorum exulū plenæ solitudinēs. Interdum calamitosis his tēporibus, vbi ad preces Deo fundendas populus excitatur, adhibenda est hæc tragica expositio, verbi causa, de amissa Nicosia nuncius est acceptus, ita narret: Assur immanissimus Turcarum tyrannus, virga furoris, & baculus iræ Domini, ita eo permittēte, percussit nos, regnat, & indies crescit impietas, triumphat dira crudelitas, regnum nobilissimum in tyrāni potestatem redactum est: opulentissima vrbs, regni caput, Archiepiscopatus sedes capta est, sanctissima tēpla vastata: qui reipub. Venetę nomine regebant, primarij etiam illius regni viri miserabiliter obruncati, violatæ virgines: igne, & flamma decor extinctus ciuitatis, cæsi innumerabiles homines, multi etiam captiui, vt haberent, vnde christiani nominis hostes insultarent, Bizantium sunt perducti. Quibus rebus ante oculos positis, hortari poterit ad preces, atque etiam ad orandum pro illis, qui pro Christo fortiter occubuerunt.

Basil. de Gordio mart. cōsuetudine 19.

Isaie 10. 12.

*Basil. postremo
verbis cō
cion. in diuit.
7.*

BEatus Basilius in extrema oratione in diuites, eorum mores imitando exprimit, dum cogitationem eorum, & sermonem proponit, qui mortuos nefarie compilant, nec iis propter auaritiam iusta persoluunt. Si diuitiarum, inquit, es cupidus, nihil aliis facias reliqui fortunatarum tuarum, omnia tua facito, omnia deporta, ne pecuniam tuam alienis relinquant. fortasse enim te domestici ne ornamentis quidem extremis decorabunt, subitæ leuique sepulturæ tradent, se ad hæredum tuorum beneuolentiam, gratiãque adiungēt, & aduersum te sapientiæ nomen etiam vsurpabunt: ineptiæ est, inquit, mortuos exornare, & eū qui nihil iam sentiat, magnifice, splendideque efferre: annon satius est præclaro amictu atque pretioso superstitibus ornari, quam vna cum cadauere, ad putredinem dare tanti pretij vestit: quisnam fructus est monumenti eximij, splendidaque sepulture sumptus inutilis, cum sit iis que supersunt ad necessarium cultum vitæ vtendum: hæc illi dicent, & acerbitatem tuam, atque importunitatem vlciscentur, gratiam cum illis, ad quos hæreditas venerit, incuntes. Quamobrem ipse præoccupata te ipsum manda sepulturæ, præclarum sepulturæ ornamentum est pietas, decede rebus tuis omnibus amictus, diuitias, propriū ornatum tuum tecum fac habeas. D. Chrysolomus in primam ad Corinth. epistolam, de dominico corpore, christianum hominem secum ita loqui iubet: Cum id propositum videris, dic ipse

*D. Chrysol.
in 1. ad Co
rinth.*

tecum : huius gratia corporis iam terra non sum, iam non sum cinis, non captiuus, sed liber : hoc ob corpus cœli adipiscendi, eorúmque bonorum, quæ in cœlo reposita sunt, spem habeo, diuinam, & immortalem vitam spero, angelorum locum, Christi societatem, hoc cruci affixum corpus, & flagellis cæsum mors ferre non potuit, hoc corpus in crucem sublatum conspicatus sol radios auertit, huius corporis religione tum velum scissum, saxa perrupta, commota terra est : hoc illud cruentum corpus est, & lancea percussum, vnde orbi terrarum salutare fontes sanguinis, & aquæ perfluxerūt. Hac figura vtetur Ecclesiasticus: Vl-
 ciscere iniurias illatas, occide inimicum tuum, filios tuos hæredes huius intestini odij relinque, imminue patrimonium tuum, dita prætorios ministros, te vtorem iniuriarum acerrimum omnes prædicent : considerabis deinde num recte feceris. Magnam vim habet hæc forma dicendi, ad dissuadendum aliquid, & ad prauam aliquâ consuetudinem remouendam.

Metaphora, & Allegoria exemplum.

C A P. XXI.

SANCTUS Cyprianus in sermone de zelo, & li- Cyprian. 2.
ser. de zelo.
 quore ita metaphora vsus est: Porro autem dominus prudenter esse nos iussit, & cauta sollicitudine vigilare præcepit, ne aduersarius vigilans semper, & semper insidians, quando in pectus obrepit, de scintillis confleret incendia, de paruis maxima exaggeret, & dum remissis & incautis, leniore aura, & flatu molliore blanditur, procel-

lis, & turbinibus excitatis, ruinas fidei, & salutis ac vitæ naufragia moliatur. *Basiliius de laude ieiunij*, pulchram adhibet metaphoram. *Ieiunij reuerere canitiem*, æquale est humanæ naturæ. Idē

*S. Basil. in-
tio orat. 1. de
ieiunio.*

*Simile quid
habes circa fi-
nem concio-
nis, in iuitiū
proverb.*

sanctus *Basiliius* in quadam oratione, præclarissima allegoria, ita vsus est: vnusquisque nostrum priusquam in vltimum discrimen & perniciem adducatur, oneris partem quamplurimam deponat, priusquam scapha fluctibus obruatur, mercium iacturam faciat, quas nullo iure collegerit, & imitetur nautas. illi enim si quid rerum necessariorum in naui vehant, ac tempestas grauior & periculosior excitetur, quæ nauim pondere oppressam, se minitetur obruturam, quam celerrime possunt, magnam eiiciunt partem, ac nihil parcendo, merces in mare exhauriunt, quo nauis subleuetur, & integris, saluisque corporibus, periculum euadant: hoc nos multo magis quam illos, & consulere oportet, & facere. Admodum raro ad populum putarem oratori Ecclesiastico, conficiendam allegoriam, ne obscura reddatur oratio. Quomodo autem sint explicandæ & adhibendæ allegoriæ, paulo post cum de ratione explicandarum sacrarum literarum tractabimus, dicemus.

De imagine

*4. ad Hierem
num 14.4.*

*1. de inuent.
188.*

Esa. 33. b

Hierem. 5. f

Imaginis exemplum.

C A P. X X I I.

Imaginis exemplum est apud *Esaïam*: *Quasi parturiens dolebūt*: & apud *Hieremiam*, *Quia inuenti sunt in populo meo impij insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicas, ad capiendos viros.* Ita Ecclesiasticus orator, ruri

inquietos rusticos, appellabit crabrones, vsurarios sanguifugas, vtetur frequentibus imaginibus ad rem imprimendam.

Exempla similitudinum, quæ ornatam efficiunt orationem.

CAP. XXIII.

Similitudines non solum ad probandum aliquid, sed etiam ad delectandos animos adhibentur, idcirco inter figuras sententiarum, similitudo collocatur. Basilius in auaros inuehens, ita facit auarum loquentem: Cui vero iniuriam facio, si mea contineam? cædo quæ nam tua sunt? vade sumpta in vitam intulisti? vt si quis in theatro spectaculum occuparit, deinde ad euntes prohibeat, iudicans proprium, quod ad vsum communiter pateat vniuersis: tales sunt diuites, cum res communes præoccuparint, sibi vt proprias arrogant. Chrysostomus in primam ad Corinth. Epist. de Dominico corpore sine indignitate fumendo, ita scribit: Hoc mysterium, hic terra tibi facit cælum: patefacito cæli valuas, atque introspice, vel potius non cæli, sed cæli cælorum, tum quod dico videbis. nam quod ibi clarissimū est, & amplissimum, hoc in terra positum demonstrabo: vt enim in regia, quod omnium honestissimū est & splendidissimum, non parietes sunt, non aurea laquearia, sed in præcelso folio positum regis corpus, ita in cælis corpus est regis nostri, at hoc idē in terra potes intueri: etenim nō angelos tibi, nec archægelos, non cælos, sed ipsum Dominum ostendo. viden quod omnium rerum præstātissimum est, vt in terris cernas? nec cernas solum, sed

De similit. adgitur 4. ad Heren. 140. Fab. 3. cap. lib. 8. Basil. orat. in diuit.

Chrysost. in 1. ad Corinth. epist.

attingas, non solum attingas, sed comedas, & eo sumpto, domum reuertaris? absterge igitur animum, compara mentem tuam, ad susceptionem horum mysteriorum: nam si regius in regis ornamentis puer, in purpura & diademate tibi gestandus esset, nonne omnia vilia ac terrestria abiiceres? iam vero non regium filium hominis, sed ipsum Dei filium vnigenitum sumens, obsecro nonne exhorrescis, nonne omnium humanarum rerum amorem abiicis? & his ornamentis solum gloriaris? etiam terram aspicias, pecuniã adamas? aurum admiraris: quis tibi reliquus est ignoscendi locus? quæ defensio? Ad docendum, magnam vim habet vsus similitudinum, in quibus tamen delectus habendus est, ne alicuius rei turpis, similitudo adducatur, & ne copia similitudinum poëticum quid Ecclesiasticus orator redoleat.

Exemplum Hyperboles.

CAP. XXIIII.

August.

Hyperbole vsus est diuus Augustinus in auaros inuehens: Terra suis limitibus terminatur, aqua suis finibus limitatur, aër suo fine concluditur, cælum suis terminis arctatur, sola auaritia terminum nescit. O auare si terra tibi cuncta datur, mare quæris: sed si terra & mare, aërem possides: sed si terram, mare, & aërem possideres, adhuc cælum ambis, & ipsum penetrare affectas: & si cælum penetraueris, adhuc non quiescis, donec te Deo æquaueris, vel fueris superior altissimo. Hyperbole ad commouendum, & detestandum adhiberi solet, sed raro, vt diximus, adhibeatur, ne ineptus iudicetur orator.

Quoniam

*Quomodo sensus, & mens rebus tribuantur, quæ
illis careant.*

CAP. XXV.

BEatus Basilius in eos inuehens diuites, qui di- *Basil. orat. contra diuit.*
cunt, petentibus copias suas non posse suffi-
cere, ita inquit: Lingua iuras, te manus redarguit,
tacita enim manus mendacium tuum prædicat,
annuli gemma circumfulgens. idem in oratione *Orat. 1. de ieiunio.*
prima de ieiunio: Quid enim virum fortissimum
Sampson inuictum effecit? nonne ieiunium cuius
ope matris alio conceptus est? ieiunium eum *Iudic. 13. b*
in utero tulit, educavit, ad ætatem virilem pro-
uexit & corroborauit. & in eadem oratione: Det
aliquas venter inducias, det & fœdus nobiscum
in dies quinque feriat, qui semper efflagitat, nec
vllum modum facit, qui hodie accipit, cras obli-
uiscitur: cum satur est, tum de continentia phi-
losophatur, obliuiscitur decreta, cum diffarit.
Eadem ratione dicet orator Ecclesiasticus: Su-
peruacaneæ vestes, sumptuosa conuiuia testantur
vos non egere, vos non diligere pauperes, qui eis
sua subtrahitis, vt crapulemini. Illustrius etiam
hæc forma dicendi adhibeatur. Vrbs Bizan-
tium, quas voces emitteret, si loqui posset? ita
vos iuuenes alloqueretur: ite, pugnate alacriter,
nobilissimam ciuitatem ad vexillum Christi re-
stituite: veniant nunc Chrysoctomi, qui me squal-
lidam, & plane mortuam reficiant, ac nutriant:
interficiatur scelestissimus sathanæ minister, qui
me miseram tot iam annos opprimit. Quæ di-
cendi forma ad impellendos homines ad bel-
lum, plurimum valebit.

*Greg. Naz.
in ora. de lau-
dib. Hero.*

Multa in unum coaceruavit Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Heronnis, ad eum orationem conuertens, cum dixit: Quocirca ut pro fide, & pietate bellum suscipis, ita tibi inuicem ab impietate bellum inferitur, atque præter alias multas dimicationes, quas, dum priuatos, & principes erudis, publice atque priuatim, quouis denique tempore, & loco doces, admones, arguis, increpas, virtutis causa suscepisti, ab impio & vesano magistratu correptus, virgis laceraris. Ita coaceruabit Ecclesiasticus orator: Miserrimum, iusto Dei iudicio, cõcitatum est in rempub. christianam bellum, vexat acius quam vnquam antea, domestici, & acerrimi inimici, sathanas, mūdus, & origo communium miseriarum caro, affligit immarissimus turca, eius tyrannidē, noua quotidie regna subiiciuntur: discordia vtinam nostra & peccata, iram Dei in nos magis non prouocent: quid igitur faciemus? lugeamus, doleamus, peccata nostra confiteamur, ad misericordiam Dei confugiamus.

Quomodo coniungantur ea, quæ rem attingunt, cum ipsa re.

CAP. XXVII.

*Basil. in lib.
de virginib.*

Beatus Basilius de intemperantibus fœminis loquens, ait, Intemperantes fœminæ, diuiniq; timoris oblitæ ignem æternum contemnent. eo die, quo eas oportebat ob recordationem resurrectionis Domini, quietas sedere, & illum dicit

in mentem ac memoriam reuocare, quo cœli pate-
 fient, quo de cœlis se nobis iudex in cōspectum
 dabit, tubarum Dei clāgor, fuscitatio à mortuis,
 iustum iudicem futurum, & æqua pro cuiusque
 factis præmia, pro eo vt hæc animis & ratione
 expendant, corda sua, prauis cogitationibus pur-
 gent, præterita peccata, & scelera lachrymis de-
 leant, seque in occursum Christi, ad magnū diem
 eius Aduentus comparent, excusso Christi serui-
 tū iugo è capite, abiectis honestatis, & modestiæ
 integumentis, contempto Deo, spretis angelis,
 marium aspectu per singularem impudētiam, re-
 cepto, comis reiectis, & expansis, tunica s trahen-
 tes, & vna pedibus ludentes, intemperantibus, &
 proteruis oculis, effuso cachinno, ad saltationis
 insaniam stimulata, iuuenum libidinem omniū,
 & lasciuiam ad se allicientes, institutis choreis,
 in iis quæ ante vrbe sunt, martyrum monumen-
 tis, religiosissima loca, fecerunt turpitudinis, &
 flagitiorum suorum officinam. Qui locus pote-
 rit accommodari in solennitate Natalis Domi-
 ni nostri Iesu Christi, quo tempore, deprauata
 quedam irrepsit consuetudo, vt iocis, choreis,
 sumptuosis conuiujs, consanguinei, & affines
 se mutuo inuitantes, illos dies consumant. In his
 ciuitatibus, aut oppidis, vbi luxui homines sunt
 dediti, dicere poterit Ecclesiasticus orator. Quid
 agunt quidam ex vobis, ingurgitant non conco-
 quant, eis pituita molesta est, oriuntur febres,
 in immaturo tempore senescunt, decidit memoria,
 libidine cruciantur, minuunt patrimonium, mi-
 seri in hac vita ad mortem perpetuam festinant.

Valet næc forma dicendi imprimis ad docendum aliquid, vt suadeat, aut dissuadeat orator.

Antithetorum, & Periphrasis exempla.

CAP. XXVIII.

Cyprian. lib. de patientia, serm. 3.

Ioan. 9. a

Act. 5. c. 8. e. 16. d

Mat. 27. c. d

Marc. 15. b

Luc. 23. e

Ioan. 19. a

Ambros. de virginib. in medio lib. 3.

Periphrasis. Greg. Naz. de laud. Heron. orat. 22.

SANCTUS episcopus, & martyr Cyprianus in libro de patientia, de Christo loquens, pulchris antithetis vsus est, his verbis: Vt insultantium sputa patienter exciperet, qui sputo suo, cæci oculos paulo ante formasset, & cuius in nomine nunc à seruis suis zabulus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur: coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis: palmis in faciè verberaretur, qui palmas veras vincens tribuit: spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis cæteros vestit: cibaretur felle, qui cibum cælestem dedit: accedat potaretur, qui poculum salutare propinavit. Beatus Ambrosius de virginibus scribens, eleganter hæc figuram adhibuit: Non est, inquit, Christus circumforaneus: Christus enim est pax, in foro lites, Christus charitas est, in foro obtrectatio. Antithetis vti poterit orator, docens spiritualis vitæ commoda, & sanctas oblectationes: voluptates corporis debilitant corpus, gaudia spiritus vim animi augent: illæ pœnitentiam, hæc lætitiã, illæ infamiam, hæc laudem coram Deo & hominibus pariunt. Hac figura oratores vtentes, maxime rem ante oculos ponunt. Periphrasim hanc adhibuit sanctus Gregorius Nazianzenus de laudibus Heronis: Enimvero, quando te vt par erat, ad nos recepisti, atque ille, qui eos à quibus glo-

rificatur, glorificat, & eos à quibus irritatur, irritat: qui eorum, à quibus timetur, voluntatem explet, & mortuis rursus vitam inspirat, qui vt Lazarum quadriduo postquam è vita migrauerat, sic te post quadriennium ad vitam reuocauit: qui iuxta Ezechielis, prophetarum omnium admirandi excelsique visionem, ossa cum ossibus, & iuncturam cum iuncturis cōnectit, quando, inquam, ille cupientibus nobis, cupientem te reddidit, fac in iisdem vitę studiis, & sermonis libertate perseueres, ne alioquin in eam opinionem homines adducas, vt te afflictionibus fractum, atque deiectum fuisse, philosophiamque per ignauiam prodidisse arbitrentur. Hoc loco, pro nomine Dei, periphrasi grauissima & splendidissima vsus est, ille idem, in laudem Athanasij, & periphrasi vsus est, & descripto nomine: Lucernam illam luci præeuntem, vocem sermoni, mediatorem mediatori, mediatorem, inquam, noui, & veteris testamenti, Ioannem illum egregium. Ad Nazianzeni imitationem, poterit Ecclesiasticus orator vti hac periphrasi: Ille, qui eos, quos solet euehere, maxime decipit: qui vitia virtutis specie plerumque extollit: qui eos, à quibus magis diligitur, seipsum fallit: probitatis, & innocentie irrisor, à quo nemo tandem interdum non est deceptus, dissimulationis, adulationis magister, honorum & diuitiarum admirator, impurarum voluptatum minister, & callidus sophista, & bonorum etiam ingeniorum corruptor ille est, quem amatis: quid creditis mundum esse: mundus est is, qui vobis descripti.

*Ioan. II. e**Ezech. 37. b*

*Nazianz. 2.
orat. 18. quod
habuit in A-
thanasij su-
nere.*

*Basil. in cap.
12. Luc. c*

*Chrysosto. in
epistolam ad
Timoth.*

*Ambr. paulo
post initio li.
2. de virgin.*

Interrogatio

*Ambros. de
virginib. mi
tio lib. 2.*

BEATUS Basilus in eo explicando, Destruam horrea mea, paronomasia vsus est: Habes, inquit, horrea, ventres pauperum. Chrysostomus in epistolam ad Timoth. fac, inquit, tibi debitorem Deum, & quidvis pete: primum scenerare, deinde repete, vt cum vsuris recipias, tende manus tuas non solum in cœlum, sed etiam in pauperum manus. si eo manus porrexeris, verticem cœli ranges: nam qui ibi sedet, eleemosynam accipit, si manus instructuosas sustuleris, nihil fructus capies. S. P. Ambrosius de virginibus, de beata virgine Maria loquens, ita scripsit: Neq; enim comites sceminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habeat. Hac Paronomasia aptissime vtetur Ecclesiasticus orator, ad consolados pauperes: Quid creditis, multi pauperes sunt diuites, diuites gratia, diuites humilitate, diuites patientia: multi autem diuites sunt magis pauperes, quam ij, qui sunt pauperes humilitate, misericordia, christianis virtutibus. In interrogationis exempla innumerabilia sunt apud sanctos patres, ex quibus, hoc vno erimus contenti, quod sanctus Ambrosius in lib. de virginibus, de beata Virgine, verba faciens, imitandum proponit. Quando, inquit, ista vel vultu læsit parentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitauit inopem? eos solos cœtus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque prateriret ver-

cundia : nihil toruū in oculis, nihil in verbis pro-
 cax, nihil in actu inuerecundum : non gestus fra-
 ctior, non incessus solutior, non vox petulantior,
 vt ipsa corporis species, simulachrum fuerit mē-
 tis, figura probitatis. Hæc figura in quocunque
 dicendi genere, commode adhiberi potest : sed in
 primis confert ad perspicuitatem orationis, & ad
 docendum. Sic ea vti licebit : Cogitatis, fratres,
 interdum vos esse homines ad imaginem, & si-
 militudinem Dei factos? cogitatis, sanguine Do-
 mini nostri Iesu Christi vos esse redemptos? co-
 gitatis quid pro vobis in sanctissimo Baptismatis
 sacramento, sponsores vestri polliciti sint? certe
 rerum omnium, quas commemorauī, vos obli-
 tos esse, quispiam posset existimare, cum sic viua-
 tis, vt nec dignitatem hominis, nec beneficia que
 à Deo accepistis, recordari videamini.

*Percuntationis, Auerfionis, & Dubitationis
 exempla.* CAP. XXX.

Percuntationis exemplum est illud Gregorij Gregorius Nazian.
 Nazianzeni in Cæsarij, cum imperatore con-
 gressuri, laudibus: Num dubitabitis ne quid Cæ-
 sario accidat, huiusmodi animi alacritate, parum
 dignū? at bono estote animo, victor enim disce-
 det, iuuante Christo mundi victore. Percuntā-
 tio adhibenda est, cum res dubia videretur incide-
 re, & accommodari potest ad populum, in hunc
 modum. Num putatis aliquem esse, qui crucem
 suam non ferat? mihi credite, & reges, & princi-
 pes, & omnium generum homines, ferunt cru-
 cem suam, maiorem illi, quos feliciores putatis.

Apostrophe Nazian. sub finem ora. 7. in Casarij sine. Auersione idem Nazianzenus vsus est, cum ad Cæsarium ita orationem conuertit: Habes à me Cæsari funebre munus, habes orationum mearū primitias, habes à me, ornamentum omnium ornamentorum. Sic auersione vtatur Ecclesiasticus orator, excitās populum ad christianas virtutes: Accepistis, fratres, à me quæ sit voluntas Dei: accepistis quid sanctum Euangelium doceat: reliquū est, vt ne frustra vos sermoni meo interfuisse videamini, operibus ostendatis.

Dubitatio Basil. in e- breuitatem.

Dubitatio adhibuit Basilius in temulentos: Quomodo in his rebus me geram? si & oratio inutilis est, & silentium, difficultates multas, & incommoda habet? diligentiam, & curam omittemus? at periculum habet negligentia, an in ebrios aliquid loquar? at mortuis auribus insonamus. Ita oratorio quodam modo adhiberi potest figura, quæ dicitur dubitatio, & valet ad docendum, atque ad delectandum. Surdis canam fabulas, necne, vehementer dubito, quod quidem mihi maxime molestum esset. & alio modo, eadem figura vtens dicere poterit: Interdum dubito, ne nimis obscura videatur vobis oratio mea, cum re, vos non percipere quæ dico, ostendatis.

Prouerb. 27. chris. 1. c. 4.

Correctionis, Præteritionis, & paulum immutati verbi, exempla.

CAP. XXXI.

Basil. orat. 1. de ieiunio.

Correctionis exemplum extat apud B. Basiliū in oratione prima de ieiunio. Quid facilius, inquit, & leuius ventri est, tenuitate victus, noctē traducere, an ciborū copia oppressum iacere? vel potius ne iacere quidē, sed crebro se versare cum

gemens disrumpitur? nisi forte dicas, gubernatores, oppressam onere nauem facilius seruare, quã leuiorem, atque expeditam. Hac dicendi forma ad reprehendendum vti poterit Ecclesiasticus orator: Multi ita se diligunt, aut potius se non diligunt, vt adulationibus delectentur, & monitores suos odio habeant. Præteritio illa dicitur, quę est apud Nazianzenum in apologetico. Ac tot tamque graues sunt, tum in reliquis animorum morbis, tum in doctrina etiam ipsa, peruersa, peruersisq; spiritus notæ, & impressiones, tantumque ei negotium incumbit, cui hæc moderandarum, regendarumq; animarum cura commissa. Et plura etiam, ne modũ excedat oratio, prætermittimus. Venustatem, & pulchritudinem orationi affert, paulum immutatum verbum, atque deflectum, vt est apud eundem Gregorium Nazianzenum, qui in Iulianum impium religionis christianæ desertorem inuehens, eum verius ait, Idolianum appellari, Si commode cadat, hac figura vti poterit orator, sed admodum raro, ne acumen ostentare videatur: vt Veronæ non incommode dicere poterit, Veronam dictam esse, vt esset vere vna in Christo, in sancta Ecclesia, & omnes amore inter se essent coniuncti. qua figura vti poterit orator, dum ad sedandas discordias, & ad remittendas iniurias populum excitabit.

*Præteritio.
Nazian. in
apologes.*

*4. ad Herẽ.
114. & 115.
anominatio
vocatur, vt
2. de ora. 161.
παρανομασία*

Gradationis, Digressionis, & Descriptionis exempla.

C A P. XXXII.

Gradatio præclarissima est apud Apostolum. *Rom. 5. a
Iac. 1. a
aliud exem-*
Gloriamur in tribulationibus, scientes quod

*plum habes
Matt. 5. d
Luc. 12. g
Digressio.*

*Nazian. nō
longē à prin-
cipio orat. de
panperū cu-
ra, que est 16*

tribulatio patientiam operatur, patientia proba-
tionem, probatio vero spem, spes autem non cō-
fundit. In temperato dicendi genere, digressiones
magnam copiam & venustatem afferunt oratio-
ni, vt obseruauimus apud Nazianzenum in ora-
tione, quam habuit de amandis pauperibus: cum
dixisset, eos nos præcipuo quodam miserationis
affectu, permouere debere, qui sacro morbo la-
befactati, atq; infecti sunt, & ad carnes vsque ad
ossa, & medullas exesi, consumptiq; atque ab hoc
flagitioso, & infido corpore proditi: tibi, corporis
mentionem facta, locum digrediendi nactus: cui,
inquit, quomodo coniunctus sim, haud equidem
scio, & quo pacto simul, & imago Dei sim, & cū
cœno voluter: quod & cum incolumi valetudine
est, bello me infectatur: & cum bello premitur,
excruciat, mœrorēque afficit, quod & vt conser-
uum amo, charūque habeo, & vt inimicum, in-
festūmq; detestor, quod & vt vinculum fugio, &
vt eiusdem hæreditatis particeps: reuereor: si ma-
cerare & debilitare contendam, iam non habeo,
quo socio, & administro, ad res præclarissimas
obeundas vtar: nimirum haud ignorans cuius rei
causa procreatus sum, quodque mihi faciendum
est, vt per actiones ad Deum ascendam, sin con-
tra vt cum adiutore & ministro, mitius, indulgē-
tiusque agere mediter, nulla iam ratio occurrit,
qua, rebellantis impetum fugiam, & omnino à
Deo excidam necesse est, corporis compedibus
degrauatus in terram detrahentibus, hostis est
blandus, & facilis, insidiosus amicus. proh Deum
immortalem! quæ isthæc coniunctio est? quæ ini-

miciliarum, dissidiūq; ratio: quod vereor amplector, quod a. 10, perhorresco: antequam bellum geri cœptum sit, in gratiam cum eo redeo: antequam sit pax constituta, ab eo dissideo. qua præclarissima digressionem absoluta, ita ad propositū redit: Sed de his, qui volet, differat, nōsque etiam aliquādo commodius differemus: nunc autem & quæ sequuntur. Dicemus etiam aliqua de digressionibus, vbi de propositione, quæ est præcipua dispositionis pars, præcepta quædam trademus. Descriptiones autē multæ reperiuntur apud sanctos patres: nam Gregorius Nazianzenus in Cæsarij funere, terræ motum describit, Nicææ factū. In laudibus Athanasij, vitam, morēsque exprimit Gregorij cuiusdam Cappadocis: ac paulo infra, monasteriorum Ægypti iniecta mētionem, in exilio Athanasij, eorum discrimina, religionem, sanctimoniam, vtilitatem ad homines permanentē, cum descripsisset, tum ad propositum reuertens, cum his, inquit, consuetudinem habens magnus ille vir. Idem in Apologetico, pastoritiam vitam iucunde & venuste depingit. & Basilius in laudem quadraginta martyrum, qui, frigore occubuerunt, is cruciatus quantus sit, declarat, sumptis rationibus à philosophis. Descriptiones maxime pertinent ad genus demonstratiuum: valent etiam interdum ad docendum, & ad commouendum. Sterilitatem, si opus erit, poterit Ecclesiasticus orator describere, excitans ad eleemosynam, & ad pœnitentiam. Ideo tamen, descriptione vtatur, non vt sibi ea in re placere videatur, sed vt res potius ante oculos ponat.

Descriptio.

Gregor. Nazian. in medio orat. 7.

Greg. Naz. de funere Athanasij paulo ante med. orat. 18. vbi

Georgius nō Gregor. hæreticus ille dicitur.

Idem in apologetico.

Basil. orat. de 40. mart.

De figuris quæ in vehementi dicendi genere adhibenda sunt, ac primum quomodo orator monere, & obsecrare debeat auditeres. CAP. XXXIII.

Ad monendum.

1. Cor. 14. d

1. Corint. 4. c

Leo pp. serm. 1. de nativitat. Domini.

Afferamus in medium etiam exempla formarum, quæ in vehementi, atque incenso dicendi genere adhiberi possunt, ut clerici cum in hoc genere versabuntur, habeant quæ imitentur. Ac primum monendi exemplum est illud Apostoli: Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote. & illud: Non ut confundam vos hæc dico, sed ut filios charissimos moneo: nam etsi decem millia pædagogorum habeatis, sed non multos patres. S. Leo Pontifex hac dicendi forma utitur in quodam sermone, his verbis: Agnosce, ô christiane, dignitatem tuam, & diuinæ confors factus naturæ, noli in veterem vilitatem, degeneri conuersatione redire: memento cuius capitis, & cuius corporis sis membrum: reminiscere quod erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen, & regnum. ita Ecclesiasticus orator, ubi euangelij partem, aut epistolæ explicauerit, monebit auditores, se eorum peccata commemorasse, ut cum illis communem calamitatem lugeret: ut illa commemoratio, ille luctus interior, pœnitentiam salutarem pareret. Obsecrantis personam sumpsit Apostolus, cum scribēs ad Ephesios, dixit: Obsecro vos ego vincus in Domino, ut digne ambuletis in vocatione, in qua vocati estis. Ad cuius loci imitationem orator Ecclesiasticus, postquam docuerit, quid christianis agendum sit, ita obsecrantis personam in-

Ad obsecrandum.

Ephes. 4. a. aliud exemplum reperies 1. Thess. 4. a 2. Thess. 2. a Et apud Chrysost. hom. 42. in 1. 15. epi. 1. ad Corinth.

duat: Obsecro vos, charissimi filij, quos dominus noster Iesus Christus meæ fidei credidit, quos vita chariores habeo, quibus iter verè beatitudinis ostèdere imprimis studeo, obsecro, inquam, vos, vt vobis ipsi attendatis, cogiretis qui sitis, sub cuius vexillo militetis.

Qua ratione execrantis, & contemnentis personam induere possit orator. CAP. XXXIII.

EXecratur Cyprianus fidei desertores, cū ait: *Cypr. in medio epistol. 8. ad vniuersam plebē, lib. 1.*
 Pereant, qui perire voluerunt, extra Ecclesiā soli remaneant, qui ab Ecclesia recesserunt, soli cum Episcopis non sint, qui contra episcopos rebellarunt, coniurationis suæ pœnas subeant. *Philip. 3. b*
 Qua forma dicendi raro vtetur Ecclesiasticus orator: poterit tamē vti interdum inuehens in publicos vsurarios aut adulteros: verbi causa, post longum sermonem, ita execrari: Eiiciantur, qui occidunt homines vsuris, qui cõtaminant sanctum matrimonium, qui opprimunt pupillum, & viduam. Contemnit omnia Apostolus scribens ad Philipenses præter eminentem scientiam Iesu Christi, propter quē omnia, inquit, detrimentū feci, & arbitror stercora esse: vt Christū lucrificiā. Ita etiā orator, vbi vitia acriter reprehenderit, excitās ad rerum humanarum contemptū, interdum dicat, se omnia contēnere, vt animas lucretur Christo, his verbis vtens: Me miserum, si vos omnes me laudaueritis, si peccata vestra dissimulaero, si mea indulgentia, deteriores euaseritis, laudationes vestras, omnia commoda, omnes honores, nihil facio, vt vos Christo lucrificiam.

Detestationis, Exprobrationis, Imprecationis, Increpationis, & Insultationis exempla. CAP. XXXV.

Amos 6.c **D**etestatur Dominus per Amos prophetam superbos, illis verbis: Iuravit Dominus Deus in anima sua, dicit dominus exercituum: detestor ego superbiam Iacob, & domus eius odi, & tradam civitatem cum habitatoribus suis. Eadem forma utetur Ecclesiasticus orator, detestans peruersos christianæ reipub. mores, præsertim illorum vitiorum, quibus magis populus, cui præest, est deditus. Exprobrat Apostolus: O insensati Galatæ, quis vos fascinavit? & sic per increpationem: hæccine popule stulte, hæccine reddis Domino, qui te, tot, & tam magnis afficit beneficiis? Horribilis imprecatio est apud Hieremiam, ubi ait: Propterea da filios eorum, & deduc eos in manus gladij, fiant vxores eorum absque liberis: & viduæ, & viri eorum interficiantur morte: iuvenes eorum confodiantur gladio in prælio. Hæc figura, à zelo proficiscatur oportet, alioqui auctoritatem oratori adimeret. Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione de moderatione seruanda, increpat eos, qui pastoris munus sibi vellent assumere, illis verbis: Quid pastoris munus, tibi ouis arrogas? quid pes caput fieri contendis? quid exercitum ducere aggredieris, in militum ordinem ascriptus? & beatus Basilius ita inuidos increpat: Quid dolore afficeris, qui nulla sis laceffitus iniuria? quid oppugnas eum, cui res secundæ sunt, cum is nihil de tuis rebus, commodisq; detraxerit? sic orator: Quid miseri de patria exules

ad Galat.

cap. 3.a

Deuter. 32.a

Hierem. 18.d

Grego. orat.

21. de moder.

seruanda.

Basil. de re-

lo & timore.

nunquam cogitatis? sic viuitis tanquam nūquam in aliam vitam migraturi? Dei filij adoptiui, fratres Christi, participes æternæ beatitudinis vos ipsi non agnoscitis? cogitationes & curas vestras ponitis in rebus abiectis atque terrenis? Extat illa in impios insultatio Esaïæ: Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid cogitauit Dominus exercituum super Ægyptum. Sic licebit insultare: Vbi sunt qui corrumpūt hoc oppidum? vbi reperiuntur inimicitiarum, & calamitatū huius oppidi, aut ciuitatis ministri? iam sunt mortui, aut miserrime viuunt: nolite peruersos illorum mores imitari, ne eiusdem calamitatis, & miseriæ participes efficiamini. Quæ figura adhibenda est maxime, cum aliquid esse vitandum, Ecclesiasticus ostendet orator.

Qualiter gloriari, lamentari, & minari possit orator.

CAPVT XXXVI.

GLoriandi exemplum est apud Nazianz. in secunda oratione aduersus Iulianum, qui, cum veterum prophetarum gloriatiōē pluribus verbis exposuisset: sed quid, inquit, hæc colligo? ad præsentem rerum nostrarum statum, orationem conuertamus: non iam sacrosanctis ædibus nostris, oculos flagitiosos iniicient, non iam altaria, à purissimo & incruento sacrificio nomen habentia, scelesto sanguine fœdabunt. Hac maxime figura, orationem suam illustrare poterit Ecclesiasticus orator, illis diebus, quibus auditores sanctissimum Eucharistiæ sacramentum sumere consueuerunt: sic poterit gloriari: Exeat

*Greg. Naz.
orat. 2. cōtra
Iulianum.*

nunc perennis animarum nostrarum hostis, exeat
 audissimus perditionis nostræ sathanas, & cum
 Christo, cuius sanctissimum corpus hodie sum-
 psimus, cui per fidem maxime iuncti sumus, con-
 grediatur: vincemus, charissimi filij, quia impe-
 rator noster Christus semper regnat, semper vin-
 cit. Hęc figura commode adhiberi potest, cum
 sermo habetur in quibusdam societatibus, & li-
 cebit interdum vti illis verbis: Gloriamur in Do-
 mino, fratres, ab eo enim accepimus, vt non ad-
 miremur ea, quæ tanti faciunt alij, & in vnū co-
 acti, portemus crucem nostram alacriter, sed por-
 temus semper in Domino. Sæpe vtitur lamenta-
 tionibus Ecclesiasticus orator, quę valent pluri-
 mum ad ostendendam eius charitatem, & pieta-
 tem, in populum: cōmode autem hoc modo ad-
 hiberi potest hęc figura: Me miserum, quid labo-
 ribus, vigiliis, prædicationibus meis, quid meis
 precibus ad Deum, quid mea in hunc populum
 paterna pietate sum consecutus, cum me hortan-
 te, me rogante, me obsecrante, peruersa hęc sal-
 tandi consuetudo, hęc perniciosa dęmonum ars,
 qua animę irretiuntur, non tollitur. quę dicendi
 ratio ad alia vitia, & ad alia peccata accommo-
 dabitur, & eo magis, quo grauiora erunt. Mina-
 rum exempla plurima reperiuntur in libris pro-
 phetarū, vt illud Esaię: Vñ qui confurgitis mane
 ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque
 ad vesperam, vt vino estuētis. Minatis personam
 cōmode assumet orator, si minetur res quę im-
 minent, aut quarū memoria molestissima sit po-
 pulo: verbi causa: nisi resipiscamus, nisi ad porni-
 tentiam

Matth. 10. d

& 16. d

Mar. 8. d

Luc. 9. c

*vbi additur
 quotidie.*

& c. 14. f

Lamentatio-

nis exemplum

est ad Philip

pen. 3. d. Nūc

autē & flens

dico, inimicos

crucis & c.

Eodem modo

agit cum au-

ditorib. Am-

brof. ser. 80.

Mina,

Esaię 5. c

tentiam cōuertamur, sumpturum pœnas Domini de peccatis nostris, maxime timendū est, ita eius exigente iustitia, terræmotu, fluuiorum inundatione, bello, fame, ac peste puniturum populū. Utatur hac figura in cœtu hominum, eo maxime tempore, quo processiones fiunt, & in Iubilæis, quæ à Christi Vicario, populis concedi solent.

Quaratione terrere, mirari, & optare possit orator.

CAPVT XXXVII.

Terrebit orator, si incommoda belli, penurie, pestis, & maxime diuinæ indignationis effectus, ante oculos ponat. quæ figura maxime adhibenda est in oppidis, & præsertim ruri: verbi causa: Non colligetis messes, fratres, filij vestri immatura morte vobis præripiuntur, uariis calamitatibus opprimemini, quia Deum non agnoscitis, quia eum blasphematis, quia decimas fraudatis. Miratur interdū Ecclesiasticus orator, inde occasionem sumens, agendi gratias Deo, verbi causa, cum ecclesiam alicuius oppidi, admodum nobilem, & magnifice cōstructam intuetur, cum aliquod præclarum, & nobile institutum imitatione dignū, in oppidis reperit, cum dextera excelsi mutationem factam animaduernerit. Quæ figura raro adhibetur, & magna cum cautione, ne dum miratur, tacite laudare, aut adulari videatur. Hac forma dicendi, uti possunt fortassè episcopi commode, dum diœcesim suam visitant. Optationis exemplum est illud Esaiæ: Utinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris.

Terrorē suis incutit Chrysof. homil. 6. in c. 2. ad Ephes. de inferno loquens, vt homil. 15. in ca. 4. eiusdē, & homil. 31. in cap. 16. ad Roman.
Admiratio.

Optatio.
Esaiæ 48. d.

Ecclesiasticus autem orator, cum aut ex munere suo, aut ad nobilissimum cōcionandi munus missus fuerit, optantis personam sepe induet. cum enim paterna charitate complectatur eos, apud quos dicit: quæ patres optant filiis suis, hoc est, quæ eorum vitæ, & eorum commodis sunt necessaria, ea pro animarū salute, & pro vitæ spiritualis incremento, ipse debet optare: & ideo, proprio nomine appellans villam, aut oppidum, aut civitatem, in qua sermonem habebit, ubi quæ agenda sunt christiano, docuerit, explicans euangelium aut epistolā, poterit dicere: Vtinam sceres, utinam intelligeres, utinam nouissima prævideres, utinam tibi attenderes, utinam Dei voces audires. & vnam, aut harum duas quas dicimus optationes, poterit pluribus verbis explicare.

Deuter. 32. d

De libera voce, & de exclamatione.

C A P. XXXVIII.

4. ad Hercul.

130.

*Greg. Naz.
orat. 7. in Cæsarij
funere
habita.*

Liberam vocem protulit Gregorius Nazianz. in laudibus Cæsarij, cum dixit: Meum munus est oratio, quam etiam fortasse posteritas exceptura est, nunquam interimorientem, nec eum, qui ex hac vita migravit, prorsus abire sinentem, verum in auribus animisque hominum, quem ornandum susceperit, semper conseruantē, eiusque, qui desideratur, imaginem expressius, quam in tabula proponentem. liberam interdum vocem proferre poterit Ecclesiasticus orator, raro tamē admodum: verbi causa: Quid potui facere, fratres, & non feci: nunquam per multum tempus à vobis discessi, vobis sanctissima sacramenta mi-

*Sic Ambros.
serm. 82.*

mstravi, verbum Dei explicavi: pauperibus, quā-
 tum potui, opem tuli: paterno vos omnes amore
 dilexi: pro quibus rebus, quas gratias mihi habe-
 tis, fratres? nihil profuit mea diligentia, obfuit po-
 tius quibusdam, qui me monētem ferre non pos-
 sunt, & veluti phrenetici, animarum suarum me-
 dicum auersantur. Sed adhibēda est maxima cau-
 tio, ne hac figura nimium delectari videatur Ec-
 clesiasticus orator. Exclamatione vsus est Nazia-
 zenus in Apologetico, cum dixit: Ad peccatum,
 huiusque medicos & depulsores, frontem aperte
 perfricamus, nudo capite, vt est in Prouerbio, in
 flagitium omne prorumpentes: ô insignem stu-
 pore, aut si quo alio nomine aptiore, huius-
 modi affectus appellari potest: quosque vt præ-
 clare de nobis meritos, amore prosequi decebat,
 eos vt hostes vlciscimur. Idem in laudibus He-
 ronis: Tandem à vesano, & impio magistratu
 correptus, ô nobilem calamitatem, ô sacra tua
 vulnera, virgis quidem, egregio tuo corpore la-
 ceraris: sed ira tamen, vt non tuo supplicio, sed
 alterius cuiusdam supplicii, interesse videreris.
 Exclamabit interdum Ecclesiasticus orator, O
 tempora, ô mores, ô prauas consuetudines, ô per-
 uerſa hominum ingenia, ô miserum sæculum, ô
 calamitosam rempublicam christianam. Adhi-
 bebunt tamen modum in exclamationibus, il-
 lasque post reprehensiones vitiorum, præsertim
 publicorum, collocabit: verbi causa, si oppida,
 aut ciuitates cum episcopis suis contendant, si
 non pareant sanctę matri Ecclesię. si aliquo pu-
 blico peccato sint cõtaminatę: sed suo loco adhi-

Exclamatio.

4. ad Hieron.

108.

Nazian. in

apologes.

Prouerb. 67.

Chil. 3. cent.

4. dicitur in

eos qui citra

pudorem ali-

quid faciunt.

Nazian. pau-

lo post mediu

oratio. 2. 2. ad

Heronē phi-

loſo. ab exi-

lio regressu.

beantur. nam importunæ exclamationes, vt alio loco diximus, auctoritatem adimunt dicenti.

De Communicatione, Interrogatione, quæ premat, & de Ironia. CAP. XXXIX.

Act. 4. d

Communicationis exemplū est in actis Apostolorum, vbi legimus, Sit ne magis hominibus obtemperandum, quam Deo, ipsi iudicate.

Greg. Naz. oratio. 21. de modestia in disceptationibus obseruanda.

Gregorius Nazianzenus in oratione de moderatione seruanda in disputado: Vultis igitur, inquit, ipsi cōtentionis huiusce causam proferre, an mihi potius medici munere fungēti, eam exponendam, & emendam relinquitis? Elegāter etiam Ecclesiasticus orator vti poterit figura communicationis, hoc modo: Laudandi sunt filij, qui parentes deserunt? laudandi patres, qui prouocant filios suos ad iracundiam? laudandæ vxores superbæ, quæ tyrannidem exercent in viros? laudandi viri, qui fugiunt vxores suas tanquam pestem? vos ipsi iudicate: hæc flens dico, hac dicendi moderatione vtor, ne vos confundam. Hac figura interdum maxime commouentur auditores, ita vt eos pudeat peccato.rum suorum, & ad

Interrogatio Basil. orat. de diuit.

pœnitentiam cōuertantur. Interrogatio quæ premat, & vrgeat, est apud Basilium in oratione de diuitibus: An non te tres omnino cubiti manent? nōne ad custodiam infœlicis corporis, lapidis exigui pondus satis erit? quamobrem laboras? quamobrem leges, & iura violas? Ita orator poterit commode interrogare: Num christiani dicuntur, qui iniurias remittere indignum putant? num qui viuunt, sunt primitiuz ecclesię christi-

mis similes? num imitamini vos atauorum, & pro-
 auorum vestrorum religionem, frugalitatem, &
 moderationem? si nobilitatis, si bonorum exter-
 norum hæredes fuistis, estote etiam religionis, &
 liberalitatis christianæ. Quæ figura vt affert gra-
 tiam orationi, si interdum adhibeatur, ita si sæpe
 vsurpetur, fastidium parit. Oratio qua aliud pro-
 fertur, aliud significatur, ironia à Græcis appella-
 tur: quæ præclara est apud Nazianzenum de Iu-
 liano, initio prioris orationis: Atque hæc sapiens,
 inquit, noster imperator, & legislator, & in ea-
 dem oratione, eundem appellat virum omnium
 prudentissimum, & optimum reipub. antistitem.
 Sic autem hanc adhibebit dicendi formam ora-
 tor: Hi sunt fideles Christi, hic est populus Dei,
 hi auditores optimorum concionatorum. Quæ
 ironia, vt facile est animaduertere, valde mouet.
 Hæc de variis dicendi formis, & ornamentis sa-
 tis dicta sint. Consequens est, vt reliqua quæ ad
 decorum Ecclesiasticæ orationis pertinent, in
 medium afferamus.

Ironia.

*Quintil. cap.
 vlt. lib. 8.*

*Nazian. ini-
 tio orat. 1. de
 Iuliano.*

*Quod decorum orationis in hoc est situm, vt oratio sit
 affecta, & morata.*

CAP. XL.

DEcorum Ecclesiasticæ orationis in hoc est
 positum, vt oratio sit affecta, & morata. Af-
 fectum dicimus quasi sanguinem orationis, mo-
 res quasi animã. Erit autem affecta oratio, si Ec-
 clesiasticus orator, inuehens in aliquod vitium,
 aut in aliquam prauam consuetudinem, neminẽ
 vnquam nominauerit, neque etiam indicauerit:
 sed dilectione & amore Dei, se comotum ea di-

Arist. ca. 5.

Et 6. lib. 3. ad

Theodect.

Cic. in topic.

Fab. cap. 2.

lib. 4.

Hiermo. c. 2.

lib. 2. de form.

in orat.

cere ostenderit, suis quamque rem coloribus pinxerit: vt si zelo Dei cōmotus est, instantibus verbis vtatur, & vocibus, quibus vtuntur irati. eis autem maxime cōueniunt ficta nomina, vt Dormitantium appellat beatus Hieronymus hæreticum Vigilantium. Morata autem illa cēsenda est oratio in ecclesia Dei, quæ ad comprobationem vtitur argumentis, & signis. Quare fit vt maximâ apud omnes vim habere videantur illorum patrum, qui Capucini dicuntur, hortationes ad paupertatem amandam, ad sobrietatem, ad contemptum mundi: cum oratione enim non discrepat vita. Quod si quis corpore firmo, vultu præterens hilaritatem, mollibus indutus vestimentis, eadem tractet argumenta, multo difficilius persuadebit. Quamobrem ad moratam orationem, atque ad comparandam auctoritatem in dicendo. quam fiduciam loquendi, siue potestatem, siue spiritum, siue ostensionem spiritus licebit nominare, hæc necessaria videntur: vt orator Ecclesiasticus, vitæ sanctimonia ostendat, se à Spiritu sancto edoctum, sanctis moribus ornatum, atque imprimis ad illud munus dicendi vocatum, & missum esse: quomodo enim cum fructu, prædicare possunt nisi mittantur? Ionam, Moysem, Esaiam, Hieremiam, Samuelem, antequam missi essent, ne verbum quidem ausos fuisse proferte, legimus: Ioannem, antequam mitteretur, latuisse: Christum dominum fuisse à patre missum, iunctos Apostolos, antequam audissent illa verba, Euntes docete, silentium seruasse, nemo ignorat. Quare ostendet se, aut munere suo, aut iussu

*Hieronymus
initio epist.
2. aduersus
Vigilant.*

Rom. 10. c

*Matt. 29. d
Mat. 16. c*

scopi, dicendi munus sumpſiſſe. Morata autem oratione vtentes, illa figura vtuntur ſæpe per interrogacionem: vt, Quis hoc ignorat, eſſe omnium malorum eſſe voluptatem? hæreticos eſſe ſuperbos? Deum paterno imperio regere hunc mundum? bonis nihil de eſſe? habet hæc magnam vim, ne inſipientes & ſtupidi eſſe videantur, qui audiunt. Verum ad affectam orationem pertinet, interdum grandi, interdum temperato, interdum ſummiſſo genere orationis vti: quod feciſſe ſanctos patres, iam oſtendimus, in quorum obſeruatione & imitatione, non minus quàm in præceptis rhetorum, decorum conſiſtit.

Cic. in lib. de ſenect. p. 176 ex Platoni ſententia.

Quod in libris ſanctorum patrum clerici verſari debent, vt decora ſit eorum oratio.

C A P. X L I.

ITaque clericis legendus eſt ſtudioſe, & diligenter, adhibitis commentariis doctorum hominum, & bonis magiſtris, B. Paulus, Eccleſiaſtico- rum oratorum præſtantiſſimus, qui raptus ad tertium cælum, cœleſtem loquendi formam didicit, quam in ſuis epiſtolis expreſſit: legendi ſunt ſancti doctores, cum Græci, tum Latini: legenda ſanctorum hominum, Nazianzeni, Baſilij, Chryſoſtomi, Niſſeni, Auguſtini, Ambroſij, Hieronymi, Gregorij pontif. max. Leonis, Bernardi ſcripta, & ex his pulchriores ſententiæ excerpenda, & memoriæ mandanda. in illis enim omnes loci continentur, quibus ad æternam ſalutem populus chriſtianus inſtrui poſſit. legantur orationes Nazianzeni, in primis illæ duæ, altera de

*2. Cor. 12. a
Act. 22. d
& cap. 1. ad
Galat. b. ne-
que ego ab ho-
mine accipi
euangelium,
ſed per reuelationem Ieſu
Chriſti.
Loci communes ex doctorum
lectione
conſiderandi.*

amore erga pauperes, elegantissima oratio, altera, quam habuit de plaga grandinis, in qua, Dei providentiam pulcherrimis, & valde accommodatis ad docendum populum argumentis, comprobavit. B. Basilij illa: Attende tibi, & alia, contra Iram, Avaritiam, Superbiam, Luxuriam, de gratiis Deo agendis, præ manibus habeantur. nam mirabilem copiam ad dicendum suggerunt. Homiliae sancti Chrysostomi ad Antiochenum populum, sæpe voluendæ sunt. afferunt enim copiam magnam: ac loci quidam ex commentariis, præsertim in Euangelistas, in epistolas beati Pauli, atque etiam in psalmos colligendi. Beati Augustini scripta, clerici caute admodum legant: ita enim acumine ingenij præstitit, & de rebus difficultibus tam subtiliter disputavit, ut non mediocri ingenio præditi viri, eius libros legentes, in errores aliquando lapsi sint: sed eius libros pulcherrimos de doctrina christiana, & egregios, quos habuit sermones, dum episcopus ad populum concionaretur, sæpe & diligenter legant. Ad imitationem sancti Ambrosij quidam docti homines clericos hortandos esse non existimant, quamvis libros de officiis maxime probent, & memoriæ commendandos censeant, quod in illis sanctissimi hominis scriptis, perspicuitatem desiderent: mihi vero omnia sancti Ambrosij scripta valde probantur. B. Hieronymum, ut Nazianzeni discipulum, possumus agnoscere: ita copia sententiarum, verborum splendore, & variis figuris eius illustrata est oratio. Verum fortasse ad imitationem nullius, maiore cum fructu, quilibet

*August. pruden-
tenter legenda.*

*Chrysost. &
Greg pp. in-*

quam se conferet, quam ad B. Chrysofomi, & B. Gregorij pontificis maximi, quorum libri sententiis abundant, & sunt morata oratione conscripti. in sermonibus S. Leonis magna inest gravitas, & dicendi maiestas. in S. Bernardi libris inest admirabilis quædam suavitas, ita ut cum sancta animi voluptate semper legantur. Sed hi, & multalij sanctorum hominũ libri, hac adhibita cautione legēdi sunt, ut quæ ex illis collecta fuerint, non proferantur, nisi quæstionibus aliquorum, qui in doctrina scholastica sunt versati, ex quibus S. Thomam Aquinatem, sanctæ Ecclesiæ filium dilectum & charissimum discipulum, deinde etiã doctorem egregium deligēdum putauerim, examinata fuerint. Ex his autem quos nominavi, illum sibi quisque imitandum suscipiat, cuius scriptis magis delectatur. Imitatione & consuetudine insignium oratorum, nonnullos oratores euassisse legimus apud veteres. nostra etiam etate obseruauimus, multos, imitatione eorum, qui in dicendo præstiterunt, ad laudem peruenisse: obseruauimus etiam quosdam imitatos esse vitia eorum, quos admirabatur, qui nec eorum copiam, nec vim dicendi, nec clamores, & secundas significationes circumstatis coronæ sunt assecuti. Animaduertant igitur clerici, quos imitandos deligant: in veterum libris versentur. caueant ne copia sermonum, qui scripti sunt, obruantur. cogitent & scribant etiam sæpe, quæ dicturi sunt: animaduertant ne semper recitent, ne verborum aucupes, aut potius serui efficiantur: locos cõmendent memoriæ: eos deinde tractent. Suauitatem

per omnes imitatione digni.

Quis cuique imitandus.

Sulpitius ex imitatione

Craffi præstantissimus

euasit 2. de orat. 108.

Vt Furius oris prauitatem

Fimbriæ 2. de orat.

109.

Cic. 3. de ora. Isocratis, subtilitatem Lysæ, vim Demosthenis,
p. 203. sonitum Æschinis, copiam Platonis admirata est
Fab. cap. 1. Græcia, & omnes magni oratores habiti sunt. in
lib. 10. Crasso præclara dicendi copia, in Cæsare lenitas
 admirabilis, in Hortensio eximius orationis or-
 natus, in Catone senatoria quædam maiestas, &
 omnes in suo genere principes oratores: quorum
In Bru. 344 laudes Cicero sibi visus est adæquasse, aut etiam
in orat. 405. superasse. sed hac de re, hoc tempore non est fe-
406. rendum iudicium. vim Nazianzeni, Nysseni sub-
 tilitatem, Chrysofomi copiam, Basilij grauita-
 tem imitandam sibi proponant clerici. è Latinis
 in Tertulliano, antiquissimo scriptore, magna
 vis: in sancto Cypriano lactea quædam dicendi
 vbertas: in beato Hieronymo mirabilis quidam
 sonitus: in sancto Augustino, magnum acumen in
 refellendis falsis opinionibus, & in veris senten-
 tiis comprobandis: in sancto Leone grauitas: in
 sancto Gregorio pontif. max. fructuosissima quæ-
 dam sententiarum copia cum suauitate cõiuncta:
 in sancto Bernardo dulcis & deuota oratio ex co-
 rû sermonibus cognoscitur. Latini Græcos sunt
 imitati, ingenium in primis vnusquisque sequens
 suum: eandem rationem secuti sunt, qui omnibus
 sæculis vixerunt. Fulgentij sermones, presso illo
 scribendi genere, quo Tertullianus est delecta-
 tus, esse scriptos: Innocentio placuisse illud sancti
 Basilij temperatum dicendi genus, quidam non
 indocti homines obseruauerunt. Beatum Lauren-
 tium Iustinianum, qui primus vrbis Venetæ fuit
 Patriarcha, imitatione sancti Bernardi, pluri-
 mum nonnulli arbitratur fuisse delectatum. Cle-

*Cum diuersa
 sint hominũ
 ingenia, alij
 alios imitari-
 tur. in orat.
 385. & 391.*

scis, hoc tempore sacros libros, & sanctos Doctores legendos, imitandos, & sequendos proponimus. eos enim honore, & imitatione censemus dignissimos: sed in primis optamus, vt eorum mores, & vitæ sanctitatem sibi imitandam suscipiant: eorumque exemplo non solum doctiores, sed multo etiam, meliores quotidie fieri studeat. His autem ita expositis, dicamus, quas leges sibi præscribere debeat Ecclesiasticus orator, vt in suis orationibus decorum seruet.

Quæ leges præscribendæ sint, vt decorum seruetur.

CAP. XLII.

Hanc sibi primum legē præscribat Ecclesiasticus orator, vt nihil vnquã falsum doceat, nec etiam, si speret inde animas ad pœnitentiam se posse conuertere. non enim Deus eget nostris mendaciis: deinde ne auditoribus aduletur, quo nihil potest esse turpius, nec in oratore christiano miserabilius. Quare varietas titulorum, quibus quidam concionatores illabi in animos auditorum student, appellantes populum nomine patriæ, & patriam variis epithetis ornantes, vitanda est: non ita tamen etiam vt non adhibenda sit. nam suo loco adhibita, ad commouendos animos non nihil valet: nobilissimam ciuitatem, in clytã, nobilissimos auditores, magnificos, generosos quidam nominant, & sapissime vtuntur his nominibus: aprius, mea quidem sententia, appellarent fratres & sorores in Christo, animas benedictas à Deo, animas christianas, populum Dei. Quo loco monemus clericos, si interdù laudant:

Nunquã oratori christiano mentien- dum, quãuis id permittatur profano, 2. de ora. 156 in Bru. 279. Adulatio cauenda, Chry- sost. humil. 6. in cap. 3. ad Ephes.

Auditor lau-

*dādus vs re-
prehendatur.*

*I. Corin. II. e
Chrysoft. ho-
mil. 8. in 2.
cap. ad Eph.
censet parai-
neses adiun-
ctis encomiis
esse faciendas
aliquando vt
promptiores
efficiantur.*

*In cleris non
iuretur cō-
uocatores.*

laudent vt reprehendant, vt excitent ad gratias
agendas, & vt corrigant, quemadmodum fecit
beatus Paulus scribens ad Corinth. his verbis:
Laudo vos, in hoc non laudo: ita nos dicere pos-
sumus, laudo vos hæreticorum esse inimicos a-
cerrimos, laudo fidei christiane sinceritatem, quã
conseruatis: sed non laudo quod operibus fidem
non confirmetis, quod tanto studio iniurias vici-
scamini. Nunquam de prædestinatione loquatur,
quin aliqua de libero hominis arbitrio attingat:
nunquam de peruersis quorundam sacerdotum
morib⁹, quin de sacerdotij auctoritate prius mul-
ta dixerit: nunquam matrimonium ita laudet, vt
virginitatem ei non anteponat. Hanc etiam sibi
præscribat legem, ne seipse iactet, aut sua, quod
nonnulli faciunt, qui res pulcherrimas, non antea
auditas, se dicturos pollicentur: qui recitant se a-
liis in locis dixisse, & admirationem concitasse:
& vt maximi viri habeantur, aliorum catholico-
rum opiniones confutant. quare nihil aliud asse-
quuntur, quam quod inuidiam, odiũque homi-
num incurrunt. Caueat ne in sacerdotes, in ordi-
nem episcoporum, in principes, multo minus in
Pontificem maximum Christi Vicarium dicere
audeat: nam hoc est seditiosi ingenij, & hominis
auram popularem aucupantis, quo morbo labo-
rauerunt hæretici, qui iurgiis & conuitiis sacer-
dotes infectantes, incautas animas decipere stu-
duerunt. sed hoc in primis diligenter caueat, ne
sibi ipsi placeat, ne longitudine sermonis, super-
uacaneis verbis tempus conterat. nam alimenta,
quæ non abundant, auidius sumuntur.

Quid sit Homilia.

CAP. XLIII.

Locus postulat vt dicamus quid sit Homilia: **L**ea autem est colloquium: eo nomine appellati sunt sermones episcoporum, ac sacerdotum ad populum: quia vt inter patrem & filium, ita inter sacerdotem & populum haberi debet sermo: & in illis sermonibus quedam simplicitas, & familiaritas à charitate profecta, debet apparere. quæ familiaritas cognoscitur, cum sic videntur scripte homiliæ, ac si in magna quadam domo, paterfamilias ad familiam admonendam assurgeret: nec ij, à quibus habebantur, longa utebantur oratione, cum mos diuidendi sermones in duas aut tres partes, apud veteres, quod sciamus, non fuerit receptus.

Quod in dicendo, adhibendum sit iudicium.

CAP. XLIIII.

HÆc autem omnia, & multo plura quæ dici possent, facile assequetur orator, si iudiciū, quod condimentum orationis, & actionum omnium humanarum est, in dicendo adhibuerit: & illa verba sancti Hieronymi, qui ecclesiæ fuit doctor grauissimus, in animo suo impresserit, atque ad se pertinere maximè existimauerit. Doctor ille grauissimus, concionatorem quendam laudās, hæc vtitur laudatione minime vulgari, sed egregia admodum: Nec ad instar, inquit, imperiti medici, vno collyrio omnes vult curare, sed per singulas ecclesias, vulne quibus medetur illatis. *Quæ* *Hierony.*
seruanda iudicij regula

*Noscendi sunt
auditoris mo-
res, 1. de orat.
16. 18. 20.
2. de orat. 137.
Fab. cap. 1.
lib. 4.
Chrysoft. ho.
12. in cap. 4.
1. ad Corint.
Ambr. lib. 7.
in c. 9. Luca.*

eximia insignis tradit, sanctus Antoninus Archi-
episcopus Florentinus, obseruet orator. Diligen-
ter inquirat mores, & præcipua vitia illius ciuita-
tis, oppidi, aut loci, vbi sermões habiturus est.
vt enim inter homines reperiuntur alij, qui magis
sint procliuēs ad libidinem, alij qui ad auaritiā,
quidam qui ad vindictā: ita etiam quædam ci-
uitates ad vlciscēdas iniurias magis, quam ad lu-
xum, quædam potius ad luxum, quam ad homici-
dia patrāda sunt procliuēs, & idcirco non idem
vbique collyrium semper est adhibendum: non
sunt recitandæ conciones ex scripto, neque eadē
ad verbum, postero anno repetendæ: diuersitas
temporum, si studium & iudiciū adhibeatur,
nouī aliquid subministrat. De oratione ecclesia-
stica, deque eius natura, & qua ratione orator ec-
clesiasticus possit dicere: item, qua ratione se-
ipsum disponere debeat ad dicendum, iam expo-
suimus vt potuimus. reliquū est vt de ordine,
siue dispositione orationis dicamus.

Quo ordine disponendus sit sermo, siue concio.

CAPVT XLV.

*Quintil. c. 1.
lib. 7. de dis-
positiōe vsq̄
ad sententia.
in Bruto p.
325.*

ORdo est dispositio, & conuenientia partium,
pulchritudo rerum omnium, ac veluti ani-
ma, sine quo nihil pulchrum dici potest. pulcher-
rimus dicitur mundus, quia eius partes mirabili
nexu coniunctæ: pulchrum animal homo, quo-
niam mirabiliter eius partes dispositæ sunt: pul-
chra etiam ea dicitur oratio, pulcher sermo, qui,
veluti corpus, multis inter se apte coherentibus
partibus constat. quamobrē amandus est, & que-

rendus in omni vita, atque in omni actione, hic laudabilium omnium rerum pater, memorię magister, ordo, christiano præsertim oratori: qui nihil aliud sibi proponit, nisi ordinem charitatis in animis hominum imprimere. non multum enim prodesset iis, qui in aliis omnibus ad orationem spectantibus, excellere, si hac vna dispositionis virtute carerent. Illa distinctio, quam asserere solent sunt quidam rhetores, partium orationis in præmium, narrationem, probationem, confirmationem, confutationem, amplificationem, epilogum, non est admittenda. cum narratio non semper sit necessaria, nisi in genere demonstratione: confirmatio, & confutatio, probationi subiecta sit, ac in ea contineatur: & cum is, qui comparatione utitur, aut amplificat, quodammodo videatur probare. præterea exordium, & peroratio non sunt semper concionis partes necessariae, cum admonitionis, & intelligentiæ causa adhibeantur, quod non semper necessario faciendum est, præsertim in re nota & facili. Duæ igitur constituendæ sunt ad minimum, orationis ecclesiasticæ partes, propositio, siue, vt alio verbo, idem exprimente, vtat, propositum: & probatio, hoc est argumentum, siue comprobatio. Quoniam tamen interdum exorditur Ecclesiasticus orator, dicamus cuiusmodi vti possit exordiis: ita tamen vt statuamus, sæpe non esse necessarium exordiri, cum res qua de agimus, sit nota, & aduersarius nullus sit: multo magis quia ad audiendum, paratos se esse auditores ostendunt. Nec semper epilogo est opus, cum, probationibus

*Anton. 2. de
orat. 139.*

Ibidem 135.

Cornificius

1. ad herē. 15.

2. ad herē. 31.

*Cice. 1. de in-
uent. 168.*

1. de orat. 41.

2. de ora. 105

*Arist. c. 19.
li. 3. rhetor.*

interdum auditores satis sunt ad id, quod est propositum, incensi atque inflammati, & nulla sit necessaria repetitio: cum credibile sit in auditorum animis illas sententias esse impressas. de his tamen quatuor partibus agendum iudicamus, ac primum de exordio.

Quid sit exordium, & quibus de causis sit institutum: item qualia debent esse exordia.

CAP. XLVI.

Arist. ca. 20. li. 3. ad Theo. Fab. lib. 4. in initio cap. 1. Huiusmodi exordium separatum vocatur 1. de invent. 172. ceterumq. inter varias, ut 1. ad Heren. p. 20. 2. de orat. 178. & Fab. verius finem. c. 1. lib. 4. Auctores iustitiae una cum Graciano omnibus. 2. de orat. 105.

EXordium siue prooemium in soluta oratione, idem est, quod in poetici praefatio. cum autem interdum apud seculi oratores, ut apud Isocratem in laudibus Helenae, prooemium non cohaereat illis, quae tractanda sunt: id christiano maxime cauendum est, cui de ostentatione ingenij, & doctrinae coram Deo, ratio erit reddenda. Exordia esse instituta, ut auditores dociles, attenti, & beneuoli reddantur, omnes scripserunt. consequetur Ecclesiasticus orator, ut dociles auditores fiant, si ordine se dicturum, & argutas quaestiones omisurum, interdum pollicebitur. Attentos facile efficiet, si dixerit se de salute animarum, seruationem habiturum, & non quod homines, quorum proprium est labi, & decipi, docuerint, sed quod ipse Deus, aut Dei serui, diuino spiritu afflati, literis consignarunt, explicaturum. Beneuolos reddet, si neque inanis gloriae cupiditate, nec auaritia, sed zelo Dei, & studio salutis auditori, munus dicendi eum sumpsisse, auditores intelligent. Verecunda debent esse prooemia, grauiora, & breuiora: interdum ex abrupto exordium est.

Sumuntur,

Sumuntur, vt in vniuersum dicam, exordiorum *Cic. in part. 493-494.*
 argumenta à re ipsa, à tempore, à loco, ab opi-
 nione populi, ab inopinato, à similitudine, à sen-
 tentia scripturę, seu ab historia, à typo, siue à fi-
 gura veteris testamenti, ab eius persona, qui di-
 cit, item ab auditorum. quorum omnium exem-
 pla, è patrum, & doctorum Ecclesię scriptis, sumi
 possunt: nos præcipuas quasdam exordiorum for-
 mas proponemus.

De Verecundo exordio.

CAP. XLVII.

Verecundum exordium, quod maxime cleri- *In orat. 413.*
 cos decet, & modestia christiana conditum
 est apud S. Gregorium Nazianzenum in quadam
 oratione: Fratres, inquit, orationem nostram ac-
 cipite, quamuis minimam, & à dignitate procul
 remotam: sed tamen D. Deus iusto iudicio mise-
 ricordiam expèdere solet. Huiusmodi exordium
 legimus etiam in oratione eiusdem, in plagam *Naz. i. ora. 13, in plagam*
 grandinis, quo vir ille admirabilis, rogat patrem *grand. simile*
 qui aderat, vt ea doceat, quę ad consolandos ho- *reperies orat.*
 mines pertinent. Simili exordio, præsentente Episco- *5. cum à pa-*
 po, aut maioribus natu sacerdotibus, cum laude *tre in confor-*
 viri poterit Ecclesiasticus orator. Vt verecunda *tiam assum-*
 autem sint exordia, hæc requiruntur, vt de seipso *ptus esset.*
 nunquam, aut raro, & si necessitas cogat, parcif-
 sime se laudans, loquatur. nã cum semper in pro-
 prio cuiusque ore, laus sordescat, in ore christiani
 oratoris, omnem adimit fidem: item vt in princi-
 pio orationis, humilitatem præ se ferat. quam ob-
 rem dicet vocatum se à Deo, missum ad illud mu-
 nus, non sponte tantam prouinciam suscepisse.

*Vituperatio
sui ipsius fu-
gienda.*

*Bernard. ini-
tio homil. 3.
laudib. B.*

*Virg.
Esa. 6. b*

Psal. 49. c

In vituperatione sui ipsius inest plerunque affe-
ctata quædam humilitas, quæ omnino est fugien-
da: & quamvis S. Bernardus ita de seipso in exor-
dio cuiusdam sermonis locutus sit, Ut autè à pro-
pheticis verbis incipiam: vñ mihi, non quidem
sicut propheta. quia tacui, sed quia locutus sum:
heu quot vana, quot falsa, quot turpia per hoc
spurcissimum os vomuisse me recolo, in quo re-
uoluere diuina verba præsumo? vehementer ti-
meo ne iam iam audiam ad me dictum, Quare tu
enarras iustitias meas, & assumis testamentum
meum in vanum? non tamen ego crebro huius-
modi exordiis vtendum duxerim.

De graui, & breui exordio.

CAP. XLVIII.

*Tertull. pri-
mis verbis li.
de habitu mu-
liebri.*

*Cic. de claris
orator. 3+8.*

GRAue debet esse proœmium, præclara aliqua
sententia illustratum, propriis verbis, & mi-
nime otiosis exprimens id quod dicendū est ita,
vt nihil aliud studere videatur orator, nisi vt po-
pulus intelligat, qua de re sermonem sit habitu-
rus: quale est illud apud Tertullianum, cum de ha-
bitu muliebri loqueretur, aut scriberet. Si tanta,
inquit, in terris moraretur fides, quanta merces
eius expectatur in cœlis, nulla omnino vestrum,
sorores dilectissimæ, ex quo Deum viuum cogno-
uisset, de sua, hoc est de fœminæ conditione didi-
cisset, lætiores habitum, ne dicam, gloriosiores
appetisset. Breuia sint Ecclesiastici oratoris exor-
dia, quia cum de auditorum salute agatur, satis pa-
rati sunt ad audiendum: & cum nihil sit dilucida
breuitate iucundius, efficiet ea breuitate, vt ab
omni vanitatis suspitione alienus iudicetur. qua-

le est illud apud sanctum Chrysostomum de tremendo iudicij die: Vnusquisque vestrum, fratres charissimi, suam ingressus conscientiam, & peccata sua reputans diligenter, à semetipso pœnas exigat, ne aliquando cum orbe terrarum condemnatur. Longum tamen & pulcherrimum exordiũ legimus sancti Gregorij Nazianzeni in priore oratione, quam scripsit in Iulianum apostatam, in quo maxime attentionem sibi comparat: Audite hoc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis terram. quod, quia ea oratio scripta potius quam habita iudicatur, laudabile est, præsertim cum eo spectet, vt auditores ad agendas Deo gratias hortetur, atque impellat. Aptissimum est illud sancti Cypriani exordium, in sermone quẽ habuit de immortalitate, quam Dominus ad purgandum & corrigendum populum, cui ille præerat, veluti instrumentum adhibuit. Beneuolos, attentos, & dociles facit auditores, eos modeste illis verbis laudans. Et si apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida est, & firma fides, & anima deuota, quæ ad præsentis mortalitatis copiam non mouetur, sed tanquam petra fortis, & stabilis, turbidos impetus mundi, & violentos sæculi fluctus frangit potius ipsa, nec frangitur, nec probationibus conuincitur, sed probatur: tamen quia animaduerto in plebe quosdam, vel infirmitate animi, vel fidei paucitate, vel dulcedine sæcularis vitæ, vel sexus mollitie, vel, quod maius est, veritatis errore, minus stare fortiter, nec pectoris sui diuinum atque inuictum robur exercere: dissimulanda res non fuit, nec

*Greg. Naz.
orat. I. in Iu-
lianum.*

*Cypr. sermo
de mortalitate.*

racenda, quo minus, quantum mediocritas nostra potest, vigore pleno, & sermone de dominica lectione concepto, delicatæ mentis ignauia comprimatur, & qui homo Dei, & Christi esse non cœpit, Deo, & Christo dignus habeatur. Modesta illa laude beneuolentiam, distinctione auditorum, mortalitatem illam iniquo animo, diuersis ex causis ferentium, docilitatem: cum dissimulandam non esse illam rem dicit, attentionem sibi conciliat.

De Exordio ex abrupto.

CAP. XLIX.

*Chrysoft. ho.
14. ex variis
en Matt. 10.
10, tom. 2.*

INterdum ex abrupto est exordiendum, vt fecit S. Ioânes Chrysoftomus in sermone de decollatione S. Ioannis Baptiste, hoc modo: Heu me, quid agam? vnde sermonis exordium sumâ? quid dicam? non enim ego tantum in stupore mentis factus sum, sed & omnes qui audierunt euangelij vocem, & mirantur mecum vel Ioannis constantiam, vel Herodis leuitatem, vel impiarum mulierum seruidam dementiam: quid enim audiui-
mus? Herodes, inquit, apprehensum Ioannem, posuit in custodia: quamobrem? propter Herodidem vxorem fratris sui.

*Matt. 14. a
Marc. 6. b
Luc. 3. d*

*De propositione, & quatenus oratori Ecclesiastico
liceat digredi.*

CAP. L.

Post exordium, vel loco exordij, vtatur Ecclesiasticus orator propositione, in qua hæc sunt necessaria: vt sit vna, aut ad vnum redigatur, vt sit catholica, vt sit popularis. nam cum nihil perspicuitati doctrine in contrarium sit, quam rerum

confusio, ita vt cum multa eodem tempore docere quis sibi proposuit, confundat potius auditorum animos, & ingenia obruat, quam doceat: prudenter sanctissimi & doctissimi illi patres, qui catechismum conscripserunt, parochos monent, vt quoties vsu venerit, vt aliquem interpretetur Euangelij, vel quemuis alium diuinæ scripturæ locum, intelligant eius loci, quicumque is fuerit, sententiam referri posse aut ad aliquem articulum explicandum, aut ad aliquod sacramentum, aut ad præceptum, aut ad petendum aliquid à Deo, ex præscripto domini nostri Iesu Christi. siue igitur proponat Euangelium, siue beati Pauli epistolam, siue psalmum, redigat totam concionem ad vnum. Veluti, explicans euangelium in solennitate omnium Sanctorum, proponat sibi docere. quæ sit beatitudo hominis, & explicet primùm quid non sit beatitudo, deinde quæ sit huius nostre peregrinationis beatitudo, tùm singulas, quas ibi Dominus noster enumerat, poterit explicare. *Catech. ad par. con. trid. paulò ante explic. symboli.*

Beatus Chrysostr. singulas suas homilias ad singulas propositiones sæpe redigit, de vitando iuramento, de humilitate, quod ars quaestuosissima sit eleemosyna, de fugiendo luxu, Deum laudandum fide formata, est enim dignus omni laude: ita etiam Nazianzenus in plagam grandinis, de pace, in sanctum baptisma, in pascha, de amore in pauperes. eandem rationem sequutus beatus Basilius homilias suas ad propositiones redigit: Attende tibi, in auaros, in luxuriosos, de gratiis Deo agendis. quam rationem Latini adhibuerunt, in primis sanctus Cyprianus scribens de bo-

*Ad vnum
tota cõcio re-
uocanda, pa-
trum exeplo.*

*Matt. 5. a
Luca 6. c*

no patientię, de lapsis. Sanctus Ambrosius de bono mortis. Sanctus Bernardus de gradibus humilitatis, in sanctas solennitates: S. Zeno, de pudicitię laudibus, de auaritię detestando flagitio, pulchros scripuit sermones. Quatenus autem oratori Ecclesiastico liceat digredi, non facile est præscribere. videat quid proposuerit, meminerit illud quod in primis eo die docere in animum sibi induxit. Ita digredietur, vt redeat semper, vnde deflexit oratio. quanquam sanctus Chrysostomus in homiliis de vitando iuramento, & aliis etiam in locis, interdum ita digressus est, vt illud quod antea proposuerat, in aliud tempus reiecerit, quod, Spiritu sancto ita dictate, sanctissimum virum fecisse, credendum est. Et quoniam quorundam morem non probamus, qui de institutendis pueris in doctrina christiana, aut de multis peruersis consuetudinibus remouendis, semel tantum, aut bis, aut ter in anno tractant, quasi eodem auditores singulis diebus sint habituri, & vnico sermone, ægris animis medicinam se afferre posse confidunt: cum possit vsu euenire, vt qui illa admonitione magis egebant, eo die abfuerint: aut præsentibus, vnus medicina sermonis perfectam nondum sanitatem attulerit: præcepta vtilia, vt sancti patres fecerunt, sæpe iteranda, & crebro eadem de re, pro vtilitate audientium, adhibendæ sunt hortationes, & reprehensiones, etsi locus euangelij, aut epistolæ, quam recitat ecclesia, postulare nõ videretur. Itaque quamuis suo loco de magnis peccatis, in quæ plerumque homines incidunt, & quæ in capite de vitan-

Ita digrediedis, vt aptus sit ad propositum reditus
Crass. 3. de orat. p. 258.
Quintil. 3. c. lib. 4.

Se eadem crebro repetere testatur Chrysost. hom. 14. in ca. 8. epist. ad Romanos tom. 4.

dis, virtute comprehensa sunt, sermonem habebit orator, eosdem tamen locos, digrediendi causa, saepe tractabit. Hi autem erunt loci ad digrediendum valde accommodati: digredietur orator contra peruersum morem spectaculorum, contra choros sathanae, contra libidinum magistras, horum temporum insulas comedias: *comparatione pulcherrima sancti Chryostomi vtetur,* eorum, qui a spectaculis redeunt, cum his qui e carceribus, siue e domo luctus recedunt. comode autem digredietur iis diebus, quibus caro ita insultat, vt plerique homines insanire videantur: Belli tempore, de iustissima ira Dei, de falsa pacis incommodis: in caritate annonae, quod propter publica peccata, res aduersae eueniant, digredietur. in primis autem omni tempore, cum tot tamque magna peccata, a lingua profisciscantur, digredietur, membrum illud nobilissimum, quod diuinitus homini est datum, vt Deum oraret, eiusque maiestatem debitis laudibus efferret, esse custodiendum: linguam esse, vt beati Iacobi verbis vtamur, inquietum malum, & venenum mortiferum: esse veluti ignem, qui inter omnia elementa maxime destruit: lingua destructas esse domos, ciuitates, & regna. Contra blasphemos digrediens, dicet eos esse monstra hominum, portenta ciuitatum, ciues inferni, quos ostendet, canibus, iudaeis, haereticis esse peiores: quandoquidem canes dominis suis parant, iudei crucifixerunt quem non cognouerunt, haeretici ab ecclesia dissentiunt, quia impudenter, prauas suas opiniones, communis matris ecclesiae, decretis,

Digrediendi loci.

Iacobi 3.º

In execrationes.

meliores existimant: blasphemus, cæli & terre do-
 mino non parcunt: Christum quem credunt esse
 Deum, quos nouerunt esse sanctos, quantum in
 ipsis est, lacerant: atque ut maiorem terrorem in-
 ferat orator Ecclesiasticus digrediens, recitabit,
 quam se uero iudicio Dominus blasphemus pu-
 nire consueuerit, & commemorabit illa uerba
 Domini ad Moysen, quibus iussit ut blasphemus
 lapidarentur: Educ blasphemum extra castra, &
 ponent omnes qui audierunt manus super caput
 eius, & lapidabit eum populus uniuersus: & eo
 loco dicat, maximum scelus esse, ferre blasphemus,
 quantum in se est, è ciuitatibus aut oppidis
 non expellere eam pestem: & per increpationem
 atque exclamationem dicet: tabernas, ubi aleis
 luditur, & nomen Dei blasphematur, esse templum
 sathanæ, quando quidem in his sathanas regnat:
 honorem & gloriam, quantum in ipsis est, infæ-
 lices, & perditæ animæ, Deo adimant. Poterit
 etiam sepe per digressionem commemorare: ma-
 ximum esse peccatum periurium, in quod sapif-
 sime homines incidunt: periuros esse perturbato-
 res humanæ societatis, iustitiæ corruptores, iur-
 giorum & inimicitiarum ministros, sacerdotes
 sathanæ. Necesse est etiam, calamitosis his tem-
 poribus, quibus ij qui habentur boni uiri, à de-
 tractionis uitio non sunt liberi, reprehendere ma-
 xime detractores: detractorem esse serpenti simi-
 lem, insidiosum animal, quia silentio mordet, tor-
 tuose incedit, & terram comedit: hos esse detra-
 ctoris mores, neminem ut uituperet, quem, de-
 tractionem suam resciturum dubitet, quo fit ut

Leuit 24. c

In periuros.

*In detracto-
res.*

veneno detractiois, potentius adhuc venenum adulationis, & magis mortiferum, plerunque misceat, & eidem, cui absenti detraxit, presenti aduletur: serpentinam linguam detractiois assuetam merito appellabit, quippe quæ à laudatione interdum exordiens, aut charitatis specie detrahit imagini Dei, fratri suo, fratri Christi, ei fortasse, qui cœlestis hæreditatis particeps est futurus: diceret detractores minime audiendos, vt monuit Sapiens in prouerb. illis verbis: Labia detrahentium sint procul à te. Quod præceptum in Ecclesiastico est etiam traditum, illis verbis: Sepi aures tuas spinis, & noli audire hominem nequam: dicit detractoribus minime credendum: nihil, vt verbis sancti Hieronymi vtamur, tam inquietare animum, & mentem leuem, & mobilem facere, quàm totum quod dicitur, credere, & obtrectatorum verba, temerario mentis assensu sequi: magnam quietem animi, magnamque morum grauitatem esse, non temere de quoquam aliquid sinistri audire: falsos amicos adultores, lætantes incautas animas, easque decipientes, homines ex stultis insanos facientes, maledictos fuisse à Deo, illis verbis: Væh qui dicitis bonum malum. & illa verba prophetæ poterit accommodare: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te seducunt: inculcet, lac esse cibum puerorum, non hominum: puerile esse, cantilena suarum laudum, & adulationibus delectari, aut potius decipi. Verum cum maledictorum plena sint omnia, ita vt nec subditi principibus, nec discipuli magistris, nec sacerdotes episcopis, nec filij parentibus, parentes etiam

*Prouerb. 4. d**Ecclesiastici
28. d**Hieron. paulo
ante mediu
epist. ad Ce-
lantiu, tom. 1**Esaiæ 5. e**Esaiæ 3. b**Leuit. 20. b**Genes. 9. d*

quod valde miserabile est, filiis desinant maledicere: digrediatur sæpe, etiam si locus postulare id minime videbitur: ponderet illa verba Apostoli: Maledici regnum Dei non possidebunt: addat crudelis ac impij hominis esse, male agentibus maledicere, cum potius eorum miseria commoueri, & pro ipsis orare oporteret: nec diabolo esse maledicendum, quia est creatura Dei, quia natura est bonus, & voluntate malus, multo minus fratribus, cohæredibus eiusdem cœlestis hereditatis: multo absurdus, & horribilius filiis, quibus incredibiliter nocent parentum maledictiones. moneat digrediens, abstinendum à conuitio, quia immoderati, ac impij animi est indicium, quia varias calamitates parit, quia qui pergit dicere quæ vult, vt Sapiens dicebat, audit quæ non vult. Et quia auctor mendacij sathanas, vt contra auctorem veritatis, & lucis Christum, eiusque imitatores, acrius pugnet, mendacium in animis populorum seminat: mendaces esse filios diaboli declarabit, desertores milites Christi, infames homines, & humanæ societatis perturbatores: grauissimum mendacium illud esse, quo errores in religione diffeminantur: grauia etiam illa, quibus iustitia contaminatur, & alicui datum infertur: ab aliis etiam generibus mendacij docebit esse abstinendum, quia mentiri non licet, sine peccato, & qui mentiri assuescit, propriæ existimationis est inimicus. Contra periueros sæpe Ecclesiasticus orator digrediens, poterit dicere, cum falsis testibus multa iudicia corumpantur: impium & scelestum esse, adhibere

1. Cor. 5. b

†

Ioan. 8. f

Ioan. 14. a

Cic. 3. de off.
p. 124. 130.
et sequent.

falsitatis testem, auctorem omnis veritatis Deū:
 & dicet, periuros grauius peccare, illis qui cru-
 cifixerunt Christum, quod Christum obnoxium
 culpæ, ea ratione videantur existimare, & pei-
 rando, peius de Deo videantur sentire, quam au-
 ctor mendacij sathanas. Acribus verbis sæpe re-
 prendet seminarios discordiarum, peccatum
 esse grauissimum, valde offendere, concordia,
 & pacis auctorem Deum, quod idem expressit
 Dominus per Salomonem, illis verbis: Sex sunt *Ioan. 2.f*
 quæ odit Dominus, & septimum detestatur ani-
 ma eius: oculos sublimes, linguam mendacem,
 manus effundentes innoxium sanguinem, cor
 machinans cogitationes pessimas, pedes velo-
 ces ad currendum in malum, proferentem men-
 dacia, testem fallacem, & eum qui seminat in-
 ter fratres discordias. Studebit sedare omnes con-
 tentiones & lites, imitatores dæmonum esse li-
 tigatores: sæpe etiam digrediendo dicet, ingenui
 animi esse, contentiones fugere, contendere esse
 ignominiosum: seruum domini non oportere li-
 igare, sed mansuetum esse, multas miseras è li-
 tibus profectas, multas familias, paruis ab initio
 litigijs corruisse. Digrediendum acriter est sæpe,
 contra iactantes seipfos, & sua, huiusmodi ho- *In sese ia-*
 mines, stulte nimium, seipfos, & opera sua, idola *Etantes.*
 sibi constituere, & de seipsis cantare, gallinæ si-
 miles esse, quæ vbi ouum emisit, clamat, donec
 significet factum ouum, quod ei statim adimitur:
 ita eis qui se iactant, à sathana, bona quæ fecerint,
 subripi. In huiusmodi digressionibus versans Ec-
 clesiasticus orator, populorum vtilitati consulens,

pluribus verbis sæpe poterit tractare magis communes locos, christianæ religioni valde accommodatos: vitam christianorum non initio, sed fine iudicari: Iudam vltimum è duodecim Apostolis, rectæ vitæ rationem cœpisse, tragice, & miserrime vltimum vitæ actum, laqueo & desperatione cōclusisse. diuersa ratione S. Paulum ecclesiæ inimicum aliquot annos vixisse, deinde vas electionis euasisse, viuentem cœlos penetrasse, & martyrij gloria morientem coronatum fuisse? christiano neminem nocere posse, si ipse nolit: christianos solos diuites, solos sapientes, solos reges, solos æternæ beatitudinis hæredes constitutos: hanc esse veram philosophiam dicit, hanc perfectam sapientiam, fugere omnia, vel minima etiâ, peccata, prodesse omnibus: hanc vitam esse exilium: solam, vt sanctus Hieronymus scripsit esse apud Deum libertatē, non seruire peccatis: summam apud eundem Deum esse nobilitatem, clarum esse virtutibus: exilium huius vitæ, æquo animo esse ferendum, donec nos euocauerit Dominus: calamitates exulum considerandas, de cœlesti patria cogitandum: eleemosynas præmittendas multorum generum: largiēdum pauperibus, quantum facultas fert: remittendas iniurias: docendos, consolandos, qui doctrina & consolatione egent, subueniendum, vt vno verbo dicam, aliorum calamitatibus. Ad quas, & multas alias digressiones faciendas, magnam oratori Ecclesiastico copiam suppeditabunt libri de virtutibus & vitiis, quos sancti theologi nobis reliquerunt, sed in primis præclarus ille, quem hac de re

*Christiano-
rum vita solo
sine iudica-
tur.*

*Iudas in apo-
stolū eligitur*

Matth. 10. a

*laqueo se sus-
pēdit. Matt.*

17. a. Act. 1. c

*Paulus è con-
trario Eccle-*

sie persecutor

1. ad Tim. 1. c

ad Galat. 1. c

conuertitur

Act. 9. a. atq;

*Gentium do-
ctor habetur*

ad Rom. 11. b

15. d.

ad Gala. 2. a

1. Timot. 2. a

2. Timot. 1. c

vaptus est ad

tertiū cœlum

Act. 22. d

2. Cor. 12. a

*sandē glorie-
sam martyrij*

*coronam ade-
ptus. Leo pp.*

ser. 1. de nat.

apost. Pet. et

Pauli, &c.

scripsit Gulielmus Peraldus episcopus Lugdunensis. Monemus nos clericos, vt de his quæ diximus, & de aliis nunquã, nisi piis precibus, consulto sancto Spiritu, ita digrediantur, vt vnde digressi sint, non reuertantur.

De Catholica, & populari propositione.

CAP. LI.

Catholica propositio est sanctę matris Ecclesię, quę est magistra, & interpretis omnis veritatis, enunciatio: eaque vetustate, & consensu patrum dignoscitur. quoniam vero non omnis catholica propositio, ad intelligentiam populi potest accommodari, vt quę de angelis subtiliter, & vere disputantur, aut de reuelationibus, quę in Apocalypsi traditę sunt: necesse est vt sit etiam popularis: popularem autem intelligo, non quę facile auditoribus probetur, sed quę populorum infirmitati aut moribus sit accommodata: quod præclare etiam, vt docet sanctus Gregorius pontifex in euangelio, mystica descriptione ostenditur, cum dicitur: Ascendit Iesus in nauiculam Petri, & rogauit, vt reduceret pusillum, & ita sedens prædicabat turbis: non enim in terra, aut ab ea longe distans prædicabat, vt ea ratione doceret neque terrena, neque cęlestia, sed ea tantum quę ad populorum salutem pertinent, & ad eorum captum accommodata sunt, in medium esse afferenda. Quamobrem huiusmodi propositiones tractandę sunt, quibus religio conferuetur, crescat fides, spes excitetur, charitas nutriatur, leges custodiantur, domus, ciuitates, regna pace

*1. Timot. 3. d
Cyprian. de
simplic. pral.*

Gregor. pp.

Luc. 5. s

fruantur, vt sunt illæ: Nemini iniurias inferendas: melius affici, quam afficere iniuria: nihil christiano esse felicitius, si seipse norit, & conuenienter nomini Christiano viuat: Deum paterno imperio administrare hunc mundum: & huiusmodi. sed maxime caueat, ne vnquam ea proponat, quæ seditionem possint mouere: diuitum auaritiã reprehendens, pauperes reprehendat etiam, qui diuitibus solent inuidere, & occasionem nobilium virtutum comparandarũ non agnoscunt.

*Caendum
ne seditiones
excitet.*

est enim paupertas sobrietatis mater, nutrix temperantiæ, & omnium virtutum custos, si ea recte vti nouerint homines. Proponit sancta mater ecclesia euangelia, proponit epistolas: sibi quisque eorum alterum, aut aliquem psalmum, aut partem catechismi potest sumere interpretandam. Laudamus nos eos, qui sanctæ matris ecclesiæ præscriptum sequentes, euangelia sibi explicanda proponunt, & cum eis epistolę interpretatiõnem, coniungunt. Verum vt in hac etiam interpretatiõnis parte, clericorum studiis cõsulamus: de arte, siue ratione, explicandi sacras literas, hoc loco breuiter agendum videtur.

*Epistola in-
terpretatiõni
euangeliij in-
terpretatiõne
coniungenda.*

De ratione explicandarum sacrarum literarum: quantum oratori Ecclesiastico sit necesse.

CAPVT LII.

Porro cum finitimus admodum sit Ecclesiastico oratori sacrarum literarum interpres, & sepe interpretis munere in ecclesia fungi sit necesse: de arte interpretandi euangelia, & vniuersam sacram scripturam, iam dicendum videtur.

Hac de re, quę sane in ecclesia Dei, est maximi momenti, præcepta tradiderunt sancti Hieronymus, & Augustinus: proximis annis, copiose scripsit vir admodum doctus, qui de formandis concionibus librum vtilem conscripsit: nuper vero auctor bibliothecę sanctę vir eruditus F. Sixtus Senensis, ordinis prædicatorum idem argumentum tractavit: nos breuiter, ac perspicue colligemus quę clericis vtilia fore iudicamus. hoc in primis explicationi sacrarum literarum necessariū est, vt varios sensus, varia expositionum genera interpretes teneat: deinde ex illis interdum vnum, interdum plura adhibeat. sunt autem quatuor sensus, siue expositiones, quas describimus, vt facilius intelligantur, & in clericorum animis imprimantur: Historicus sensus, siue literalis: tropologicus, siue moralis: allegoricus, & anagogicus. Sic definimus sensum historicum, rei gestę narrationem, ac verborum seriem, communi, & vsitata voce, siue propria, siue metaphorica, rem ipsam representantem: propria voce explicantur, animalia, leo, homo: metaphorica, agni, & leonis nomine Christus significatur. Tropologicam definimus, siue moralem expositionem, quę ad vitę emendationem, mysticos sensus accommodat. Allegoricam, quę rerum gestarum narrationem, vmbra futurarum prætulisse demonstrat. Anagogicam, qua, ad sacratiora cęlestium figurarum præcepta, animus euhitur. Vno elemento aque, quatuor, quos enumerauimus, sensus, expressos declaremus. historico sensu, aqua elementum vnum è quatuor significat: quo

Aug. multis cap. lib. 4. de doct. christia. som. 3.

Quatuor expositionū, siue sensū genera. de quibus præter alios agit D. Thom. 1. par. summa theol. art. 10. q. 1. paulo aliter August. initio 3. cap. lib. de vtilis. cred. tom. 6. Historicus sensus.

Tropologicus Allegoricus.

Anagogicus. In aqua sensus illi quatuor reperiuntur.

- Genes. 1. a* sensu interpretanda sunt illa verba: Congregētur aquæ in locum vnum: sensu morali, aqua tribulationes indicantur, vt expressit vir diuino numine afflatus, cum in Psalmo dixit: Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.
- Psal. 65. c* Allegorice, sanctissimum baptismi sacramentū, aquæ vocabulo significatur, quod admirabilis ille propheta ostēdit, illis verbis, quæ veluti à Deo prolata essent, protulit: Effundam super vos aquā mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Anagogice, aqua æternam beatitudinem exprimit, vt fecit Hieremias propheta:
- Exec. 36. c* Me dereliquerunt fontem aque viuę, & foderūt cisternas dissipatas. Et quia omnium magister, & Dominus Iesus Christus, tria priora expositionū genera adhibuit, eius exemplis contenti, alia perquirere superuacaneum putamus. Quartæ expositionis, nimirum anagogicę, à sancto Paulo Apostolo exemplum petemus. exposuit D.N. legem
- Hierom. 2. c* Moysi, de dando repudio, historico sensu, cum dixit Iudæis: Moyses propter duritiam cordis vestri, permisit vobis, dimittere vxores vestras: à
- 3. primia sensibus vsus est Christus.* principio autem non fuit sic: dico autem vobis, quicumque dimiserit vxorem, nisi fornicationis causa, & alterā duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Tropologicum sensum adhibuit idem Saluator, cum historiam Niniuitarum, & aduētum reginę Austri ad Salomonem narrans, ea ratione, perditissimos Iudeorum mores redarguit, atque eorum incredulitatem: Vni
- Historico.* Niniuire surgēt in iudicio cum generatione hac, & cōdemnabunt eam, quia in prædicatione Ionæ
- Deut. 24. a* egerunt
- Matth. 5. c.*
- 19. a*
- Marc. 10. a*
- Luc. 16. d*
- Tropologico.*
- Iona 3. b*
- 3. Reg. 10. a*
- 2. Paral. 9. a*
- Matth. 12. d*
- Luc. 11. d*

egerunt pœnitentiam, & ecce plusquam Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quia venit à finibus terrę audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quam Salomon hic. Allegoricę expositionis exemplum dedit, cum Iudeos alloquens de Ioanne Baptista, dixit: Helias quidem venturus est, & restituet omnia: dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quęcunque voluerunt, significans his verbis, Heliam in veteri testamento fuisse typum, & vmbra[m] vitę Ioannis, qui ab exordio noui testamenti venit in spiritu, & virtute Helię. Anagogica expositione vsum beatorum Paulum in epistola ad Hebręos possumus obseruare, cum terram illam Palęstinorum, patribus re promissam, accommodat ad promissionem diuinę glorię, terram illam tantopere à patriarchis desideratam, & tot peregrinationibus quęsitam, non esse presentem, visibilem, terrenam illam regionem Chananeorum, sed futuram, inuisibilem, atque cęlestem patriam, meliora habentem fundamenta, cuius Deus est artifex, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cęlestem, multis angelorum millibus ornatam.

Allegorico.

Matt. 17. b.

II. b

Marc. 9. b

Luc. I. b

Malach. 4. b

Anagogico

Paulus vsus

est ad He-

braeos II. c. d.

Qua ratione sacrarum literarum sensus sint adhibendi.

C A P. LIII.

CAuēant clerici, ne literę perpetuo assideant, & solis syllabis ac dictionibus incumbant. nam qui hoc faciunt, frigidi, sine spiritu, exanguēs, aut potius exanimēs interpretes sacrarum

literarum, se ostendunt: sed multo magis caueât, quod adolescentes, ingenij quodam impetu, facere consueuerunt, ne sententias salutare, & præciosa documenta, quæ in litera cõtinentur, omit-
 tentes, allegorias ipsi potius in medium profe-
 rant, & cogitationes suas interdum venditent.
 quod quidem facillimum putauerunt sancti Hie-
 ronymus & Augustinus. ita enim Hieronymus
 in præfatione in Abdiam: Cum essem paruulus,
 inquit, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapie-
 bam, vt paruulus cogitabam: postquam factus
 sum vir, quæ paruuli erant, deposui: cùmque lau-
 dari, quæ ipse scripserat per allegoriam in ipsum
 prophetam audiret, scripsit hæc verba: Ille præ-
 dicabat, ego erubesceram: & sanctus Augustinus
 fatetur se, cum prius per allegoriam facili labore
 scripsisset in Genesim, paulo post in eodem li-
 bro, literalem expositionem tēasse. Historicum
 igitur expositionis genus admodum necessarium
 in primis Ecclesiasticus orator aggrediatur, quia
 si negligatur, periculum est, ne incidat in varios
 errores: & quemadmodum beatus scribit Augu-
 stinus, quis nisi impudentissime nitatur aliquid
 in Allegoria positum interpretari, nisi habeat ma-
 nifestissima testimonia, quorum lumine manife-
 stentur obscura? Quamobrem historica exposi-
 tio veluti bas. omnium interpretationum, sub-
 sternenda est: pure, aperte, & apposite, exponen-
 de sunt propositæ scripturæ, siue euangelia, siue
 beati Pauli epistolæ, & dilucida breuitate sunt ex-
 ponendæ: & cauendum est clericis, ne ignoratio-
 ne historici sensus literam detorqueant durius:

*Ne suas co-
 gitationes vē-
 ditet.*

*Hierony. in
 præf. in Ab-
 diam tom. 6.
 2. Cor. 13. c*

*Aug. c. 24.
 li. 2. retract.
 tom. 1.*

*Historica
 expositio im-
 primis neces-
 saria.*

ac ea relicta, ad remotas aliquas allegorias con-
 fugiant: sed, vt Chrysoſtomus fecit, allegoricis,
 & anagogicis inuolucris ita abſtineant, vt paucis
 admodum in locis, cum neceſſitas flagitat, eis v-
 tantur: breuiter, ſi fieri poteſt, res maximas ſol-
 uant, vt fecit ſanctus Chryſoſtomus, cum locum
 illum admodum difficilem explicaret: Non eſt
 volentis, neque currentis, ſed Dei miſerentis. vir
 admirabilis, vnico verbo tantum, maximam, &
 difficilem queſtionem ſoluit, & ſic eſt interpre-
 tatus: non eſt volentis, neque currentis tantum,
 ſed Dei miſerentis, idque fecit vt infirmitatem
 humanam patefaceret, & Dei miſericordiam, vt
 patet eſt, declararet. Sin autem accidat, vt in ali-
 quam queſtionem minime diſſimulandam Ec-
 cleſiaſticus orator incidat, non prius eſt aggre-
 dienda, quam oſtenderit, ſe ſtudioſe illam diſpu-
 tandi occaſionem non inueniſſe, nec inuentam
 ſumpſiſſe, ſed coactum perfidia hereticorum, aut
 alia aliqua de cauſa, illam tractare. Ea vero que
 hiſtorico ſenſu orator Eccleſiaſticus declaraue-
 rit, interdum ad mores reformandos accommo-
 dabit. Verbi cauſa in hiſtoria Loth dicere pote-
 rit, quam deteſtanda ſit ebrietas, cum in omni-
 bus etatibus, tum maxime in ſenectute, & quod
 vix vnquam illud vitium reperiatur, quin multa
 alia habeat ſibi coniuncta. Item ex hiſtoria Pe-
 tri, qui fleuit amare, perſpici poteſt, quam gra-
 te ſint ac ſalutares pœnitentium lachrymę, quas
 ſanctus Bernardus delicias angelorum nomina-
 uit, & alius ſanctus vir dixit eſſe balneum, quo,
 animę ſordibus peccatorum abluuntur, & ſpon-

*Chryſoſt. ex-
 planans illud
 Roman. 9. d.
 nõ eſt volen-
 tis &c. ſerm.
 16. tom. 4.*

*Ad mores re-
 ferenda eſt hi-
 ſtoria.*

Genef. 19. 6

Matt. 26. 6

*In allegoria-
rum exposi-
tione quid ob-
seruandū sit.*

se Christi euadunt. In allegoriis explicandis, hoc est obseruandum, necessitatis, & vtilitatis causa fuisse inuentas. necessitas tribus de causis oritur: cum nisi ad allegoriam confugiamus, verba falsitatem videntur præferre: cum in sensu grammatico si verba sumantur, pariunt absurditatem: tertio cum sensus grammaticus pugnare cum christiana doctrina videtur. quamobrem quidquid in veteri, & nouo testamento eiusmodi occurrerit, allegorice scriptum iudicabit. In expositione allegorica, diligentiam adhibebit, etiam si verba, quæ scripta sunt, nullam aut minimam, in historico sensu sumpta, vtilitatem videantur afferre. quomodo enim ea, quæ in veteri testamento scripta sunt de circumcissione, de sacrificandis pecudibus, de comedendo agno, in hac luce euangelica, in qua, Dei benignitate viuimus, Ecclesiasticus orator interpretabitur, nisi ad allegorias, illis adhibitis regulis, quas paulo ante dixi, confugiat? Abraham duas vxores, & duos filios habuisse, quo cum fructu poterit audientibus exponere, nisi ad Christum habentem duo testamta, & duos populos, vt sanctus Apostolus interpretatus est, allegorice ea referat? Hortamur clericos, ne, quouis loco, allegorias in medium proferre audeant: id enim est temerarium, nec solum temerarium, verum etiam admodum inutile, & interdum etiam perniciosum. quam occasionem religionis nostræ accusandæ, & deridendæ, Porphyrius, christiani nominis acerrimus hostis, sumpsit. Quare ita texenda est allegoria, vt sententiam exprimat, alio in loco propriis ver-

*Circuncisio.
Genes. 17. b
Sacrificia.
Exod. 29. b
Et in toto
Leuitico.
Exod. 11. a
de Paschalis
agni ritu.*

*L. c. ad Gal. c.
ex c. 16. Ge-
nes. d. 21. a*

*Porphyr. ex
allegor. scri-
pturâ rississe
scribit Nice-
phor. Callix.
c. 36. lib. 10.
vister. eccles.*

bis, idemque significantibus expressam. Ac cum ad populum sermo habetur, allegoriæ ad locos communes, de Dei providentia, de amandis virtutibus, de fugiendis vitiis, & ad huiusmodi populares propositiones, sunt accommodandæ, breuiter tamen & acute, atque ad excitandos animos segnes, & tædio affectos, in sermone graui, & longo, sunt adhibendæ. Sed hæreant hæc semper in animo, vt vel propter necessitatem, vel propter vtilitatem, & ad vitæ institutionem, & ad mores corrigendos, adhibeantur, non ad dogmata confirmanda, nisi postquam illa dogmata, antea fuerint comprobata.

Cur adhibenda allegoria.

De typo, siue figura veteris testamenti.

C A P. LIIII.

Valde similis est allegoriæ typus, ita vt quidam alterum ab altero vix separare potuerint: est tamen aliqua differentia. nam typus siue figura est, cum aliquid ex veteri testamento assumitur, quod significauerit, aut adumbrauerit aliquid gestum aut gerendum in Ecclesia: & fere omnes typi siue figuræ adumbrant aut Christum venturum, eiusque passionem, resurrectionem, & reliqua mysteria: aut Ecclesiam, variósque eius status, & mutationes, aut Euangelium, eius progressiones, & incrementa. Allegoria diuersum quiddam est, vt diximus, siue enim ex veteri, siue ex nouo testamento sumatur, exprimit aliud diuersum ab eo, quod vocibus significatur, quod ad institutionem maxime pertinet. Animaduertat Ecclesiasticus orator ex eodem loco, diueria

Typus & allegoria quomodo differant.

ratione, posse sumi typum & allegoriam: verbi causa, pugna illa Dauidis cum Golia, est typus victorię Christi, quam retulit de sathana: sin autem referatur ad nos, dici potest allegoria, vt, quemadmodum Dauid pugnavit cum gigante, ita pugnemus nos cum inimicis domesticis, sathana, mundo, carne, à quibus acriter oppugnamur. Typi pulcherrimi sunt multi: typus Ioseph, qui fuit venditus à fratribus, qui fuit figura Christi: typus Ionæ, qui tribus diebus fuit in ventre cœti, qui exprimit mortem & resurrectionem Christi: item typus serpentis ænei, & Sampsonis. in quorum tractatione Ecclesiasticus orator versabitur. Ipse memini, egregium quendam concionatorem, cum Iosephi historiam narraret, & ostendere niteretur, illum fuisse typum Christi, lachrymas audientium excussisse. Poterunt clerici colligere, & commendare memorię illustriores typos, eosque in suis sermonibus inserere: hortaret tamen, vt omnes eodem die non commemorarent: eam enim commemorationem, satietatem peperisse, viri iudicio præstantes obseruarunt. In solennitatibus fortasse aptissime possunt accommodari. Sunt qui conciones suas exordiantur ab aliquo typo, quem, vt monuimus, alio nomine possumus appellare figuram veteris testamenti: quam consuetudinem quis ausit vituperare? Varietati consulenda ducimus, vt libentius audientes accedant: & cauendum ne in explicacione figurarum, tantum temporis consumatur, vt ad instituendam vitam, & ad corrigendos mores, debitę cohortationes adhiberi non possint.

1. Reg. 17. b
1. Cor. 15. g

Genes. 37. f
Psal. 104. b
Sap. 10. c
Ion. 2. a
Matth. 12. c
16. a
Luc. 11. d
Nume. 21. b
4. Reg. 18. a
Iudic. 15. a
16. a
Lex Aug. in
Psal. 103. t. 8

Quomodo, et
quādo sit ty-
pus vtendum.

De tribus aliis parum vsitatis expositionum generibus, elementario, physico, atque prophetico.

CAP. LV.

Sunt alia expositionum genera parum vsitata, Selemétarium physicum, atque propheticum. cauendum Ecclesiastico oratori esse existimo, ne in cœtu hominum, longas disputationes de numeris, & elemétorum significationibus instituat. res enim plena est obscuritatis, infructuosa, & à communi vsu loquendi abhorrens. res etiam diuinas ac salutares ad ordinem cœlorum, atque ad corpora naturalia, siue ad metalla referre, est hominis abutentis ingenio, & philosophiæ cognitione, & salutem animarum minime cogitantis. Prophetam vero profiteri, & munus, quod Dei proprium est, prædicendi ea quæ futura sunt, assumere, inutile, temerarium, atque etiam periculosum est oratori Ecclesiastico. Quid de Hieronymo Sauonarola qui in hoc exponendi genere, auorum nostrorum memoria, versatus est, pij, & docti viri senserint, non est necesse scribere: hac in re, virum illum alioqui doctum, minime esse imitatione dignum ausim affirmare. —

Ars cabalistica tanquã inutilis prohibetur.

Prædicandi munus sibi nõ assumet.

Huius Sauo. Ferra. serm. prohibetur in indice Trid. concil. donec emendati fuerint.

De variis historici sensus partibus.

CAPVT LVI.

Definiuimus quatuor sensus sacrarum literarum: de variis literalis expositionis partibus dicamus. Ratio quæ historicã intelligentiam docet, multas partes complectitur: quarum primam aperit, ad inuestigandos tropos, phrasas,

Historica intelligentiæ

*prima pars
in elocutione
versatur Au-
g. 1st. cap. 28
li. 2. de doct.
christ. t. 3.
Secunda in
locorum de-
scriptione.*

proprietates, locutiones, figuras, & huiusmodi, quibus diuinæ literæ maxime abundant. qua in re cupimus clericos ab adolescentia diligentiam ponere. Alia docet particulares descriptiones, ac tabulas, prouinciarum, regnorum, marium, montium, fluuiorum, sylvarum, vrbiū, oppidorum, aliorūque locorum, de quibus in sacris literis fit mentio. qua in re caueat Ecclesiasticus orator ne nimius sit, & ne plerunque sine vllō fructu ostentet memoriam. Non ignobilis etiam pars historiciæ expositionis est ea, quæ ad tollenda quædam obscura, orta ex varia dierum, mensium, annorum ratione, explicat omnes series, successiones, & dinumerationes temporum, seculorum, annorum, olympiadum, hebdomadarum, ætatum, & generationum, quæ in diuina scriptura continentur. in quo, modus est adhibendus, ne res indubitatas in dubium reuocare videantur.

*Tertia in ra-
tione tempo-
rum.*

*Quarta in re-
rum natura-
lium cog-
nitione.*

Continet etiam cognitionem historiarum, proprietatum, ac virium præcipuarum, omnium rerum naturalium, hoc est, cælorum, elementorum, animalium, ac plantarum, quæ passim in sacris literis describuntur, quæ omnia sciri sunt pulcherrima, & iucunditatem audientibus pariunt, si iudicium adhibeatur. Tradit etiam quædam regulas, quæ viam aperiunt ad intelligendas consideraticnes quædam geometricas, astronomicas, arithmeticas, & musicas: à qua interpretandi ratione, monemus clericos vt abstineant, ne obscuritate animos audientium sibi alienent. Altera inuentionis pars ostendit spirituales, ac sublimiores diuinæ scripturæ sensus, allegori-

*Aug. c. 29.
li. 2. de doct.
christ. t. 3.*

*Quinta in
mathemati-
carū sciētia.
Aug. ibidem.*

*Sexta in su-
blimioribus
scripturæ sen-
sibus.*

cum, anagogicum, & tropologicum, adhibitis ad hoc nonnullis regulis, de quibus, superius factis dictum est. Ut summam dicam, hoc tantum à clericis mandetur memoriæ, & obseruetur, ut primum iaciatur doctrinæ fundamētum, ut quid sibi velint verba sacre scripturæ, explicetur: deinde ad mores, animi auditorum excitetur: quod beatum Paulum in omnibus suis epistolis: & sanctos patres, beatum imprimis Chrysostomum, & sanctum Leonem pontificem fecisse, licet obseruare. alia genera, nisi necessitatis, aut magnæ utilitatis causa non adhibeantur.

Septima in literali verborum interpretatione consistit.

De diuisione, quæ veluti instrumentum propositioni seruit.

CAP. LVII.

Aug. c. 35. li. 2. de doct.

christ. 1. 3.

Ecclesiastes

cap. 1. 4. & sequent.

Auctor ad Herē. lib. 1.

p. 23. trium

sanctum partium diuisionem esse debere tradit.

Quod Fab. initio c. 5. li.

4. videt cū ali

quādo plures desiderantur.

Multiplicem nihilominus

obesse memorie fatetur.

PROPOSITIONI seruit diuisio, cuius sunt diuersæ species: distinctio vocis, diuisio generis eiusdem per oppositas differentias: ut, cum dicimus, christianorum, quosdam esse catholicos, quosdam non catholicos. alia est diuisio, quæ magis proprie dici potest enumeratio. ut est illa apud Salomonem in principio Ecclesiastis. His vtitur orator ad disponendam orationem: sed cauendum est, ne ita instrumento diuidendi delectetur orator, ut confusionem pariat potius, quam ut memoriæ consulat. concionem suam in partes, non in frustra diuidat: non imitetur malos coquos, qui discerpunt potius, quam diuidunt carnes: tria, aut quatuor ad summum capita proponat. Euangelium quod propositum est, aut beati Pauli epistolam, aut introitus, aut quidquid ei

— suggererit Spiritus sanctus, diuidat in tres partes: verbi gratia, Beati qui timent dominum: dicat quid sit beatitudo, quid timor domini, quod decipiuntur homines non quærentes hanc beatitudinem in euangelio. Siquis diligit me, sermonem meum seruabit: diuidat sermonem in tres partes, & dicat, quod dilectio Dei est perfectio hominis christiani, quid sit dilectio Dei, miseros esse qui non diligunt Deum, cuius rei est indicium, quod non seruant sermones eius. Propositionem quidam in tres partes diuidendam arbitrantur, eo quod ter conualescant ac respirent, & quasi noua proponentes populis, loqui incipiat, quam cõsuetudinem quis vituperet? aut non probet potius, cum tot iam annos sit recepta, & eam adhibeant præstantes viri, qui in nobilissimo concionandi munere, magna cum laude sunt versati. si clerici morem veterum sanctorum patrum, qui vnico filo orationis, homilias suas texuerunt, tequentur, eos nemo poterit reprehendere. Certe homilias, & sermonibus, qui habentur inter Misfarum solennia, veterum ratio videretur magis accommodata. Respirandi consuetudo, concionatoribus, qui è superiori loco dicunt ad populum, facile est permittenda. audiat in hoc vnusquisque quid sibi loquatur Spiritus sanctus. Obseruamus magnos viros, vno filo verborum, & connexionententiarum, pulcherrimas, & admodum longas conciones ad populum habuisse. si accideret, quod fortasse, ita disponente Domino, accidere poterit, vt è clericis ad quos scribimus, aliqui

Psal. III. a

Iean. I4. c

Ter in Italia quidam concionan. quiescunt, vt Corn. ep. Bostons.

Pulchrũ est perpetuo orationis filo dicere.

creentur episcopi, eos hortaret, ne famam concionatoris aucupari viderentur, & paternam illam dicendi formam, quam expresserunt sancti patres, retinerent: ita orationem texerent suam, vt cōtinuato sermone, quidquid eo die esset propositum, grauiter, proprio fungentes officio, omissis multis concitationibus, ad populum dicerent: ad erudiendas animas suæ fidei commissas, bonos concionatores deligerent, ipsi etiam docerent, sed in primis in tradendis salutaribus præceptis ad vitam æternam pertinentibus, in corrigendis peruersis moribus, in excitandis animis ad pietatem, & ad remittendas iniurias, atque ad frequentem vsu sacramentorum, paterna quadam charitate, & dilucida breuitate, versarentur.

De Epilogo.

CAP. LVIII.

E Pilogus, siue peroratio est terminus orationis, cuius quædam afferri possunt præcepta, vt cum aliqua commotione terminetur oratio. Quamobrè aut summa totius sermonis, aut præcipua capita repetenda sunt, vt in auditorum animis imprimantur: aliquid de æterna vita, de beatitudine, de æternis suppliciis dicendum. interdum adhibenda est deprecatio nomine populi: interdum cum lachrymis conuertendus est sermo ad Deum, quod tamen non sæpe, nec longa oratione faciendum est. nihil enim citius arefcit lachryma, & multi dum commouere studuerunt, nihil aliud affecuti sunt, nisi quod risum moue-

1. ad herē. 15.
Enumeratio-
ne vtendū in
epilog. tradit
Arist. c. 33. li.
3. ad Theod.
Cicc. 1. de in-
uent. p. 213.
in part. 500.
Fab. primis
verbis c. 1. li.
6. qui simul
tradunt.
Motū etiam
adhibendum
esse paucis nū

(vt ait 1. de
inuent. 219.
in part. 219.
Cic. Et Fab.
in extrema
parte c. i. lib.
1. ex Rheto-
re Apollonio)
nihil citius
arescit lachry
ma. quod in
Prouerb. a-
biit 14. chil.
4. cent. 7.

runt. In peroratione, paucis mutatis, accommo-
dari possent his temporibus, illa verba Nazian-
zeni, vt diuinam misericordiam interdum im-
plorantes, dicat. us: Peccauimus, iniquitatem fe-
cimus, impie egimus, quoniam mādatorum tuo-
rum memoriam abiecimus, & res peruersas co-
gitauimus: quoniam, vt Christi filij tui vocatio-
ni, & euangelio conueniebat, vt sanctis illis cru-
ciatibus, & animi deiectioni, qua, nostra causa,
seipsum exinanauit, non respondimus: quoniam
probro fuimus dilecto tuo: sacerdotes, & popu-
lus te deseruimus, simul inutiles facti sumus, non
est qui iudicium, & iustitiam faciat, non est vs-
que ad vnum: miserationes tuas, clementiam
tuam, & viscera misericordiæ Dei nostri, vitis
nostris, & consiliorum nostrorum nequitia, &
peruersitate præclusimus. tu bonus, & nos ini-
que egimus: tu terribilis es, & quis resistet tibi
terrore tuo, montes contremiscent, & magnitu-
dini brachij tui quis resistet? si cælum claueris,
quis aperiet? & paulo post in eadem oratione ad-
dit idem summus auctor quædam verba, epilo-
gis valde accommodata. Verum quiesce domi-
ne, remitte domine, propitius esto domine, ne
nos propter iniquitates nostras perdas, nec sup-
plicijs nostris alios erudias, cum liceat nobis a-
liorum populorum calamitatibus emendari, ni-
mirum, gentium quæ te non nouerunt, & re-
guorum, quæ imperio tuo parère recusauerunt:
at nos populus tuus domine, & virga heredi-
tatis tuæ, castiga nos in mansueti line, & non in

Nazianze-
nus.

ita tua, ne paucissimos nos facias, & contempti-
linos omnium, qui habitant terram. Quo epi-
logo, hoc præsertim tempore, quo, crudelissimo
bello, populus christianus affligitur, vti sæpe po-
terit Ecclesiasticus orator.

*Pauca quædam de memoria, & de dignitate Eccle-
siastici oratoris.*

CAP. LIX.

Iam vero memoriam admodum necessariam
Oratori Ecclesiastico dixerimus: & quamvis
magnum illud donum naturæ, imo potius Deo
acceptum referendum est: conseruatur tamen, &
augetur exercitatione, ac meditatione: & incre-
dibiliter ordine crescit. stylum esse optimum ar-
ticipem dicendi cum nemo ignoret, vauissimum
erit, si quæ dicturus est Ecclesiasticus orator an-
te conscribat: caueat tamen ne verborum suo-
rum se seruura constituat, & ne ex scripto reci-
tans, interdum hæreat. quod etsi magnis etiam
oratoribus nonnunquam legimus contigisse, est
tamen valde fugiendum, quia minueret oratoris
Ecclesiastici dignitatem, quæ eatenus est magni-
ficienda, quatenus sine ea vix potest animas Chri-
sto lucrari. Multum etiam confert ad dicendum
oratoris dignitas, quæ in vultus, vocis, habitus
moderatione consistit. Et quia iam de actione
quædam attingimus, cum de ineptiis loqueremur,
nihil de ea præterea dicemus. Monemus tantum,
hoc loco, clericos, vt decentibus vestibus vtran-
que, nimiam elegantiam, sordes etiam fugiant.

*Fab. c. 3. li. 3.
3. ad herc. 83.
1. de orat. 38.
2. de ora. 190
Fab. initio
c. 2. lib. 11. &
3. c. lib. 3.
Hinc Hor-
tensius nullū
patiebatur ef-
se dicm quon
aut in foro dē
ceret, aut ex-
tra forū me-
ditaretur. In
Brut. p. 363.
Stylus opti-
mus dicendi
effector. 1. de
orat. 43. &
78. 2. de ora.
110. de ciaris
orat. 294. Et
364. Fabius
quoque initio
3. c. lib. 10.
Quintil. sub
finē proemij
lib. 8. miserū
ora. dicit, qui
ne verbū per-
dat, hæret.
3. de ora. 264
in orat. 395.
401. Et alias
frequenter
Quintil. 3. c.
lib. 11.
Hortensius in*

DE RHETORICA ECCL.

*erat: vestitus
laudatur Fa
bicus multo
post medium
c. vlt. lib. II.*

cum autem celebrabunt, & personam Christi a-
gentes, sacrificium offerent pro peccatis suis, &
populorum: preciosioribus, & elegantioribus,
quam possint, indumentis vtantur: &, vt decet

Apostolicos viros, grauitatem in dicendo ad-
hibeant: nec populo, multo minus sibi,

soli autem Deo, placere studeant,

qui Ecclesiasticæ Rhetoricæ;

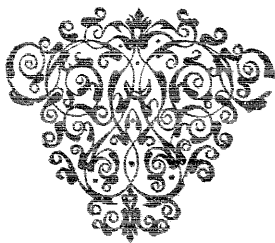
& omnium laudabilium

artium finis debet

esse propo-

situs.

L A V S D E O.

AMPLISSIMO

CARDINALI CAROLO

BORRHOMÆO, ARCHI-

EPISCOPO MEDIOLANI,

Augustinus Valerius Veronæ Episcopus. s. d. p.

DOST multos viros, iudicio, & varia rerū
 cognitione præstātes, qui præcepta benè di-
 cendi tradiderunt, voluisti, Cardinalis am-
 plissime, quedam præcepta colligi, aut ac-
 commodari potuere ad vsum clericorum, qui in Ecclesia
 sancta Dei, ad populum aliquando sermonem habituri
 sunt: ut, & ne præceptorum copia obruerentur, & artē
 rhetoricam discerent, meliores efficerentur: & ea à pri-
 mis annis discerent, quæ cum fructu populos possent do-
 cere. Iam est edita Rhetorica Ecclesiastica sub tuo nomi-
 ne, opus certè non facile, & nō minimi laboris, quod sanè
 feliciter absolui potuisset. indicati sunt aliqui loci, qui
 fortasse tractabuntur fructuosius a viris doctis, & in
 sacrarum litterarum studio versatis, in quorum manus
 ille liber inciderit. Parui ego, & homines literatio otio
 magis, quam ipse, abundantes, excitavi ad facultatem Ec-
 clesiæ Dei admodum vtilem locupletandam, atque exor-
 tandam. Cum autem Mediolanum venissem, ut me post
 multas Episcopalis muneris occupationes recrearem, &
 tuo exemplo, tuisque sermonibus (ut ab hinc iam trien-
 nium mihi contigit) ad animas mihi creditas pascendas,
 redirem instructor atque ardentior: in quadam tabella
 tuam totam hanc, quam delineavi, & ut potui, expressi
 artem Rhetoricam Ecclesiasticam inscriptam, ante oculos
 occupatorum hominum, qui totum librū commodè legere

non possunt, esse potendam iudicasti: Vt brevissimo temporis spatio, in magnis etiam occupationibus ea percurrere possit. Hac ratio diuidendi maxime Platoni placuit, qui in quodam dialogo, miris laudibus effert eam ingenia, quae nobilissimo hoc docendi instrumento sciunt vti: facile enim res ipsas distinguunt, omnem confusionem adimunt, vel minimas rerum differentias percipiunt, facilius quidquid mente conceperint, in aliorum animis imprimunt, memoria, quae est custos omnium scientiarum atque artium, hac ratione ita consulunt, ut soli sapere, soli alios docere posse videantur. Coniuncta est etiam (ut optimè nosti, quandoquidem huiusmodi artium, & disciplinarum distinctionibus maxime delectaris) praclarissima huic methodo, mirabilis quaedam voluptas, ut animus, res, quasi viva quadam pictura expressas, magis cernere quam discere videatur, & similitudinem Dei, ad quam effecti sumus, hac ratione exprimentes, quatenus humana infirmitas patitur: ut vno intuitu ille omnia cognoscit, sic nos vno aspectu, singulas artes, & scientias possumus animo perlustrare. Eos qui rectè diuidendi ratione vtiuntur, Deo quam simillimos dixit idem Plato, quia distinctionem illam mirabilem, in qua mundi pulchritudo consistit, imitari maxime videntur: quam laudem, & si virum illum nimis amplificasse, est existimandum, eam tamen clericis, atque etiam omnibus, qui in omni studiorum genere, praesertim in sacris litteris versantur, quae vult esse, non minimo studio iudicavim. Accipe igitur, Cardinalis amplissime, Rhetoricæ Ecclesiasticæ Synopsis: & quando fortasse totum opus Rhetoricæ, ob maximas tuas occupationes legere non poteris: in hac, veluti in quadam tabella, delineamenta . . . is, & omnes articulos, quibus consistat, acie mentis, qua praestas, inspicere.

Plato duplicem Rethoricam cognovit, Philosophicam, qua homines ad bonū Philosophis cognitum, hoc est ad morales virtutes excitarentur: & adulatoriam, vilem, & abiectam, qua lenocinijs quibusdā populi allicerentur, & deciperentur. Nos verò non adulatoriam, neque Philosophicam, sed Ecclesiasticā Rethoricam tradidimus, quam nunc veluti in Tabella ante oculos ponimus. Ea nihil continet, quod Christi Sponsa, & veritatis magistra Ecclesia non probet.

Definiatur autem sic) Rhetorica Ecclesiastica est ars inveniendi, tractandi, & eloquendi: omnia, quae ad salutem animarum pertinent.

Hac Ecclesiasticus Orator consequetur } Decendo.
Mouendo.
Conciliando.

1. Efficiens, efficiens autem causa concionum, & bonarum rerum omnium est Spiritus sanctus, quā precibus inuocandus est. Proxime causa efficientes sunt labor, & exercitatio, & huiusmodi.
2. Forma. Vt aptè & congruenter dicatur ad populum. De eisdem rebus tractat Dialecticus, & Orator: diuerso tamen modo: ita Scholasticus, & Ecclesiasticus Orator.
3. Finis. Qui est persuadendo lucrari animas Christo. Differt autem finis ab officio, quod Orator etsi propositum sibi finem non semper assequitur, non idcirco tamen bonus Orator non est exi:iman- dus, dum modo aptè dicat ad persuadendum.

Quatuor
causas quae
sunt,

4. Materia, de qua agit orator, duplex est.

Remota; quae continet omnia, quae scripta sunt; ita vt quicquid ex Philosophis, Poëta, Historicis, Oratoribus, ex omni scriptorum genere excerpti potest ad utilitatem Populi, id totum Ecclesiastico Oratori, tanquam suum, ab alijs usurpatum, subiiciatur.

Deliberatio de quo max infra A.

Demonstratio, de quo infra C.

Judiciali, de quo infra D.

Proxima: quae tribus dicendi generibus continetur.

Et instrumentis: quibus utitur ad docendum. De quibus infra B.

Qui docet,
considera-
nātes

1. *Credenda*; que sunt

Duodecim Articuli fidei.
Traditiones Apostolorum, & Apostolicorum hominum.
Scriptura sacra.
Sancta concilia generalia.
Sancti Doctores, cum inter se animas consentiunt.

Non est e-carnum Sathana, nec eius discipulis, h areticis, nec cuius.

2. *Speranda fide*
lib. à Sancta Ecclesia minime recedentibus.

Venia peccatorum.
Caelstis Patria.

Deliberationum genus ad quinque capita redigi potest.

3. *Timenda.*

Mors aeterna, qua fit per peccatum.
Vltimum, & horribile Dei iudicium.
Infernus.

4. *Agenda, de quibus infra E.*

Originale, quod à nobis in ipsa nostri conceptione contractum est; quod, & si ritari non potest, legendum tunc est; atque sanctissimo baptismatis sacramento tollendum.

Peccatum.

Mortale. De quo infra F.

Veniale; quod facile venians obtinet; quia inimicum Deo hominè non reddit. Vt mentis vagatio, resus immoderatus, & huiusmodi; quae quotidiana dicuntur.

Actuale

5. *Vitanda.*

Occasio peccati.

Improbiorum hominum consuetudo.
Curiositas, impudentie seror, vanitas mater.
Theatra.
Publica spectacula.
Frequencia comensua.

1. Superbia: qua est inordinatus appetitus propria excellentiis, vitiōrū omnium mater: in quam incidunt homines, cum

Bona, qua habent, non accepta Deo referunt, eaq; tractant tanquam sua.
 Bona, qua non habent, sibi arrogant: qua in genere collocantur hypocrita.
 Minima bona, qua illis diuinitus concessa sunt, ita augent, ut maxima cupiant, existimari.
 Mala: quibus ad humilitatem erudiri possent, excusant.

2. Avaritia: qua est inordinatus appetitus habendi, qua peste qui sunt infecti,

Sunt unde non oportet.
 Prodent saepe amicos.
 Sunt fraudulentis, & fallaces.
 Simonijs, periurijs, omni scelerum genere, modis ditiores fiant, seipsi contaminant.

3. Luxuria: qua est inordinatus appetitus impura et libidinosa voluptatis. Voluptates autē alia sunt.

Sunt etiā sordidi, qui ut diuitias cumulant,
 Minima lucra consecrātur.
 Sordibus vestibus vtuntur.
 Sibirsipis cibum adimunt & res necessarias.

4. Inuidia: qua est tristitia ex bono alterius: parit.

Honeste: qua virtutes, ac recte facta sequuntur impura quibus qui indulgent,
 Lunū mēris amittūt
 Inconsiderati
 Inconstantes,
 Precipites,
 Amantes seipsos,
 Mortem & futurū iudiciū horrentes.
 Plerumque in peruersam Epicuri sententiā incidunt.

5. Gula, qua homo inordinate appetit cibum, & potū. Quo loco aduertendum est hoc vitium non in ciborū copia, sed in nimia eorum cupiditate consistere, eius comites sunt

Paupertas.
 Infamia.
 Ignominia.

6. Ira: qua est inordinata cupiditas puniendi eos, a quibus se quis laesum arbitratur, hac autem est

Indicium stultitiæ.
 Inimica consilij.
 Mater penitentia.
 Multarum perturbationū & calamitatum adiutrix.

7. Accidia: qua est remissi animi languor ad bene agendum, ac tristitia praesertim de re spirituali. Quo vitio qui laborant, solent esse

Malitiosi.
 Pusillanimes.
 Vanii.
 Inconstantes.
 Obliuiosi.
 Facile desistant.

Mortale peccatū, quod mortem affert animae peccante, sepe sunt

Fiunt

In Spiritum S. qua
ex malitia proficiscun-
tur sic autē dicta sunt,
quia post acceptū Spi-
ritus S. gratiā cōm-
tuntur. ea autē sunt

Presumere de diuina misericordia.
Desperare de diuina bonitate.
Agnitam veritatem impugnare.
Fraterna charitati inuidere.
Obstinato animo in peccatis p. & seuero. e.
Ob peccata gaudere.

In celum clamantia, qua pra-
ceteris insignem improbita-
tem habent, maximē Deum
ad iram provocant, ea au-
tem sunt

Homicidium voluntarium.
Peccatum contra naturam.
Pauperum, Viduarum, & Pupillorum
oppressio.
Merces operariorum d. fraudulenta.

Sunt
etiā
vitiā
tāda
pec-
cata,
quae
ap-
pel-
lan-
tur,

Aliena. Ideo
sic dicta quia
cum ab alijs
fiant, nobis
etiā nocēt,
quod aliqua
ratione illis
communic-
mus. Id autē
his modis po-
tissimum con-
tingit.

1. Consilio, quando quis alicuius scelera committendū
est vel auctor, vel consultor, vel minister. Ut qui hortat
tur homines ad singulare certamen, ad vlciscendas ini-
urias, qui etiam exortat alios ad libidinem, vt leno-
nes, &c.

2. Consensu. Quo in genere peccant innumeri, & to-
rum plurimi, qui bonitatis & sanctimonie famam au-
cupantur, putantes, quia ipsi in peccata non incidant,
cum tamen alijs consentiant, non peccare. Vnde ille ro-
ces, si peccat, sua res agitur, nihil ad me ipse videris, qua
non sufficiunt, nisi, quantum in se est, peccanti non ad-
uersentur.

3. Iussione vt David cum iussit Uriam interficere.

4. Irritatione: quando quis dictus, aut factus, aut qua-
uis alia ratione sciens alium ad iracundiam prouocat.

5. Adulatione. Quod vitium latissimē patet in rebus
publicis, in opulentis Ciuitatibus praesertim in. alijs Prin-
cipum, & vtinam inter sacerdotes etiam & Clericos nō
reperiretur.

6. Reticentia. Quando quis reprehendere delicta, & ta-
cet: non obseruat enim illud, Clama neccesse: annuncia po-
pulo meo scelera eorum.

7. Coniuentia. Quā ratione peccant saepe parentes,
qui filiorum suorum vitia non castigant.

8. Participatione: quando quis ad perpetranda quauis
peccata sociū alicui se praebeat. Ad quod pertinet iudicium.
Si videbas furem, currebas cum eo & cum adulteris por-
tionem tuam ponebas.

9. Defensione prauis alicuius facti. Quo in genere
lentij maximē peccare, qui in foro aliorum causas inuen-
stas, vel lucri, vel amicitiae causa tuentur.

Naturalis, quae est recta regula, à qua res omnes agenda & regulam accipiunt.

Vel divina.

Positiva.

Canonica, cui parendum, quia cum divina consentit.

Vel humana.

Civilis, cui parendum, quatenus à divina non discrepat.

1. Vetus, i. Moysis: quae est quidam divina, sed umbram continet veritatis. Fuit data propter transgressionem, & demonstrat peccatum: cuius sacramenta significant, sed non continent gratiam.

2. Nova, hoc est, Euangelica: quae continet veritatem, & gratiam: quae sanctissimis Sacramentis conferuntur, quae veluti pharmaca ad humanas infirmitates sanandas, & instrumenta divinae gratiae à D. nostro Iesu Christo instituta maxime sunt à vobis veneranda. Ostendet pluribus verbis Orator, quemadmodum homo nascitur, crescit, alitur, valetudinem recuperat, postremo eius vires debilitata reficiuntur: ita animam Baptismo renasci, Chrismate crescere, sancta Eucharistia tanquam pane quotidiano alere, sacramento poenitentiae sanari, extrema unctione recreari, ipsiq; faciliore in caelestem patriam adiutum patefieri: ad quae remedia adhibeanda necessarium esse sacramentum

1. Quicquid lex praecipit.

Est autem lex,

2. Regula, est autem regula.

2. Et consuetudines, legi Dei non adversantes, volunt.

3. Et quicquid privatim pro sua quisque vocatione praestare debet.

Ordinum: ut ad fomitem carnis concupiscentiae debilitandum, & ad propagandum populum Dei, institutum est ab eodem Domino Iesu Christo sanctum Marimonium. De his agens, hortabitur sapè auditores ad sanctissimam Poenitentiam, & Eucharistiae frequentem usum.

Colliget etiam ex S. Patribus, Theologis in primis Scholasticis, quae scripserunt de Sacramentorum

Numero, Differentijs, Effectibus.

Cum autem omnium praecipitorum finis sit Amor, docet Ecclesiasticus orator amandum.

Primum Deum,

Deinde homines secundum ordinem charitatis.

Ex toto corde.
Ex tota anima.
Ex tota mente.

Primum propriam animam.
Tum animam aliorum.
Tertio corpus proprium.
Quarto proximorum corpus.
Postremo bona externa, quae ut dona Dei amanda sunt.

1. Religio, quae est cultus, quem Deo tribuimus, fide, spe, & charitate, est Christi imitatio, & recta amoris regula.

2. Picias, quae est obsequium, quod exhibetur primum Deo, deinde illis, quos Deus vobis venerandos proposuit, ut Sacerdotibus, Parentibus, Regibus, Principibus, natu maioribus, Praeceptoribus.

3. Fides, quae est habitus, quo firmiter assentimur revelati à Deo. porta salutis, Religionis fundamentum.

4. Spes quae est certa expectatio futurae Beatitudinis, iucunda vitae spiritualis societas, & optima in rebus aduersis consiliaria.

5. Caritas, quae est via Dei ad homines, & via hominum ad Deum, causa, & mater omnium virtutum, quae si desit, frustra habentur caetera. si adsit, habentur omnia: ita ut qui ea nobilissima virtute sit ornatus, in maxima paupertate sit dives, & omnibus commodis abundet: quia in Deo manet, & Deus in eo.

6. Oratio, fidei, & spei nutrix, & charitatis comes, quae est eleuatio mentis in Deum, colloquium cum Deo, clavis, quae aperitur caelum, telum, quo Sathana insidijs resistitur, Deo acceptissima virtus.

7. Deuotio, quae est prompta voluntas inuicendi Deo, gratissimum Deo sacrificium voluntatis nostrae, religionis filia, bonarum omnium actionum alitrix, in aduersis suauissima vitae societas.

8. Prudentia, quae est cognitio rerum vitandiarum, & appetendarum, industria mater, salutarium illorum praecceptorum magistrat. Nescit vixisse, Ne quid nimis. Aurum auitige mediocritatem.

9. Iustitia, quae est constans, & perpetua voluntas tribuendi unicuique quod iustum est. Sanctis venerationem, Sacerdotibus, & Parentibus obedientiam, & obseruantiam, Regibus debitum honorem, omnibus mutuum amorem.

1. Laudatione seruorum Dei. omnis autem Laus ducitur à virtutibus, quarum praecipuae sunt

C.

Demonstrationis genus est quod consistit in

2. Vituperatione malorum. Quoniam vero contrarium est eadem disciplina, in vituperatione eodem loci, qui etiam in laudatione adhibetur

10. *Elemosyna, quae est pars iustitiae, Christiana liberalitas, quaeque ut aqua ignem, ita extinguit peccatum, & sine qua nemo potest placere Deo.*

11. *Fortitudo, firmitas animi contra molestias saeculi, aut alio modo considerata, laborum susceptio, & malorum perpeſſio, & habitus, quo praeſtitus qui est, nul nisi turpia timet, tolerat fortiter adversa, & prospera, est voluntatis robur, virtutum tutela, vitiorum expultrix, & periculorum sapiens expugnatrix.*

12. *Martyrium, quod est delictorum finis, periculi terminus, dux salutis, & verus patientia magister.*

13. *Temperantia, quae est rationis in libidine, atque alias non rectos animi impetus firma & moderata dominatio, & amor sese integrum, & incorruptum Deo servans, à qua temperatus dicitur.*

14. *Ieiunium, optima custodia corporis, tuta habitatio, fortium virorum monumentum, egregius in bello fortitudinis, in pace quietis magister.*

15. *Pudicitia, flos morum, honor corporum, decor sensuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum castitatis.*

16. *Castitas, quae est munimen sanctimoniae, & sinceritatis indicium.*

17. *Virginitas, flos ecclesiastici germinis, decus & ornamentum gratiae spiritualis, laeta indoles laudis, & honoris opus integrum & incorruptum, Dei imago splendens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi.*

18. *Perseverantia, quae est nobilissima Christianorum virtus, summus regis filia, constantia nutrix, soror patientiae, interioris pacis custos, sine qua in caelestem patriam nemo ingreditur.*

19. *Humilitas, quae est elementum omnium virtutum, sine qua nemo in Christiana Philosophia potest proficere. Hac est ars cognoscendi, & spernendi semetipsum, & res humanas, inane gloriarum fugiendo, alios sibi praeferendo, est fidelissima sapientiae socia, quam sequitur magnanimitas Christiana, quae est posita in resistendis iniuriis, & in fugiendis honoribus.*

Virtutes à quibus laus dicitur.

Caveat, ne in turpem adulationis suffragationem incidat, neve dulce venenum exhibens noceat.

Raro viuentes laudat. Dum enim viuimus, incertus est pugna exitus, ac domesticis & acerbis inimicis oppugnamur. quo fit, vs ignoretur laudare, an vituperatione quis dignus sit.

Orator Ec-
clesiasticus

Laudat in
funere, et
laudes du-
cit à tem-
pere,

1. Quod praecessit ortum illius qui
laudatur, in quo considerantur

Patria.
Parentes.
Maiores.
Oracula.

2. Quo vixit: in
quo conside-
rantur

Virtutes, Doctrina,
Munera

Publica,
Privata.

Res gesta, amicitia,
Si quid supra spem, aut expe-
ctationem fecerit.
Si quid solus, aut cum paucis,
aut primus egerit.
Ea, qua in ultimo actu vix
egerit.

3. Quod mortem est con-
secutum, in quo con-
siderantur

Honores post mortem
tributi.
Dolor Civitatis.
Luctus.
Squallor.

In hoc Demons-
trativo genere maxime
amplificationes ad-
hibentur,

Non ob eam causam, ut Iso-
crates pollicebatur qui ad
Oratorem dicebat pertine-
re maxima efficere mini-
ma dicendo:

Sed ut res cognoscatur esse
tantis momenti, quanti est
venera.

Amplificationes dicun-
tur cum argumenta ipsa
tum verbi, tum rebus ad
Auditores magis affici-
end's amplissime dila-
tantur: qua ex eisdem lo-
cis, vnde etiam Laudat-
iones ipsa sumi possunt.

D. Iudiciale

Qui accusat, & Leo
 Dei accuset, nulla
 vtilitatis, aut vna
 nis gloria cupidi-
 tate adductus. Ex
 quibus colligitur.
 Hereticos clericis
 maximè esse accu-
 sandos.

1. Accusatione. Raro accusant Clerici,
 quia humanam infirmitatem agno-
 scentes, & Dei misericordiam ante
 oculos habentes, correctionem morum,
 non severam iustitiam propositam ha-
 bent. Permittitur tamè in sacris Con-
 cilijs Sacerdotibus accusare, cum de ho-
 nore Dei, & de populorum salute
 agitur. In iudicio autem hæc sunt ob-
 servanda, &c.

Is, apud quem ac-
 cusatur, iudicij hæc
 beat auctoritas
 tem.

D.
 Iudiciale ge-
 nus est, quod
 constat

2. Defensione in qua
 frequentius Cleri-
 ci versantur, ut
 oppressos sublevent,
 innocentes defen-
 dant. Defendere
 autem debent

Religio-
 nem Chri-
 stianam.
 Sedis A-
 postolica
 authorita-
 tem.
 Hono-
 rem, &
 famam
 suam.
 Eos, qui
 fidei suæ
 commissi
 sunt.
 Inocen-
 tes.

Depreca-
 tionibus
 utantur
 interdum.
 Cum is, de
 cuius salu-
 te agitur

Vel multa
 probita-
 tis, &
 Christia-
 na pietas
 iudicia
 dederit.
 Vel semel pec-
 caverit.

Debet aut exemplum esse.

Verum,
Grave,
Illustre.

Christo, quem omnium virtutum exemplar dicimus. Sic enim. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatam.

Sanctis, Apostolis, Martyribus, Confessoribus, ceterisque omnibus, & praesertim tempore, cum illorum Sanctorum, quorum exempla sumimus, solennitates celebrantur: atque id maximam vim solet habere. si eorum, qui eisdem Civitatibus, ubi sermo habetur, praesentent, & quorum memoria gratissima colitur, in medium proferantur facta, ut sententia ut Mediolani S. Ambrosii, verone S. Zenonis.

Sumitur autem

Maioribus. Sic Iudaei civis suos gravissima obsidione circumventos, atque animo desolatos, exemplo veterum Patrium, ad constantiam adhibendam, & fidem in Deo habendam, confirmat.

Nonnunquam, raro tamen ab Ethnicis, & alienis. Ut Saluator noster Regiam Saba, & Ninivitas adducit, & illud incolat saepe: Nunc Ethnicis haec faciunt!

Beluis, & rebus sensus expertibus. Habet magnam vim locus ille Isaiæ. Cognovit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui, Israel autem me non cognovit, & populus non intellexit.

1. Exemplum. Cum ex aliqua re particulari rem particularem probamus. Ut impietas, Superbia, Avaritia, Libidinis, vitiorum & calamitatum omnium alicuius esse. Malum humanæ impietatis exemplo.

2. Enthyemna, de quo proxima pagina.

B.
Instrumenta quibus orator utitur ad faciendam fidem, sunt.

1. *Enthymema* quod est *Syllogismus imperfectus*. *Syllogismus enim tribus partibus constat, Propositione, Assumptione, & Complexione. Ex quibus si una pratermittatur, & in animo relinquatur fit Enthymema. Ut si quis probei elemosinam esse laudandam, quia est virtus Christiana, omittit propositionem, quae est omnem virtutem esse laudandam. Enthymema autem sumitur à*

1. *Signis*

Certis quae appellantur etiam indicia. Ut signum certum infidelitatis est Ecclesia Sacramenta contemnere.

Incertis ut signa charitatis libenter singulos salutare, beneficium multos afficere, & huiusmodi.

Ex his conficiuntur argumenta quibus utitur Orator ad faciendam fidem, aut

A locis propriis, qui à causa, ad quae agitur assumuntur, qui tribus generibus, de quibus iam dictum est, continentur.

A locis extra causam assumptis, qui artificiosi vocantur. De quibus infra. G.

Aut à locis communibus, qui sunt argumentorum sedes, & elementa. De his mox infra. H.

2. *Verissimilibus. Verissimile autem est, quod non simpliciter, nec absolute fieri solet. Ut verissimile est virum bonum bonis & Catholicis parentibus ortum, haereticos fugere.*

1. *Definitio*, quae est Oratio explicans quid res sit, hoc loco vsus est B. Basilius contra auaros. Quis est, inquit, auarus? qui eo, quod sufficit, non est contentus. Quis est prae-dator? qui quae singulorum sunt, aufert. Tu autem non es auarus? non es prae-dator? qui quae singulorum sunt, tibi propria facis?

2. *Distributio partium*, quae est rei per partes explicatio, siue totius in sua membra diuisio. Eleganter Hieremias Propheta ex hoc loco probat in solo Deo gloriandum. Non gloriatur, inquit, sapiens in sapientia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse, quia ego sum Dominus.

3. *Etymologia*, quae verborum originem inquiris, vt B. Hieronymus ad Nepotianum. Propterea, inquit, clericus vocatur, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus fors, id est, pars Clericorum est, qui autem vel ipse Dominus pars est, vel Dominum partem habet, ealem se praeberet debet, vt ipse possideat Dominum, & possideatur à Domino.

4. *Coniugata*, quae sunt ex verbis generis eiusdem, id est, quae orta ab vno variè commutantur: vt sanctus sanctè, sanctus. Hoc pacto: Si Christiani sumus, Christianè vivamus, Christum imitemur.

5. *Genus*. Quod de pluribus differentiis specie dicitur. Vt omnis virtus est laudanda, ergo iustitia. Hinc pertinet locus ille Iohannis: Quis facit peccatum, & iniquitatem facit.

6. *Species*, quae est generis subiecta. Vt adulterium & homicidium a Deo homines separant, quae est maxima putanda miseria, ergo peccata miseros homines efficiunt.

7. *Simulaculo*, quae est diuersarum rerum inter se collatarum, simili: quadam affinitate. Vt agra corpora quanto magis nutrit, tanto magis laedit, teste Hippocrate, ita acriores efficiuntur, qui impura conscientia sanctissimum Eucharistia sacramentum audient assuere.

27.

Loci communes sunt communes quadam nota, quarum admonitio, quid quaeque res valeat ad persuadendum, potest inueniri. Hi autem praecipui sunt.

Loci communes.

8. *Disimilitudo*, *Ut hereticorum est ab Ecclesia sancta recedere, non a dogmata cōfingere doctores scholasticos contemnere, nos catholici Ecclesiam sequi magistram, vetustatis castissimos limites non trāfere, sed scholasticos Doctores venerari debemus.*

9. *Contraria, qua sunt eiusmodi, ut simul in eadem re esse nequeant: quatuor habent species.*

10. *Adiuncta, qua cum re sunt coniuncta, ut, locus, tempus, vestitus, & qua Theologi circūstācias vocant. B. Basilus hunc locum adhibuit in Serm. de ieiunio. Ieiunantis color gravitatis plenus est, non in impudentem ruborem efflorescens, sed pallore modesto ornatus, placidus & lenis oculus, sedatus incessus, vultus animi secum loquentis iudex, nulla intemperantis risus in olentia, moderatio lingua, & cordis puritas.*

1. *Adversa. Vt superbiā matrem omnium peccatorum scimus. Humilitatem igitur fundamentum omnium virtutum amemus.*

2. *Privantia, que sunt habitus, & eius privatio, Ut vita, mors, lux, tenebra. Argumenti à privationibus talis est formula. Misericordes dixit Dominus misericordiam consequuturos, Qui igitur hac virtute carebūt nullam misericordiam consequentur.*

3. *Relativa, à quibus sic argumentum ducitur. Optabile cum sit beneficiū accipere, multo optabilius conferre.*

4. *Contradictoria, que sunt affirmatio & negatio eiusdem rei de eodem subiecto, quorum alterum affirmat quid, alterum negat, ut Christum diligis, qui eius preceptis pareo: qui non pareo, non diligis.*

11. *Antecedentia*, quae consequentibus necessario coherent: ut Christus resurrexit, & nos resurgemus: Est enim resurrectio nostra.
12. *Consequentia*, quae rem necessario consequuntur. Vt prudens est, ergo res dubias non affirmat. Insignis est locus apud *Mattheum*, ubi Dominus à consequentibus probat, pauperes spiritu, hoc est, humiles esse beatos, quia ipsorum est regnum caelorum, & sic de ceteris, quas ibi proponit huius peregrinationis, *Beatitudinibus*.
13. *Repugnantia*, quae neque certa lege, neque ordine inter se differunt, quae ratione à contrariis, ac dissimilibus discernantur, ut qui diligit Deum, non odit quemquam. Si fato omnia fierent, tolleretur liberum hominis arbitrium, laus, poena, virtus, vitium, gloria, inania essent nomina.

Loci communitati.

14. *Causa*. Quae est illa, cuius ut sequitur effectus. Causarum autem genera sunt quatuor.

1. *Materia*, ex qua res vel naturalis, vel artificiosa conficitur, ut materia hominis est corpus. Ex hoc loco argumentatur *Propheta* ad ostendendam idolorum vanitatem. Simulachra, inquit, gentium argentum, & aurum.

2. *Forma*, propter quam res est. Ut anima est forma hominis. Ab hac sic ducitur argumentum. Anima praedit immortalis, cur nostras omnes cogitationes & spes in rebus caducis & terrenis collocamus?

3. *Efficiciens*, à qua aliquid est, ut homo à Deo. Hinc argumentum dicitur *Propheta*, ad probandum Deum humana curare. Qui plantavit, inquit, aurem, non audiet? & qui sinxit oculum, non considerat?

4. *Finis*, cuius gratia aliquid est, ut homo factus est ad aeternam beatitudinem: stulti igitur, qui in voluptate, in delicijs, in honoribus beatitudinem collocant.

15. *Effecta. Quae ex causis iriuntur, quorum vt causarum, quatuor sunt genera, quae causis cognitis facile intelliguntur. Hoc loco Saluator noster ostendit se esse bonum Pastorem, cum dicit. Ego sum Pastor bonus, bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis.*

Loci communes.

16. *Comparatio, quae est cum argumentum ducitur, aut à.*

Maiori ad minus. Vt illud B. Hieronymi i ad Heliodorum. Filius hominis non habet vbi caput reclinet, & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris?

Minori ad maius. Vt illud, diebus Dominicis laici sumunt Sacramentum Eucharistia, cur non Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, aut etiam sepius?

Pari, vt quemadmodum Pastores, consulunt saluti sui gregis, Reges suorum populorum, medici morbo affectis corporibus, Ita Pastores animarum, prodesse debent ijs, quibus praesunt.

Loci

1. *Sacras literas, quarum magna est.*

Auctoritas, quoniam quicquid in eis continetur, id verissimum est, & veluti ex ore Dei prolatum.

Et Facunditas: quoniam quaecumque pulchra sunt cognita, ac vita hominum utilis, in illis continentur.

2. *Traditiones Christi, & Apostolorum, ut sanctissimi ritus, & caeremoniae, quae in Sacramentis adhibentur, & huiusmodi, quae quoniam scripta non sunt sed de aure (ut aiunt) in aurem ad hoc usque tempus perueniunt, viva vocis oracula relictissime dici possunt. Quorum quanta sit auctoritas, Cyprianus ostendit, cum dicit. Ut par est Spiritui sancto, & Christo auctoritas, ita in suis institutis aequa est auctoritas, & potestas. Nec minus est, quod dictante Spiritu sancto Apostoli tradiderunt, quam quod ipse tradidit.*

3. *Auctoritatem Ecclesiae, quam Christus sibi sponsam unicam delegit, cum eaque omnibus diebus usque ad consummationem seculi se affuturum promisit, ut admoneretur ei in omnibus esse parendum, & quicquid illa tanquam fidei dogma tenet, verissimum esse, nec quicquam falsum, quod aut credit, aut docet esse credendum.*

Loci in artificiosi ad haec octo capita redigi possunt.

Loci

4. *Authoritatem Sedis Apostolicae, quae satis est firmum argumentum ad faciendam fidem: quia summus Pontifex est Christi Vicarius, ac legitimus successor Petri, eandem, quam Saluator noster tribuit Petro, non solum authoritatem, sed etiam fidei firmitatem habens.*

5. *Authoritatem Conciliorum: quae in Spiritu sancto congregata fuerunt, quibus tanta fides est adhibenda, quanta Evangelistis: nimirum quia idem magister est Spiritus sanctus, & idem author Christus.*

6. *Authoritatem sanctorum Patrum, qui ope Spiritus sancti ita ad veram Scripturam sacra intelligentiam penetrarunt, ut in ijs, quae ad fidem pertinent, non modo non errauerint: sed mirabilis etiam omnium consensus extiterit.*

7. *Sententias Philosophorum, quorum magna est auctoritas, cum praesertim de remittendis iniuriis, de contemptu mundi, de minime formidanda morte agitur.*

8. *Historia grauissimorum hominum: quae si in eandem sententiam conueniunt, ex eorum auctoritate firmum argumentum, atque etiam fidei dogma promi potest. Verbi gratia B. Petrum Romae & collocasse sedem, & pro Christo martyrii gloria coronatum esse omnes graues historiae iradunt. Unde certa argumentationes concludi potest, Romanum Pontificem Petro in Pontificatu succedere.*

Locè inartificiofi.

Et quis auditorum animos commo-
ueat, debet ipse commotus esse,
quod consequetur.

Si, quod predicabit, operibus implere stu-
debit.

Si non nisi zelo Dei, & studio salutis ani-
marum dicendi munus suscipiet.

Si præstantissima charitatis virtute ac-
census fuerit.

Cum vero commotio sit quaedam mentis incitatio, sine qua, in-
grata, & exanguis fit oratio, dabit operam Ecclesiasticus O-
rator, ut quemadmodum sanguis per totum corpus diffundi-
tur, ita in omnibus orationis partibus quaedam insint, quæ ad
cōmouendos, & afficiendos animos auditorū valeant: affectio-
nes autem mediæ sunt inter virtutes, & vitia: quoniam

Si in calum
ferantur, vir-
tutes parit.

Si in terra
dey esse is-
ceat, parit
vicia.

Omniū affe-
ctiōnū fons est
Amor

Rectus
bonarum

Perver-
sus ma-
larum

Auditores
sunt exci-
tandi

Omnes ad amorem Dei.

Quidam boni viri ad amorem
sui ipsius.

Parentes ad amorem filiorum.

Filij ad amorem parentum.

Coniugati ad n. utrum amorem.

Omnes ad amorem patriæ.

Omnes ad amorem veram amica-
rum.

Omnes ad amorem rerum exte-
narum, quatenus nobis seruiunt
ad gloriam Dei.

Acta

Si ea, que amanda proponit, ametur à nobis, inde eritur omnis perfectio Christiana

Sanctum gaudium.

Desiderium vita aeterni.

Salutaris poenitentia.

Timor Dei.

Resignatio in Deum.

Zelus honoris Dei.

Quas affectiones Ecclesiasticus Orator in auditorum animis debet excitare argumentis ex ijs locis sumptis, qui in ecclesiastica Rhetorica tractantur.

Ecce amo
in regula
Religio
Christiana
Quo-
modo

Si ea, que amanda proponit, minus ametur à nobis, inde nascuntur

Cupiditas.

Turpis voluptas.

Desperatio.

Audacia.

Odium.

Indignatio.

Invidia.

Quas affectiones studere debet Ecclesiasticus Orator ab auditorum animis amovere argumentis sumptis ex ijs locis, qui in Rhetorica Ecclesiastica traduntur.

1. *Disciplina, de qua paulo pesti, M.*
2. *Electio. Infra N.*
3. *Occulto Dei iudicio. De hoc infra, O.*

Quonia ve
ro ad como
uendos ani
mos mulie
confert co
gnoscere au
ditoru ge
nera, idcir
co sciendū
ut gene
hominum,
sic audito
rum qua
tuor modis
distingui
posse, aut

4. *Natu
ra, ut a
lij sint
mares Et
femina
qui vel
sunt.*

Viri
qui
mo
nēdi
sunt

Celi
bes

Fæ
mi
na q̄
co
hor
tan
da
sunt

Viri
qui
mo
nēdi
sunt
ut

Cōiu
gio iū
cti

Fæ
mi
na

Ut iunctos matrimonio non conde
mnent.
Suum periculum considerent, videant
ne cadant.

Omnino, unde voluptas & malum con
ne existit fugiant.

Orent sine intermissione, pijs operibus
studeant.

Episcopos, & Parocos suos adiu
uent.

Ad taciturnitatem, quia qui custo
dit os suum, custodit ab angustijs a
nimam suam.

Ad humilitatem, quia Dominus re
spicit humilitatem ancille sue.

Ad castitatem animi & corporis, quia
mulier innupta & virgo, cogitat
quæ Domini sunt, ut sit sancta cor
pore & spiritu.

Ad modestiam in iis laqueos mali
Dæmonis incidant.

Accipiant uxores cum timore Dei.
Diligant uxores, ut Christus dilexit
Ecclesiam.

Instituant uxores suas.
Si aliquid scire cupiunt uxores sue,
patientur interrogari.

Increscent quando opus est, modeste ca
men, uxores suas.

Habitent cum uxoribus suis.

Quibus ostendē
dum est uxorem
debere viro suo

Fidelitatem, am
rē sanctam, Casti
tatem, Sobrietate
tem, Obedientiam,
Reuerentiam.

Quæ excitāda,
& in primis vs
dua ad

Pudicitiam, Pru
uentionem, Christiā
liberalitatem, car
itatis curam, opo
ra pietatis. Fundus
das ad Deū proci.

Mares

1. Parentes qui monendi sunt,
vt filios suos

Præcipuo amore pa-
reres suos diligat.
Obediãs in omnib⁹,
qua ad administra-
tionẽ familiæ, resq;
familiaris p̄tinẽt.
Hortatiões, obiurga-
tiones, castigatiões
etiã, vt salutaria
medicamẽta, et ma-
xima iudicia amo-
ris, suscipiant.
Pareres suos oĩb⁹ ho-
norib⁹ p̄sequantur.
Succurrant paren-
tibus suis. (rẽt.)
Parentũ vitã sustẽ-
Tristitia non affi-
ciãs parentes suos.

3. Senes qui monendi sunt, vt

Sibi longam viãam minime polliceantur.
Caveant, ne voluptatibus capiantur.
Vereantur Deum, & viros bonos.
Abstineant à carnalibus desiderijs.
Ne facile credant.

4. Iuuenes
qui admo-
nendi sũt,
vt

Ne iniuriam inferant.
Modam adhibeant in omnibus.
Adolescentia calorem, & impetum sanctũ exercitatio-
nibus, & piis operibus temperent.
Alicui se disciplina tradant.
Aliquem virum bonum, cuius exemplo & consilio pru-
dentiores & meliores efficiantur, acq̄rent.

5. Media
etate consi-
stentes qui
adhortandi
sunt, vt

Quo magis in illis viget ingenium, iudicium, & memo-
ria, eo magis diuini muneribus ad aliorũ vsum, & ad
ammurum salutem vtantur.
In ea, ad quam nati sunt, & cui à primis annis se dedide-
runt, arte se exerceant, sine furo, & ostentatione.
Sensum consuetudine prudentiam augeant.
Vt a moderatiõne, et grauib⁹ colloquijs iuniores erudiãt.

Tuãtur & nutriant.

A peccatis, quantum in se est, reprimãt.
In bonis operibus instituãnt.
Corrumpãt, quando opus est, & puniãt.
Erudant ea q̄, quæ ad religioẽ
Christianam pertinent.

Cavea vt, ne se ipsi fallant.
Caveant ne temere iudicent.
Huius sæculi opes suspectas habeant.
Timiditatem, quæ refrigescite calore,
illus inest, cõuertant ad humilitatem.
Consulant in Domino.
Prudentiam suam non tanti faciant,
Si quid de se sentiant, ac loquantur
hominibus, non admodum curent
Vereatur Deũ, cuius oculis patet oĩa.
Misericordiã opib⁹, si diuites sunt, cõ-
filio, auctoritate, doctrina exerceãt.
Viciorũ filios, filios suos putent, eos
hortentur & reprehendant.
Vt honorum, & diuitiarum cupidi-
tate se librẽnt.

Detractores & maledicos non ferãt.

Bonitatem.

Sobrietatem.

Castitatem.

Bonos mores.

Scientiam.

Stadium literarum.

Rerum diuinarum, vt
Sacerdotes, quibus ostendendum est in eis requiri

Facilius, ac breuius, quam fieri possit, quam artem proficientur, doceant.

Non doceant libentius diuites, quam pauperes.

Neminem excludant.

Rhetores ne incautos adolescentes erudiant ad decipiendum, & ad excitandas seditiones.

Philosophi ne de mundi eternitate, de immortalitate animae nimium multa, & nimis subtiliter doceant.

Quod prohibuerunt sancta Concilia, nemo audeat ostentationis causa ad perniciem ingeniorum profiteri.

1. Magistri,
& hi aut

Rerum humanarum, qui adhortandi sunt, vt

M.

Disciplina
ita distinguuntur Auditores, vt alij sunt

Auditores
cōcionatorū
qui excitandi sunt, vt

Quae audierūt, memoria mandāt.

Audiant cum fructu.

Nec numerentur inter illos, de quibus scriptum est: Semper discēntes, nunquam ad scientiam peruēntes.

2. Discipuli.
Vt sunt

Viri religiosi, quos sanctissimi viri Augustinus, Hieronymus, Franciscus, Dominicus, & Benedictus instituerunt.

Moniales discipula sanctorum Patrum quae excitanda sunt

Ad motum, nisi quod videntur praestiterint.

Ad gaudium: commemoratione bonorum, quibus in monasteriis perfuuntur, & malorum quibus carent.

N. E. C. P.

Eruendos
pueros in
doctrina
Christiana.

1. Amicos
quorū mul-
tae sunt so-
cietates,
prout Spi-
ritus san-
ctus exci-
tāt alios
ad

Orationem.
Frequen-
tanda Sa-
cramenta.
Propria cor-
porā casti-
ganda.
Consolādos
eos, de qui-
bus vlti-
mū est su-
mendū
supplicū.

Que
socie-
tates
excitā-
tāde
sunt
ad

Perseuerantiām.

Ut se vnusquisque fe-
rat.

Ad
hāc
le-
gem
sac-
cē-
dā

Ut nihil dicatur nisi
implorato Spiritus
sancti auxilio.

in
electione di-
stinguantur
aures
quia homines
sibi diligunt

Defendere religio-
nem Christi.
Pugnare pro defen-
sione S. matris
Ecclesie.
Pugnare pro hono-
re Dei.
Pugnare pro oui-
bus Christi, pre-
tioso sanguine re-
demptis.

2. Disci-
plinā mi-
litare: ad
hos perti-
net

His ostenden-
dum, ignomi-
niosum in mi-
litia esse, nihil
aliud habere
propositum,
quam

Ditari.
Intempe-
rantia se-
ipsam fe-
dere.
Vbi quis
victoriam
reportauerit,
a seip-
so, hoc est,
a cupiditate
tibi vinci.

3. Aliquam artem, vt mercatu-
ram; Ex quorum animis amo-
uende sunt

Fraudes.

Mendacia.

Disimulationes.

Religio.

Iustitia.

Clementia.

Fortitudo.

Temperantia.

Reges quibus proponantur Regie virtutes, ut

1. Principes qui sunt aut

Rerumpublicarum administratores, qui exciti ad sunt

Ad comitatem.

Ad amandam virtutem.

Ad malitiosas quasdam ineptias fugiendas.

Ad anteponenda suis publica comoda.

Sanctam religionem tuendam.

Sanctiendas, & seruandas leges.

Iustitiam amandam.

Salutaria consilia proponenda.

Ut vehemens illud studium quod adhibent ad parandas opes, adhibeant ad

O.
Distinguntur etiam Auditores occulto Dei iudicio, quo fit, ut alij sint

Amare Regem & Principem suum.

Principum consilia in meliorem partem interpretari.

Legibus obtemperare.

Consilio, opibus, quando opus est, Principes adiungere.

2. Subditi qui debent

3. Nobiles, qui excitandi sunt ad Humilitatem.

4. Ignobiles, qui ad veram nobilitatem, quae in obseruatione Religionis, & in virtutibus est collocata, sunt accendendi.

5. Dominus.

6. Serui.

7. Ruri habitantes.

De quibus proxima tabula.

5. Dominus

5. Domini seu Patres fami-
lias, qui excitandi sunt, vt

Familiam suam informant, corripiant & con-
solentur.

Familia sua se virtutum exemplar praebeant.

Cum seruis benigne se gerant.

Immoderatis laboribus seruos non aggraent.

Res necessarias ad victum & vestitum seruis
prouideant.

Seruis mercedem soluant.

Seudeant, vt serui meliores efficiantur.

Indulgentia, nimia familiaritate, & commu-
nione secretorum, seruos ad libertatem non
erudiant.

Multitudine seruorum inutilium, qui familiae
pes turbent, non delectentur.

6. Serui, qui admonendi, vt

Seruiant in Domino.

Eatenus pareant Dominis suis, quatenus, quod
iubent, cum lege Domini consentis, aut non
aduersatur.

Non adulentur,

Sint fideles.

7. Ruri habitantes, qui ad-
monendi sunt, vt

Omnia, quae ruri accidunt, frugum copiam, ste-
rilitatem, siccitatem, ad Dei prouidentiam re-
ferant, in usq; diuinam bonitatem contem-
plentur.

Ne furentur.

Decimis non fraudent, quoniam id est corruppe-
re patrimonium suum.

*Exempla Sanctorum, & Sanctarum, ut si de
contemnenda morti agatur, Martyrum exem-
pla, Stephani, Laurentii, & aliorum in no-
diis sunt afferenda.*

*Simplex, ut bona est religio Chri-
stiana.*

*Sententia que
est oratio ali-
quid enun-
cians de re
universalis,
vel optanda,
vel fugien-
da, aut est.*

*Ad commendandum pluri-
morum valent.*

*Aut ratio-
nem adiu-
ctam habet,
& hanc vel*

*Implicitam, &
vocatur sententia
Enthymematica,
ut, ne contendas
cum viro locuple-
te, ne forte contra
te instituat litem
tibi.*

*Explicitam,
& appellatur
pars Enthyme-
matis ut, non est
gaudendum ob mor-
tem inimici, qui
poterat convertere
ad Dominum.*

*Enthymematica, que conficiuntur ex indicijs non
longè pectis, sed proximis, & aperta, &
ubi Catholici inquit, multò crebrius ad
confirmandum, quam ad refellendum adhi-
bentur.*

Conca

Loci: ut qui aliqua habent
auditorum animas oblecta-
re student.

Temporis, ut qui longitu-
dine sermonis, & longis di-
gressionibus auditores ta-
edio afficiunt.

Propria persona, ut illi, qui
obliti muneris sui, subtili-
bus disputationibus per-
vulgi non docent, sed in sua
admirationem constantur
trahere.

Auditorum: ut illi, qui expli-
sas iam diu Philosophorum
opinionum, de Fato, contra
Dei providentiam, de se-
quendis voluptatibus in me-
diu afferunt, eas, quod mini-
mo est necesse, ut refellat.

Nomina confingere.
Varietate linguarum Gra-
eca, Latina, Hebraica, o-
rationem confundere.
Superuacaneis verbis, &
Epithetis uti.

Cum
au-
des

Cum dicentis a-
ctio, quae est in aqua
corporis sermo, re-
bus de quibus agi-
tur, non est accom-
modata. Actio au-
tem positus est

In vocis mo-
deratione, ne
ab oratione
discordet.

In gestu o-
culorum, oris,
manuum, pe-
dum, & totius
corporis.

Ne frigi-
dam ora-
tionem ef-
ficiat,
quod fit

Quod consuetur si in ea, in qua
natus est, lingua se exercens, mole-
stas quasdam voces mutauerit, aut
potius correxerit.

Evenda-
re vitans

Solecif-
mos
Barba-
rismos

Perspicue, De quo proxima tabella.
Apposite, P. Ordinate, Q.
Memoriter, R. Cum digni-
tate, S.

Intra

Perspicue

Ne in aliquam
ineptiam incidat:
quod fiet, si in di-
cendo rationem non
habeat

Confide-
rate

Conciliantur ve-
ra auditores elo-
cutione, quae in
hoc consistit, ut
Ecclesiasticus O-
rator ad populum
dicat

Nominum. Sunt tamen quadam corporis partes, quae proprijs nominibus explicandae non sunt, & insignia quadam peccata, sed adhibita circumlocutione.

In proprietate.

Verborum. Propria verò verba dicuntur, quae communi loquendi vsu recepta sunt, ut Philosophus, Theologus, docere, discere, & huiusmodi.

Perspicue. Perspicuitas autem orationis consistit interdum.

In translationibus. Translata verba dicuntur, quae à propria significatione ad aliam non propriam transferuntur. Ut gratia dicitur, fons vitae. In quorum vsu haec cautiones sunt adhibenda.

Ne à remotis sumantur. Ut si quis Christum, Serenissimum diceret: quia rex.

Ne ab ulla re turpi proficiantur: Ut si quis Deum patrem carnifice Christi nominaret: quia inquit, ut propter peccata hominum moreretur.

Apposite, P.
Ordinate, Q.
Memoriter, R.
Cum dignitate, S.

Infra.

P. Appen

Ab initio id, de quo sibi dicendum est, proponat.
 Quod propositum fuerit, explanet.
 Utatur definitione, diuisione, rerum distinctione.

Quomodo autem debeat proponere Ecclesiasticus Orator, quatuor debet esse propositio. Item de Diuisione & distinctione, paulo post dicemus.

Breuem nonnunquam rationem subijciat, hoc modo. Cupitis scire, quamobrem in varias calamitates incidatis: melioris spei filij decedant? qui supersunt vos tristitia afficiant? varijs morbis affligamini? caritate amona, & alijs incommodis exerceat vos, aut puniat potius Deus? quia eius mandata non custoditis, quia iniusti estis in vos, & in alios.

Ad ea, que proposita erant, reuertatur hac ratione. Ita dilabente Spiritu S. ne illud quidem, quod dixeram cogitatis, digressus sum: utinam cum aliquo vestro fructu. Nunc redeamus, vnde deflexit oratio.

Concludet interdum in hunc modum. Vellem fratres charissimi, ut tandem aliquando tot sermonum, tot concionum, tot horationum mearum conclusio existeret; Effletis vos populus Dei, hereditas Christi, gaudium meum, & corona mea, humana contemneretis, huius exilij oblitus ad celestem patriam aspiraretis.

Ex conclusione transibit aliud. Ut agens de Curiositate, quam Ociij filiam nominamus, vbi ostenderit Curiosos non solum tempus conterere, sed etiam discordias ferere: subiunget sibi etiam odium comparare solitos: & cum maxime soleant esse delatores in varias plerunque calamitates incidere.

Adhibebit interdum repetitionem hoc modo. Christiani, Christi membra fugimus, Christiani iniurias ulciscimur, Christiani aciem Christi deserimus.

Adhibebit vocabula propria, qua rem planè significent.

Cum in temperato ac subtili genere orationis versatur

P. Apposite dicit orator, si formas, ac figuras cum verborum, tum sententiarum, rebus, de quibus agit, accommodauerit, ita ut

Cum in temperato dicendi genere

Cum in grandi, ac subtili orationis genere

Versatur, utatur ijs dicendi formis, ac quibus mox infra, T. V.

In tota oratione decorum seruet. De quo paulo post, X.

1. *Illustri explanatione, & sub aspectum subiectione, hoc modo: Considerate fratres, intuemini imaginem orbis terra, maior pars, impia Mahumeti tyrannide oppressa est. In ijs, qui Christum agnoscunt Deum, quot monstra opinionum, quot portentosa haesum, quana varij, & pestiferi errores, multorum mentes infecerunt? Nos, qui sanctam matrem Ecclesiam sequimur, & in fide non erramus, nostram fidem operibus non confirmamus, nec fides, nec sinceritas apud nos reperitur.*

2. *Tragica rerum expositione. Vt de amissa Insula Cypro ita exponet. Assur immanissimus Turcarum Tyrannus, virga furoris, & baculus ira Domini, ita, eo permittente, percussit nos, regnat, & in dies crescit impietas, triumphat dira crudelitas, Regnum nobilissimum in Tyranni potestatem reductum est, sanctissima templa vastata: qui Reipub. Veneta nomine regebant, primarij etiam Regni ipsius viri miserabiliter obruncati, violatae virgines, igne & flamma decor extinctus Civitatis, casti innumerabiles homines, multi etiam captivi, vt haberent, unde Christiani nominis hostes insultarent, Byzantium sunt perducti.*

3. *Morum, & vite imitatione, Vt vltisecre illatas iniurias, occide inimicum tuum, filios suos haeredes huius intestini odij relinque, imminue patrimonium tuum, dita praetorios ministros, & vltorem omnium iniuriarum accerrimum omnes praedicent: considerabis deinde num recte feceris.*

I. Cum

7.
Cum in temperato genere orationis versatur Ecclesiasticus Orator, & ratur.

4. *Rebus, quæ sensu & vita carent, sensum & motum adiungat: ut supernacanea vestes, sumptuosa conuiuia, testantur vos non egere, vos non diligere pauperes, quippe qui eis sua subtrahitis, ut crapulamini.*

5. *Quæ rem attingunt, cum ea coniungat: ut, quid agunt quidam ex vobis: ingurgitant, non concoquunt, eis pituita molesta est, oriuntur febres, immaturo tempore senescunt, decidunt memoriæ, libidine cruciantur, minuunt patrimonium, miseri in hac vita ad mortem perpetuam festinant.*

6. *Utatur Antithetis: ut docens spiritualis vita comoda, & sanctas oblectationes, dicat, voluptates corporis debilitant corpus: gaudia spiritus vim animi augent: illa penitentiam, hæc latitiam, illæ infamiam, hæc laudem coram Deo, & hominibus pariunt,*

7. *Periphrasi, hoc modo: Ille, qui eos, quos solet euehere, maximè decipit, qui vitia, virtutis specie plerunque extollit, qui eos, a quibus magis diligitur, sæpius fallit, probitatis, & innocentia irrisor, a quo nemo tandem interdum non est deceptus, dissimulationis, adulationis magister, honorum, & diuitiarum admirator, impurarum voluptatum minister, & callidus Sophista, & bonorum etiam ingeniorum corruptor, ille est, quem amatis, quem creditis mandam esse? Mundus est is, quem vobis descripsi.*

8. *Paronomasia. Hac vsus est B. Basiliius in eo explicando, Destruam horrea mea: habes, inquit, horrea ventres pauperum. Et illa B. Ambrosius de B. Virgine. Neque enim, inquit, comites feminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat.*

T.
Cum intemperato, &c.

I. Cum

9. *Interrogatione.* *Vt cogitatis interdum fratres, vos esse homines ad imaginem Dei factos? cogitatis sanguine Domini nostri Iesu Christi vos esse redemptos? cogitatis quid pro vobis in sanctissima baptismatis sacramento sponsores vestri polliciti sunt? certe rerum omnium, quas commemoravi, vos oblitos quisquam posset iudicare, cum sic vivatis, et ne dignitatem hominis, nec beneficia, quae à Deo accepistis, recordari videamini.*

10. *Percussatione.* *Vt num putatis aliquem esse, qui crucem suam non ferat? mihi credite, Reges, & Principes, & omnium generum homines ferunt crucem suam: maiorem illi, quas feliciores putatis.*

11. *Aversione hoc modo ad auditores.* *Accepistis à me, fratres, quae sit voluntas Dei, quid sanctum Evangelium doceat: Reliquum est, et, ne frustra vos sermoni meo interfuisse videamini, operibus ostendatis.*

12. *Dubitatione.* *Vt surdis canam fabulam, nec ne, vehementer dubito: quod quidem mihi maxime molestum esset.*

13. *Correctione.* *Vt multi ira se diligunt, aut potius se non diligunt, et adulationibus delectentur, monitores edio habeant.*

14. *Paululum immutato verbo.* *Vt Verona non incommode dicere poterit: Veronam dictam esse, et esset vere una in Christo, in sancta Ecclesia, & omnes amore inter se essent coniuncti.*

15. *Descriptione.* *Describere autem poterit pestem ad commouendum diuites, ad subueniendum pauperibus, ita etiam sollicitatem excitans ad eleemosynam, & ad poenitentiam.*

I.

Cum in temperato, &c.

Moneat V. C. Vbi Euangelij, aut Epistole partem explicaueris, tanquam potestatem habens, monebis auditores, se eorum peccata commemorasse, vt cum illis communem calamitatem lugeret, & luctus ille interior penitentiam salutarem pareret. Et dicat, non vt confundam vos hec dico, sed vt filios charissimos moneo.

Obsecret. Vt obsecro vos charissimi filij, quos Dominus noster Iesus Christus meae fides credidit, quos vita chariores habeo: quibus ite vera Beatitudinis ostendere in primis studeo: obsecro inquam vos, vt vobis ipsi attendatis, cogiteris, qui sit is, sub cuius vexillo militetis.

Execretur. Vt exterminentur, qui occidunt homines, qui contaminant sanctum matrimonium, qui opprimunt pupillum & viduam.

Contemnat. Vt vbi vitia acriter reprehenderit, dicat interdum se omnia contemnere, vt animas lucretur Christo, his verbis: Me miserum, si vos omnes me laudaueritis, si peccata vestra dissimulaucero, si mea indulgentia deterioreris euaseritis, laudationes vestras, omnia commoda, omnes honores nihili facio, vt vos Christo lucrifaciam.

Detestetur peruersos Christianae Reip. mores. praesertim illa vitia, quibus populus, cui praesertim est, est deditus.

Horrorem incutiat: & nominare poterit nomen Oppidis, & Ciuitatis, in qua sermonem habebit, & horrorem incutere dicens: euersum eos Dominum, nisi resipiscant.

Insultet impijs, hoc modo: Quid miseri de patria exules nunquam cogitatis? sic vixistis tanquam nunquam ad aliam vitam migraturi? Dei filij adoptiui, fratres Christi, participes aeternae Beatitudinis vos ipsi non agnoscitis? cogitationes, & curas vestras omnes positas in rebus abiecit, atque terrenis?

In gradi, ac sublimi orationis genere debes Ecclésiasticus Orator varijs modis Auditores afficere, ita vt inter-

Inceperet hoc modo. Vbi sunt, qui corrumpunt hoc Oppidum? Vbi reperiuntur inimicitiarum, & calamitatum huius Ciuitatis ministri? iam mortui sunt, aut miserrimè viuunt: nolite peruersos illorum mores imitari, ne eiusdem calamitatis & miseria participes efficiamini.

Glorietur eo die, quo Auditores sanctissimum Eucharistia sacramentum sumpserunt: dicat, Exeat nunc perennis animarum nostrar. in hostis, exeat audidissimus perditionis nostre Sathanas, & cum Christo, cuius sanctissimum corpus sumpsimus, cui per fidem maxime unctissimus, congregiatur. Vincemus, charissimi filij, quia Imperator noster Christus semper regnat, semper vincit.

*V.
In grãdi ac sublimi, &c.*

Lamentetur hoc modo, Quid me miserum laboribus, vigilijs, prædicationibus, quid meis precibus ad Deum, quid mea paterna pietate sum consecutus? cum me hortante, me rogante, me obsecrante, & eversa hæc saltandi consuetudo: hæc perniciofa Dæmonum ars, qua animæ irritantur, non tollitur?

Minetur res, quæ imminet, quarum merita molestissima est. Vt nisi respicamus, nisi ad penitentiam conuertamur, sumpturam Diuinum poenas de peccatis nostris, affirmitas vobis, quia eius exigente iustitia, terramoto, fluuiarum inundatione, bello, fame, peste puniturum populum.

Terreat. Vt si incommoda belli, penuria, pestis, & maxime Diuina indignationis est, eius ante oculos ponat. V. C. Non colligatis missi. Fratres: Filij vestri vobis imitatura vobis præripientur, varijs calamitatibus opprimuntur: quia Deum non agnoscitis quia cum propheta, quia decimas fraudatis.

*Exclamet interdum : O tempora , ò mores , ò pra-
uas consuetudines , ò peruersa hominum inge-
nia , ò miserum seculum , ò calamitosam Rem-
pub. Christianam. Adhibebit tamen modum
in exclamationibus , illásque post reprehensa-
nem vitiorum , praesertim publicorum colloca-
bit.*

*Optes interdum sic. Utinam sceres , utinam in-
telligeres , utinam nouissima prouideres , uti-
nam tibi attenderes , utinam Dei voces au-
dires.*

*Interrogatione utatur , qua premat , & urgeat.
Ve num Christiani dicuntur , qui iniurias re-
mittere indignum putant ? num qui viuunt ,
sunt primitiue Ecclesie Christianis similes ?
num imitami vos auiorum , & auorum ve-
strorum religionem , frugalitatem , & mode-
stiam ? si nobilitatis , si honorum externorum
haeredes fuistis , estote etiam religionis , & libe-
ralitatis Christiane.*

gradi ac sublimi, &c.

*Communicet cum Auditore sententiam suam
hoc modo. Laudandi sunt filij , qui parentes
deserunt , laudandi Patres , qui prouocant fi-
lios suos ad iracundiam , laudanda uxores su-
perba , qua tyrannidem exercent in viros , lau-
dandi viri , qui fugiunt uxores suas tanquam
pestem , vos ipsi iudicate. hæc flens dico , hæc
dicendo moderatione utor , ne vos confun-
dam.*

*Ironice loquatur , raro tamen : nam ab omni fuci
suspicionem abesse debet. Hoc modo. Hi sunt fi-
deles Christi , hic est populus Dei , hi auditores
optimorum concionatorum.*

*Liberam vocem proferat , raro tamen. Verbi cau-
sa. Quid potui facere , fratres , & non feci ?
nanquam per multum tempus a vobis discessi :
Vobis , quantum potui , opem tui , paterno vos
amore dilexi : pro quibus rebus , quas gratias
mibi habetis , fratres ? nihil profuit mea di-
ligentia , absuit potius quibusdam , qui me me-
nitorem ferre non possunt , & veluti Phreneti-
ci , animarum suarum medicum auersant.*

Si neminem nominaverit, nec indicaverit, sed dilectione Dei, & amore pro amico se commotum ostenderit.

Affecta (affectum dicimus, quasi sanguinem orationis.) erit autem affectus

Submisso genere orationis, cum docet.
Temperato, cum laudat.
Sublimi, cum aliquid agendum est, & populus ab eo alienus videatur.

Si usus fuerit

X.
Decorum Ecclesiasticus orator servabit, si eius oratio erit

Morata, mores enim quasi anima sunt orationis, qua utatur ad comprobandum

Argumentis

In hac necessarium est, ut orator Ecclesiasticus ostendat se

In sacris literis versatum.

A Spiritu sancto edoctum.

Sanctis moribus ornatum.

Addicendi munus vocatum.

Signis

Legendus B. Paulus, qui celestem loquendi formam in suis Epistolis expressit.

Observatione

Decorum percipitur Sanctorum Patrum

ideo clericis in primis

Legenda scripta Sanctorum Patrum

Græcorum

Nazianzenis, Basilij.
Chrysostomi, Nyseni.

Latinorum

Augustini, Ambrosij.
Hieronymi, Gregorii Pontificis.
Leonis, Bernardi.

Imitatione.

Colligendi pulcherrimi quidam loci ex Commentarijs in

Psalms.
Euangelij
Epistolas Pauli.

*Ut Ecclesiasticus Orator de-
cerum seruet, has leges sibi
prescribat,*

*Ut nunquam falsum dicat, etiam si speret posse
Auditores ad penitentiam converti.*

Ne aduletur Auditoribus.

Ut si interdum laudet, vituperet etiam.

*Ut nunquam de predestinatione loquatur, quin
subdat liberum esse hominis arbitrium.*

*Nunquam de peruersis quorundam Sacerdo-
tum moribus dicat, quin de Sacerdotij au-
thoritate prius multa dixerit.*

*Nunquam matrimonium ita laudet, ut virgi-
nitatem ei non praeferat.*

Ne se ipse iactet, aut sua.

*Ne in Sacerdotes, in ordinem Episcoporum, in
Principes, multo minus in Pontificem Ma-
ximam dicere audeat.*

*Si iudicium, quod condimentum orationis, &
actionum omnium humanarum est, in dicen-
do adhibuerit.*

*Si ea verba, quae S. Hieronymus de quodam
Concionatore dixit, ad se pertinere maxime
existimauerit. Nec ad iustar (inquit) im-
periti medici, vno collyrio omnes vult cura-
re, sed per singulas Ecclesias vulneribus me-
detur illatis. Orator enim Ecclesiasticus de-
bet diligenter inquirere mores, & praecipua
vitia illius Ciuitatis, vbi sermones habita-
uus est, & ad ea sermones suo accommodare-*

*Hac autem omnia, quae de ve-
ris dicendi formis, deq; de-
ceris dicta sunt, consequetur,*

Deciles: quod consequetur O-
rator si ordine se diciturum, &
argutas quaestiones omiffurum
pollicebitur.

Attenti, quod efficiat: si di-
xerit se de salute animarum
sermonem habiturum, & non
quod homines, sed quod ipse
Deus, aut Dei seruis, diuino spi-
ritu afflati, literis consignauerunt,
in medium allaturum.

Beneuoli: quod praestabit,
si neque inanis gloria cupiditate,
neque auaritia, sed zelo
Dei, & studio salutis anima-
rum, munus dicendi se suscepit.
se affirmabit.

Verecū-
dium.

Est au-
tem in-
stitutū
exor-
diū, vs
Andro-
res effi-
ciantur

Primo
loco ex-
ordium,
quod de-
bet esse

Graue.

Braue.

Inter-
dum ex
abru-
pto.

Q.
Oratio est dis-
positio, &
conuenientis
partium, pul-
chritudo ve-
rum, ac ve-
luti animae
sine quo ut-
hil pauebrē
dicit potest.
Vt sacra or-
atione dicat,
oparet, vt,
cum opus est
vt hic omni-
bus orationis
partibus, col-
lecta.

Secundo
proposi-
tio: hac
autem
dicitur
esse

Vna, hoc est, ad vnam propositio-
nem reducta: vt explicaturus Euan-
gelium in solemnitate omnium San-
ctorum, proponat sibi dicere, quae sit
beatitudo, & explicet primum, quid
non sit beatitudo, deinde quae sit hu-
ius nostra Peregrinationis beatitudo,
tam singulas, quas dicit Dominus no-
ster enumerat, poterit explicare.

Catholica, quae est sanctae matris
Ecclesiae enunciatio, eaq; vetustate,
& consensu Patrum dignoscitur.

Popularis, hoc est, ad popularium ca-
ptum accommodata.

Quomodo
explicanda sit
propositio.
Ars vult
preuilegi
cras inuenire
cet. in opo,
T.

Tertio loco, De-
uotio.

Quarto, Cuius-
modi.

Quinto, Epi-
scopi.

De his pro-
prietatibus.

Dignis sepe dicitur
quaestiones vult
vult praecepta
horum loci sunt
vult & p. apouit

Tertio loco diuisio, qua veluti instrumentum propositioni seruit. Cuius diuersa sunt species,

Alia, qua magis proprie dici potest Enumeratio, vt est illa apud Salomonem in principio Ecclesiastes.

Alia est distinctio vocum, qua diuisio est generum eiusdem per oppositas differentias, Vt cum dicimus, Christianorum

Quosdam esse Catholicos.

Quosdam non Catholicos.

Collocetur

Quarto, Confirmatio. De qua pauca dicuntur.

Aut summa totius sermonis, aut praecipua capita sunt repetenda.

Aut aliquid de Beatitudine, de aeternis supplicijs est dicendum.

Quinto loco Epilogus, in quo

Aut cum lachrymis a. Deum sermo est conuertendus, quod tamen non saepe, nec longa oratione faciendum est: nihil enim citius arefcit lachryma.

Contra peruersos mores spectaculorum.

Contra choros Sathanae, libidinum magistrorum, horum temporum insulas Comœcias.

Belli tempore de iniustissima ira Dei, de falsa pace incommodis.

In caritate annona propter peccata dicat res aduersas euenire.

De peccatis lingua digredietur sæpè : linguam esse inquietum malum, & venenum mortiferum, esse veluti ignem, qui inter omnia elementa maximè destruit, lingua destructas esse domos, & ciuitates.

Blasphemos dicat esse monstra hominum, portenta ciuitatum, ciues inferni, canibus Iudeis, Hæreticis peiores.

Periueros esse perturbatores humane societatis, iniustissimos corruptores, iurgiorum & inimicitiarum ministros, Sacerdotes Sathanae.

Detractores reprehendet, serpentinam linguam detractioni assuetam merisò appellabit.

DetraCTORIBUS minimè credendum esse: Et verbi gratia Hieronymi utens, dicat, nihil tam inquietare animam, & mentem leuem, & mobilem facere, quam facillè detractoribus credere.

Dicet adulatores esse falsos amicos, pestem humane societatis, venenum dulce incautis hominibus propinare consueuisse: lac esse cibum puerorum: puerile esse cantilena suarum laudum, & adulationibus decipi.

Digressio

E.

Digressio loci præcipui.

Digressionum loci.

Dicit mendaces esse filios diaboli, desertores militia Christi, infames homines.

Reprehendet seminarios Zaniorum, & dicit Dominum detestatum esse huiusmodi homines, ut Salomon scribit.

Addet litigatores esse imitatores Daemonum, & odiosos hominibus.

Iactantes sua, esse Gallina similes: quae ubi ouum emisit, clamat, donec significet esse factum, quod ei statim admititur: ita subreperere Sathanam solitum bona, quae fecerimus.

Digressionum loci, quos in primis tractet,

Vitam Christianorum non initio, sed fine indicari exemplo Iudae, & Sancti Pauli.

Perfectam sapientiam esse fugere vel minima peccata.

Hanc vitam esse exilium.

Magnam apud Deum libertatem esse, non seruire peccatis.

Summam nobilitatem, clarum esse virtutibus.

De caelesti patria cogitandum.

Elemosinas praestitendas multorum generum.

Remittendas iniurias,

Docendos & consolandos, qui doctrina & consolatione egent.

Denique ad has, & huiusmodi digressiones faciendas, magnam oratori copiam suppeditabunt libri de virtutibus, & vitijs: praesertim ille quem scripsit Gulielmus Peraldus Episcopus Lugdunensis.

T. Ars

1. *Literalis*, qui *Historicus* etiā dicitur, qui veritatem factorum explicat.

2. *Moralis*, qui ad vitam emendationem mysticos sensus accommodat.

3. *Allegoricus*, qui rerum gestarum narrationem, futurorum umbram pratulisse demonstrat.

Allegoriam autem peperit.

4. *Anagogicus*, qui ad sacratiora caelestium figurarū precepta perducit.

Historicam intelligentiam docet.

Ad inuestigandos reconditos, penitusq; abstrahos diuinarum literarum mysticos sensus, viam demonstrat.

Necessitas, q̄ oritur, cū verba videntur

Falsitatem pra se ferre. Ut illud: Super aspidem & basiliscum ambulabo, & conculcabo leonē, & draconem. quod per allegoriam referendum est, ad victoriam, quam retulit Christus de Mūdo, Diabolo, Peccato, & Morie.

In sensu Grammatico sumpta, absurditatem parerē, ut cum Deo penitentia ignorantia, furor tribuitur.

Pugnare cū sancta doctrina, vel bonis moribus, ut cū oculum ejci idū p̄cipit Dns, fugiēdos propinquos, & huiusmodi.

Vtilitas. Cū verba per se sumpta nullā vtilitatē vidētur asserre, ut historia Iacob, qui decept⁹ a socero Laban, Liam in matrimonium accepit, existimans se potitū Rachele, p̄ quo lōgo tēpore seruierot. Licet interpretari Philosophiā de morib⁹: Rachelē, Philosophiā cōtēpian-tem hoc est, Theologiā, q̄ nemo nūq; p̄cipit, nisi qui bonis morib⁹ sit p̄dit⁹.

1. *Dis-
tin-
ctio:*
Sēsus
autem
sunt
qua-
tuor

T.

*Ars in-
terpre-
tādi sa-
cras li-
teras cō-
tinetur*
sensu
(qui in
*eis con-
tinen-
tur)*

*Inuen-
tione,*
qua

*Disposi-
tione,*
ut

*Primum iaciatur doctrine fundamentum: quid sibi
velint verba sacra Scripturae explicatur.
Deinde, ut mores animi auditorum excitentur, quod
Sanctos Patres feciss, licet animaduertere.*

*Sunt tria alia expositionum ge-
nera*

Elementarium.

Physicum.

*Propheticum, ū quo debet Orator ab-
nere.*

R. Mem-

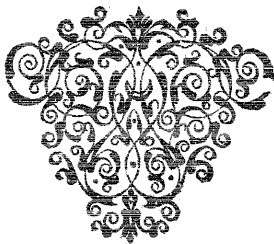
R.
Memoria Ecclesiastici Oratoris.

*Conseruatur, & augetur exerci-
tatione.*
Incredibiliter ordine crescit.
Stylo adiuuatur.

S.
*Dignitas verò Ecclesiastici Oratoris consistit in mo-
deratione.*

Vultus.
Vocis.
Habitus.

F I N I S.

PRÆLECTIONES

TRES AB AVGVSTINO

VALERIO, EPISCOPO VERONÆ.

*Quibus omnis rhetorica ecclesiastica explicanda
ratio traditur.*

PRÆLECTIO PRIMA.

*Ex finis i-
gnorantione
quid oriatur.*

INDE magna oritur pertur-
batio, & confusio, charissi-
mi filij, quod non intelligat
homines, ad quid potissimū
sint nati, & quo eorum stu-
dia sint referenda: inde etiā
fit, vt eam sacerdotum co-
piam non habeamus, quam optaremus, & qua
maxime hæc Ecclesia indigeret, idcirco non de-
sino pro inea paterna erga vos charitate, ac pro
meo officio, vos sæpe hortari, vt vos ipsis cogno-
scatis finem vestrorum studiorum, & vestrarum
actionum, cogitetis sæpe vos Ecclesiæ sumpti-
bus ali, vt ad nobilissimum sacerdotij gradum
ascendatis, vt ministri, Dei mediatores inter po-
pulum & Deum sitis, atque etiam (quod vobis

menter opro (coadiutores mei in animarum, quas Dominus noster IESVS CHRISTVS fidei me tradidit, cura, quod vt cor. . qui possitis in iis studiis vobis assuescendum est, ista ætate, quæ maxime sacerdotes decent, nimirũ vt orgetis, sanctis orationibus delectemini, quando celebrare per ætatem vobis non liceat, sanctissimo sacrificio Missæ singulis diebus maxima deuotione & attentione interfritis, & cum nondum ad illam ætatem perueneritis, neque illum gradũ in Ecclesia teneatis, vt sitis idonei ad docendum, adolescentiam vestram cognitione literarum, doctrina in primis Ecclesiastica ornetis. & quoniam (charissimi filij) quauis doctrinarum, & omnium bonorum magister sit spiritus sanctus, ad excitandam tamen humilitatem nostram, requirit sæpe Dominus non solum preces, quæ quidem multum conferunt, & vitæ innocentiam, sed etiam studium, & diligentiam, quibus disciplinæ comparantur, hac in re nolite vobis deesse, ego certe quantum defui: non desunt etiam fratres mei Canonici qui adsunt, qui cohortationibus multis, vos studia & ad omnes virtutes solēt impellere: cum autem vsu veniat, vt sacerdos quod ipse didixerit ad gloriam Dei communicet cum cæteris, eos hortando, aut docendo, aut consolando, idcirco in ea parte Theologiæ, quam eius succũ possumus dicere, quæ summis quibusdã continetur, vos versari oportere intelligo, in qua vt facilius, & maiore cum fructu possitis proficere, & scholasticam doctrinam, quam expultricem errorum, & catholicæ veritatis fidelissimam mi-

*Pietatis com-
médatio Au-
gust. cap. 13.
li. 4. de doct.
christ. 3.*

nistram nominamus (quantum ad vestrum officium pertinebit) teneatis, iussimus etiam vt in logicis versaremini. verū cum non sacerdotes modo, sed etiam parochi (vt spero) futuri sitis, quorum præcipuum est munus docere populum: hoc etiam in docendi munere estis erudiendi: præcepta huius artis, quam Ecclesiasticā Rhetoricam nominauimus, vobis tradenda sunt. qua in re non mihi esse recusandum laborem præfandi aliquid ad vtilitatem studiorum vestrorum iudicauit: cum vehementer cupiam (vt sæpe iam dixi) vos esse optimos & doctissimos, veros angelos Dei, veros internuntios populi ad Deum, & dignos bonorum sacerdotum, qui ante vos in hac Ecclesia fuerunt, successores. Quid igitur agam vt vestris studiis consulam? proponam hæc capita explicanda, & munere magistri multis iam annis intermisso fungar: non magna quædam, sed tamen vtilia, vt vestris studiis (vt opinor) accommodata persequar. Explicabo primum quid sibi velit illa inscriptio, Ecclesiastica Rhetorica ad clericos: secundo loco, quis fuerit icopus in hoc opere: tertio dicam de methodo, qua est scriptum, & de diuisione librorum: quarto de vtilitate: quinto quis fuerit auctor operis: sexto de interprete: septimo de legitimo auditore: octauo qua ratione hæc præcepta sint ad vsum reuocanda indicabo: quæ autem proposui, explicabo breuius & dilucidius quam potero, & tribus tantum prælectionibus: aliis enim, & grauioribus occupationibus impediatur. Itaque primum caput aggrediamur, quod pertinet ad inscriptionem. Quia homo ab aliis animalibus,

Harum 3. orat. 8. summa recenset cap.

1. cap. de operis inscriptio

Homo nō se liberu, sed

ratione, & sermone differt: vt sermone quo differt ab animalibus, aliis etiam hominibus excelleret, eosque iuaret: Rhetoricam artem inuentam legimus, quam docti homines descripserunt, artem bene dicendi, esse collocandam in genere artium sermocinalium, & earum quæ proprium semper finem non consequuntur. non enim semper persuadet orator, & quamuis non persuadeat, boni oratoris nomen non amittit. esse inquam Rhetoricam artem sermocinalem, comperietis in illa tabula, quam vobis proponimus, & quam vobis memoriæ commendandam putamus. continet enim omnes scientias, & omnes artes, & qua ratione inter se quasi quadam affinitate coniunctæ quædam sint, qua ratione etiam distinguantur: hanc nemo vestrum non commendat memoriæ. afferet enim hæc distinctio artium, & scientiarum vobis non minimas utilitates, in omni vita: & ad doctrinæ existimationem, quæ si cum humilitate coniuncta sit, non est negligenda, non minimum confert. Rhetoricam distinxit Plato magnus sane philosophus: alteram in Phædro nominavit philosophicam, cuius præceptis, mortales ad bonum perducerentur, eamque miris laudibus effert: alteram in Gorgia dixit vilem, ablectam, & adulatoriam, qua, lenociniis quibusdam, populi allicerentur, ac deciperentur: quo loco idem Plato quatuor enumerat artes, duas ad animum, & duas ad corpus pertinentes. Præceptorum copiam, quibus animus confer-

etiã aliis habens sermone præstat crass.
 1. de orat. 12.
 Fab. cap. 15.
 16. 17. lib. 2.
 sciẽtiã benedicendi vocat.
 Cic. 2. de inuent. 22. 1. de orat. 21. 63.
 2. de orat. 104. 122.
 130. artiẽ dicendi.
 Finẽq; persuadere Plat. in Gorg. & in Philebo.
 Arist. nõ lo-ge ab initio.
 1. de arte rhet. 3. c. 1. de Inuẽt. p. 157
 1. de orat. 41.
 79. 2. de orat. 115. Cornif. 1. adherẽ.
 14. cõtra quã senserit fabi cap. 16. li. 2.
 rhetoricã artem dicit artes cõs in se cõtinerẽ, quod illi orator indigeat.
 1. De orat.

pag. 9. 20. 24. 2. de Orat. 82. 3. de Orat. 234. 235. Adde quod artes sint inter se communes quasi vinculo cõnexa. 3. de Orat. 201. ex Platonis d. Arina
 orat. pr. Archia pœta p. 391. Tomo. 2.

*Artium di-
nisi.*

uatur, appellat artem siue facultatem legalem
quamuis proprie scientia appellari possit: iudi-
ciariam vero, appellat facultatem, qua animus
corrigitur. idem scribit, corpus conseruari arte
gymnastica, quæ constat exercitationibus mo-
deratis, & opportunis, medicina sanari, cuius
tria sunt instrumenta (vt omnes sciunt) diæta,
pharmacia, & chirurgia, tutius autem instrumen-
tum est diæta, hoc est ratio victus. Hac distin-
ctione posita, vir admirabili ingenio præditus fa-
cit quatuor artes adulatorias, abiectas, & viles,
quatuor (quas nominavi) simulantes, & affectan-
tes: Sophisticam, affectantem, legalem. affectant
enim sophistæ, & aucupantur famam sapientiæ
cû ab ea longissime absint, & quos venantur ado-
lescetes (vt idem ait Plato) diuites in primis, ma-
xime solent corrumpere: nominat oratoriam af-
fectantem iudiciariam: patres enim patriæ habe-
ri voluerunt oratores, & cum sæpe propriæ glo-
riæ studerent, seditiones maximas concitauerunt,
& resp. euertunt, quam rem non est necesse plu-
ribus exemplis confirmare: nominat fucatoriam
quandam artem simulantem gymnasticam, qua
nonnulli seipios, & alios decipiētes, coloribus &
fucis quibusdam, imbecillitatem corporis, aut e-
tiam morbos tegunt, & robustiores se esse iactâr,
quam sint, quod imprimis fœminarû vitium est,
quæ ridiculo, & miserabili quodam conatu pul-
chriores itudent haberi, quam sint, propriam fa-
ciem plerunque fœdantes, & sibi ipsis, & valetu-
dini parum consulentes. quarta erat ars vilis, abi-
iecta, & adulatoria, quæ simulabat medicinam:

*Cicer. Initio
lib. 1. d. 10-
uent. p. 555.*

ars coquinaria, palato tanquam regi seruiens, & corpora plerunque debilitans & corrumpēs. qua distinctione, Socrates, Rhetoricam facultatem, analogiam & proportionē quandam habere cum coquinaria per irrisionem dixit: quanquam (vt vere dicamus) ridentem dicere verum, quid venturū? Cicero, qui maximam in dicēdo laudem esse secutus, ita hac de re iudicauit, Socratem in irridendis oratoribus, oratorem summum apparuisse. Nos hæc missa facientes, Rhetoricam non adulatoriam, vilem, & abiectam qua, seditiones concitantur, nec philosophicam tantum, qua ad bonum philosophis cognitum, homines perducerentur, hoc est ad morales virtutes, sed Ecclesiasticam, qua ad beatam & æternam vitam populus erudiretur, qua, regnum Dei augetur, sæuissima sathanæ tyrannis minueretur, & sancta Ecclesia ornaretur, tradimus. Illud nomen, ecclesiastica, additum est, vt intelligatur, nihil contineri in hac arte, quod magistra veritatis Ecclesia non probeat, non doceat, quod in sanctis literis, aut in sanctis doctoribus non reperiatur, aut saltem per similitudinem quandam, ad interpretationem sacrorum librorum, aut ad sententias patrum non possit referri. neque meo iudicio quenquam debeat offendere, quod nomine Rhetoricæ vtamur, cum iam ostenderit & Platonem, Rhetoricam philosophicam cognouisse, & cum iam explicauerimus, quid eo nomine intelligamus. & quemadmodum nomen Rhetoricæ non improprie (vt ostendimus) vsurpauimus: vsi etiā sumus alio nomine minime visitato: loco enim

Socrates Rhetoricā ridet apud Plato. in Gorgia.

1. de orat. 69. 3. de ora. 22.

Cur dicatur, Ecclesiastica

concionatoris, siue doctoris, vfi sumus sæpe hoc nomine oratoris Ecclesiastici: tum quia nobis non fuit propositum, concionatoribus, viris in multiplici doctrina versatis, qui iam multis exercitationibus & laboribus, Ecclesiæ Dei profuerunt, & magnam laudem sunt consecuti, præcepta tradere: tum maxime quia accommodauimus pauca hæc præcepta, quæ tradimus, breuibus etiam sermonibus, qui habentur inter missarum solennia, aut etiam qui habentur in societatibus ad excitandos homines ad pietatem: in quibus tantum qui versantur, concionatoris præstantissimo nomine, minime dignos putauimus. Ita autem oratorem Ecclesiasticum describimus, non virum bonum tantum (quemadmodum definiuit Quintilianus) dicendi peritum: sed virum non solum bonum, & dicendi facultate instructum: verum etiam sanctis quibusdam moribus venerabilem, auctoritate, à CHRISTI Vicario, siue ab eius ministris episcopis, sibi concessa, non se-

ipsum sed CHRISTVM prædicantem, & oues CHRISTI, salutari verbo pascentem: non suam seu Dei gloriam quærentem: quales, vt vos singuli euadatis, vehementer studeo & opto. Secundum caput erat propositum, vt declarem scopum huius operis. hic autem est, vt dicendi facultate instrui, & mecum saluti huius Veronensis populi, consulatis. vultis vt apertius quid mihi in hoc opere propositum est, explicem? vobis commemoro, quæ sanctissimus Archiepiscopus Bracharensis, in quodam libello, qui inscribitur, Stimulus Pastorum, obseruauit: de Ioanne Bapti-

Oratoris Ecclesiastici definitio.

Ab. in pro-amio suarum iustit. acque etiam cap. 1. lib. 12.

Secundū cap. quæ sit huius operis scopus.

Ita scriptum est quòd esset vox, in ea significatio-
 ne qua apud Terentium in illa comœdia, quæ in-
 scribitur Adelphis, illa verba vsurpantur, quan-
 tus quantus es, totus sapientia es. in quo etiam
 sensu legimus in fabulis philomelam dictam to-
 tam vocem, quam cum vidisset lupus, quia eam
 magnum quid esse, ex voce putauerat, ita dixit-
 se ferrur, tu tota vox es, nihil præterea. scopus
 igitur huius operis (charissimi filij) non est al-
 lius, nisi vt philomelæ Dei sitis, nihil præterea:
 vocês Dei sitis, organa diuinæ bonitatis, & tu-
 bæ CHRISTI. Et quamuis etiam sine hæc præ-
 ceptis in nobilissimo concionandi munere, ver-
 sari facilè possitis, à Spiritu sancto, qui est ve-
 rus magister, edocti, & dicendi exercitatione ad-
 iuti: vtilia tamen vobis fore hæc præcepta pu-
 tauimus. quidquid enim scriptum est in hoc o-
 pere, & obseruatione sanctissimorum hominum
 & grauissimorum scriptorum, collectum est. In-
 terrogatus beatus Dominicus, qua ratione, pul-
 cherrimas res, quas dicebat, excogitasset: & ita
 diceret, vt audientes in admirationem traheret,
 respondisse fertur, ea se in charitatis libello re-
 perisse. Verissimum est (quis neget?) optimam
 magistram esse charitatem: energiam quandam,
 & quasi vitam orationi asserre. sed tamen (vt
 beatus scribit Bernardus) vt lucere tantum,
 est vanum: ita ardere tantum, videri potest
 parum, & idcirco cum charitate coniungen-
 dam esse scientiam, & præceptorum cognitio-
 nem, quispiam iure existimauerit. Ad reprimen-
 dam hominum superbiam, & ad crudiendos

*Ioannes Ba-
 ptista vox in
 deserto,
 Esa. 40. 4
 Matth. 3. 8
 Mar. 1. 4
 Luc. 3. 4
 Ioan. 1. c
 Teren. in A-
 delph. act. 3.
 sce. 3. v. 41.
 Plutar. in 4-
 pophtheg.
 Lacon. id de
 Lacone quo-
 dam, non de
 lupo scribit.
 Er. lib. 2. ap.
 Laet. & Li-
 costh. de lin-
 gua.*

*Charitatis,
 & doctrina
 coniunctio ne-
 cessaria.
 Bern. sermo.
 de Ioa. bapt.*

nos ad humilitatem, iussit Dominus, ut artes & scientiæ labore compararentur. quamobrem labor suscipiendus est à vobis alacriter, vobisque est enitendum, ut hæc quæ collegimus præcepta, ita ad usum reuocetis, ut me nunquam meæ industriæ pœniteat. Beatus Iob de seipso loquens, dixit: Si fructus terræ absque pecunia comedi: quæ verba explicans sanctissimus Pontifex Gregorius interpretatur, nihil esse aliud: fructus terræ sine pecunia comedere, quam Ecclesiæ emolumenta percipere, & prædicationis officium nõ præstare. Multi fuerunt viri, ingenio & doctrina excellentes, qui, præcepta ad dicendum tradiderunt, quorum copia ne obrueremini, & ne variis exemplis, quæ vestræ saluti & populorum, nullâ, aut minimam utilitatem afferrent, vestra studia retardarentur, scriptum est hoc opus. Vos autem moneo, ut caput huius artis, quam Ecclesiasticâ Rhetoricam nominauimus non putetis (ut Cicero suæ Rhetoricæ esse putauit) celare artem, sed præstare quæ docueritis. Quo loco imprimatis velim in animis vestris tres pulcherrimas sententias: primam Gregorij Nazianz. quem, nihil, si eius in dicendo vim consideremus, prohibet, nos appellare christianum Demosthenem: oportet prius mundari, & sic alios mundare: oportet lumen fieri, & sic alios illuminare: sapientem prius fieri, & sic alios facere sapientes: ad Deum accedere, & sic alios ad Deum adducere. sanctificari, & ita sanctificare, manus habere rectas, & sic cadentibus porrigere manum. altera est sententia beati Augustini, quæ date operam, ut nunquam

Job 31. d
Greg. pp. in
eundē locum.

4. ad her. 98
in orat. 4. 46.
2. de orat. p.
127. 1-3
Art. c. 7.
li. 3. ad Theo.
Fab. c. 1. li.
4. & posire-
mus verbi c.
1 lib. 8.
Tres senten-
tiæ notanda.
1. Nazian.

2. August.

in vos possit conuenire : exaudi te ipsum, durissime, immanissime, surdissime doctor : quid mihi lingua aurea, & cor ferreum ? cum multo facilius se loqui, quam præstare quæ loquimur. ita se res habet, magis mouent facta quam uerba. & maiore in honore illi habetur, quos cum uidemus, admiramur, quam cum audimus. pulchra etiam sententia est beati Gregorij, cuius (inquit) uita despicitur, restat ut eius prædicatio contemnatur. Hæc ideo à nobis dicta sunt, ut intelligeretis, scopum nostrum fuisse: clericis tantum præcepta tradere, & illis quidem bonis: eorū studiis prodesse, nobis propositum fuisse, ut Ecclesiæ, & populo christiano consuleremus. Et hæc hodierno die factis dicta sunt, fortasse etiam plura, quam oportuit, ut à uobis possent memoriæ commendari: sed quia tribus prælectionibus omnia, quæ proposuimus capita, sunt explicanda, ideo tam multa diximus.

¶ c. 27. lib. 4. de doctri. christ. probat obedientius audiendi, cuius uita orationi respondet. 2. 3.

3. Greg. Idem ait Innocentius pp. 3. serm. 1. Petecost.

P R A E L E C T I O S E C V N D A.

Tertium erat caput, charissimi filij, ut de methodo, qua hoc opus est scriptum, & de diuisione etiam librorum, diceremus aliquid. ita igitur se res habet: omnis pulchritudo, ab ordine proficiscitur: ita ut ordo à Platone appellatus sit anima rerum, & appellari etiam possit anima artium & scientiarum. Declaro, quid sit methodus, vos diligenter attendite: ea enim quæ, multo tempore, & non minimo etiam labore collegeram, breuiter & dilucide (ut spero) uobis, ante oculos

Cap. 3. de Ecclesiast. Rhetor. methodo.

Ordinis dignitas. Plas. in Gorgia.

ponam, quæ, si diligentiam adhibueritis, maximam vobis vtilitatem afferent, non solum ad intelligentiam huius operis, sed ad variam & multiplicem rerum cognitionem. Itaque methodus sic describitur, quemadmodum descripta fuit à Philopono Aristotelis interprete, via breuis docendi, cum ratione instituta: ille autem docendi rationem optimam tenet, & vir (vt ita dicam) methodicus nominari potest, qui adhibet modum docendi, qui adhibet instrumenta accommodata tractandis theorematibus: & qui in scientiis & artibus disponendis ordinem quendam vniuersalem seruat. Modus docendi, in hoc in primis est positus, vt habeatur ratio rerum, & personarum: diuerso enim modo, res traduntur, vt disciplinæ mathematicæ, formam solam considerant: naturalis scientia considerat omnes causas, sed in primis materiam, philosophia de moribus, atque etiam artes, maxime per causam finalem traduntur. Quod si quis disciplinas mathematicas docens, ommissa forma, alias causas inuestigaret, ita moralem philosophiam tractans, per alias potius causas, quam per finalem doceret: is non adhiberet modum docendi: is methodum ignoraret. Cùm autem diuersa sint genera hominum, & alij moueantur exemplis, alij subtilibus argumentis conuincantur, si quis ad populum (vt nonnulli faciunt) sermonem habens, exquisito & auscultatorio illo docendi genere vteretur, is finè careret methodo. Instrumenta autem docendi artes, & scientias, sunt quatuor, quod quidem hac ratione

Methodi definitio.

Philoponus initio physic. & Eustrat. in prin. ethi.

Ratio personarum habenda Cic. in part. 482. et 511.

1. phys. 1. ethi. co. 7. Met. cap. 10. 2. physic. cap. 2.

Diuersa hominum genera.

Instrumenta docendi artes sunt quatuor vt ex libris Aristot. de de mou. patet.

comprobari potest : nam aut docemus essentiam
rei , aut probamus proprietatem aliquam inesse
rei : essentia autem , & natura rei explicatur defi-
nitione : definitio autem cum ex genere & dif-
ferentia constet , genus inuenitur resolutione , dif-
ferentia diuisione : quamobrem diuisionem &
resolutionem , docti viri dixerunt , seruire defini-
tioni : demonstratione verò ostenditur , aliquam
proprietatem inesse subiecto. Rem illustremus
exemplis , è morali philosophia sumptis , vt fiat
notior. Virtutem moralem dicimus habitum in
mediocritate constitutum , hæc est essentia vir-
tutis , huius definitionis genus , est habitus : quod
quidem genus instrumentò resolutionis inueni-
tur , hoc modo : qui ex virtute agit , non agit te-
merè , nec est varius : verbi causa , qui virtute iu-
stitiæ est ornatus , non temerè exercet iustitiam ,
neque interdum est iniustus. ex habitu igitur a-
git. præterea cum prudentia , iustitia , temperan-
tia , & fortitudo , sint virtutes , & veluti species ,
in quo illæ consentiunt , illud erit genus : hoc au-
tem est habitus. diuisione verò reperitur diffe-
rentia , hoc modo : cum habituum animi , alij sint
intellectiui , alij actiui : & actiuorum , alij sint in
excessu , alij in defectu , alij in mediocritate posi-
ti : virtus certè est habitus , non in excessu , neque
in defectu : sunt enim vitia , vt avaritia , & prodi-
galitas , sed in mediocritate positus , vt liberali-
tas. sic autem ostenditur hæc proprietates : verbi
causa , virtutem expetendam esse , quia est bona ,
quia est amabilis : quod sic ostenditur : omne bo-
num est expetendum , virtus est bona , ergo est ex-

2. ethic. ca. 6.
Arist. Et Cic.
de clar. orat.
p. 311. ex in-
sti. vet. acad.

petenda. hoc ipsum quod dixi, aliis exemplis illustrare, esset superuacaneum, facile esset quam plurimis. Porro ordo non solum in distinctione rerum, & auditorum, & in quaestionibus tractandis, sed etiam in disponenda tota arte, & scientia, versatur. Est autem ordo, dispositio partium inter se, & est quaedam relatio: hæc autem est, aut simplicium partium ad magis compositas, aut compositarum ad simplices, aut reductio partium ad vnum. Vnde tres oriuntur ordines, resolutiuus, compositiuus, & definitiuus, resolutiuus est aptus ad inueniendum: compositiuus ad docendum, definitiuus ad memoriam. Compositiuo vsus est Aristoteles in logicis: tractat enim de summis rerum generibus, hoc est de decem prædicamentis, deinde de propositione, tertio de syllogismo, deque eius speciebus, demonstratiuo, dialectico, & sophistico. eodem vsus est in philosophia naturali, incipiens à principiis, & procedens ad corpora simplicia, deinde ad magis composita. Huncque eundem ordinem licet animaduertere, in tractatione sacræ theologiæ, quam viri ingenij acumine, & multiplici doctrina præstantes, adhibita methodo, tradiderunt: primus omnium Latinorum, Ioannem Damascenū scriptorem Græcum imitatus, is qui magister sententiarum est appellatus: agit enim primum de Deo, deque eius attributis, deinde de creaturis, tum de homine, deque CHRISTO, propter nos homines, & propter nostram salutem, homine facto: ultimo loco de virtute, deque sacramentis disseruit. hunc ordinem compositiuum, naturæ ordi-

*Ordo triplex
Galey. in
artis parua.*

*Compositio
nis ordine
vritur Aristo.
in dialog. &
phys.*

*Mag. sententiarum
in theolog.*

nem etiam, docti homines appellarunt. *Resolutionis.* Resolu-

tio vsus fuisset Aristoteles, si artem logicam ag-
gressus esset explicare à syllogismo: & si in philo-
sophia naturali, de animalibus, primum egisset,
& ultimo loco explicasset principia: aptior est
multò hic ordo ad inueniendum, quàm ad docen-

dum. Definitiuus ordo, est cum statim à princi-
pio operis proponitur definitio: & nihil aliud tra-
ctatur, nisi explicatio ipsius definitionis, quem
ordinem adhibuit Galenus in arte medicinali, &

*Definitionis
ordinem secus
tus est Gale-
nus.*

nos conati sumus adhibere, in hac ecclesiastica
arte tradenda. Sic enim definimus Rhetoricam
ecclesiasticam, esse artem inueniendi, disponen-
di, & eloquendi, omnia quæ ad salutem anima-
rum, pertinent, docendo, mouendo, & concilian-

*Hoc quoque
vultur auctor
Eccl. Rhet.*

do, vt persuadeamus, regnum Dei augeamus, &
minuamus tyrannidem sathanæ. Quorsum hæc?
dicitis charissimi filij. A nobis ideo hæc, multo
iam tempore intermissa, & pene oblita, repeten-
da iudicauimus: vt ostenderemus hoc, quod vo-
bis proponimus, opus, non prorsus carere me-
thodo. adhibitus est modus docendi, habita ratio
rerum, de quibus agitur, crassa quadam minerua,
ad vestrum captum, præcepta tradita sunt: sunt
etiam comprobata exemplis, ex sanctis patribus
sumptis, populariter scriptis, hoc est, quibus po-
pulus possit instrui. Instrumenta quatuor, de qui-
bus diximus, in toto opere adhibuimus: Diuisio-
ne sæpe vsi sumus, cum legem distinximus, cum
de variis virtutibus, & peccatorum generibus, e-
gimus: inuenientes locos communes, instrumen-
to resolutionis adiuti plurimum sumus: defini-

*Instrumenta
illa quatuor
adhibuit.*

tionibus abundat opus. quid essent singulæ virtutes, & peccata, aperuimus: demonstrationibus ab effectis, interdum vsi sumus: nam demonstrationes à causa, afferre non fuit necesse, cum præcepta Rhetoricæ tradamus: verbi causa, cum probauimus, neminem lædi, nisi à semetipso, quia peccatum tantum est malum, cum ostendimus, humiles esse sapientes, quia seipsi cognoscunt. in tradenda autem tota ecclesiastica hac arte in vniuersum, libuit ordinem definitiuum adhibere, accommodatum ad memoriam: vt indicarem, tenenda quidem, & memoriæ mandanda esse præcepta, sed exercitatione, ad vsum reuocanda: in iis præceptis discendis, multum temporis minimè ponendum, plura esse boni sacerdotis officia, præcipuum docere, quod sit non tam præceptis, quam sancta quadam simplicitate, & vitæ exemplo. Distinximus autem opus in tres libros, grauissimum philosophum, & naturæ scribam Aristotelem imitati: primo enim, qua ratione auditores docerentur: secundo, qua ratione commouerentur: tertio, qua conciliarentur, aperuimus. ita (vt summus ille vir fecit) nos etiam conati sumus, hoc opus distinguere. Integram autem totius operis diuisionem, in quadam tabella constituemus, ad vsum studiorum vestrorum, vt cum præcepta vobis explicabuntur, ea non omnino vobis noua videantur. De utilitate huius operis, dicamus aliquid, vt magis ad diligenter legendos hos libros excitemini. Attende tibi, & doctrinæ: inste in illis: hoc enim faciens, & te ipsum saluum

*In 3. lib. opus
suum dimisit,
Arist. exēplo
in Rhet. ad
Theodect.*

*C. 4. de huius
operis vtilitate.*

facies, & eos qui te audiunt, scripsit beatus Paulus ad Timotheum. *1. Timot. 4. d* Saluum igitur cum faciat seipsum, & alios, qui in ecclesiastico dicendi munere, rite versatur: facile perspicitur huius artis utilitas, qua precepta ad bene dicendum, continentur. Diuus Gregorius, tanto facilius & citius, remitti unicuique peccata, scripsit, quanto diligentius quis, populis munus prædicationis præstiterit. Quod de episcopo, sanctissimus episcopus Braccarensis (quem paulo ante nominauimus) scripsit, liceat mihi accommodare etiam ad parochos. Quid est aliud (charissimi filij) aut quid aliud potius esse deberet parochus, quam sol suæ parœciæ? homo totus ignitus, animarum saluti totus intentus, exemplo semper, verbo sepiissime prædicans? ut sitis igitur lucernæ ardentes, Ioannis Baptiste præcursoris Domini *Ioan. 1. a* imitatores, ecclesiasticæ Rhetoricæ cognitio non minimum proderit. quam magnum sit lucrum, vel vnâ tantum animam lucrari Christo eiusdem Saluatoris testimonio confirmari potest: qui de peccatore penitentiam agente, dixit lætitia exultare choros Angelorum, & beatas omnes animas, quæ visione Dei perfruuntur: non vnâ, aut duas, quod est magnum, vt diximus, sed innumerabiles animas, ciuitates integras, & prouincias, ecclesiastici oratores ad Deum conuerterunt, erroribus multis purgauerunt, ad sanctam religionem traxerunt, legibus, & sanctis institutis seditiones & perturbationes varias sedantes stabilierunt. quod quam acceptum sit Deo, & quam utile, ei qui hoc potest præstare, *Luc. 15. b*

*Cap. 5. quis
fuerit auctor
operis.*

quiuus facile intelligit. De vtilitate hæc satis dicta sint. Plura dixissem, si fuisset necesse: sed quoniam (vt animaduerto) ad hanc facultatem percipiendam, satis vestra sponte, estis incensi: reliqua capita explicemus. Laudatur auctores librorum, vt inde, eorum auditores excitentur, ad eos studiose legendos: idcirco interpretes Aristotelis, eum miris laudibus efferunt, & non immerito summum philosophum, naturæ miraculum, & eiusdem veluti fidelissimum scribam nominant, vt inde homines ad eius studium alliciant: sic fecerunt Platonis, sic Ciceronis, sic etiam scholasticorum, hoc est, magistri sententiarum, B. Thomæ interpretes. De huius ecclesiasticæ Rhetoricæ auctore, quid dicam? cum reuera, quis fuerit eius auctor, non sit facile statuere, vt paucis, quomodo se res habet, aperiam: nec meum est hoc opus, nec non meum. Carolus Cardinalis Borromeus, de quo, quia non adest, hæc pauca mihi liceat dicere, vir certe, excellenti pietate in Deum præditus, & ad pristinum candorem ecclesiæ restituendum, his temporibus, à Deo ecclesiæ datus, is vir, qui nunquam aliud cogitat, quam nobilissimam illam Mediolanensem Ecclesiam ornare, & alios Episcopos, quos omnes, fraterno quodam amore complectitur, ad idem studium, non cessat excitare, ita vt Italorum Episcoporum stimulus nominari merito possit: is, inquam, animo cõcepit hanc Rhetoricam Ecclesiasticam, à principio, vt ingenue fatear, me etiam aliquantulum repugnante, & eius sententiæ contradicente: delineari opus, laboravi etiam, quantum occupa-

*Card. Bor-
romæus.*

tiones meæ multiplices concesserunt, aliquot
menses. Doctissimus vir, & præstanti iudicio præ-
ditus, frater Hieronymus Vielmius ord. prædic.
Episcopus Emonensis, quo etiam doctore, dum
Romæ, magna sua cum laude, publice sacram
Theologiam profiteretur, sum vsus, delineato à
nobis operi, magnam vtilitatem, pro sua multi-
plici doctrina, & magna in me beneuolentia, af-
feret. Aliqui etiam è patribus societatis Iesu (quæ
societatem (filij) si quis florem ecclesiæ, iudicij,
& bonarum literarum sanctam quandam acade-
miam nominet, non errabit) iuuabunt hoc opus:
& homines in sacrarum literarum studio, & san-
ctorum patrum lectione versantes, ea præstabunt,
in expoliendo hoc opere, quæ ipse, variis occupa-
tionibus distractus, magno etiam labore, præsta-
re minime possem. Curabit etiam Cardinalis am-
plissimus, Ecclesiasticæ Rhetoricæ, vt ita dicam,
pater, vt eruditi homines, & in Ecclesiastica elo-
quentia versati, quos fouet, quos etiam alit, ali-
quid laboris, & industriæ, ad perficiendum hoc o-
pus conferant. filij, hoc opus cum erit perfectum,
si Cardinalis Borrhomei opus esse existimabitis,
putate eius auctorem esse Spiritum sanctum: Spi-
ritu enim sancto, vt multa sunt indicia, vir ille
Dei ducitur: si meum putabitis, quia illud deli-
neauerim, ex patris vestri industria, & labore, ali-
quot fructus percipietis: quem enim magis non
doceant paterna præcepta, quam aliorum? & quis
domestica disciplina nõ delectetur magis? & hæc
hodierno die sufficiant.

*Hiero. Viel-
mius episc.*

*Patres socie-
tatis Iesu hoc
opus promo-
uebunt.*

PRÆLECTIO TERTIA.

C. 6. de in-
terprete.

Dicamus de interprete ecclesiasticæ Rhetori-
cæ, quod non faciamus, ut illum, qui inter-
pretaturus est hos libros, doceamus: non eget
enim ipse (ut opinor) meis præceptis: sed quia
spero, fore aliquando, ut è vobis futuri sint ali-
qui, qui hanc eandem ecclesiasticam Rhetori-
cam, iis, qui succedent acolythis, in vestra scho-
la, & iis qui in seminarium admittentur, sint ex-
plicaturi. Qui ad munus docendi deligitur, raro
admodum accidit, ut ei desit satis bonum inge-
nium: & in primis etiam artibus, & in ea potissi-
mum, quam explicaturus est, non sit versatus: si
quis enim, adiuvento ingenij caret, quid est, cur
alios velit docere? Regium est (filij) docere. vi-
detur enim, aliqua ratione, qui docet, domina-
ri, impellere, & trahere animos, quocunque vult.
quo loco facere non possum, quin deplem per-
uersam quorundam opinionem, qui genus ho-
minum admodum utile, contemnunt, atque e-
tiam in inuidiam adducunt: quasi vero cum non
turpe, immo honorificum sit discere, non magis
honorificum sit docere. sed profecto id accidit,
ut qui in docendi munere versati sint, male au-
dierint, & contemptui haberi cœperint, quia sor-
dide nobilissimam docendi artem exercuerunt:
quo magis aliqui pueros docent, etiam in primis
grammaticæ elementa, eo magis amandi, atque
in honore habendi essent, quia misericordiam,
nobilissimam virtutem maxime exercent: sed præ-
clarum, immo potius sanctum officium docen-

Regium est
docere.

Cic. in orat.
p. 420.

di, innocenter, & sancte exercendum est. Nos au-
tem quid requiramus in interprete ecclesiasticę
Rhetoricę, diligenter attendite. Iudicium requi-
rimus, cognitionem in primis, Rhetoricę, Diale-
cticę, & primarum artium, studium sanctorum
patrum, diligentiam, modestiam in disputando,
atque etiam humilitatem. Iudicium, doctus vir
appellavit succum prudentię, quod in hoc ma-
xime consistit, vt interpret non omnia, eundem
in locum congerat, ea tantum seligat, quę ad in-
terpretationem loci, quem explicandum susce-
pit, pertinēt: alia in aliud tempus omittat, vt prę-
stanti iudicio vir, Horatius pręcepit in sua Poë-
tica. Iudicij sane magna est penuria, hac tempe-
state, quod quidem, magna ex parte, à superbia
proficisci, iure quispiam posset existimare. dum
enim non haberi doctissimi viri, magistri horum
temporum timent, inculcant sepe quęstiones dif-
ficillimas: nihil aut parum, ad verba, quę sibi ex-
plicanda proposuerunt, pertinentes: ita vt com-
modissime dici possit, non erat hic locus. Iudicij
largitor est, vt cęterorum bonorum, dominus: à
natura, semina iudicij insunt, in pręclaris quibus-
dam ingeniis, quę tamen exercitatione, & con-
suetudine doctorum hominum excoluntur. Au-
scultatorio, & exquisito docendi genere non vt-
atur interpret ecclesiasticę Rhetoricę, breuitati, &
perspicuitati studeat: non vir magnus, sed perspi-
cuis interpret haberi cupiat, ingeniis vestris con-
sulat, non famam doctrine aucupetur. O pram-
vehementer, vt in pulcherrimis illis libris, quos
Aristoteles scripsit ad Theodectem, sit versatus:

*Quę requi-
rantur in ec-
cles. rhetori-
ca doctore.
Imprimis iu-
dicium.*

*Horat. in ar-
te poet. 7. 43.*

*Hanc eandē
rationem af-
fert in scri-
ptores Gra-
ecos, auctor ad
Horat. initio
lib. I. p. 13.*

*Rhet. eccles.
ad formam
Rhetor. ad
Theodectem
composita.*

*Cômẽ. Frãc.
Robertellj,
Dan. Bar-
bari: Pet. Vi-
ctorij, & A-
verrois.*

ad illius enim grauissimi viri imitationem, hoc opus studuimus disponere. ex commentariis, qui scripti sunt in eos libros, multa sumere poterit, quę vestris studiis maxime conferent. Grammaticam nutricem omnium artium & scientiarum, non immerito alio loco appellauimus, & sepe huius ætatis deprauatam consuetudinem deplorauius, quod quidam sine lacte huius nutricis veluti infantes ad nobilissimas artes se conferant: quod in publicis etiam gymnasiis accidere, facile quispiam poterit obseruare. Placebit igitur, vt in explicanda hac Rhetorica ecclesiastica, non solum congrue, sed Latine etiam, & (si fieri poterit) elegantia quadam ecclesiastica, interpret sententias explicet. cum autem magna sit affinitas inter Rhetoricam & Dialecticam, mihi valde probatur, vt is, qui munus Ecclesiasticę Rhetoricę explicandę suscepit, in dialecticis sit versatus, hanc imprimis ob causam, vt de variis argumentorum generibus, de enthymemate, de exemplis, deque locis communibus possit ita differere, vt facile, ea quę dixerit, in animis vestris imprimantur. Optamus vt in sanctorum patrum libris sit versatus huius Rhetoricę interpret, ad hunc vsum, vt præcepta, quę tradita sunt in hoc opere, exemplis magis illustrentur: & non solum vt vestris studiis magis possit prodesse, sed etiam vt profit operi (quod etsi non est editum, quia non est perfectum, vobis tamen ita postulanti- bus, explicari promittimus) illud augeat, atque etiam exornet: & idcirco modestiam & humilitatem in eo etiam requirebamus. quamobrem?

dicitis.

*Arist. ca. 1.
lib. 1. Rhetor.
Cicero. in orat.
409.
Fab. cap. 21.
lib. 2.
Dialect. in-
terpr. nouisse
debet.*

*Leclio pa-
trum.*

*Modestis
doctori ne-
cessaria.
Fab. cap. 2.
lib. 1.*

dicitis. ob hanc causam, non minus modestiam,
quam doctrinam, in Ecclesiasticæ huius Rhetorice
interprete optamus, ne vos erudiâmini ad
ostentationem, & ne argutiis quibusdam ea, quæ
diuinitus vobis tradita sunt, iudicij semina, ista
vestra ætate corrumpantur. Hanc ob causam san-
ctus Gregorius Nazianzenus in libro de moder-
atione adhibenda in disputando, tradit quasdam
regulas admodum vtilis, quibus ad modestiam
& humilitatem possitis erudiri. ita enim summus
ille vir scribit: non modestum tantum, & humi-
lem eum appellamus, qui de seipso parce, & cum
paucis loquitur, & infimos humaniter comple-
ctitur, sed qui locum dicendi, libenter illis, ad
quos pertinet, relinquit, & se fateretur nescire,
quod non optime tenet: & paulo post, inquit, se
malle esse ignarum, quam curiosum & stupidum,
quam audacem in pronuntiando. quæ verba uti-
nam considerarent illi, qui tanta cum voluptate
de omnibus rebus altercantur: utinam etiam con-
siderarent ea, quæ idem vir grauissimus, in primo
libro de Theologia scripsit: non esse cuiusuis, ne-
que quouis loco, neque quouis tempore, de re-
bus diuinis differere: quod quidem ante hunc
Theologorum eloquentissimum virum, animad-
uertit etiam Plato, qui in septimo de republica
libro prohibuit adolescentes, in vtrâque parte,
argutiis quibusdam disputationibus contende-
re, idque duplici de causa, ne ad ostentationem
erudirentur, & ne iudicium corrumpere. quæ
cautio multò magis in sacra Theologia est adhi-
benda, adolescentibus imprimis, atque etiam il-

*Nazian. li.
de moderat.
in discepta-
tionibus.*

*Nazian. li.
1. Theolog.*

*Plato lib. 7.
de rep.*

lis, qui in scholastica doctrina versantur. nunquā
(vt in bene institutis monasteriis, & congrega-
tionibus, fieri consuevit) disputationes instituan-
tur, nisi presentibus iis, qui norint, & possint, dis-
putantes in officio continere, & eorum argumen-
ta soluere. Quamobrem modestum imprimis es-
se, hoc est, alienum ab omni arrogantia, & osten-
tatione: de seipso, raro & parce loquentem, in dis-
putationibus, gloriam minime captantem, cupi-
mus esse Ecclesiasticæ Rhetoricæ interpretem.
non tam enim disputationibus, quam dilucida, &
breui quadam explicatione, præcepta Ecclesia-
sticæ Rhetoricæ in adolescentium animis sunt
imprimenda. Requiro etiam humilitatem: tum
quia humilitas est soror sapientiæ: tum maxime
ne indignum putet viro, illis, quæ dixi, adiumen-
tis instructo, librum adhuc minime editum, &
nondum perfectum interpretari: quod tamen fa-
ciet, si gloriam Dei, & vestrorum studiorum uti-
litatem (vt pium hominem decet) spectabit. Iam
vero septimum sequitur caput, quod erat, vt de
legitimo auditore Ecclesiasticæ Rhetoricæ dice-
remus. vel mediocre etiam ingenium sufficit, vt
quis hac in arte possit proficere. eius enim præci-
pius auctor est Spiritus sanctus, qui vt effugit fi-
ctos, & non habitat in anima subdita peccatis,
ita bonitatem amat. Bonitatem igitur, quam pu-
ritatem nobis liceat nominare, in auditore hu-
ilis operis requirimus: hoc animo ad audienda
hæc præcepta vos conferatis, vt animas perdu-
catis ad Christum: faciatis primum, quæ aliis fa-
cienda proponitis: ideo hæc præcepta ediscatis,

*Humilitas
quoque re-
quiritur.*

*7. ap. de au-
ditore legiti-
mo.*

Sapient. 1. 6

*Bonitate pri-
mum illi o-
pus est.*

& mandetis memoriæ, vt matri vestrę, vt Eccle-
siaz Veronensi seruiatis, vt Episcopum, & patrem
vestrum, aliquando vestra opera ? diuuetis. quo
loco facere non possum, quin feruentia quædam
ingenia (vt modestissimo verbo vtar) quæ me
sepe tristitia afficiunt, alloquar, quę nulla doctri-
na satiari ista etate possunt, quæ magistros etiam
doctos interdum fastidiunt, & Veronensis diœ-
cesis finibus minime contenta, vagatur nimium,
& quid cogitant, sepe nesciunt: ingrati & deser-
tores filij, se stulte à matris amplexibus, conan-
tes diuellere: quasi vero multi inueniri possint
patres: & alio in loco facile sit reperire cibum,
quo eorum animi pascantur, lacte materno sua-
uiorem. Ita se res habet, mihi credite: nec omni-
bus Romę parati sunt magni honores: nec sunt
etiam expetendi: sequuntur etiam interdum qui
eos fugiunt. Quamobrem mundum vestrum pu-
tetis Veronam, & Veronensem diœcesim: ideo
enim in hac diœcesi nati estis, ideo, tot, & tam
magnis laboribus erudimini, vt matrem vestram
consolemini, vt patrem vestrum magnis labo-
ribus subleuetis. Diligentia (charissimi filij) est
necessaria. Quare commodissime accidit, vt o-
pior, vt hoc opus non sit editum, vt singulis
diebus, eius partem vobis describere, sit neces-
se: hoc conferet plurimum ad excitandam, at-
que etiam alendam diligentiam vestram: & fiet
fortasse, vt scribendo hæc præcepta, memorię
vestrę magis hereant. hoc certe est verissimum,
antequam ars imprimendorum librorum esset
in vsu, non tantus fortasse fuit numerus eorum

*Diligentia
auditori ne-
cessaria 2. de
orat. 126.*

qui docti appellari voluerint : sed ij, qui eo tempore literis se tradiderunt , fuerunt longe doctissimi : ita, vt qui proximis annis vixerunt, & magno in honore sunt habiti, cum illis doctrina, minime conferri posse videantur. Diligentia vestra apparebit in hoc, si non semel hoc opus descripseritis. Quod si Demosthenem legimus, vt populum Atheniensem, in quam vellet sententiam, traheret, octies conciones Thucydidis descripsisse, quanto magis seruus Dei, minister Ecclesie, vt animas lucretur CHRISTO, eiusque ad cœlestem patriam perducatur, Ecclesiasticam Rhetoricam . artem maxime vtilem describere, & eius præcepta in animo suo imprimere debet it? Diligentia etiam laudem assequemini, si vobis singuli, commentarios, memoriæ causa conficietis: in quos, quæ singulis diebus audieritis, congeratis vt legere, & non intelligere, negligere est: ita audire & non commendare memoriæ, & non reuocare ad vsum quod audieritis, cōterere tempus est. scitis, in quo diligentia vestra porissimum sit posita: in hoc, vt sæpe interrogetis magistrum vestrum, adhibita magna modestia, interrogetis etiam doctos viros, qui in hac Ecclesia non desunt : pulchra enim, & apposite facta interrogatio, & opportuna dubitatio, est indicium diligentie, & ornat vestram ætatem. requiro imprimis humilitatem: noui enim è vobis quosdam, qui multum profecerent, si se iam profecisse non arbitrarentur. ex his etiam, quibus vos successistis, quibus non deest ingenium, & mediocris etiam cognitio, boni sacerdotes, atque etiam parochi

Opus est humilitate.

euasissent, si sibi ipsi non defuissent, si nouissent
illud, atque etiam obseruassent: festina lente: ita- *Proverb. 1.*
que inscribatur ante fores huius gymnasij, Puri, *chil. 2. cent. 1.*
diligentes, atque humiles tantum ingrediantur.
Vltimo loco erat propositum, vt diceremus, qua *Cap. 8. de*
ratione, Ecclesiasticæ Rhetoricæ præcepta ad v- *præceptionū*
sum essent reuocanda: quod si explicarem, vt res *vsu.*
ipsa postulat, quarta etiam prælectio esset neces-
saria: sed, vt dixi, aliis grauioribus occupationi-
bus impediatur. Non est difficile, præcepta vniuf-
cuiusque artis discere, atque etiã memoriæ man-
dare: difficile est illa ad vsum reuocare. Præcepta
Rhetoricæ, præcepta Dialecticæ, theoremata e-
tiam artis medicæ, breui tempore, facile percipi
possent: vt autem ad vsum reuocentur, vix vna
sufficit ætas. Quamobrè beatus Augustinus scri- *August. 4.*
ptum reliquit: acria ac feruentia ingenia, exerci- *c. lib. 1. Mu-*
tatione potius, & imitatione eloquentissimorum *sica.*
hominum, quam Rhetorum præceptis, ad lau-
dem peruenire consueuissent. quod si quis idem iu-
dicauerit, non ideo tamen concludet, non vtilem
esse, præclaris ingeniis cognitionem etiam præ-
ceptorum, quæ ex ea ipsa obseruatione, qua ad-
iunguntur, proficiuntur. Hunc in modum reuo-
cabitur ad vsum ea præcepta, quæ de credendis
tradita sunt: verbi causa, explicantes illa verba
Saluatoris, dicta Mariæ Magdalena: Fides tua te
saluam fecit: de utilitate credendi, dicitis: fidem
non sufficere, ostendetis, operibus esse compro-
bandam: credendum Deo, quia nunquam fallit,
quia est optimus, quia est potentissimus, quia est
sapientissimus. poteritis etiam sumere definitio-

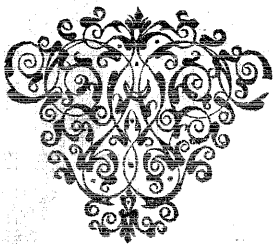
Luc. 7. 8.
Eadem dixit
mulieri, quæ
sanguinis fluxu
laborabat
Matt. 9. 6.
Mat. 5. 6.
Luc. 8. f.

nem fidei, quę est posita, vbi de virtutibus agitur: & inde sumendę propositiones, sumenda etiam argumenta ad dicendum. ita etiam explicantes illam propositionem: Si quis diligere me, sermonem meum seruabit: vitam christianam esse regulam amoris ostenderis: omnes calamitates nasci, quia vtimur fruendis, & fruimur vtendis, vt sanctus dicebat Augustinus, quia non diligimus, quę diligenda, quia in diligendo peruertimus ordinem: exhibitionem operis, esse indicium amoris: sermones Dei, esse precepta Dei: adhibebitis autem locos, qui in secundo libro explicati sunt, ad excitandum amorem pertinentes: deinde vtimini illis formis dicendi, de quibus in tertio egimus, monebitis, hortabimini, increpabitis, comminabimini: nitimini omni studio, & diligentia, vt ab amore seculi populum pertrahatis ad amorem Dei. Ad vsum reuocabitis precepta: si in cōscribendis sermonibus, quos coram me habere consueuistis, interdum diligentiam adhibueritis: si hanc legem vobis prescripseritis, nihil vos dicturos, quod cum preceptis huius artis non consentiat: quod assequemini, si in margine locos citabitis, si antequam in publicum prodeatis, inter vos conferetis quod dicturi estis: rogantes fratres, vt vos corrigant: admittere autem reprehensiones, est preclari ingenij, & bonorum morum indicium. Vobis etiam contigit acolythis, vt Patrem Alexium Figliucium, quem habetis conscientiarum vestrarum moderatorem, eundem habituri sitis iudicem & correctorem vestrorum sermonum, virum bo-

num, & Ecclesiastica eloquentia ornatum, quem
quotidie auditis. Sed quia nimium, hodierno die,
sermonem protraxi, vt absoluerem quę propo-
sueram, aut, vt capita quę proposui, attingerem,
finem facio, & vehementer hortor fratres meos
Canonicos, qui adsunt, vt cum ipse vos presen-
tia iuuare non sepe, vt optarem, possim: ipsi vos
iuuent sua presētia, & suis cohortationibus
excitent: quod eos facturos, pro sua in vos
charitate, & pro amore, quo affe-
cti sunt erga hanc communem
matrem vestram, & spon-
sam meam, Veronen-
sem Ecclesiam,
confido.

F I N I S.

v hij

INDEX.

A

A ron peccauit	2.a
Accidia vitanda 7.b	Vitiōrū origo 8.a.b
Actiōnis vis 77.b	Sermo corporis 78.a
de ipsa vide ibidem.	
Accusationis genus	18.a
Adiunctorum locus	25.b
Aduersorum locus	25.a
Adulterij vituperatio	58.b
Adulatio quid 8.b	Ea maxime peccari ibidem
Affectiones vitiliter data	42.b
— Agricultura quid	72.b
Aloysius Lipomanus	73.a
— Allegoria exemplum 87.a	quid differt à typo 115.a
— Allegoricus sensus 112.a	cur inuentus 114.a
Ambrosij locus 21.a, 4 ^o .a, 83.b, 91.b	eius sententia de beata Virgine 60.a
conformatio 85.a	locus à repugnantibus 26.b
— Amicitia vera	67.a
Amici hortandi ad amorem	42.a
— Amicorum mores	67.a
— Amor malus 39.a, 40.a	fons affectionum 39.a sui ipsius 40.a
patria	41.b, 42.a
Amor diuitiarum	41.a
Amor proximi	40.a

I N D E X.

<i>Amos propheta locus</i>	95.b
<i>Amplificationis utilitas 17.b vsus</i>	15.b
<i>Amplificatio de summo Pontifice 16.a Pulchras lege ibidem</i>	16.a
<i>agogicus sensus 112.a eius exempla ibidem b</i>	112.a
<i>Animas lucrandi modus à S. Dominico adhibitus</i>	3.b
<i>Anselmus</i>	46.a
<i>Antecedenti</i>	26.a
<i>Antibetorum exempla</i>	90.b
<i>Apostoli magistri 64.a iis adhibenda fides</i>	5.a
<i>Appositè dicere quid</i>	113.b
<i>Apposite dictionis praecepta</i>	81.b, 82.a
<i>Argumentum quid 19.b quo utatur orator ecclesia- sticus 20.a à signis ibidem ab auctoritate sacra- rum litterarum</i>	19.b, 20.a, 30.a
<i>Arca Noe Symbolum Ecclesiae</i>	32.a
<i>Aristotelis locus reuicitur</i>	15.b
<i>Aristotelis sententia</i>	35.b
<i>Auaritia cur vitanda</i>	7.a
<i>Auari</i>	49.b
<i>Auctoritas sanctorum Patrum</i>	34.a
<i>Auersionis exempla</i>	92.a
<i>Auerrois sententia</i>	66.b
<i>Augustini locus de miseria vita 40.a sententia</i>	79.b
<i>hyperbole 88.b sententia</i>	113.b

B

B <i>Aruc</i>	53.a
<i>Basiliij locus à diffinitione 22.b ab adiunctis</i>	25.b
<i>à contrariis 24.b de gaudio 52.b similitudo</i>	65.b
<i>88.a conformatio 84.a, 85.a, 86.a, 86.b alle- goria</i>	87.a
<i>Basiliij locus</i>	85.b, 98.b

I N D E X.

Beati qui	2.b
Beatitudines octo	ibidem
Beatitudo ubi sit posita	3.b
Blasphemia summum peccatum	108.b
Blasphemi 108.b eorum poena	ibidem
C	
C arolus Quintus	14.b
Castitas quid	13.a
Catholica propositio	III.a
Causarum genera	3.b
Causa efficiens concionum	ibidem
— Causas iniustas defendere pessimum	9.a
Causarum argumenta	27.a,b,28.a
— Charitatis exemplum D. Dominici	3.b
Charitas quid 12.a eius laus 12 b anima virtutum	47.b
— Christus sequendus	83.b
Chrysostomi locus 7.b, 54.a, 106.a, 108.a, 114.a	
— Conformatio mulieris. Argumentum à simili	24.a
Conformatio 84.b, 86.b Similitudo 88.a Exor-	
dium	106.b
Clemens Alexandrinus	35.a
Coacervationis exemplum	89.b
Cælestinus Papa	15.a
— Conciliis generalibus summa fides adhibenda	5.a, 33.b,
34.a	
— Concilium Tridentinum	34.a
Communicationis exemplum	98.b
Comparisonis locus	29.a
Coniugata	23.b
Coniugium amor	41.a
— Coniuratores	9.a

I N D E X.

Conclusionis exemplum	84.a
Conscientia quid	46.a
Consolatio quid	53.b
Consolationis exempla in aduersis	53.a,b
Consequentium locus	26.b
Contemptus causa ira	44.a
Contrariorum locus	24.b
Contradicentia	25.b
Credenda quae sint	4.b, 5.a
Curiositas oculi filia	84.b
Cypriani locus 13.a, 49.b de traditionibus 32.a me-	
zaphora 87.a antitheta 90.b sententia 106.a	

D

D aniel	48.b
David homicidium. Pœnitentis exemplar	46.b
eius testimonio saepe utendum	31.a
Decima	72.b
Decorum ecclesiae orationis	99.a
Decori leges	102.a,b
Definitio Rhetoricae ecclesiasticae	2.a
Definitio quid	22.a
Definitionis locus	ibidem
Deliberatiui generis praecepta	4.b
Demonstratiui generis praecepta 11.b, 12.a loci com-	
munes	17.b
Descriptionis exempla	25.a,b
Descriptiones esse demonstratiui generis	24.a
Detractio inuidiae soror 7.a peius quam corpus occi-	
dere ibid. maximum peccatum	17.a
Detestationis exemplum	95.b
Detractores	108.b
Deuotio quid	12.b

I N D E X.

Digressionis exemplum	93. a, b
Digressionis precepta, & loci	108. a, b
— Disputationes de fide cauenda oratori:	5. a
Dispositionis ordo, & precepta	108. b
— Discordes	110. a
Disimilia	24. b
Diuisionis exemplum	83. a
Diuisionis vsus	117. a
S. Dominicus	3. b
— Doctoribus credendum	5. a
Dubitationis exemplum	92. b

E

E Brietatis exemplum	114. a
E Ecclesia eloquentis magistra	1. b
Ecclesia quid 32. a constare mihi ibid. Errare non	
— posse 32. b illius legibus parendum, ut Christo 32. b	
— Eleemosyna quid 12. b, 49. a misericordia filia	49. a
Elementarius sensus sacrarum litterarū inutilis	116. a, b
Eloquutio principia pars Rhetoricæ	76. a
Eloquentiæ principium	78. b
Emendate loqui quid	79. a
— Enthymemata quid	20. a
— Enthymema quid	19. b
— Enthymematum vsus	75. a, b
Epimenidis locus apud Apostolum	35. b
Episcopi columna ecclesiæ	33. b
Episcoporum residentia	34. a
Episcopi Apostolorum repetitores	64. a
Epiphanius locus	35. b
Epilogus quid & eius precepta	118. a, b
Esaiæ locus	24. a, 30. b
+ Esaiæ quintus euangelista	30. b

I N D E X

<i>Ethymologia locus</i>	23.a
<i>Euangelium</i>	31.b
<i>Eucharistia saepe sumenda</i>	30.a
<i>Exclamatio 97.b quando adhibenda 98.a eius exempla</i>	ibidem
<i>Excretionis exempla</i>	95.a
<i>Exemplum quid</i>	20.b
<i>Exempli loca 20.b maximam vim habent ad persuadendum ibidem a quo maxime petenda</i>	21.a, b
<i>Exempla ethnicorum raro sumenda</i>	21.b
<i>Exemplorum usus</i>	73.a
<i>Exercitatio</i>	3.b
<i>Exordium quid, & eius praecepta 104.b unde sumatur</i>	ibidem
<i>Exordia verecunda 105.a gravia, & brevia 105.b, 106.a ex abrupto</i>	106.b
<i>Expositionum genera</i>	116.a
<i>Extasis</i>	42.b
<i>Ezechiel</i>	54.a
F	
<i>Fama plaris facienda, quam vita</i>	7.b
<i>Fatum tollitur</i>	46.a
<i>Fides quid</i>	12.a
<i>Filij ament parentes</i>	41.a
<i>Filij quomodo monendi</i>	60.b, 61.a
<i>Figura, & allegoria differentia</i>	115.a
<i>Figuras, & ipsas lege</i>	115.b
<i>Finis oratoris ecclesiastici</i>	2.b
<i>Felicitas quid</i>	ibidem
<i>Forma Rhetorica Ecclesiae</i>	3.b
<i>Fortitudo quid</i>	12.b
<i>Fortuna reicitur</i>	69.a

I N D E X.

G

G Audium quid	52. a, b	quomodo excitetur	53. a
G audendum in aduersis			55. a, b
Gradationis exemplum			
B. Gregorij sententia de conciliis			56. a
B. Gregorij sententia		6. b, 34. a	
Gregorij Na ^z ian. locus	12. a, 46. a, 49. a, 50. b, 54. b		
	55. a, 73. a, 90. b, 94. a, 89. b, 92. a, 93. a, 97. b, 98. a,		
	98. b, 105. a, 106. a, 118. b		
Gregorius Na ^z ia ^z . Demosthenes christianus		14. a, 83. a	
Guillelmus Peraldus			111. a
Gula quid			7. b

H

H ereticorum argumenta non commemoranda			75. b
H eretici vituperantur	75. b	Vbi, & quomodo	
accusandi			18. a
Heli sacerdos punitus			9. a
Hieremia exemplum			21. b
* Hieremia locus		18. b, 31. b, 48. a, 95. b	
Hieremia lamentationes			31. b
Hieronymi locus	23. a, 26. a, 29. a	de traditionibus	
	31. b		
Hieronymus Sauanarola			116. a
Historici sensus partes			112. a, b
H omilia quid			103. a
Honestas quid			4. a
Hospitalitatis exempla			59. b
Humilitas quid			13. b
H yperboles exemplum			88. b

I

I actantes			110. a
Ieiunium comes temperantiae			13. a

I N D E X.

<i>Ieiunantis laus</i>	26.a
<i>Ieiunium quid</i> 48.a,b <i>quomodo excitandum</i>	<i>ibid.</i>
<i>laus eius, & exempla</i>	<i>ibidem</i>
<i>Ieiunij laus ex Basilio</i>	89.a
<i>Ieiunij exemplum</i>	88.a
<i>Imitationis vita, & morum exemplum</i>	86.b
<i>Imprecationis, increpationis, insultationis exempla</i>	95.b
<i>Imitari quos debeamus</i>	100.a,b, 101.a,b
<i>Impudentia quid</i>	51.b
<i>Indulgentia qui peccent</i>	9.a
<i>Indulgentie quid sint</i> 32.b, 33.a, 53.a <i>illarum dispensator</i> 33.a <i>illarum particeps quis</i>	<i>ibid.</i>
<i>Indignatio quid, & in quos cadat</i>	43.b
<i>Inepte dicere</i>	76.b
<i>Interrogationis exemplum</i>	98.b
<i>Invidia filia superbia</i> 7.a <i>Cur vitanda</i>	<i>ibidem</i>
<i>Iob vxor peccauit</i>	8.b
<i>Ioseph</i>	53.b
<i>Ioannes eleemosynarius</i>	73.b
<i>Ira quid</i> 7.b, 44.a <i>cur vitanda</i> 7.b <i>quando concitanda</i> 44.a,b <i>quid sit ex Aristotele</i>	<i>ibid.</i>
<i>Ira christiano homine digna</i>	<i>ibidem</i>
<i>Iracundus</i>	26.a
<i>Ironie exemplum</i>	58.b
<i>Iudiciale genus</i>	4.a
<i>Iudicium in dicendo</i>	103.a
<i>Iudicialis generis vsus</i>	18.a
<i>Iudicij extremi descriptio</i>	50.b
<i>Iudith</i>	21.a
<i>Iurisperiti in mentur</i>	66.b
<i>Iustitia quid</i>	4.a, 12.b
<i>Iustificatio</i>	34.a

Iuuenes quomodo monendi

62.b, 63.a

L

L abor	3.b
Lachrimæ laudantur	46.b, 47.a, 21.a
Laudanda quæ sint	43.b
Laudis locos vide	43.a, b
Lenones	8.a
Leonis Papæ locus	29.a, 94.b
Leuitas	63.a
Lex vnde dicta 9.b eius diuiso ibid. diuina	10.a
naturalis ibid. positina ibid. ciuilia	11.b
Lex Moyſis cur data	10.a
Lex Euangelica, & eius nomina	11.a
Liberalitas christiana	12.b
Lingua munus	1.a
Lingua malum	108.a
Litigatores	110.a
Loci communes generis demonstratiui	22.a
Locus à definitione 22.a à partium enumeratione 22.b	
ab ethymologia 23.a à coningatis 23.b à genere,	
& specie 24.a à simili ibid. à dissimili 24.b	
à contrario ibid. ab aduersis 25.a à priuantibus	
ibid. à relatiuis 25.b à contradicentibus ibid. ab	
adiunctis ibid. ab antecedentibus 26.a à conse-	
quentibus 26.b à repugnantibus ibid. à causis	
27.a, b, 28.a ab effectis 28.b à comparatione 29.a	
Loci extrinseci	29.b
Loci inartificioſi	31.a, & sequent.
Luctus quid 46.b penitentia filius	47.a
Luctus peccatum minuit exemplo 47.a quibus rebus	
mouetur	47.a, b
Luxuria 7.b eius comites	ibidem
	Magister

INDEX.

M

M Agister optimus Christus	63.b
Malachia locus	64.a, 25.b
Maledici	109.b
Manasses	45.b
Mansuetudo quid	44.b
Maria virgo 60.a semel peperisse ostenditur exemplo naturali	35.b
Martyrium	13.a
Materia proxima & remota oratoris Ecclesiastici	4.a
Matrimonium 10.b quomodo suscipiendum 57.b	58.a
Clandestinum	61.a
Medici	66.b
Melchior Canus	30.a
Memoria necessaria	119.a
Mendaces	110.a
Mendacium	68.b
Menandri locus	35.b
Magistri humanarum scientiarum 66.b quomodo doce- re debeant	66.b
Mercatores quomodo mouendi	68.b
Milites quomodo commouendi	67.b, 68.a
Minarum exempla	96.b
Miseria vite humane	40.a
Misericordia species doloris 49.a quomodo commouen- da 49.b erga mortuos	49.b
Missae unde dicta	23.b
Missam frequenter audiendam	23.b
Monendi exempla	71.b
Moniales vt Mouenda	65.b, 66.a
Morata oratio	99.a
Motus quid	38.a

Motus praecepta	37.b
Mulieres non doceant	63.b
Mulieres quo modo commouenda	59.a excitandae ad
quas res	57.b
Mulieres	16.a, 17.a
Mulierum exemplum Maria virgo	60.a

N

Natura paucis contenta	7.b
Nabucodonosor	54.a
Nicanum concilium	36.a
Nobiles	70.a, b
Noe arca symbolum ecclesiae	32.a

O

Octo beatitudines	2.b
Oratio quid	17.b
Oratio fidei & spei nutritrix	ibidem
Orator Ecclesiasticus, ut debeat docere	4.a eius officium
2.a eiusdem Vis 2.a, eiusdem	Varia nomina 2.a
eiusdem argumenta	19.b, 20.a
Oratores seculi minime eloquentes	6.
Oratorem Ecclesiasticum docere, mouere, delectare	37.a
Orator ad quid primum moueat	39.a
Oratio frigida	77.b
Oratio morata	99.a
Orationis partes	103.b, 104.a
Originale peccatum	6.b
Ordinis sacramentum	10. b
Ordo rerum pulchritudo	103.b
Opera necessaria	11.b

P

Peccantes quomodo peccent	9.a ut debeant filios
amare	41.a

I N D E X.

<i>Paranomasiæ exempla</i>	92.b
<i>Participatione quomodo peccatur</i>	9.a
<i>Patres sanctos errare non posse</i>	34.a,b
<i>Patres quomodo monendi</i>	60.b,70b
<i>Patria versus amor</i>	41.b
<i>Pau. i locus</i>	28.b,35.b
<i>Pau. pertas quid</i>	111.b
<i>Peccare quid</i>	46.a
<i>Peccatum quasi coluber</i>	46.b
<i>Peccator crudelis</i>	46.a
<i>Peccati similitudo</i>	45.b
<i>Peccatum originale</i>	6.b
<i>Peccata aliena quæ 8.a quomodo illis inquinemur</i>	8.a
<i>Peccata in Spiritum sanctum</i>	9.a
<i>Peccata in cælum clamantia</i>	9.a
<i>Peccata venialia vitanda</i>	9.b
<i>Peccatorum mala</i>	6.a,b
<i>Peccator non consequitur indulgentias</i>	33.a
<i>Peccatum malum</i>	45.a
<i>Periphrasis exempla</i>	90.b
<i>Percuntationis exemplam</i>	92.a
<i>Peritrium</i>	103.b,109,b
<i>Perspicuitas orationis</i>	79.b
<i>Perseuerantia</i>	13.a
<i>Philosophi fures cur</i>	35.a
<i>Philosophorum auctoritas 35.a quomodo ea utendū</i>	31.a,b
<i>Philosophorum opinio beatitudinis</i>	3.a
<i>Philosophia vera</i>	110.b
<i>Pictura Poema tacens</i>	78.a
<i>Pilatus</i>	8.a
<i>Plato</i>	35.a
<i>Pœnitentia laus</i>	47.a

I N D E X.

<i>Pænitentia omnes recipit exemplo</i>	46.b
<i>Pænitentiam aperire cælum exemplis ostenditur</i>	47.a
<i>Pænitentia medicina</i> 46.b eius necessitas	46.b
<i>Pontifici parendum</i>	36.b
<i>Pontificis amplificatio</i>	15.b
<i>Pontifex errare non potest</i> 33.a,b <i>Christi Vicarius ibi-</i> <i>dem sine ipso Ecclesiam regi non posse</i>	ibidem
<i>Porphyrius</i>	114.b
<i>Præteritionis exemplum</i>	93.a
<i>Præceptores quomodo peccent</i>	9.a
<i>Præceptores parentum loco numerantur</i>	9.a
<i>Prodigalitas</i>	62.b
<i>Prophetam profiteri temerarium</i>	116.a
<i>Propria verba</i>	79.b
<i>Propositio popularis</i>	111.a
<i>Propositionis exemplum</i> 83.a eius præcepta	107.a
<i>Pudicitia quid</i>	13.a, 59.a
<i>Purgatorium</i> 49.b saepe commemorandum	30.b
<i>In Purgatorio existētibus quibus succurratur</i> 30.b, 49.b	
<i>Pythagoras hebraeus, & circumcisus</i>	35.a
R	
R eges quomodo hortandi	69.b
<i>Regina saba</i>	112.b, 113.a
<i>Religio anima Ecclesie</i>	56.a
<i>Religio Christiana unde dicta</i>	12.a
<i>Repetitionis exemplum</i>	84.a
<i>Respub. quid</i> 70.a earum administratores	70.a
<i>Residencia episcoporum</i>	34.b
<i>Resignatio quid</i>	42.b
<i>Reticentia qui peccent</i>	8.b
<i>Rhetorica ecclesiastica</i> 1.b eius definitio	2.a
<i>Rustici quomodo impellendi</i> 72.a eorum mores	72.a,b

S acerdotes ministri Dei	64.b	de quibus plura ibi- dem
Sacrarum literarum explicatio	111.b	earum Sensus quadruplex 112.a auctoris 130.a
Sacrarum literarum exempla		20.b
Sacramentum quid	10.a	eius effectus ibidem vsus & utilitas 11.a
Sapientia Christiana		6.a
Sathanas		8.a, 51.a
Scholasticorum auctoritas		35.a
Seneca		36.a
Senum proprium	75.a	quomodo commouendi 61.b, 62.a
Sensuum genera quatuor		112.a
Sensus literalis	112.a	summe necessarius 114.a eius partes 116.a
Sententia quid		74.a
Sententia duplex	74.a	earum vsus 74.a 74.a, b
Serui quomodo mouendi		71.b
Sexus fœminicus		57.b
Signorum duo genera		20.a
Syllogismus		19.b
Siluester Pont.		36.a
Similitudines ab agris		72.b
Similiter cadentia rara		80.b
Similitudinum exempla		88.a
Sixtus Senensis		112.a
Speranda qua		5.b
Spes quid	12.a, 55.a	quomodo excitetur 55.b & quan- do 55.b
Spiritus sanctus causa efficiens concionum	3.b	ipse pre- candus 3.b

I N D E X

Stoici reuicuntur	38.b
S. Stephani exemplum	73.a
Suzamitis	59.b
Superbia quid	6.b
Superbia conformatio	6.b
Synonima	81.a

T

T emperantia quid	13.a eius filia ibidem
Teruliani locus	13.a, 18.b, 59.a, 105.b
—Theologia regina scientiarum	66.b
D. Thomas	35.a
Timendus Deus cur	50.a ad timorem qui commouen-
di	51.a
Timere Deum quid	50.a
Timor quid	50.a quomodo exciteret
Timere quae debeamus	5.b, & 6.a
Traditionibus fides adhibenda	5.a Spiritus sancti ora-
cula	5.a
Traditionū auctoritas	5.a quae accepimus ex illis
Traditionibus multa accepimus cur	31.a, b
Tragica expositio	32.a
Transitionis exemplum	85.b
Translata	84.a
Tribulatio	80.a
Tribulationes cur veniant	53.b
Tridentium concilium	53.a, b
Tropologicus sensus	34.a
—Typus quid	115.a quid ab allegoria differt ibid. quid
adumbrat	112.b ibid. a, b

V

V erba propria	79.b vetusta
Verbi immutatio	81.a 92.b

INDEX:

<i>Veni peccatum vitandum</i>	9.b
<i>Verecundia quid si. b. quomodo commoueat</i>	52.a
<i>Vexillifera quid</i>	20.a, b
<i>Victoria summa</i>	8.a
<i>Vidua</i>	59.b
<i>Virginitas quid ex Cipriano</i>	13.a
<i>Virgo maria semel peperit</i>	35.b
<i>Virgines hortanda ad quid</i>	59.b
<i>Vita nostra quid</i>	48.a
<i>Vitare quae debeamus</i>	6.a, b
<i>Vituperationis loci, & exempla</i>	16.b, 17.a
<i>Vtile quid ex Ambrosio</i>	4.a
<i>Vtilitas Rhetorica</i>	1.b
<i>Vxor Iosh</i>	21.a
<i>Vxores obediens</i>	58.a
<i>Vxores diligendae</i>	58.b
/	
Z acharia locus	45.b
<i>Zelus quid</i>	42.b
<i>Zelus David</i>	44.a, b
<i>Zelus concitandus</i>	ibidem

F I N I S.

EXTRAICT DV PRIVILEGE
DV ROY.

AR grace & privilege du Roy, il est permis a
Thomas Brumen Marchant Libraire juré de l'U-
niversité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer
une fois ou plusieurs, un livre intitulé Augustini
Valerij Episcopi Veronæ libri tres de Rhetorica
Ecclesiastica eiusdē synopsis. Laquelle a esté veüe &
visitée par deux Docteurs de la faculté de Theologie. Et
fait desense ledict seigneur a tous autres imprimeurs, Li-
braires & personnes quelconques, de nō imprimer ne faire
imprimer, vendre ne distribuer en ses pays, terres & sei-
gneuries, autres que celle, n'a aura imprimé ou fait impri-
mer ledit Brumen, ny partie ou portion d'icelle en quelque
forme ou maniere que ce soit, sur les peines contenues es
lettres du Roy nostre sire. Et ce jusques au temps & ter-
me de dix ans, a compter du iour & date qu'elle sera
parachever d'imprimer: comme plus a plain est contenu par
lettres patentes sur ce donnees a Paris le vingtiuesme
iour d'Avril, l'an mil cinq cens soixante & quinze.
Ainsi signé, Par le Roy en son Conseil Alanquet,
& scellé du seel & Contre seel de cire iaulne.

Nos subscripti Doctores Theologi testamur nos
legisse tres libros Augustini Valerij Episcopi Veronen-
sis de Rhetorica Ecclesiastica eosque nobis visos esse
fios & dignos publico In cuius rei fidem hic chirogra-
pha nostra apposuimus anno Domini 1616. Sexto Cal.
Maij. De S. Germain. H. J. A. J.

